

Sámedikki dievasčoahkkin Čoahkkingirji 02/19

Áigi: 04.06.2019 - 07.06.2019
Báiki: Kárašjohka

Sajis

Arild Pettersen Inga
Bjørn Inge Mo
John Kappfjell
Jørn Are Gaski
Ronny Wilhelmsen
Tom Christer Sottinen
Tom Christer Sottinen
Anders Somby jr.
Arthur Tørfoss
Isak Mathis O. Hætta
Lars Filip Paulsen
Kjellrun Wilhelmsen
Ann Karin Kvernmo
Anne Henriette Reinås Nilut
Gunn Anita Jacobsen
Karen Anette Anti
Klemet Erland Hætta
Mathis Nilsen Eira
Niko Valkeapää
Nils Mikkelsen Utsi
Nora Marie Bransfjell
Runar Myrnes Balto
Thomas Åhrén
Tor Gunnar Nystad
Jovna Vars Smuk
Márjá-Liissá Partapuoli
Kåre Ivar Olli
Tor H. Mikkola
Ann-Elise Finbog
Elisabeth Erke
Hans Ole Nilsen Eira
Ellinor Marita Jåma

Bellodat

AP/BB
AP/BB
AP/BB
AP/BB
AP/BB
AP/BB
FL
Frp
GDS
H
NORD
NSR
NSR
NSR
NSR
NSR
NSR
NSR
NSR
NSR
NSR
NSR/SáB
NSR/SáB
PPU
PPU
SFP
SP
SP
ÅaSG

Permišuvdna 06.06.19. li oktage várreláhttu

Permišuvdna 07.06.19 dii.11.00 rájes

Permišuvdna 06. - 07.06.19. li oktage várreláhttu

li lean čoahkkimis 06. - 07.06.19 - Lobihis jávkan

Permišuvdna 05. - 07.06.19. li oktage várreláhttu

Várreláhttu

Per Mathis Oskal
Roy Arild Rasmussen
Kjetil Romsdal
Jon Isak Lyngman Gælok
Laila Berit Anne Coldevin
Viktor Bomstad
Nancy Porsanger Anti

Bellodat

AP/BB
Árja
NORD
NSR
NSR
NSR
SP

Permišuvnnat

Synnøve Søndergaard
Inger Eline Eriksen Fjellgren
Klemet Klemetsen
Toril Bakken Kåven
Aili Guttorm

Piera Heaika Muotka

Sandra Andersen Eira

Sandra Márjá West
Cecilie Hansen

Bellodat

AP/BB
Árja
Árja
NORD
NSR

NSR

NSR
SP

Sadjásaš:

Per Mathis Oskal

Roy Arild Rasmussen
Kjetil Romsdal
Laila Berit Anne
Coldevin
Jon Isak Lyngman
Gælok

Viktor Bomstad
Nancy Porsanger Anti

li lean čoahkkimis 04.06.19
- Lobihis jávkan

Saksliste

Ášši 015/19	Sámedikki dievasčoahkkin	04.06.2019-07.06.2019
-------------	--------------------------	-----------------------

Vuodđudeapmi

	Áššennr. 19/2375
--	---------------------

Dievasčoahkkinjođihangotti árvalus

DAHTON beaiváduvvon gohččun árvaluvvon áššelistu, prográmma ja sárdnunáigi dohkkehuvvo

Sámedikki dievasčoahkkin - 015/19

Ášši meannudeapmi álggahuvvui 04.06.19 dii. 09.15

Bearjadaga 07.06.19, dii. 10.30.

Árvalus: Áirasat Ronny Wilhelmsen (Bb) ja Runar Myrnes Balto (NSR)

- Ođđa ášši áššelistui - Cealkámuš Sulbu-čoahkkimii

Dievasčoahkkinjođihangotti árvalus:

- Ođđa ášši biddjojuvvo áššelistui ja gieđahallojuvvo marjimuš áššin bearjadaga 07.06.19.

Mearrádus:

- Dievasčoahkkinjođihangotti árvalus dohkkehuvvui ovttajienalaččat

Jienasteapmi

39 áirasis ledje 38 čoahkis. Jienasteapmi čađahuvvui čuovvovaš vuogi mielde:

- Dievasčoahkkinjođihangotti árvalus mearriduvvui ovttajienalaččat

Beavdegirjelasáhusat

Dán áššis ii ovddiduvvon beavdegirjelasáhus.

Sáhkavuorrolistu ja replihkat

	Sáhkavuorru	Replihkka
1	Tom Sottinen, dievasčoahkkinjođiheaddji	

DC - Mearrádus:

09.05.19 beaiváduvvon gohččun, árvaluvvon áššelistu, prográmma ja sárdnunáigi dohkkehuvvui.

Ášši meannudeapmi loahpahuvvui 04.06.19 dii. 09.20

Ášši 016/19	Sámedikki dievasčoahkkinn	04.06.2019-07.06.2019
-------------	---------------------------	-----------------------

Sámediggeráđđi doaibmadieđáhus

	Áššennr. 19/1806
--	---------------------

Sámediggeráđi árvalus Sámediggái:

Sámediggi váldá Sámediggeráđi dán áigodaga doaibmadieđáhusa diehtun.

1 Álggahus

Dát dieđáhus guoská áigodahkii 09.02.19 rájes 10.05.19 rádjai, ja čatnasa Sámedikki 2019 bušehtti. Sámediggeráđđi lea dán áigodagas doallan guokte fysalaš ráđđečoahkkima ja ollu telefončoahkkimiid ja lea meannudan 104 ášši.

Nugo oidno geahčastagas www.sametinget.no/kalender, de lea ráđđi lassin doallan ollu čoahkkimiid ja searvan ovddastemiide.

2 Giella

Servodatmihttu:

Sámegiella ja dárogiella leat ovttáárvosaš gielat.

Sámegielaid geavaheapmi

Áŋgiruššansuorggi mihttu:

Sii geat ássat sámegiela hálddašan guovllus galget beassat geavahit sámegiela go gulahallet almmolaš ásahusaiguin.

Politiikkalaš čoahkkimat hálddašanguovllu suohkaniiguin

Sámediggepresideanta doallá politiikkalaš čoahkkimiid hálddašanguovllu suohkaniiguin juohke nuppi jagi. Sámediggepresideanta lea guovvamánus ja njukčamánus 2019 leamaš politiikkalaš čoahkkimiin čuovvovaš suohkaniiguin: Loabága suohkan, Gáivuona suohkan, Raarvihken tjjelte ja Aarborten tjjelte. Suohkaniid giellaguovddážat ledje maid mielde čoahkkimiin. Miessemánus lea fas doallán čoahkkimiid Kárášjoga gielddain, Deanu gielddain, Unjárgga gielddain ja Porsáŋgu gielddain. Čoahkkimat leat leamaš maiddái Hápmira ja Divttasvuona suohkaniiguin.

Čoahkkimin leat áššiin earret eará guovttegielatvuoda ovttasbargošiehtadusa birra – čuovvoleapmi ja diehtujuohkin, diehtujuohkin Riikkaidgaskasaš eamiálbmotgielaid jagi birra, ságastallan Giellalutnjeme/Giellaláptim/Giellalokten birra ja dan čuovvoleapmi.

Čalmmusteapmi go lea beassán sámegiela hálddašanguvlui - Aarporte suohkan

Aarborten tjielte čalmmustahtii almmolaččat go lea beassán sámegiela hálddašanguvlui njukčamánu mas Sámediggepresideanta Aili Keskitalo oasálasttii. Doalut álge almmolaš čalmmustemiin olgun gos maid lei konsearta ja maŋŋil lei álbmotčoahkkis. Sámediggepresideanta doalai sátnevuoru sihke almmolaš čalmmusteamis ja álbmotčoahkkimis. Seammá beaivvi beaivet lei čoahkkis suohkaniin ja sámi institušuvnnaiguin gosa Sámediggepresideantta searvá. Teman čoahkkimis ledje suohkana ja sámi institušuvnnaid boahhte áiggi plánat ja prošeavttat.

Hattfjeldalskonferanse 2019

Hattfjeldalskonferanse lágduvuvui Aarportes 20.-21.03.19. Sámediggepresideanta Aili Keskitalo oasálasttii konferánsas. Son doallái sihke sáhkavuoru ja oasálasttii paneladigaštallamis. Konferánsatemán ledje giella ja areálat.

Čoahkkis gaskkal GOD, Sámedikki ja Ođđa Áhkkánjárgga

Sámediggeráđđi searvvai gulahallančoahkkimii Giella- ja ođasmahttindepartemeantta gaska, Sámediggi ja Ođđa Áhkkánjárga, njukčamánu 12. b. Áhkkánjárggas. Čoahkkima duogážiin lei ahte Ođđa Áhkkánjárga galgá ásaheavvot ođđajagemánu 1. b. 2020 rájes, ja lei dárba digaštallat dan birra movt sámi giellageavaheddjiid vuoigatvuođat galget gozihuvvot ođđa stuorra gielddas. Ođđa Áhkkánjárggas leat sihke julev- ja davvisámegiela geavaheaddjit gielddas, ja lea eahpelunddolaš sirret iešguđege giellajoavkkuid ovttá gieldda siste. GOD:s eai lean doaisttáži čaovddusevttohusat, muhto váide vuostá Sámedikki ja Divttasvuona, Bála ja Áhkkánjárgga gielddaid ovddasteddjiid rávvagiid.

Sámediggepresideanta Aili Keskitalo lea čállán reivve Giella- ja ođasmahttinministarii Monica Mæland:ii vuordamušaid birra gávdnat čaovddusevttohusa. Ráđdehus ferte buktit čovdosiid maiguin sihkarastojuvvojit sámi giellageavaheddjiid vuoigatvuođat Ođđa Áhkkánjárggas, danne go oktiige ii galgga čuoat suohkanodastus. Sámediggepresideanta lea maidái fállan čoahkkima Ođđa Áhkkánjárggain vai sáhttit bagadit ja addit rávvagiid.

Sámediggi ofelažžan sámegielaid geavaheames

Sámedikki dievasčoahkkis mearridii áššis 20/16 ahte Sámediggi lea ofelaš sámegielaid geavaheames, ahte “Sámedikkis ferte leat ulbmilin ahte ovddal 2020 galget buot áššebáhpirat leat davvi-, julev- ja máttasámegillii”. Mearrádusas deattuhuvvo gulahallan sámegillii sihke siskkáldasat ja olggos guvlui.

Sámediggeráđđi bargá čuovvulanplánain mas galget definerejuvvot mihttomearit, doaibmabijut ja resursadárba ovddas guvlui. Dál leat áššeoovddidusat eanaš dušše dárogillii, muhto sáhtta muhtun ášši juohke dievasčoahkkimii leat maidái davvisámegillii. Hárve lea baicce nu ahte ášši lea máttasámegillii dahje julevsámegillii. Odne lea nu ahte bajilčállagat ja mearrádusat leat sihke davvisámegillii ja dárogillii.

Bargu ulbmila juksamiin 2022:s álggahuvvo čakčamánu 2019 dievasčoahkkima rájes čuovvovaš áigumušain:

- 2019: Buot áššeoovddidusat leat unnimusat ovttá sámegillii čakčamánu dievasčoahkkima rájes
- 2020: Buot áššeoovddidusat leat unnimusat ovttá sámegillii ja unnimusat 50 % áššeoovddidusain leat maidái guovtti eará sámegillii
- 2021: Buot áššeoovddidusat leat unnimusat ovttá sámegillii ja unnimusat 75 % áššeoovddidusain leat maidái guovtti eará sámegillii
- 2022: 100 % áššeoovddidusain leat golmma sámegillii

Dievasčoahkkis mearrádusas leat váikkuhusat bušehttii earret eará danne go sámedikki hálldahusas

eai leat doarvái giellaresurssat máttá- ja julevsámegielas. Dat biddjojuvvo 2020 bušeahttaevttohussii.

Sámedikki dievasčoahkkimis čakčamánu 2019 áigu hálldahus leat olggobealde dievasčoahkkinsála ja fállat giellaveahki politihkkariidda. Dasa lassin ráhkada Sámediggi giellaveahkkeportála politihkkariid ja áššemeannudeddjiid várás, mas leat dieđut makkár giellareaidut gávdnojit, ja cháttendoaibma maid bargit ja politihkkarat sáhttet geavahit. Váldojurdda cháttain lea ahte dat galgá leat johtilis veahkin dievasčoahkkimiid áigge; nu ahte politihkkarat galget sáhttit jearrat veahki ja oažžut vástádusa johtilit, ovdamearkka dihtii dain oktavuođain go politihkkarat ráhkkanit addit cealkámuša dahje váldit replihka ja dárbbášit veahki gávdnat sámegieldoahpágiid. Portála ulbmilin lea ahte dat galgá leat veahkin ja movttiidahttit politihkkariid geavahit eanet sámegiela sárdnestuolus.

Sámegielaide ovdánahttin

Ángiruššansuorggi mihttu:

Álbmogis lea vejolašvuohta oahppat ja ovddidit sámegiela.

UHR-Samisk

Sámediggi searvvai Universitehta- ja allaskuvlaráđi fágastrategalaš ovtadaga sámi alit oahpu ja dutkama (UHR-Samisk) čoahkkimii Romssas guovvamánu 27. b. Sámediggi lei bovdejuvvon addit dieđuid sámi giellaguovddážiid ja sin barggu birra go fálet sámegielkurssaid main leat oahppočuoggát.

Báikenammabarggut

Sámediggi lea sádden álgorávvemiid luonddunamaide ja gilinamaide Lodegis, Håmmárfeasttas, Ivvárástádiin, Báhcavuona, Beardu, Málatvuomi ja Porsáŋggu suohkaniin, ja vázzinmátkenamaide Álttá suohkanis. Sámediggi lea sádden loahpalaš rávvemiid luonddunamaide ja gilinamaide Ivgu, Gáivuona, Romssa, Návuona ja Unjárgga suohkaniin, ja tunellii Porsáŋggu suohkanis (Sieidditunealla ~ Skarvberggtunnelen). Sámediggi lea maiddái sádden rávvemiid čujuhusnamaide Fálesnuori, Davvesiidda ja Omasvuona suohkaniin.

Bergena universitehta jođiha prošeaktabarggu ásaht dieđalaš diehtovuođu buot báikenamaid várás Norggas. Sámediggi lea ovtasbargoguoibmeásahussan dán prošeavttas. Sámediggi lea čállán Bergena universitehtii reivve mas leat ávžžuhan fáttmastit maiddái eará sámi ásaheasaid ovtasbargoguoibmin prošeavttas.

Sámi allaskuvla ja Sámediggi lágidedje NORNA 49. nammasymposia Guovdageainnus cuonjomanu 24. ja 25. beaivvi 2019. Sámediggi lei symposia miellágideaddjin ja juolludii 200 000 ruvno symposia lágideapmái oassin Sámedikki riikkaidgaskasaš álgoálbmotgiellajagi čálmusteames. Sámediggeráđđi rabai symposia, ja Sámedikkis ledje guokte logaldallama symposias. Dasa lassin lea Sámediggi logaldallan báikenammasemináras Bálagis.

Sámediggi lea maiddái ovtasráđiid Norgga Giellaráđiin (Norsk Språkråd) ja Kártadoaimmahagain (Kartverket) ođastan dokumeantta *Toponymic Guidelines for Map and Other Editors, for international use*. Dán dokumeanttas leat oppalaš dieđut dárui, kvena ja sámi báikenamaid birra.

Oversatte dager- doalut

Norsk faglitterær ja oversetterforening lágideaddi *Oversatte dager* -doaluid Oslos 28.2.–2.3.19. Agendas ledje maiddái sámi girjjálašvuohta, luohi ja sámi poesija. Dán dilálašvuođa oasi rabai sámegigepresidenta Aili Keskitalo. Maiddái dán doaluin lei oktavuohta riikkaidgaskasaš álgoálbmotgiellajahkái.

Sámi Giellagáldu

Sámediggeráđi mihttun lea ásahit Sámi Giellagáldu bastevas oktasaš davviriikkalaš sámi giellaorgánan jagi 2020 rájes. Sámi Giellagáldu dálá prošeaktalágan organisašuvdnamálles leat stuorra hástalusat earret eará ruhtadeami, bargoaddivddasvástádusa ja jodiheami ektui. Davviriikkalaš sámeáššiin vástideaddji virgeolmmošorgána (Nordiskt ämbetsmannaorgan för samiska frågor/ NÄS) vuodđudii danin borgemánus 2018:s bargojoavkku, man bargun lea árvalit čovdosa Sámi Giellagáldu organisašuvdnamállii guoski hástalusaid, ja Sámediggi lea leamaš mielde dán bargojoavkkus. Loahpparaporta lea gárvvistuvvon miessemánu 16. beaivve, muhto Sámediggi ii leat vel ožžon ollislaš raportta. Dat almmuhuvvo Sámedikki neahttasiidduin dalle go Sámediggi oažžu raportta.

Sámi Giellagáldu lea Sámi Parlamentáralaš Ráđi (SPR) vuollásaš davviriikkalaš sámi giellaovttasbargoorgána ja Sámediggeráđi oaivvilda ahte lea lunddolaš ahte SPR oažžu mandáhta ođđasis organiseret Sámi Giellagáldu doaimma ovttas Sámedikkiin. Sámediggeráđi lea danin ovddidan dán birra ášši geassemánu dievasčoahkkimii. Dát ášši gáibida dievasčoahkkinmeannudeami buot sámedikkiin.

Sámi Giellagáldu váldobargun lea ođđa terminologijja- ja čállingiela norpmat normeren. Go doaimma ii leat bastevas de dat mielddisbuktá dan ahte normerenbargu ii čađahuvvo guhkit áigge ulbmiliid ektui. Davvisámegiela giellajuogus lea čoahkkanan oktii raporterenaigodagas ja normeren 57 ođđa tearpma davvisámegillii. Julevsámegiela, bihtánsámegiela- ja máttasámegiela giellajuhkosat eai leat doallan čoahkkimiid dán áigodagas.

Sámi Giellagáldu doaimmat joatkašuvvet gaskaboddosaččat gáržžiduvvon hámis uhcit bargoveagain ja uhcit ekonomalaš resurssaiguin jagi 2019 lohppii.

Sámi giellaguovddážit – njulggat doarjja

Sámediggepresideanttas Aili Keskitalos lei čoahkkin Sijti Jarne:in Aarportes, ja dát giellaguovddáš lea ásanmuttus. Čoahkkima fáddán ledje Sámedikki vuordámušat sámi giellaguovddážiidda ja diehtojuohtin njulggadusaid birra.

Ovttasbargguin giellaguovddážiiguin plánejuvvo jahkásaš gielladeaivvadeapmi Romssas geassemánu 11. - 12. b.

Giellaprošeavttat – ohcanvuđot doarjja

Giellaprošeavttaid doarjjaortnet leat almmuhuvvon ohcan ládje ja dásáži leat boahtán 30 ohcama.

Ohcamat meannuduvvojit dađistaga. Sámediggeráđi lea áigodagas meannudan 10 ohcama mas 9 prošeavtta leat ožžon doarjaga.

Giellamovttiidahttinstipeanda joatkkaskuvllaohppiide – ohcanvuđot doarjja

Giellamovttiidahttinstipeandda mihttomearri lea vejolašvuohta oahppat sámegiela ja ovddidit giela ja movttiidahttit nuoraid oahppat sámegiela.

Sámediggi lea 2019:s juolludan čuovvovaš giellamovttiidahttinstipeandaid:

Dássi	Galle juolludeami	Stipeanda ruvnnuid mielde
Sámegiella vuosttášgiellan	199	1 791 000
Sámegiella nubbingiellan, 2	59	324 500
Sámegiella nubbingiellan 3 ja 4	170	510 000
Sámegiella amasgiellan	32	96 000

Sámegiella privatistan	2	14 500
Oktiibuot	462	2 736 000

Dán jagi maid besse privatisttat geat váldet sámegiel eksámena ohcat giellamovttiidahttinstipeandda. Sámediggái leat boahtán guokte ohcama privatistaohppiin. Soai oazžuba stipeandda máksot go leaba čađahan eksámena, ja duodaštan Sámediggái dan.

Giellastipenda alit ohppui – ohcanvuodot doarjja

Sámediggi lea juolludan stipeandda stuđeanttaide geat lohket julevsámegiela ja lullisámegiela alit dásis ja sidjiide geat orrot márkasámegiela guovllus. Dán giđa leat 10 julevsámegielstudeantta ja 1 lullisámegielstudeanta ožžon stipeandda.

Julevsámegiel riektáčállinrávagirji – prošeahta

Sámediggi joatká barggu julevsámegiel riektáčállingirjiin mii álggahuvvui 2018:s. Dát lea ovtasbargu Ruota beale sámedikkiin. Dasa lea nammaduvvon oktasaš olggobeale áššedovdijoavku mii galgá ráhkadit riektáčállingirji. Vuolggasadjin dán barggus lea davvisámegiela riektáčállingihppaga jorgaleapmi ja heiveheapmi, *Riektáčállinrávvagat julevsámegillii*. Áššedovdijoavkku vuosttaš čoahkkin dollojuvvui cuorománu 25. b., gos geavattaš čađaheami ja boahhteáiggi čoahkkimiid birra ságastuvvui. Plánejuvvon lea čoahkkanit gávccii gearde jagi 2019 áigge.

Álgoálbmotgielaid riikkaidgaskasaš jahki 2019 – prošeahta

ON Bistevaš eamiálbmotforumis (UNPFII) New Yorkas cuorománus lei Riikkaidgaskasaš álgoálbmotgielaid jahki okta váldofáttáin. Sámediggepresideanta Aili Keskitalo doalai mánga sáhkavuoru ja deattuhii ahte giellateknologijja lea deatalaš álgoálbmotgielaid ovdánahttimii ja ahte teknologalaš gaska lea áittan álgoálbmot gielaide. Giellajagi ságastallamis UNPFII oktavuodas lei stuora ovttaoavilvuotta ahte ii leat doarvái bidjat fuomášumi álgoálbmotgielaide dušše ovttá jagi. Boadus sáhtá šaddat ahte galgá 10-jagi álgoálbmotgielaid ángiruššan mearriduvvo ON-vuogádagas.

Sámediggi lágidii, ovttaš Gielda- ja ođasmahttindepartemeanttain, Romssa Universitehta Divvun ja Giellateknoin, side-eventa UNPFII:as man namma lei «Is it possible to create technical tools for indigenous languages?». Side-eventas ledje sullii 50 oasseváldi iešguđetge eamiálbmotguovlluin geat besse gullat movt mii bargat giellateknologalaš reaiduiguin sámegielaide ja eará álgoálbmotgielaide ja makkár vejolašvuodát gávdnojit.

Bistevaš foruma oktavuodas dollojuvvojedje maiddái riikkaidgaskasaš álgoálbmotgielaid jagi stivrenjoavkočoahkkimat. Sámediggepresideanta Aili Keskitalo lea stivrenjoavkku mieljodiheadjin. Áššit maid stivrenjoavku gieđahalai ledje earret eará giellajagi loahppadokumeantta bargu ja makkár regionála ja globála čoahkkimat galget lágiduuvot dan oktavuodas. Stivrenjoavkkus ságastalle earret eará giellajagi loahppadokumeantta birra, ja makkár regionála ja globála čoahkkimat galget dollojuvvot dan oktavuodas. Árkálaš guovlu ja Davvi-Amerihká mat UNESCO oktavuodas gullet seamma guvlui, leat mearridan regionála čoahkkima British Colombiai Canadas geassemánu loahpas dán jagi.

Sámediggepresideanta Aili Keskitalo lea čállán reivve iešguđetge ásahusaide ja servviide ja lea ávžžuhan sin searvat giellajagi čalmmustahttimii. Dat diedut maid Sámediggi lea ožžon dán rádjai čájehit stuorra beroštumi searvat giellajahkái ja sámi giellavahku čalmmusteapmái.

Paneladigaštallan - High Level Panel, WSIS Forum Genève

Sámedikki politihkalaš ráđđeaddi searvvai paneladigaštallamii álgoálbmotgiellateknologijja birra WSIS Forumis Genèveas cuorománu 10. b., maid UNESCO lágidii. Panelaságastallama ulbmilin lei fuomášuhtit forumii álgoálbmotgiellateknihkalaš hástalusaid birra. Dát lágiduuvui ON álgoálbmotgiellajagi oktavuodas.

"Váibmogiella" čuovvuleapmi

Ángiruššansuorggi mihttomearri:

- Sihkkarastit ja ovddidit sámegielaide boahteáiggi

Konsultašuvdnačoahkkimat departemeanttain

Sámediggi ja Giella- ja ođasmahtindepartemeanttas leat leamaš guokte konsultašuvdnačoahkkima dán áigodagas, njukčamánu 13. b. ja miessemánu 10. b. Konsultašuvnnat leat doaisttáži hálldahusa dásis, gos ságastuvvui Váibmogiela sierra fáttáid birra. Áigumuš lea ráhkadit láhkaproposišuvnna gullelaš dieđáhusosiin, dat galggai plána mielde ovddiduvvot Sámedikki dievasčoahkkimii jagi 2019 loahpas, muhto dál orru nu ahte dat maŋŋona jagi 2020 álgui, go GOD lea maŋŋonan bargguin.

Kulturdepartemeanta lea ráhkadišgoahtán ođđa ollislaš giellalága. Láhkaproposišuvdna ovddiduvvo Stuorradiggái oktanaga ođđa gielladieđáhusain giđđat 2020. Sámediggi ja Kulturdepartemeanta leat álggahan hálldahuslaš konsultašuvnnaid ođđa giellalága birra miessemánu 9. b. Sámediggi čuovvula barggu ođđa giellalágain ja gielladieđáhusain, ja vuordimis šaddet eanet konsultašuvnnat giđa mielde.

Giellalokten - Sámedikki strategijat sámegielaide várás

Sámediggi mearridii juovlamánus 2018 Giellaloktema – Sámedikki strategijat sámegielaide várás. Sámediggi lea čuovvulišgoahtán Giellaloktema doaibmabijuid, ja lea plánegoahtán sámi giellavahku. Sámedikkis lea leamaš oktavuotta Ruota ja Suoma beale sámedikkiiguin oážžun dihtii sin mielde sámi giellavahku čalmmusteapmái čakčat 2019. Ulbmilin lea oainnusmahttit sámegielaide servodagas, ja Sámediggi doaivu ahte dát vahku váikkuhivččii dan ahte sámi giella ja kultuvra oidnogohtet almmolaččat, ja ožžot lunddolaš sáji servodagas.

Noereh riikačoahkkin

Sámediggeráđđi buvttii dearvvuođaid Noereh logát riikačoahkkimis Romssas, njukčamánu 9. b. Sámediggi searvvai maidái juohkin dihtii dieđuid sámi giellavahku birra, ja ávžžuhit searvat vahku čađaheapmái. Sámediggi ásašii oktavuotta soames sámi nuoraidarenaiguin, ja áigu singuin ovtasbargat sámi giellavahku ektui.

Ođđa doarjjamodealla

Noodt & Reiding lea guorahallame ođđa doarjjamodealla mii heivešii ođđa giellaguovllu ortnegii. Sii leat dál buktán guokte molssaektosaš modeallaevttohusa, ja Sámediggeráđđi lea meannudeame evttohusaid. Noodt & Reiding guorahallan ja árvalusat ođđa doarjjamodeallan galget plána mielde gárvánit 2019 čavčča.

Gulahallan bihtán- ja ubmisámegiela berošteddjiiguin

Sámediggi galgá čohkket diehtovuodu bihtán- ja ubmisámegielaide birra Norgga bealde. Mandáhta dan bargui gárvvistuvvo ovdal geasi ja bargu álggahuvvo čakčat. Dan oktavuodas doalai Sámediggi čoahkkima giellaberošteddjiiguin Hemnesberget nammasaš báikkis miessemánu 8. beaivvi. Giellaberošteddjiiguin lea áigumuš ealáskahttit sin gielaide fas, ja sis lea vuordámuš ahte Sámediggi doarju sin barggu. Ubmisámegiela čállingiella dohkkehuvvui 2016:s ja bihtánsámegiela čállingiella dohkkehuvvo vuordimis 2019:s. Goappašiiin gielain gávdnojit juo sátnegirjiit, muhto dárbbášuvvojit sihke gramatihkkagirjiit ja eará oahppogirjiit. Sihke bihtán- ja ubmisámegiela berošteddjiiguin lea ovtasbargu Ruota beallai, ja sii leat juo lágidan muhtun kurssaid ja plánejit ain eambo kurssaid lágideid ovddasguvlui. Sávvat maid ahte Nord Universitet álggahivččii álgolohkankurssaid mat addet oahppočuoggáid.

3 Máhttu

Servodatmihttomearri:

- Sámi servodagas lea máhttu, gelbbolašvuohta ja gálggat mat adnojit vai bastá sihkkarastit ja ovddidit gielas, kultuvrras ja servodateallimis.

Sámi mánáidgárdefálaldaga sisdoallu

Ángirusšansuorggi mihttomearri:

- Sámi mánáin lea mánáidgárdefálaldat mas lea buorre kvalitehta ja mii lea huksejuvvon sámi árvvuid, sámi kultuvrra ja árbedieđu ala.

Sámediggedieđáhusa revideren sámi mánáidgárdefálaldagaid birra

Sámediggeráđđi lea dán áigodagas bargan sámediggedieđáhusa revideremiin sámi mánáidgárdefálaldagaid birra. Ođđa dieđáhusevttohus ovddiduvvo dievasčoahkkima gieđahallamii 2019 geassemánu.

Doarjja sámi mánáidgárddiide ja mánáidgárddiide main lea sámi ossodat – ohcanvuđot doarjja

Doarjjaortnega mihttomearri – Sámi mánáidgárddit ja ossodagat:

- Sámi mánáidgárddiin ja ossodagain dáža mánáidgárddiin lea fálaldat mii lea huksejuvvon sámi giela ja kultuvrra ala.

Ohcanáigemearri dán ortnegii lei miessemánu 2. b. Sámediggi lea dán áigodagas ožžon birrasii 30 ohcama. Ohcamat leat gieđahallojuvvomin.

Sámi mánát ođđa searvelanjain – prošeakta

Sámi mánát ođđa searvelanjain lea gárvvistan ja dohkkehan ođđa logo prošeaktii. Dan oktavuođas áigu prošeakta geavahit oaniduvvon SáMos nama.

Sámediggeráđđi ja Sámi allaskuvlla rektor Gunvor Guttorm vuolláičálle njukčamánu 14. b. šiehtadusa mas áigumuššan lea álggahit ovttasbarggu ovddidan dihte dutkama, oahpahusa ja gealboloktema sámi mánáidgárddiin.

SáMOS-prošeakta galgá leat buotsámi prošeakta. Sámedikkrit Ruoŋas ja Suomas leat bargamin prošeaktaohcama ovddidemiin Interregii vai beasašedje searvat SáMOS-prošeaktii. Norgga Sámediggi lea ovttasbargguoibmi prošeavttas.

SáMOS lea ásahan ovttasbargojoavkku Sámi allaskuvlla, Sámi lohkanguovddáža ja prošeaktajoavkku gaska. Mihttomearri ovttasbargojoavkkuin lea ovddidit mánáidgárddiid gealboloktema.

Sámi mánáidgárdesemináras, mii lágduvvui Oslos miessemánu 9. ja 10. b. presenterejuvvui konseptta dan birra mo mánáidgárddit sáhttet searvat sámi pedagogihka ovddideami bargui. Dan vuođu galget mánáidgárddit ieža ohcat beassat pilohtamánáidgárdin. Ohcanáigemearri lea 25. vahkku.

Sámediggi lea lágidan árranságastallamiid miehtá Sámi: njukčamánu 12. b. Várjjatvuonas, njukčamánu 19. b. Rørosas ja cuoŋománu 4. b. Ájluovttas. Sihke dutkit, sámi mánáidgárdeeaiggádat, mánáidgárdejođiheaddjit, mánáidgárdebargit ja eará berošteaddjit serve ságastallamiidda. Ulbmilin lei gullat mo sámi mánáidgárdepedagogihka sáhtá ovddidit sámi giela ja luondduáddejumi vuodul.

Mannan dálvvi lea SÁMOS-prošeakta bargan ođđa sámi pedagogalaš girjjiin, mii boahpteáiggis galgá ođđa sámi mánáidgárdepolitihka ovddideami láidestit. Girji čállit leat Asta Mitkijá Balto, Anne Ingebjørg Eriksen, Gudrun Kuhmunen ja Carina Sarri. Sámediggepresideanta Aili Keskitalo lea čállán ovdasámiid girjái. Girji almmuhuvvui sámi mánáidgárdesemináras Oslos miessemánu 10. b.

Giellabargu mánáidgárddiin

Ángiruššansuorggi mihttomearri:

Mánát ohppet, nannejit ja ovddidit sámegielaset sámi mánáidgárddiin.

Guovttegielalašvuodaseminára Olmmáivákkis

Sámediggeráđđi searvvai Gáivuona suohkana seminárii cuoŋománu 9. b. guovttegielalašvuoda birra. Ulbmilin seminárain lei ahte Gáivuona suohkan galgai oažžut eanet dieđuid guovttegielalaš oahpahusa birra ja ásahit ođđa mánáidgárdeossodaga Olmmáivággái. Sámediggeráđđi ávžžuhii Gáivuona suohkana vuhtiiváldit sámi mánáid vuoigatvuoda oažžut mánáidgárdefálaldaga mas vuodđun lea sámegiella ja sámi kultuvra.

Searvan referánsajovkui “Evaluering av implementering av rammeplan for barnehagen”

Mánáidgárddi rámmaplána almmuhuvvui 2017 cuoŋománus. Dál lea álggahuvvon bargoproseassa mii galgá árvvoštallat mo rámmaplána implementerejuvvo mánáidgárddiide. Sámediggi lea referánsajoavkkus mielde, ja joavku deaivvadii Bergenis njukčamánu 25. b. Sámediggi lea referánsajoavkku ávžžuhan geahččat gozihuvvojit go sámi mánáid vuoigatvuodát implementeremis mánáidgárddiin.

Doarjja sámi giellaoahpahussii – ohcanvuđot doarjja

Doarjjaortnega mihttomearri – sámi giellaoahpahus:

Mánáidgárddit fáallet sámi giellaoahpahusa

Ohcanáigemearri dán ortnegii lea čakčamánu 1. b. Ohcamat gieđahallojuvvojit dađistaga go bohtet.

Doarjja prošeavttaide ja ovddidanbargui - ohcanvuđot doarjja

Doarjjaortnega mihttomearri - prošeavttat ja ovddidanbarggut:

Buorre kvalitehta mánáidgárddiid sámi gielas ja kulturbarggus.

Ohcanáigemearri dán ortnegii lea golggothmánu 1. b. Ohcamat gieđahallojuvvojit dađistaga go bohtet.

Gealbolokten mánáidgárddis

Ángiruššansuorggi mihttomearri:

Mánáidgárdebargit leat sámegielagat, ja sis lea sámi kulturgelbbolašvuolta.

Mánáidgárdeseminára

Sámediggi ja Sámi mánát ođđa searvelanjain (SÁMOS) prošeakta lágidedje ovttas Norlándda ja Trøndelága fylkkamánniiguin mánáidgárdeseminára Oslos miessemánu 9. ja 10. b. Konferánssas presenterejuvvui SÁMOS sisdoallu ja plánat. Ledje sullii 150 Norgga, Ruota ja Suoma beali Sámi olbmot geat serve.

Pedagogalaš ávdnasat

Ángiruššansuorggi mihttomearri:

Sámi mánáin leat sámi girjjit ja duhkorasat mánáidgárddiin.

Sámeálbmotbeaivvi oktavuodas leat ollu jearahallan pedagogalaš hoidduid ja ávdnasiid mat leat mánáidgárddiid ahkejoavkkuide heivehuvvon. Čájehuvvo ahte mánáidgárddit dárbašit vuođđodieđuid sápmelaččaid ja sámi diliid birra vuosttažettiin mánáidgárdebargiid gealboloktemii.

Mánáidgárddit leat čájehan stuorra beroštumi Sámedikki koaffariidda main lea sámi sisdoallu. Dál lea luoikamii guhkes vuordinlistu.

Sámi sisdoallu skuvllas

- Ángiruššansuorggi mihttomearri:

Sámi ohppiid oahpahusas sámegielas ja sámegillii lea buorre kvalitehta.

Oahpahuslága revideren

Oahpahusláhkalávdegoddi galgá buktit evttohusa ođđa njuolggadusaide juovlamánu 1. b. rádjái.

Sámediggi lea áigodagas leamaš guovtti čoahkkimis lávdegottiin. Njukčamánu lei Sámedikkis sierra čoahkkin lávdegottiin. Čoahkkimis oahpahusláhkalávdegotti referánsajoavkkuin miessemánu lei fáddán unnimus áigi oahpahussii ja heivehuvvon oahpahus ja earenoamášoahpahus.

Oahppoplánaid revideren – prošeakta

Fágaodasmahttin

Sámediggeráđđi lea njukčamánu 1. b. konsulteren Máhttodepartemeanttain vuođđoskuvlla oahppoplánaevttohusaid birra ja joatkkaskuvlla čađamanni fágaid birra ovdal go sáddejuvvojedje gulaskuddamii njukčamánu 15. b. Vuođđoskuvlla oahppoplánat ja joatkkaskuvlla čađamanni fágaid oahppoplánat leat gulaskuddamis njukčamánu 20. b. rájes geassemánu 18. b. rádjái. Dan oktavuodas lea Sámediggi lágidan gulaskuddansemináraid Troanddimis ja Ájluovttas. Goalmát seminára lágiduvvo Kárašjogas miessemánu 22. b.

Sámediggi ruhtada ja koordinere dál 11 oahppoplánajoavkku joatkkaoahpahusa dásis, duodjefágain, boazodoallofágas ja sierra sámi oahppoplánain studerenráhkkanahhti oahppoprográmmain. Jo1 Design ja árbeduoji ja Jo1 Boazodoalu oahppoplánaevttohusat leat leamaš cealkámušvuorus cuorománu 1. b. rájes miessemánu 1. b. rádjái. Vuosttaš cealkámušvuorru sierra sámi fágas Sámi musihkka ja lávdi lea leamaš, ja boahte cealkámušvuorru lea 2019 čavčča.

Sámediggi lea doallan sáhkavuoru Jo2 ja Jo3 fidnofágaid vuolggasemináras ja sierra sámi oahppoplánaid vuolgačoahkkaneamis čujuhemiin mearriduvvon stivrendokumeanttaide sámi sisdoalu birra.

Fidnofágaid oahppoplánabargu loahpahuvo 2020 borgemánus. Studerenspesialiserema oahppoprográmma 1. joavkku oahppoplánaid galgá geavahišgoahtit 2020 čavčča ja 2021:s daid mat báhcet.

Árbediehtu ja sámi meahcásteapmi vuodđoskuvllas - ohcanvuđot doarjja

Lea biddjojuvvon kr 500 000 árbediehtui skuvllas. Sámediggeráđđi lea áigodagas juolludan kr 150 000 doarjjan prošehtii mas sámi árbediehtuin hálidit nannet julevsámi sámi mánáid njálmmálaš giela Bodáddjo suohkana vuodđoskuvllain, gos máhttosirdin dáhpuhuvvá boarrásit buolvvas nuorat buvvi.

Oahppobiras ja skuvlaovddideapmi

Ángiruššansuorggi mihttomearri:

Buori ja oadjebas oahppobirrasat.

Čoahkkin Oahppolihtu sámi lánvegeattiin

Sámedikkis lea njukčamánu 20. b. leamaš čoahkkin Oahppolihtu sámi lánvegeattiin Guovdageainnus. Čoahkkimis Sámediggi muitalii Sámedikki barggu birra oahpahussuorggis, ja čoahkkimis digaštallojuvvui mo ovttasbarggu galgašii joatkit oahpus ja oahpahusas.

Čoahkkin mánáidáittardeaddjiin

Sámediggi lei ovttas Partnerskap mot mobbing eará aktevrraiguin bovdejuvvon mánáidáittardeaddji Inga Bejer Engh lusa cealkámuš- ja ovttasbargočoahkkimii mánáid ja digitála mediaid birra. Mánáidáittardeaddji hálida surggiidraštideaddji ollislaš strategii ja nanusmahttinplána ráđđehusas eanet oadjebas digitála árgabeaivái. Sámediggi čujuhii man deatalaš lea ahte sámi mánát ja nuorat besset iežaset eatnigillii hállat váttis fáttáid birra go deivet iešguđet veahkkeásahusaid .

Rájiidraštideaddji skuvlaovttasbargu Sámis Prošeavtta čuovvuleapmi

Sámediggi lea engašeren olggobeali prošeaktamielbargi, ja lea ráhkaduvvon prošeaktačilgehus. Prošeaktaraporta galgá leat gárvvis 2019 lohppii, ja das galget earret eará leat mielde vejolaš modeallat rájiidraštideaddji ovttasbargui. Dán áigodagas lea prošeavtta fokus leamaš máhttoviežžan, ja lea rájiidraštideaddji skuvlaprošeavttaid birra ráhkaduvvon jearahallanskovvi, mii galgá sáddejuvvot iešguđet skuvllaide ja giellaguovddážiidda miehtá Sámi.

Oahpponeavvut

- Ángiruššansuorggi mihttomearri:

Sámi ohppiide gávdnojit sámi oahpponeavvut mat dávistit vuodđooahpahusa oahppoplánadahkosii buot golmma sámegillii ja buot fágain vuodđooahpahusas.

Doarjja oahpponeavvuid ovddideapmái - ohcanvuđot doarjja

Doarjjaortnega mihttomearri - oahpponeavvuid ovddideapmi:

Sámi ohppiide leat sámi oahpponeavvut buot golmma sámegillii buot fágain ja mat dávistit vuodđooahpahusa oahppoplánadahkosii.

Leat bohtán 33 ohcama miessemánu 2. b. ohcanáigemearrái. Ohcamiid gieđahallan lea álggahuvvon ja Sámediggeráđđi galgá daid loahpalaččat gieđahallat 2019 golgotmánus.

Rámmašiehtadusat sámi lágádusaiguin – šiehtadus

Sámediggeráđđi lea cuoŋománus almmuhan rámmašiehtadusgilvvu oahpponeavvobuvttadeddjiiguin. Sámedikki mihttomearrin lea oažžut áigái rámmašiehtadusa gitta viđa lágideddjiiguin mat sáhttet almmuhit sámi digitála oahpponeavvuid mat gusket rupmašii, seksualitehtii ja rájiidbidjamii, gárrenvuoda eastadeapmái, veahkaváldái ja illasteapmái, vuortnuheami eastadeapmái, loavkašuhttimii ja vealaheapmái. Sámediggeráđi áigumuš lea šiehtadusaid vuolláičállit borgemánus.

Digitála oahpponeavvuid ráhkadeapmi

Ángiruššansuorggi mihttomearri:

Digitála oahpponeavvut gávdnojit sámegielaide buot fágain ja lea automatihkka das ahte nationála digitála oahpponeavvut/oahppanresurssat jorgaluvvojit sámegillii ja leat fidnemis sámegillii

Den teknologiske skolesekken – gealbolokten skuvllas

Ráđđehus lea 2018:s juolludan 540 miljovna 5-jagi našuvnnalaš ángiruššamii, Den teknologiske skolesekken. Sámediggi oaivvilda ahte doaibmabijut ráđđehusa našuvnnalaš ángiruššamis mii dássázii lea čađahuvvon ja mii lea álggahuvvomin, ii gozit sámi ohppiid ja skuvllaid dárbbuid. Sámediggi ii leat maid ožžon duohta váikkuhanválddi proseassaide go doaibmabijut ráhkaduvvojedje, mii livččii sáhttán leat mielde sámi perspektiivva goziheamen. Dat lea dagahan ahte eavttut doarjaga olaheapmái eai leat sámi duohtavuhtii heivehuvvon. Sámediggi lea ovddidan ášši ovtasbargočoahkkimiin Máhttodepartemeanttain, maŋimusat dál 2019 njukčamánu loahpas. Sámediggeráđđi lea maid digaštallan ášši Máhttoministeriin. Sámediggi lea dál álggahan ovtasbarggu Oahpahusdirektoráhtain konkrehta doaibmabidjoevttohusaid birra sámi ohppiide.

Váldi, ovddasvástádus ja rollat alit oahpus ja dutkamis

6. Ángiruššansuorggi mihttomearri:

Sámedikkis lea duohta váldi sámi alit oahpus ja dutkamis lágaid ja láhkaásahusaid bokte, ja konsultašuvnnaid bokte.

Sámi allaskuvlla stivra 2019-2023

Sámediggeráđđi lea čoahkkimis cuoŋománu 1. b. nammadan čuovvovaš lahtuid ja várrelahtuid Sámi allaskuvlla stivrii:

Miellahttu Mette Anti Gaup

Miellahttu Idar Peder Kintel

Várrelahttu Kajsa Kemi Gjerpe

Láhka universitehtaid ja allaskuvllaid birra

Sámedikkis lea váldi nammadit guoktása Sámi allaskuvlla olggobeali stivralahtuin ja ovtta várrelahtu, vrd. paragrafa 9-4 lágas universitehtaid ja allaskuvllaid birra. UiT Norgga ártalaš universitehta ja Davvi universitehta portefølje ja ovddasvástádus oahpahusa ja dutkama ektui Norgga beale Sámis miellddisbuktá ahte Sámediggi galggašii oažžut válddi maiddáid dáid universitehtaide nammadit stivralahtuid. Danne lea Sámediggi guovvamánu 26. b. reivves dáhtton lága paragrafa 9-4 rievdatit nu ahte Sámedikki váldi viiddiduvvo nu ahte ovtta stivralahtu ja ovtta várrelahtu nammadanváldi guoská maiddáid UiT Norgga ártalaš universitehta ja Davvi universitehta stivraide.

Láhkaásahus sámi mánáidgárdeoahpu rámmaaplána birra

Sámi vuođđoskuvlaoahpaheaddjeoahpo rámmaaplána dahká dál vejolažžan addit sámi oahpaheaddjeoahpu mas julev- ja máttasámegiella leat oahpu oassin. Seamma ii guoskka sámi mánáidgárdeoahpaheaddjeohppui, danne go das gáibiduvvo ahte válde oahpahusgiella galgá leat okta sámegiellain. Sámediggi lea guovvamánu 26. b. reivves dáhtton rievdadit láhkaásahusa sámi mánáidgárdeoahpaheaddjeoahpu rámmaaplána birra nu ahte dán láhkaásahusas lea seamma spiehkasteapmi go láhkaásahusas vuođđoskuvlaoahpaheaddjeoahpuid birra. Máhttodepartemeanta lea miessemánu 8. b. reivves vástidan ahte atnet evttohusa miellagiddevažžan, ja ahte áigot ášši sáddet gulaskuddamii.

Norgga dutkanráđdi – porteføljestivrra nammadeapmi

Marjimuš konsulterenčoahkkinn sámi ovddasteami birra Norgga dutkanráđdi porteføljestivrrain dollojuvvui njukčamánu 19. b. Lei ovttaoaivilvuotta čuovvovaš nammademiid ektui:

- Sámedikki evttohan kandidáhta, Camilla Brattland – Romssa universitehta, miellahtun dálkkádaga ja polára porteføljestivrras.
- Sámedikki evttohan kandidáhta, Ellen Inga Turi - Sámi allaskuvla, miellahtun čálgu, kultuvrra ja servodaga porteføljestivrras.
- Sámedikki evttohan kandidáhta, Torjer A. Olsen – Romssa universitehta, miellahtun oahpu ja gealbbu porteføljestivrras.

Lassin dasa lei ovttaoaivilvuotta das ahte SÁMEGIELLA III prográmmastivra jotkojuvvu stivrenjoavkun dutkanráđdi stivrra vuolde. Ortnet árvvoštallojuvvu ođđasis go prográmmastivrra nammanáigodat dievvá 2021 juovlamánu 31. b.

Našuvnnalaš njuolggadusat dearvvasvuoda- ja sosiálafágaoahpuide

Gulaskuddan dearvvasvuoda- ja sosiálafágaoahpuid našuvnnalaš njuolggadusaid 2. oassái lea loahpahuuvon. Konsulterenčoahkkinn Sámedikki ja Máhttodepartemeantta gaska lea šiehttojuvvon geassemánu 21. b.

Seminára sámi perspektiivvaid birra dearvvasvuodaoahpuin ja -bálvalusain

Sámediggeráđdi searvvai sáhkavuoruin universitehta- ja allaskuvlaráđi fágastategalaš ovttaga seminárii sámi alit oahpu ja dutkama várás (UHR-Samisk) guovvamánu 28. b. sámi perspektiivvaid birra dearvvasvuodaoahpuin ja –bálvalusain. Sáhkavuorus čujuhuvvui earret eará dasa ahte ferte ráhkaduvvot sierra našuvnnalaš njuolggadus ođđa sámi buohccidivššárohppui, mii lea plánejuvvon ásahuvvot.

Gealboguovddáš mánáidgárdeoahpaheaddjeoahpuide

Universitehta- ja allaskuvlaráđi fágastategalaš ovttagat sámi alit ohppui ja dutkamii (UHR-Samisk) lea namman bargjoavkku mas leat Sámi allaskuvlla, UiT Norgga ártalaš universitehta ja Davvi universitehta áirasat, ja gos Sámediggi lea observatevran. Bargjoavku galgá ráhkkanahhtit ovdaprošeaktaohcama mas áigumuš lea ásahit gealboguovddáša mánáidgárdeoahpaheaddjeásahusaide.

Rekruteren alit ohppui ja dutkamii

Áŋgiruššansuorggi mihttomearri:

- Eanet mánáidgárde- ja vuodđoskuvlaoahpaheaddjit geain lea sámi giella- ja kulturgelbbolašvuohta

Sámediggeráđđi lea sosiála mediaide ráhkadan videobihtáža mii ávžžuha ohcat sámi oahpaheaddjiohppui Sámi allaskuvllas ja Davvi universitehtas. Lassin dasa lea Sámediggi oahppaladdan maŋimušjagi ohppiid joatkkaskuvllain Álttás, Guovdageainnus ja Kárášjogas, ja sin ávžžuhan álgit oahpaheaddjeohppui.

Sámediggi lea ovtta Norlándda fylkkamánniin searvan čoahkkimiidda gos ulbmilin lei studeattaid rekruteret sámi oahpaheaddjiohppui ja oahppan oahpaheddjiid Davvi universitehta giellaoahpuide.

Doarjjaortnega mihttomearri - stipeanda alit ohppui:

- Eanet mánáidgárde- ja vuodđoskuvlaoahpaheaddjit main lea sámi giella- ja kulturgelbbolašvuohta.

1.

2019 giđđalohkanbajis bohte 112 ohcama guovvamánu 1. b. ohcanáigemearrái. Ohcamat lea gieđahallojuvvon, ja leat juolludan 105 stipeandda, go fas 7 leat biehttaluvvon.

Sámi mánáidgárdeoahpaheaddjeohppu	16
Mánáidgárdeoahpaheaddjeohppu	16
Sámi vuodđoskuvlaoahpaheaddjeohppu 1-7	15
Sámi vuodđoskuvlaoahpaheaddjeohppu 5-10	17
Vuodđoskuvlaoahpaheaddjeohppu 1-7 sámegielain fágasuorggis	0
Vuodđoskuvlaoahpaheaddjeohppu 5-7 sámegielain fágasuorggis	5
Lektorohppu	5
PPU	31

4 Areálat, biras ja dálkkádat

Servodatmihttu:

Árbevirolaš sámi guovllu areálat ja luondduresurssat geavahuvvojit ávnnaslaš vuodđun sámi kultuvrra, ealáhusdoaimmaheami ja servodateallima joatkimii ja ovddideapmái.

Areálaid hálddašeapmi

Ángiruššansuorggi mihttomearri:

Sámi ealáhusaid, kultuvrra ja servodateallima luondduvuođus lea sihkkarastojuvvon buot plánemiin, ja Sámediggi lea deatalaš eavttuidbiddji ja konsultašuvdnabealli areálahálddašeamis.

Ruvkedoaimmapláanat Nussiris ja Gumppejunis

Ealáhus- ja guolástusdepartemeanta dagai guovvamánu 14. b. doaimmalohpemearrádusa ruvkedoimii Nussiris ja Gumppejunis. Sámediggi váiddii mearrádusa njukčamánu 7. b. Sámedikki váidda mielddisbuktá manjeami, nu ahte mearrádus ii leat fámus ovdal vejolaš dohkkeheami manjago váidda lea meannuduvvon. Vuosttaš konsultašuvdnačoahkkin mearrádusa váiddameannudeapmi birra lea mearriduvvon dollojuvvot geassemánu 10. b.

Sámediggeráđđi oaivvilda ahte boasttuvuohta lea dahkkojuvvon doaimmabiju váikkuhusaid ja nu riikka ja riikkaidgaskasaš lágaid árvvoštallamis.

Gielda- ja ođasmahttindepartemeanta lea reivves FeFo:ii cealkán ahte ii leat mearrádus rievdaduvvon meahccegeavaheami birra Finnmárolága vuodul maid FeFo lea dahkan Nussir-áššis ja sádden Gonagassii dohkkeheapmái cuoŋománus 2018, muhto gulaskuddancealkámuš doaimmalobi birra minerálaš vuodul. FeFo lea njukčamánu 29. b. reivves čilgen departementii ahte dat lea mearrádus rievdaduvvon meahccegeavaheami birra. Sámediggi čálii reivves departementii cuoŋománu 5. b. ahte dat lei mearrádus rievdaduvvon meahccegeavaheami birra maid FeFo lei dahkan ja ahte dalle lea Gonagasa duohken dohkkehit dahje hilgut mearrádusa. Gielda- ja ođasmahttindepartemeanta ii leat dán rádjai vástidan FeFo ja Sámedikki reivii.

Váidda mearrádussii suovvat ásahtit akvakultuvrra Vedbotn nammasaš báikái

Rogalándda fylkkasuohkan lea ođđa ohcanmeannudeamis beassat ásahtit akvakultuvrra Vedbotn nammasaš báikái Davvenjárgga gieldas addán Grieg Seafood nammasaš fitnodahkii lobi nu mo lei ohcojuvvon. Sámediggi lea cuoŋománu 15. b. beaiváduvvon reivves váidán mearrádusa.

Loahpalaš mearrádus lobi birra ásahtit akvakultuvrra Lubben ja Korsneset nammasaš báikkiide Gálssa suohkanis

Sámediggi váiddii 2017:s Romssa fylkkasuohkana mearrádusa addit lobi ásahtit akvakultuvrra Lubben ja Korsneset nammasaš báikkiide, goappašagat Ráinná davábealde Gálssa suohkanis. Konsešuvdnalobi váide maidái báikkálaš guolásteaddjit ja gilisearvvit. Váidagiid lea dál Guolástusdirektoráhta mearridan, ja lea árvvoštallan ahte ii leat olus sámi guolásteapmi dán guovllus mii dagahivččii ahte okta dahje eanet guolásteaddjit biehttaluvvojit dahje loavkiduvvojit, earret eará čujuhettiin NOU 2007:i.

Gulahallan Guolástusdirektoráhtain sihkkarastin dihtii sámi guolástusaid

Areála- ja birasdieđáhusa strategijaid geažil lea Sámediggi ásan ovtasbarggu ja gulahallama

Guolástusdirektoráhtain juksan dihtii oktasaš áddejumi sámi guolástusain, ja das mo fuolahit sámi guolástusberoštumiid riddoavádatplánain ja akvakultuvrabáikkiid čielggademiid oktavuodas. Okta bohtosiin ovtasbarggus lea ahte Sámediggi ja Guolástusdirektoráhta dál leat plánemin prošeavtta mii galgá sihkkarastit ahte Guolástusdirektoráhta kártareaidu *Yggdrasil* buoremus vuogi mielde oainnusin dahká sámi guolástusa ja sámi guolástusberoštumiid. Dán kártareaiddu geavahit earret eará gielddat go ráhkadit riddoavádatplánaid ja go meannudit ohcamiid beassat ásahtit akvakultuvrabáikkiid.

Čoahkkin Statnettain

Sámediggeráđis lei loahpageahčen cuorománu čoahkkin Statnettain oažžun dihtii dieđuid barggu ovdáneami birra Báhcavuona-Skáiddi 420 kV-linnjain, ja Statnett plánaid birra neahttaovddidemiin nuorttas Skáiddis. Statnett ii leat vel juksan soahpamuša buot guoskevaš orohagaiguin Báhcavuona-Skáiddi 420 kV-linnjá huksema oktavuodas. Sámediggeráđi muittuhii Sámedikki dievasčoahkkinmearrádusa 12/15 birra ja eavttuid birra maid Sámedikki dievasčoahkkin bijai dasa ahte sáhttit dohkkehit huksema. Danne bivddii Sámediggi Statnett árvoštallat man muddui sin mielas dát eavttut leat ollašuhttojuvvon Statnett barggus. Statnett áigu ohcat konsešuvnna gaskaide Skáidi-Áttánjohka 2020:s ja Áttánjohka-Vuonnabahta 2021:s.

Ránáidsullo suohkana areálaplána

Sámediggi ovddidii 2018 čavčča vuostecealkámuša Ránáidsullo suohkana areálaplána ođasmahttimii 11 guovllu oktavuodas mat ledje várrejuvvon astoáigge- ja turistaáigumušaide ja astoáiggevistiide. Manjá gulahallančoahkkimiid báhce guokte vuostecealkámuša čoavddekeahhtá, ja danne bovdii Fylkkamánni soabadeapmái gaskal Sámedikki ja Ránáidsullo suohkana njukčamánu. Dat guokte vuostecealkámuša guske bartaguvlui ja turistarusttetguvlui. Soabadančoahkkimis gáržžiduvvui bartaguvllu areála ja bartaid lohku, guovlu sirdojuvvui maid lagabui rittu, ja mánja váidudeaddji doaibmabiju biddjojuvvojede eaktun ovdalgo sáhtta álggahit doaibmabiju.

Turistarusttetguovlu gáržžiduvvui, ja dán guovllu plánat rievdaduvvojede ja danne ii lean šat vuostecealkámuš guoskevaš. Sámediggi atná ovdun ahte láchčojuvvo dasa ahte doaibmabidjoeaigádat galget soahpat boazodoaluin váidudeaddji doaibmabijuid oktavuodas ovdalgo doaibmabidju čađahuvvo.

Moskavuotnačatnaseapmi Romssa ja Ivgu suohkaniin

Sámediggi lea ođđajagimánu addán cealkámuša Romssa fylkkasuohkanii Moskavuotnačatnaseami regionálapláníi. Geaidnogaska guoská golmma orohakkii, ja sámi kulturmuittuide. Stáhta geaidnodoaimmahaga čielggadus čájeha stuorra negatiiva váikkuhusaid guovtti orohakkii válljejuvvon geaidnogaskamolssaeavttu geažil. Maiddái váilu ollislaš noađuheapmi huksemis guovllu orohagaide. Sámediggeráđi áigu árvoštallat doalvut plánaášši viidáseappot departementii meannudeapmái daid stuorra negatiiva váikkuhusaid geažil sámi kultuvrra ja ealáhusa doaimmaheapmái, gč. Plána- ja huksenlága § 8-4.

Čoahkkin Luonddugáhttenlihtuin bieggafámu birra

Sámediggeráđi, maid politihkalaš ráđđeaddi ovddastii, lea čoahkkinastán Luonddugáhttenlihtuin

Karášjogas cuonomanu 26.b. gos lihtu jodiheaddji háliidii digaštallat bieggafámu birra.
Luonddugáhttenlihtu mitalii ahte sii bidjet earenoamážit fuomášumi prošektii Davvin-bieggafápmu Finnmárkkus.

Luondduvalljodat

Áŋgiruššansuorggi mihttomearri:

Luondduvalljodaga suodjaleapmi bidjá nana vuodu sámi kultuvrii ja ealáhusdoaimmaheapmái. Suodjalanguovlluid hálddašeapmi váldá vuodu suodjaluvvon guovlluid árbevirolaš geavaheamis ja dahká vejolažžan joatkit dakkár geavaheami.

Čoahkkaneapmi suodjalanguovlostivrraid Sámedikki áirasiid várás

Sámediggi lea nammadan oktiibuot 42 áirasa 21 suodjalanguovlostivrii. Suodjalanguovlostivrrat leat lávdaduvvon miehtá riikka, ja gávdnojit uhccán deaivvadansajit ja vejolašvuodát lonohallat vásáhusaid. Danne bovdii Sámediggi oktasaš seminárii Girkonjargii njukčamánu 20.-21. b. Čoahkkaneami fáddán lei galledanhálddašeapmi ja galledanstrategiijat. Sámi beroštusaid oainnusin dahkan ja álbmotmehciid ja suodjalanguovlluid sámi geavaheddjiid dárbbuid fuolaheapmi lei sáhkavuoruid ja digaštallamiid guovddážis.

5 Ealáhusat

Servodatmihttu:

Nana ja juohkelágan ealáhuseallin vuodđun gievrras báikegottiide gosa olbmot háliidit ásaht.

Vuodđoealáhusat

Áŋgiruššansuorggi mihttomearri:

Vuodđoealáhusat seailudit sámi kultuvrra, giela ja eallinvuogi.

Mariidna ealáhusat

Sámediggeráđđi lea doallan čoahkkima iešguđet mearraluossabivdo- ja guollebivdoorganisašuvnnaiguin Sámedikkis mearraluossabivddu muddema ja hálddašeami birra. Mearraluossabivdit ja sin organisašuvnnat bidje ovdan dieđuid dan birra ahte bivdináigi dál lea nu oanehaš ahte dat lea roassun ja ahte ii leat šat vejolaš doaimmahit gánnáhahti ja ealáhusvuđot mearraluossabivddu. Čoahkkimis lei stuorra ovttaimielalašvuohta das ahte Stuorradiggi ferte guorahallat politihkalaš mearrádusaid ja hálddašeami rolla mearraluossabivddu muddemis.

Ráđđehusa barggu oktavuodas stuorradiggedieđáhusain *Et fremtidsrettet kvotesystem for norske*

fiskerier, lea Sámediggi oassálastán gulahallančoahkkimiidda ja konsultašuvnnaide. Sámediggi lea ovddidan iešguđet evttohusaid mat áimmahuššet mearrasámi guovlluid ja daid guolástemiid. Ráđđehus bidjá ovdan stuorradiggedieđáhusa Stuorradiggái dán áigodagas.

Sámedikkis lea leamaš čoahkkin Bivdiin, ja geahčadan gáibádusaid luossabiebmamii ASC sertifiseremis. Dát lea dakkár sertifiserenortnet maid ollu riikkat gáibidit guollebibiin jus galget beassat vuovdit iežaset buktagiid.

Grieg Seafood bovdejumi vuođul lea Sámediggeráđđi doallan čoahkkima ja fitnan galledeamen fitnodaga biebmanbáikkis Gárggus Fielvuonas Áltá suohkanis. Sohppojuvvui hábmet vuodu/arena, vejolaččat oktašázžan buot biebmanfitnodagaide Finnmárrkku, gos sáhtta váldit ovdan ja digaštallat iešguđet gažaldagaid guolle- ja debbiebmama birra mearrasámi guovlluin.

Čoahkkimis Gárggaviikka gielddain ja Finnmark Fisk AS stivrajođiheddjiin Donjevuonas muitaluuvui Sámediggeráđđái gieldda rolla birra ja fitnodaga márkanlaš hástalusaid birra. Sámediggeráđđi muitalii Sámedikki guolástuspolitihka birra ja guđe hálldahuslaš doarjjaortnegat Sámedikkis leat ovddidan- ja investerendoaimbajuide. Sohppojuvvui ahte Gárggaviikka gieldda ja Finnmark Fisk AS dieđihit Sámediggái viidásat plánaid, doaimma ja vejolaš ohcamiid birra.

Boazodoallu

Sámediggi lea oassálastán dárkojeaddjin dán jagi boazodoallošiehtadallamis gaskal Norgga Boazosápmelaččaid Riikkasearvvi ja Eanadoallo- ja biebmodepartemeantta. Bealit sohpe 136,1 miljon ruvnnu rámmán 2019/2020 boazodoallošiehtadussii.

Sámediggi lea ovtta Trøndelága fylkkamánniin oassálastán boazodoalu regionála forumii Trøndelágas. Forumis ii leat mearridanváldi ja doaima dieđuid lonohallin gaskal Fylkkamánni ja boazodoalu. Čoahkkimis doalai SÁNAG logaldallama boazodoalu árgabeaivvi birra, ja boazodoallit muitaledje Fylkkamánnái boazodoalu manijmus jagi dili birra.

Ut på vidda nammasaš prošeakta lea doallan čoahkkima Kárašjogas. Prošeavtta ulbmil lea oázžut áhahuvvot oahppan- ja fuolahusvuđot fáldadaga boazodollui. Prošeavttas lea doarjja boazodoallošiehtadusas ja dat šaddá bastevas ortnegin, sierra stivrrain mas Sámediggi lea mielde, ja prošeaktajođiheamin Romssa ja Finnmárrku fylkkamánnis.

Sámediggeráđđi lea čađahan gulahallančoahkkimiid Siskkit Romssa, Snoasa, Plassje ja Nuorta-Finnmárrku boazodoaluin. Áššin čoahkkimiin lea leamaš oahpasmahttit Sámedikki boazodoalopolitihka ja Sámedikki rolla dain áššiin mat gusket boazodollui, deattuhettiin areálaáššiid. Boazodoallu lea muitalan sin dili birra iešguđet boazoguohtunguovlluin. Boazodoalloláhkálavdegoddi lea oassálastán čoahkkimiidda, nu ahte boazodoallu lea beassan ovddidit árvalusaid lávdegotti bargui.

Sámediggeráđđi lea čađahan konsultašuvnnaid Eanadoallo- ja biebmodepartemeanttain (EBD) boazodoallolága paragrafaid 1, 18, 33 ja 71 oktavuođas. Dat leat ulbmilparagrafa, boazologu almmuheapmi, geatnegasvuohta merket ovttaskas bohccuid ja Boazodoallostivra.

Sámediggi ja EBD leat soahpan manjit ulbmilparagrafa rievdadeami, ja ahte 18. paragrafa 3. laddasii válđojuvvo mielde mearrádus mii addá láhkavuođu addit láhkaásahusa mas rahppojuvvo vejolašvuohta almmuhit siidaoasi ollislaš boazologu siskkáldasat ealáhusas.

Árbevirolaš boazomearka lea okta kultuvrii guoski vuodđoelemeanttain sámi boazodoalus, ja Sámediggi ii sáhte miehtat rievdademiide mat sáhttet láivudit árbevirolaš mearkunvuogi.

EBD ja Sámediggi leat soahpan ahte paragrafa 71 Boazodoallostivrra birra sáhtta heivehuvvo manjit áiggis ja ahte Boazodoallostivrra instruksa guorahallojuvvo dainna ulbmiliin ahte nannet sámi mielmearrideami ja boazofágalaš gelbbolašvuođa Boazodoallostivrra nammadeamis boahteáigái.

Sámediggeráđđi lea nammadan čuovvovaš dábálaš lahtuid Boazodoallostivrii áigodahkii 2019 - 2023: Inge Even Danielsen, Inger Marie Gaup Eira, Leif Anders Somby. Várrelahtut leat Bjørn Thomas Åhren, Inger Marit Eira Åhren ja Anders Somby jr.

Boazodoallolávdegoddi, man Sámediggi ja Norgga Boazosápmelaččaid Riikkasearvi leat nammadan, lea guorahallagoahtán boazodoallolága. Lávdegotti láhtut leat oassálastán gulahallančoahkkimiidda boazodoaluin, vai lávdegoddi oažžu árvalusaid dan birra makkár hástalusat boazodoalus leat boazodoallolága ektui iešguđet guovlluin.

Sámediggi lea njukčamánu 19. ja 20. b. lágidan bargoseminára sámi árbedieđus boazodoalu ja boraspiriid birra. Seminára lei ovttasbargu Birasdirektoráhtain ja Norgga Boazosápmelaččaid Riikkaserviin. Seminára fáddán lei boazodoalu ja boraspiriid birra vásihuvvon máhtu implementeren boraspire máhttovuđđui.

Sámediggeráđđi oassálasttii guldaleaddjin diggeáššis njukčamánu 22.b. Oarje-Telemárkku diggegottis, heahtedagu paragrafa geavaheami birra mearagoaskima báhčima oktavuođas.

Eanadoallu

Sámediggi ovddidii árvalusaid eanadoallošiehtadussii čoahkkimis Eanadoallo- ja biebmodepartemeanttain cuorománu 10. b. Sámediggeráđđi deattuhii mávssolašvuođa das ahte joatkit vuoruhit roavvafuođarvuđot buvttadeami sámi guovlluin. Sámediggeráđđi hálidii maidái ahte smávva ja gaskageardán doalut galge vuoruhuvvot dán jagi šiehtadallamiin. Sámediggeráđđi válddii ovdan eiseválddiid geaskku ollašuhttit riikkaidgaskasaš geatnegasvuođaid álgoálbmogiid ektui boraspirepolitihkas, sárvadoallu gillá stuorrá vahágiid boraspiriid geažil.

Sámediggeráđđi oassálasttii Finnmárkku boanddaidsearvi jahkečoahkkimis Leavnnjas guovvamánu 20.b.

Juohkelágan ealáhusat, lotnolas- ja meahcástanealáhusat, árvoháhkkan ja ođđaásaheamit

Ángiruššansuorggi mihttomearri:

Ásahandávjodat lagabus Norgga gaskameari ollislaččat ja 2 % ahtanuššan fitnodaga nammii.

Workshop ealáhusdieđáhusa birra

Sámediggi lágidii workshop ealáhusdieđáhusa birra cuorománu 8. b. Árvalusat ealáhusdoaimmaheddjiin, organisašuvnnain ja gielddain leat čohkkejuvvon raportii maid Sápmi Næringshage lea čállán.

Guovdageainnu nuppástuhttinprográmma čoahkkin

Sámediggi oassálasttii čoahkkimii maid Guovdageainnu nuppástuhttinprográmma doalai guovvamánu 15. b. ja njukčamánu 14. b. Suohkan lea ožžon guhtta miljon ruvnnu 2019:s mat galget geavahuvvot eanet bargosajiid ásaheapmái. Nuppástuhttinplána galgá ráhkaduvvot geassemánus.

Čoahkkin nuppástuhttima birra Návuonas

Sámediggi oassálasttii čoahkkimii nuppástuhttima birra Návuonas. Duogážin lea ahte suohkanis lea ovttabeallásaš ealáhuseallin, olles 66 proseantta leat almmolaš bargosajit. Kvænangen næringspark lea ožžon ovddasvástádusa proseassa čađaheamis. Golbma miljon ruvnnu leat várrejuvvon jahkásaččat nuppástuhttimii.

Jurylahttu Ungt Entreprenørskap oktavuodas

Sámediggeráđi politihkalaš ráđđeaddi oassálasttii jurys Finnmárkku Ungt Entreprenørskapa fylkameassuin Álttás guovvamánu 27.–28.b., ja geigii bálkkašumi “Sámedikki bálkkašupmi buoremus árvodahkanvejolašvuhtii”. Bálkkašupmi lea ovttasbargu gaskal Sámedikki ja Ungt Entreprenørskap.

USS riikačoahkkin

Sámediggeráđi, ovddastuvvon politihkalaš ráđđeaddi bokte, oassálasttii boaittobealsuohkaniid ovtastumi jahkečoahkkimis njukčamánu 28.–29.b. Stjørðdalas.

Hutkás ealáhusat

Áŋgiruššansuorggi mihttomearri:

Eanet sámi kulturealáhusbargit mat buvttihit gievrras ja gánnáhahtti kulturealáhusfitnodagaid main lea stuorát birgenmunni.

Hutkás gielda

Loahpageahčen guovvamánu 2019 dollojuvvui vuosttaš čoahkkinn Deanu gielddain ja kreativ kaféain mii lágideuvvui Deanus dan oktavuođas go Deanu gielda lea mielde *Hutkás gielda* nammasaš prošeavttas. Sámediggeráđđi lei mielde ja rabai čoahkkima. Barggadettiin Hutkás gielda Deatnu prošeavttain lea Sámediggi vásihan lassánan beroštusa gieldda hutkás ealáhussii, sihke doaimmaheddjiid gaskkas ja Deanu gieldda sátnegođiheaddjis. Oassálastit leat mearridan deaivvadit oktii mánnui.

Raporta sámi designmeassu birra

Sámediggi lea diŋgon raportta dan birra lea go dárbu ja beroštupmi sámi designmessui. Sámi designmeassu galgá láhčit dasa ahte sámi fitnodagat galget sáhttit vuovdit njuolgga eará fitnodagaide ja organisašuvnnaide, earret eará mátkemuito- ja museabuvddaide, ja galleriijaide. Iskkadeami bohtosat čájehit ahte lea dárbu ja beroštupmi dakkár messui.

Doarjja hutkás ealáhusaide

Doarjjaortnega mihttomearri – hutkás ealáhusat:

- Eanet sámi kulturealáhusbargit mat buvttihit gievrras ja gánnáhahtti kulturealáhusfitnodagaid main lea stuorát birgenmunni

Sámediggeráđđi lea juolludan 490 000 ru doarjjan dáiddárii Máret Anne Sara Guovdageainnus, gii háliida ásahtit iežas dáiddastudio profešunaliserema ja beavttálmahttima dihtii iežas fitnodaga ja buvttadeami.

Duodji

Áŋgiruššansuorggi mihttomearri:

Eanet duojárat geain duodji lea ealáhussan.

Diehtujuohkinčoahkkinn pateantta, gálvomearkka ja designsuodjaleami birra

Sámediggi oassálasttii diehtujuohkinčoahkkimii pateantta, gálvomearkka ja designsuodjaleami birra njukčamánu 11. b. Čoahkkima lágidei Sápmi næringshage. Lassin mángga báikkálaš fitnodahkii, oassálasttii maiddá Brønnøysundregistrene, Patentstyret ja Norid. Dát lei vuosttaš geardde go dat

gallededje min guovllu, ja Sámediggái lei deatalaš fuomášuhtit erenoamážit Patentstyret sámi árbevirolaš govastagaid gálvomearkkaid ja designa registrerema oktavuođas. Hástalussan lea ahte eai leat njuolggadusat das mo sámi govastagat galget geavahuvvot.

Duodjeinstituhta evalueren

Guovvamánu 18.b. ja njukčamánu 14. b. oassálasttii Sámediggeráđđi Duodjeinstituhta (DI) evaluerema ovdanbidjamii. Telemarksforskning lea Sámedikki ovdas čađahan evaluerema. Raportta loahppaalkka lea earret eará ahte DI ollašuhtá ulbmilis mii galgá olahit kultuvrra ja duoji, muhto ii dan beali mii galgá olahit ealáhusa. Sámediggeráđđi áigu árvvoštallat čuovvulit raportta, ja lokte ášši vuos dievasčoahkkimii čakčat.

6 Kultuvra

Servodatmihttu

- Ealli ja girjás sámi dáidda- ja kultureallin mas lea buorre kvalitehta

Buorit rámmaeavttut sámi dáiddáriidda

Ángiruššansuorggi mihttomearri:

Sámi dáidda mii ovddida, iskkada ja hástala sámi kultuvrra Samisk kunst som utvikler, utforsker og utfordrer

Kulturráđđi

2019 stáhtabušeahhtas juolluduvvui Kulturráđđái guokte miljovvna ruvnnu merkejuvvon ruhta čáhkadit sámi girjjálašvuođa doarjjaortnegiidda. Dát lassidoarjja galgá sihkkarastit ahte eai juollut unnibut doarjaga eará girjjálašvuhtii.

Go kulturráđđi viiddidii ortnegiid nu ahte maiddái fátmastit sámi girjjálašvuođa iežaset ášahuvvon ortnegiidda, de lágidii kulturráđđi oktan Sámedikkiin dialogačoahkkimiid Kárášjogas miessemánu 8. beaivvi. Dialogačoahkkin lei rabas ja dasa serve 10 olggobeale oasseváldige. Dasa lassin rávdnjejuvvui čoahkkin. Oasseváldit muitaledje čielgasit makkár dárbbut leat ja makkár gelbbolašvuohta sii oaivvildit Kulturráđis galggašii leahkit go ožžot sámi girjjálašvuođa ohcamušaid.

Dasa lassin lei Sámedikkis ja Kulturráđis čoahkkin mas digaštalle man láhkai Sámediggi ja Kulturráđđi sáhtá láchit dili nu ahte buoremus láhkai meannudit ohcamušaid mat bohtet sámi girjjálašvuođa birrasiin. Sámediggi ja Kulturráđđi šiehtte doalahit dialoga vai besset árvvoštallat ja heivehit ođđa doaimmaid maid Kulturráđđi lea álggahan sámi girjjálašvuhtii.

Sámi vahkku Romssas

Sámediggeráđđi rabai NM njeorostallangilvvuid guovvamánu 9.b. Romssa sámi vahku oktavuodas. Midnight Sun Marathon (MSM) lágida gilvvuid.

Dialogačoahkkinn sámi dáiddáriiguin

Kulturdepartemeanta bargá dál stuorradiggedieđáhusain mas dáiddarat leat fáddán. Dan oktavuodas bovdjedje Sámi dáiddárráđi, sámi dáiddárorganisašuvnnaid ja Sámedikki dialogačoahkkimii Kárášjogas guovvamánu. Ovddal čoahkkima čađahii Sámediggi oktán Sámi dáiddárráđiin iskkadeami sámi dáiddáriid gaskkas. Čoahkkimis čájehedje iskosa gaskaboddosaš bohtosiid. Sámediggi joatká gulahallat departemeanttain dán áššis.

Dialogačoahkkinn sámi eahpeávnnašlaš kulturárbbis ja kulturovttasbarggus

Sámediggi bovdii ruođa ja suoma sámedikki, Sámi dáiddárráđi, Sámiráđi ja earáid dialoga-/bargočoahkkimii digaštallat sámi kulturpolitihka/-strategiijaid ja sámi eahpeávnnašlaš kulturárbbi. Bargočoahkkima vuolggasadji lei čuovvulit konferánssa mas lei fáddán eahpeávnnašlaš kulturárbi, ja mii lágiduvvui Anáris 2018:s. Dehálaš mihttun čoahkkimis lei čuovvulit ja ságaškuššat dáid fáttáid, ja dasa lassin kártet vejolaš áššesurggiid main sáhtášii ovttasbargat. Dál plánejuvvo ođđa čoahkkinn Roavvenjárggas geassemánu álggus.

Cealkámuščoahkkinn, Eurohpa kulturoaivegávpot 2024

Sámediggi oasálasttii sámi cealkámuščoahkkimis njukčamánu dál go Báddáddjá ohcá šaddat Eurohpalaš kulturoaivegávpogin 2024:s. Ulbmil dáinna čoahkkimiin lei čohkket nu ollu kulturoassádalliid searvat hábmēt loahpalaš ohcamuša.

Sámi strategiija Den kulturelle skolesekkenis

Ávvudanjagis 2017:s álggahii Kulturtanken prošeavtta loktet sámi dáidaga ja kultuvrra Den kulturelle skolesekkenii (DKS). Kulturtanken galgá 2018-2020 áigodagas bargat strategiijaplánain mas galgá deattuhit sámi sisdoalu, ja mas lea bajimus mihttun lasihit produkšuvnnaid main lea sámi dáidaga ja kultuvrra DKS:s. Olahan dihtii mihttomeriid strategiijaáigodagas ja vuodđudit ja sihkarastit proseassa, de lea Kulturtanken, Sámedikki cealkámuša mielde, ásahean sámi resursajoavkku ja nammadan dáid kulturoassádalliid jovkui: Johan Sara jr., Elle Sofe Sara, Ellen Berit Dalbakk, Ebba Joks, Sissel Ann Mikkelsen ja Marja Lisa Thomasson. Ressursajoavkkus lei vuosttaš čoahkkinn Romssas njukčamánu 27.beaivvi. Sámediggi čuovui álggahančoahkkima Romssas, ja áigu čuovvulit Kulturtankeniin proseassa.

Sámediggeráđđi oasálasttii Norgga Melodi Grand Prix loahppagilvvus

Sámediggeráđđi lei Norgga Melodi Grand Prix loahppagilvvus, mii lágiduvvui njukčamánu 2.beaivvi. Nugo diehtit, de vuittii KEiINO geat ovddastedje Norgga Eurovision Song Contestas 2019:s. Sámi artista Fred Renè Buljo lea okta KEiINO joavkku lahtuin.

Árktalaš fiilaharmoniija galledii Sámedikki

Arktisk fiilaharmoniijas lea máŋga jagi guovdilastán sámi kultuvrra produkšuvnnain maid leat čájáhaddan iešguđetge lávddiin. Gieskat leat maid jođiheaddjidásis maid deattuhan ahte háliidit deavdit rolla ja leahkit maid sámi musihka ja kultuvrra orkeastarin. Danne ledje bivdán deaivat Sámedikki. Sámedikki presideanta Aili Keskitalo ja Sámediggeráđđi oasálaste dán čoahkkimis. Árktalaš fiilaharmoniija muitalii plánain mo áigot fáttmasti sámi musihka produkšuvnnaide ja ahte háliidit lagabut ovttasbarggu sámedikkiin.

Sápmi Too-dáiddadáhpáhus

Sápmi Too dáiddadáhpáhus lágiduvvui Guovdageainnus ja Mázes, dáidda ja ságastallan lei guovddášis. Sápmi Too-dáiddadáhpáhus gieđahalai sohka bealrollaid, veahkaválddálašvuoda ja seksuála illásteami Sámis, ja mo dáidda ja ságastallan sáhttá čalmustahtit dáid hástalusaid. Sámediggeráđđi oasálastii dán lágideami rahpamis ja paneladigaštallamis.

Lágideapmi lea ovttasbargu Sámedikki, Dáiddadálus ja OCA – Office of Contemporary Art, Norway gaskkas.

Gulaskuddančoahkkin luoddi ja sámi musihka birra - Kárášjogas

Sámediggeráđđi lea ráhkadišgohtán čilgehusa luoddi ja sámi musihka birra. Dan oktavuodas bovdii Sámediggeráđđi suorgeaktevrraid ja eará berošteddjiid gulaskuddančoahkkimii, mas oasádallit besse cealkit oaiviliiddiseat relevánta fáttáide ja hástalusaid, ja dien láhkai váikkuhit ja hábmet Sámedikki boahtteáiggi politihka mii guoská luoddi ja sámi musihkkii. Čoahkkin lágiduvvui gaskavahku cuoŋománu 24. beaivvi Sámedikkis Kárášjogas. Sullii logi olbmot oasálaste.

Kultur ja dásseárvoministtar galledii Guovdageainnu

Kultur- ja dásseárvoministtar Trine Skei Grande galledii Guovdageainnu skilleduorastagas guhkesbearjadahkii. Sámediggepresideanta Aili Keskitalo lei mielde lágideame galledeami. Grande galledii earet eará Diehtosiidda, deaivvai dáiddáriid sámi dáiddakollektiivvas Dáiddadálus ja oasálastii árbevirolaš juoigankonsearttas.

Venezia Biennale 2019

Sámediggepresideanta Aili Keskitalo, Sámediggeráđđi ja SPR ovddasteaddji Per Olof Nutti, ja Suoma Sámediggepresideanta Tiina Sanila-Aikio, oasálaste Venezia Biennales 2019 ja dien láhkai ovddidedje ja čalmustahtte sámi dáidaga boahtteáiggi posišuvnna riikkaidgaskasaš dáiddaarenas. Biennales almmuhede OCA – Office of Contemporary Art, Norway máŋga riikkaidgaskasaš nátionála prošeavtta mat gusket Sápmái, earet eará *Sápmi in Brasil 2021* ja Koro ovttasbargu mii laktasa Duohtavuoda- ja seanadan kommišuvnna bargui. Sámedikkiid ovddasteaddjit besse deaivat guovddáš, riikkaidgaskasaš oasádalliid ja besse dasa lassinn oasálastit Alvar Aalto paviljonga rahpamis, mii lei okta daid vuostamuččain mas ledje álgoálbmotdáiddarat prográmmas, namalassii Outi Pieski ja Suvi West Sámis. Sii maid gallededje Kanadalaš paviljonga, mas lei álgoálbmotfilbma prográmmas, ja dasa lassinn oasálastte davviriikkaid paviljonga rahpamis.

Frankfurt 2019

I 2019:s lea Norggas guosseriikka rolla Frankfurta girjemeassuin, ja dat mearkkaša ahte Norga beassá ovddidit girjjálašvuođas ja kultuvrras girjemeassuin. SÁLAS lea oktan NORLA:in, mii organisere Norgga Frankfurt oasálastima, fuolahat ahte maiddái sámi girjjálašvuođa ja girjjiid ovddastit doppe. Sámediggeráđđi doarju SÁLAS:a 200.000 ruvnain, vai besset oasálastit Frankfurta girjemeassuin.

Bihttánsámi museadoaimma

Sámediggeráđđi lea mánggaim guovddáš oassádalliid čoahkkinastán digaštallat Bihtánsámi guovllu musea vuodđudan barggu. Čoahkkin lei Báidáris guovvamánu 12.beaivvi, ja doppe šiehtte ásaht ođđa barggojovkku mii sáhtá čuovvut dán barggu. Sámedikkis lea dán maŋŋa leamaš sierra čoahkkinat muhtin dáin oassádalliin fuolahat dihte viiddis oasálastima ja legitimitehta vuodđudeami barggadettiin.

Sámediggi lea maid čoahkkinastán Norgga kulturráđi museasekšuvnnain. Čoahkkin lei Bådádjos guovvamánu 14. beaivvi ja doppe lei fáddán Sámi museadoaimmaid obbalaš diehtujuohkkin ja čuovvoleapmi.

Sámedikkis lea maid leamaš čoahkkin Norgga museaserviin. Čoahkkin lei Oslos guovvamánu 28. beaivvi Fáddán lei obbalaš diehtujuohkkin čatnon sámi museadoaimmaid.

Sámediggeráđđi oasálastii ságastallamis mii lea čatnon čájáhusii *Skjæringspunkter*, mii lei Nordnorsk Kunstmuseas Romssas njukčamánu 31. beaivvi. Čájáhusas čájehii Aslaug Juliussen guovddáš dáidagiiddis

Sámediggeráđđi, ovddastuvvon politihkalaš ráđđeaddi bokte, rabai Bååstede čájáhusa “Sámi kulturárbbi máhcaheapmi” Riddoduottarmuseas – Sámiid Vuorká Dávvirat Kárášjogas cuoŋománu 25.b.

Sámi dáiddáršiehtadus – šiehtadus

Dáiddáršiehtadusa mihttomearri:

Sámi kulturorganisašuvnnain ja sámi dáiddáriin leat buorit ja einnostanvejolaš rámmaeavttut doaimmaset.

Čoahkkin Sámi dáiddárráđiin Møte med Samisk kunstnerråd

Sámedikkis lei cuoŋománus 9. Beaivvi čoahkkin Sámi Dáiddárráđi (SDR) beaivválaš jođiheddjiin Biret Risten Sarain. Čoahkkima ulbmil lei ráhkkanit ja ságastit mo joatkit Sámedikki ja Sámi dáiddárráđi ovtasbarggu. Lea ovtasbargošiehtadusa maŋimus jahki, ja ovtasbargoguimmežagat áiggošedje

soahpat ođđa šiehtadusa mii gustogoahká 2020 rájes. Sámediggeráđđi áigu deaivat SDR stivrra ja iešguđetge dáiddárganisašuvnnaid giđa mielde ja ságaškuššat mo joatkit barggu, ja maidđái digaštallat áigeguovdilis áššiid mat gusket dáidda- ja kulturpolitihkkii.

Sámedikki dáláš dáidaga ja dáiddaduodji oastinortnet

Sámediggi čoahkkinnasttii cuorománu 9. b Sámedikki dáláš dáidaga ja dáiddaduodji oastinortnetkomitea jođiheddjiin ja RiddoDuottarMuseaid (RDM) direktivrrain Anne May Olliin. Čoajkkima fáddán lei oastinortnega bargu ja Sámedikki dáiddačoakkáldaga hálddašeapmi.

Sámi kulturášahusat sámi kultuvrra gaskkustan- ja vásihanarenan

Ángiruššansuorggi mihttomearri:

Nana sámi ášahusat mat hálddašit, gaskkustit ja ovddidit sámi dáidaga, kultuvrra ja historjjá.

Sámi Viessu Oslo

Sámediggeráđis lei čoahkkinn Sámi Viessu Oslo stivrrain Oslos cuorománu 10. beaivvi. Duogáš čoahkkimii lei go lei sávvojuvvon dialoga Sámi viesu stivrrain viesu doaibmajodiiheamis ja doaimmain.

Sámediggi eaiggáduššá 49% Sámi Viesu Oslo ossosiin, ja lea nammadan guokte lahtu stivrii. Maŋŋil go Sámi Viessu fárrii ođđa sadjái, de leat vásihan ahte sihke doaimmat ja galledeaddjit leat lassánan. Čoahkkimis muitalii stivrra Sámi Viesu beaivválaš doaimmas ja stivrra barggus. Nu go dál lea bargu organiserejuvvon, de doaibmá stivrra bargi stivrran. Dát mearkkaša ahte stivrralahtut, ja earenoamážit stivrra jođiheaddji, doaimmaha ollu bargguid beaivválaš doaimmas. Dát lea barggahan stivrralahtuid badjelmeari, ja stivrra cealká ahte dárbbasivčče beaivválaš jođiheaddji Sámi Viesus.

Beaivváš Sámi Náttálateáhter – ođđa teatervieusu

Statsbygg bargá oktiisajuštahhtton ođđa viesu prošeaktačielggademiin, viessu mii galgá leat viessun Sámi Joatkaskuvlii ja boazodoaloskuvlii ja sámi našunála teatervieusu Beaivváži. Sámediggi lea oasálasti huksenproseassa prošeaktaráđis ja lea searvan dán ráđi ja Beaivváža čoahkkimiidda.

Álttá/Guovdageainnu ášši dokumentašuvdnaguovddáš

Sámedikkis lea leamaš čoahkkinn RiddoDuottarmuseain mas leat geahččan stáhtusa ja suokkardallan iešguđetge vejolaš vugiid bargat áššiin. Sámediggi joatká proseassain bargat ja áigu fátmastit eará relevánta ovtasbargooasástalliid.

Davviálbmogiid guovddáža váldočoahkkin

Sámediggi oasálasttii Davviálbmogiid guovddáža váldočoahkkimis cuorjománu 26. beaivvi Ommáivákkis. Doppe meannudedje dábálaš áššiid. Torjer Olsen válljejuvvui ođđa jođiheaddjin ja Anja Kristine Salo šattai nubbinjođiheaddjin. Salo lea Sámedikki ovddasteaddji stivrras.

Ivgubađa káija regulerenplána ja gaskavuohta Lásságámmii

Sámediggi oasálasttii čoahkkimis Omasvuona suohkaniin, Lásságámmi vuodđudusain ja Romssa fylkasuohkaniin njukčamánu 14.b dán jagi. Čoahkkima fáddá lei Ivgubađa káija regulerenplána ja gaskavuohta Lásságámmii ja Hottigårdenii. Sámediggi lea ovdal ožžon dieđu Ivgubađa káija regulerenplána rievadásaid birra. Lásságámmi vuodđudus háliida ahte Sámediggi veahkkin sihkkarastá sin beroštusaid plánaproseassas. Sámediggi čuovvula proseassa.

Teáhter - njuolggodoarjja

Ángiruššansuorggi mihttomearri – Teáhter

Ásahuvvon sámi teáhterat sáhttet ovdánit dáiddalaččat, buvttadit lávdedáidaga alla dásis ja sáhttet johtit lávdedáidagiin mii addá kulturvásáhusaid ja oainnusmahtta sámegielaide.

Áarjelhsaemien Teatere váldočoahkkin

Sámediggeráđđi oasálasttii njukčamánu gaskkamuttus Áarjelhsaemien Teatere váldočoahkkimis.

Sámi girjjálašvuohta ja mediat

Ángiruššansuorggi mihttomearri:

Kvalitatiivvalaš sámi girjjálašvuohta mii almmuhuvvo ja oahpásmahttojuvvo ja buktujuvvo olámuddui

Sámediggi lea álggahan oktavuodáčoahkimiid dainna viđain lágádusain mat ožžot njuolggodoarjaga ovdánahttit ja ja ovddidit sámi girjjálašvuođa. Dán ortnega lea rievadan 2018:s, ja danne lea dehálaš lahka gulahallat lágádusaiguin mo ortnet doaibmá, ja dán vuodul maiddái árvvoštallat jukságo ulbmila mihttomeari.

Sámediggeráđis leat leamaš čuovvulančoahkkimat girjebusseeaiggádiiguin girjebussiid viidásit doaimmaheami birra dievasčoahkkinášši 049/18 *Sámi girjjálašvuođa gaskkusteapmi* mearrádusa rámmaid siskkobealde. Loahpalaš čielggadus iešguđetge girjebussiid boahttevaš doaimmaheami birra

čielgá miessemánus-geassemánus.

7 Kulturmuitosuođjaleapmi

Servodatmihttu:

Sámi kulturárbi bidjá eavttuid buot plánemiidda ja sisabahkkemiidda.

Kulturmuittuid hálddašeapmi

Ángiruššansuorggi mihttomearri:

Sámi kulturmuittut hálddašuvvojit iežamet historjjá ja árvvuid vuodul.

Sámedikki presideanta Aili Keskitalo doalai čoahkkima ođđa Riikaantikvárain Hanna Kosonen Geiran guovvamánu 14. b. Áššin ledje visteregistrerenprošeakta, doarjjaortnet daid ráfáiduhthtojuvvon vистиid várás mat leat priváhta oamastusas ja Várjjat siidda čáliheapmi tentatiiva máilmmiárbelistii. Čoahkkin lei ávkkálaš ja Sámediggi beasai earret eará deattuhit Riikaantikvárii man deatálaš lea sierra hálddašeapmi dain sámi vистиin mat leat priváhta oamastusas ja man deatálaš lea ovdánit máilmmiárbe bargguin Várjjat siidda bealis.

Mánŋa čoahkkima leat dollojuvvon gaskal Sámedikki ja Porsáŋggu gieldda dan ovtasbargoprošeavttas ahte láhčit oaidnámusa Činavuohpi stálut. Áimmahuššan dihtii kulturbirrassa galget biddjojuvvot hivessegat ja doapparlihtit, ja turisma ja olgodaddan galgá lágduvvot láhččojuvvon dollasajiiguin, ja kulturhistorjjálaš diehtujuohkingalbbat galget ceggejuvvot. Bargu lea álggahuvvon ja kulturbálggis rahppojuvvo almmolaččat 2019 čavčča.

Sámediggi lea doallan mánŋa čoahkkima Áhkánjárgga suohkaniin oktasaš prošeavtta birra cegget muitobáccii muitun sidjiide geat leat hávdáduvvon Silsandmoen nammasaš girkogárdái Áhkánjárggas. Girkogárdi hehppejuvvui 2. máilmmisoađis go duiskka vuollástanfápmu lágidii industriijaguovllu. Čálmusteapmi ja mutoipmilbálvalus lea plánejuvvon 2019 čavčča.

Sámediggi lea ožžon doarjjalohpádusa Riikaantikváras galbet kulturmuittu Vuorri birra lvgus. Prošeakta čađahuvvo ovtas Davvi Álbmogiid Guovddážiin.

Sámediggeráđis lea leamaš čoahkkin Áltá museain guovvamánu 28.b. ovdalaš almmuhuvvon

oaiveskálžogovaid geavaheami birra.

Doarjja sámi kulturmuutosuodjalussii – ohcanvuđot doarjja

Doarjjaortnega mihttomearri – Sámi kulturmuutosuodjalus:

Sámi kulturmuittut dahkkojuvvojit oainnusin, divvojuvvojit ja gaskkustuvvojit resursan sámi servodagaide ja almmolašvuhtii muđui

Sámediggeráđđi lea várren 2,4 miljon ru., ja ohcanáigemearri lei guovvamánu 15. b. Bohte 32 ohcama, ja ohcansubmi lei oktiibuot lagabui 14 miljon ruvnnu. Sámediggeráđđi lea vuoruhan ruđaid mángga prošehtii mat oainnusmahttet sámi kultureanadaga. Maiddái vistesuodjalusprošeavttat leat ožžon ruđaid ráhkadit plánaid dasa ahte divvut daid sámi vистиid maid lea veara suodjalit.

Sámi kulturárbbi oainnusmahttin

Ángiruššansuorggi mihttomearri:

Sámi kulturmuittut leat vuodđun máhtto- ja árvoháhkamii.

Cuoŋománus čállojuvvui artihkal «Jahkelanjat muitalit», mii sáddejuvvui mediaide ja almmuhuvvui Sámedikki neahttasiidduide. Artihkal muitala bohtosiid birra sámi vистиid dendro nammasaš áigemeroštallamis (jahkelatnjaáigemeroštallamis).

Vistesuodjalus

Ángiruššansuorggi mihttomearri:

Sámi antikváralaš vистиin lea buorre kvalitehta

Vistereregistrerenprošeavttat

Sámediggi loahpaha vistereregistrerenprošeavtta 2019:s. Jagi loahpas leat gaskal 900-950 vисти registrerejuvvon nationála kulturmuittodiehtovuđđui *Askeladdenii*. Miessemánu álggus dán jagi ledje registrerejuvvon 761 automáhtalaččat ráfáiduhttojuvvon sámi vисти kulturmuittodiehtovuđđui, ja juohkáseapmi fylkkaid mielde lea ná:

Fylka	Visttit
Finnmárku	274
Romsa	348

Nordlánda	118
Trøndelága	21
Oktiibuot	761

Kulturhistorjjálaš eanadagat main lea nationála beroštus (KULA)

Riikaantikvára lea ráhkadan registara dain kulturhistorjjálaš eanadagain, main lea nationála beroštus. Sámediggi oassálasttii cuoŋománu 4. b. álggahančoahkkimii Čáhcesullos daid Finnmarkku kulturhistorjjálaš eanadagaid čađaheami ja válljema birra, main lea nationála beroštus.

Doarjjaortnega mihttomearri - Vistesuodjalusprošeavttat:

- Automáhtalaččat ráfáidahttojuvvon visttiid ja rusttegiid sihkkarastin, bajásdoallan ja divvun.

Buot ohcamat 2019 várás doarjjaortnegii leat meannuduvvon ja doarjjalohpádusreivvet leat sáddejuvvon. Sámediggi lea maid ráhkadan sierra bagadanávdnasiid doarjjavuostáiváldiide dahkan dihtii čielggasin Sámedikki vuordámušaid doarjjavuostáiváldiide ja prošeavttaid čađaheapmái.

8 Dearvvašvuohta ja sosiála

Servodatmihttu:

- Buorre dearvvašvuohta ja ovttárvosaš dearvvašvuođa- ja sosiálabálvalusat lánččojuvvon sámi álbmogii gielalaš ja kultuvrralaš duogáza vuodul.

Spesialistadearvvašvuođabálvalus

Ráđđehusa Nationála dearvvašvuođa- ja buohcciviessoplánas oaččui Dearvvašvuohta Davvin, konsultašuvnnaid maŋŋá Sámedikkiin, bargun ráhkadit spesialistadearvvašvuođabálvalusaid strategalaš viidásetovddideami sámi álbmoga várás nationála dásis. Bargu álggahuvvui prošeaktan 2018:s, ja jurddašuvvo loahpahuvvot skábmamánu 2019. Ovdal go prošeakta álggahuvvui ráhkadedje Sámediggi ja Dearvvašvuohta Davvin oktasaš prinsihppanotáhta movt prošeakta galggai čađahuvvot, ja mandáhta prošeaktii. Prošeakta galgá earret eará geahčadit sámi dikšunfálaldaga ovddideami, sámi dearvvašvuođa organiserema, ja giella- ja kulturgelbbolašvuođa nannema spesialistadearvvašvuođabálvalusas. Stivrenjoavku doalai stivrenjoavkku čoahkkima Sámedikkis guovvamánu 2019. Dalle lágduvuvui maiddái miniseminára sámi spesialistadearvvašvuođabálvalusaid dárbbu ja ovddideami birra. Dan oktavuodas go Dearvvašvuođa- ja fuolahusdepartemeanta leat ráhkadeamen čuovvuleaddji Nationála dearvvašvuođa- ja buohcciviessoplána 2, lei maiddái departemeanta bovdejuvvon seminárii. Sámediggi áigu čuovvulit barggu Nationála dearvvašvuođa- ja buohcciviessoplánain 2.

Sámi klinihkka/Samisk klinikk

Dan oktavuodas go Dearvvašvuoda- ja fuolahusdepartemeanta attii Dearvvašvuhta Davvin:ii bargun ráhkadit spesialistadearvvašvuodabálvalusaid strategalaš viidásetovddidanplána sámi álbmoga várás nationála dásis, álggahii Finnmárkku buohcciviessu SANAG/sámi dearvvašvuodasiida ođđasis organiserenprošeavtta. Sámediggi válljii ahte ii searvva dán prošeaktii. Finnmárkku buohcciviessu lea ođđasis organiseren Sámi dearvvašvuodasiidda sierra klinihkkan.

Stivraseminára Dearvvašvuhta Davvin

Sámediggepresideanta Aili Keskitalo doalai sáhkavuoru Dearvvašvuhta Davvin stivrensemináras buot vuollásaš dearvvašvuodadoaimmahagaide Dearvvašvuoda Davvin vuolde. Sámediggepresideanta fokuserii sámi pasieanttaid hástalusaid ja dárbbu čoahkkimis spesialistadearvvašvuodabálvalusain, ja čujuhii maiddái iešmearridanrievtti ja mielváikkuheami spesialistadearvvašvuodabálvalusaid organiseremis ja plánemis sámi álbmoga várás.

Davvi Norgga universitehta buohcciviesu ja Finnmárkku buohcciviesu ovttahttin

Dearvvašvuoda- ja fuolahusministtar dieđihii njukčamánu 2019 ahte Davvi Norgga universitehta buohcciviesu ja Finnmárkku buohcciviesu ovttahttin galgá čielggaduvvot. Dearvvašvuhta Davvin lea ožžon bargun čadhat čielggadusa. Sámediggeráđđi lea nammadan Siv Kvernmo lahttun čielggadusa dahkamii.

Álbmotdearvvašvuodadieđáhus

Sámediggi lea searvan čoahkkimiidda ja addán rávvagiid ráđđehusa ođđa álbmotdearvvašvuoda dieđáhussii man namma lea *Gode liv i eit trygt samfunn*, mii ovddiduvvui cuoŋománu. Sámediggi lea ohcalan álbmotdearvvašvuoda dieđáhusa sámi álbmoga várás, ja stáhtusa ja boahtteáiggi strategijaid álbmotdearvvašvuoda hástalusaid sámi álbmoga ektui. Sámedikkis lea maiddái beroštupmi ahte sámi álbmogis galget leat ovttaárvosaš dearvvašvuodabálvalusat, ja lea earret eará čujuhan ahte váilot sámebiebmá bálvalusat dearvvašvuoda- ja fuolahus bálvalusain. Sámedikki rávvagat leat muhtun muddui váldojuvvon mielde dieđáhussii.

Konferánsa sámi mánáid ja nuoraid dearvvašvuoda ja eallineavttuid birra

Sámediggeráđđi lea searvan Sámi doaktáriid searvvi konferánsii mánáid ja nuoraid dearvvašvuoda- ja eallineavttuid birra. Sámediggeráđđi lea fuolas daid dieđuid ektui go sámi mánát vásihit givssideami dávjá dahje mángii vahkus, ja oaidná ahte dá lea suorgi maid ferte čuoŋvulit. Dasto válddii Sámediggeráđđi ovdan fuolastumi sámi mánáid ektui geat leat mánáidsuodjalusa fuolahusas, ja go váilu máhttu movt sin vuoigatvuhta bajásšaddat sámi gielain ja kultuvrrain gozihuvvo.

Seminára borrandábiid birra

Sámediggeráđđi lea searvan seminárii borrandábiid birra maid Finnmárkku fylkkagiella Várggáid joatkkaskuvla bokte lágidii. Seminára lágiduvvui vuorasolbmuid kvalitehtaodastusa oktavuodas *Leve hele livet*, man fáddán ledje buorit borranáiggit. Sámediggeráđdis lei sáhkavuorru man fáddán lei sámi biebmokultuvra ásaheamis.

Buorre dearvvašvuhta ja ovttaárvosaš dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusat

Áŋgiruššansuorggi mihttomearri:

- Sámi pasieanttat ožžot dearvvašvuođa- ja sosiálabálvalusa mii lea heivehuvvon sin gielalaš ja kultuvrralaš duogážii.

Pasieantaáittardeaddji

Sámediggi lea ovttasbargguin Dearvvašvuoðadirektoráhtain bargan pilohttaprošeavttain sámegielat fáldaldaga ektui pasieanta- ja geavaheaddjibálvalusa siskkobeaalde nationála dásis. Proseassa lea loahppamuttus ja dearvvašvuoðadirektoráhta almmuha dál virggi ráððeaddin sámi giella- ja kulturgelbbolašvuoðain. Ráððeaddis galgá leat erenoamáš ovddasvástádus sámi pasieanttaid dárbbuin, beroštumiin ja vuoigatvuoðain.

Doarjja dearvvašvuoða- ja sosiálaprošeavttaide – ohcanvuđot doarjja

Dearvvašvuoða- ja sosiálaprošeavttaid doarjjaortnega mihttomearri:

- Buorre dearvvašvuohta ja ovtaárvosaš dearvvašvuoða- ja sosiálabálvalusat sámi álbmoga várás seamma dásis go álbmogis muđui leat.

Sámediggi lea áigodagas addán doarjaga Árran julevsáme guovdásjii nuoraidkonferánssa várás. Áigeguovdilis fáddán ledje earret eará rájaid bidjan, nuppiid áimmahuššan, seksualitehta, vealaheapmi. Konferánssa lea oassi prošeavttas Jasska/Trygg.

Norgga árttalaš universitehta lea ožžon doarjaga riikkaidgaskasaš konferánssa doallamii álgoálbmotnuoraid dearvvašvuoða ja eallineavttuid birra. Konferánssa galgá váikkuhit dutkiid fierpmádaga álgoálbmotnuoraid ektui, ja váikkuhit ahte ođđa dutkit sáhttet lonohallat vásihusaid, metoda ja gelbbolašvuoða eará dutkiiguin ja oažžut rávvagiid ođđa dutkanfáddán.

9 Álgoálbmotvuoigatvuoðat, riikkaidgaskasaš ovttasbargu ja dásseárvu

Servodatmihttu:

Vuoigatvuoðat mat leat dohkkehuvvon ON álgoálbmotvuoigatvuoðaid julggaštusas heivehuvvojit láhkadahkosii ja geavatlaš politihkkii.

Láhkaevttohus konsultašuvnnaid birra

Ráððehusa láchkaevttohusa konsultašuvnnaid birra proposišuvnnas Prop. 116 L (2017-2018) lea Stuorradikki eanetlohku sádden ruovttoluotta Ráððehussii ja dat sáddejuvvo gulaskuddamii ovdal go

dat ovddiduvvo ođđasis meannudeapmái Stuorradikkis. Evttohusa dorjo ráđđehusbellodagat ja Guovddášbellodat. Bargiidbellodat ja Sosialistalaš Gurutbellodat dorjo láhkaevttohusa earret go mearrádusa konsultašuvdnageatnegasvuoda birra fylkagielddaid ja gielddaid ektui, maid sii bivdet ráđđehusa sáddet gulaskuddamii ovdal go dat ovddiduvvo ođđasis Stuorradiggái.

Sámediggeráđi mielas lea hui váttis go ráđđehusbellodagat Stuorradikkis sáddejit ruovttoluotta konsulterejuvvon láhkaevttohusa sámi vuoigatvuodaid birra meannutkeahhtá, man ektui lea sohppojuvvon Sámedikki ja eanetlohkoráđđehusa gaskka. Sámediggeráđi reagere maiddái dasa go sivva mannet sáddet ášši ruovttoluotta ráđđehussii ođđa gulaskuddamii lea ahte gažaldagat eai leat gullojuvvon dahje ahte lea guhkes áigi go dat leat gullojuvvon. Dát bokta gažaldaga ahte leago oppanassiige vuoddu čuovvulit Sámi vuoigatvuodálávdegotti 2 eanariekteevttohusaid, mii rihkku dan soahpamuša mii lea leamaš vuoddu sámedipolitiikka ovddideapmái dan rájes go Sámi vuoigatvuodálávdegoddi nammaduvvui 1980:s. Sámediggepresideanta Aili Keskitalo lea guorahallan ášši stuorradiggepresideanttain ja komitea lahtuiguin ja dasto lea sádden reivve stáhtaministarii, stuorradiggepresidentii ja bellodaga parlamentáralaš jođiheddjiide, ja lea čilgen ášši ja dan váikkuhusaid birra almmá ahte livččii ožžon rievdadusaid árvalussii.

Sámediggeráđi oaidná ahte Stuorradiggi lea bivdán ahte evttohus proposišuvnnas sáddejuvvo gulaskuddamii ja ahte gulaskuddama čuovvu bagadusárvalus gielddaid ja fylkagielddaid konsultašuvdnageatnegasvuoda várás. Dat go guoskevaš evttohus mii galgá sáddejuvvo gulaskuddamii ja bargu bagadusain lea juo álggahuvvon masa servet Sámediggi, Gielddaid Guovddášlihttu ja gielddat, čujuha ahte ášši čuovvuluvvojit johtilit Ráđđehusa beales nu ahte Stuorradiggi sáhtá oažžut ášši ovddiduvvot ja mearriduvvot giđđat 2020.

Konsultašuvnnat finnmárkkulága rievdadusaid birra

Sámediggeráđis lea leamaš konsultašuvdnačoahkkinn Gielda- ja ođasmahttindepartemeanttain miessemánu 9. b. finnmárkkulága rievdadusaid birra mat bohtet Finnmárkku ja Romssa fylkkaid ovttahtima geažil. Gielda- ja ođasmahttindepartemeanta ii lean vuolggasajis gearggus čuovvulit Sámedikki láhkariievdadusevttohusa mii addá fylkadiggái ja Sámediggái friijavuoda ieža mearridit vuogi movt válljet stivralahtuid ja vejolašvuoda čatnat nammademiid Finnmárkui, muhto áigu dan árvvoštallat dan vuodul movt Finnmárkku fylkagiella čoavdá ášši.

Konsultašuvnnat válddi sirdimis kulturmuitalága mielde

Guovloodastusa geažil lea fylkagildii addojuvvon váldi addit dispensašuvnnaid kulturmuitalága ráfáiduvttinmearrádusain. Sullasaš válddi háliida maiddái departemeanta sirdit Sámediggái. Sámedikki iešheanalis sajádat álbmotválljen orgánan sámi álbmoga várás mas lea iešmearridanriekti ja iešstivren siskkáldas áššiin mearkkaša ahte hálldašánváldi sirdojuvvo lága bokte iige láhkaásahusaid bokte dasa gullelaš gohččun- ja bearráigeahččanvejolašvuodain direktoráhta beales. Dán birra dollojuvvui hálldahuslaš konsultašuvdnačoahkkinn cuoŋománu 25. b. Konsultašuvnnat eai leat loahpahuvvon.

Goalmát oasebeali cealkámuš ON Olmmošvuoigatvuodálávdegoddái

ON olmmošvuoigatvuodálávdegoddi rievdadii iežas meannudannjuolggadusaid ođđajagemánus 2019 nu ahte erenoamážit berošteaddji goalmát oasebeallái sáhtášii addit vejolašvuoda addit rávvagiid ovttaskas váidagiid meannudeapmái. Sámediggi lea bivdán riikkaidgaskasaš riekteprofessoraid Kirsti Strøm Bull, Martin Scheinin ja Geir Ulfstein ráhkadit raportta masa Sámediggi addá goalmát oasebeali cealkámuša. Dát dáhpuhuvvá soahpamiin Jovsset Ánte Sara ja su advokáhta Trond P. Biti gaskka. Norgga Boazosápmelaččaid Riikasearvi lea duođaštan ahte searvá dákkár cealkámušii. Sámediggi lea virggálaččat jearran ahte sáhtá go Sámediggi addit dán lágan goalmát oasebeali

cealkámuša ja áigu dan sáddet easkka dalle go Olmmošvuoigatvuođalávdegottis lea bohtán dákkár duođaštus.

Sámi forum duopmostuoluide ja Duopmostuollohálddahussii

Sámediggepresideanttas Aili Keskitalos lea leamaš čoahkkinn Sámi forumiin duopmostuoluide ja Duopmostuollohálddahussii njukčamánu 29. b. Čoahkkimis guorahallojuvvui movt duopmostuolul buoremus vuogi mielde sáhttet gozihit sámi dimenšuvnna ja sámiid riektesihkarvuođa. Dasto ságastuvvui vejolaš oktasaš jođiheami birra Sis-Finnmárkku diggegottis ja Nuorta-Finnmárkku diggegottis. Čoahkkima maŋŋa lea Sámediggeráđđi sádden rávvagiid Duopmostuollohálddahussii mas deattuhuvvojit prinsihpat ahte Sis-Finnmárkku diggegoddi lea ásahuvvon sámegeiela geavaheami árijalaš geavaheami politihka vuođu ja dat galgá nannet riektivuogádaga ja nannet riektesihkarvuođa. Dasa lassin deattuhuvvo ahte buot Sis-Finnmárkku diggegotti duopmáriidda ferte biddjojuvvot giellagáibáduš, ja ahte dát ferte guoskat vejolaš oktasaš duopmostuollojođiheaddjái.

Čoahkkinn Norgga olmmošvuoigatvuođaid ásahusa stivrrain

Sámediggeráđđi deaivvadii Norgga olmmošvuoigatvuođaid ásahusain (NIM) Guovdageainnus guovvamánu 28. b. Stivra háliidii oažžut dieđuid Sámedikkis maid dat bargá Nussir-áššiin.

Norgga gullan ON olmmošvuoigatvuođaráđis. Sámediggeráđđi politihkalaš ráđđeaddi bohte searvvai miessemánu 3. – 4. b. Genevas dollojuvvon ovdasešuvnnas gos ON lahttoriikkat válmmaštalle Norgga gullama ON olmmošvuoigatvuođaráđis. Sáhkavuorus deattuhuvvui ahte sámi ealáhusat nugo boazodoallu, guolástus ja eanadoallu šaddet gillát go ođđa industriija ásahuvvo Sámis. Gullandilálašvuođa movt Norga goziha olmmošvuoigatvuođaid dollojuvvui miessemánu 6. b.

Davviguovllut

Áŋgiruššansuorggi mihttomearri:

Ceavzilis ahtanuššan davvin ássi álbmogiidda.

Árktalaš ráđđi

Sámediggeráđđi juogadii sárdnunáiggi olgoriikaministariin Ine Eriksen Søreide:in Árktalaš ráđi ministtarčoahkkimis Roavvenjárggas miessemánu 7. b. Sámediggeráđđi gesii ovdan dálkkádatrievdamiid sáhkavuorus, ja bivddii árktalaš stáhtaid doarjut doaibmajuid maiguin unniduvvo dálkkádatváikkuhus sámi ealáhusaide ja servodahkii. Vuosttaš gearddi Árktalaš ráđi historjjás ii mearriduvvon oktasaš julggaštus ministtarčoahkkimis. Lei Usa mii cakkai konsensusa, go eai dohkkehan teavstta mii guoskkai dálkkádatrievdamiidda. Čoavddusin šattai ahte ovdagoddeteaksta Suoma beales šattai boađusin čoahkkimis. SAO-čoahkkimiid raporttat vuolit dásis mearriduvvojedje nugo ledje evttohuvvon. Islánda válddii badjelassas ovdagotti áigodahkii 2019-2021.

Álgoálbmotvuoigatvuođat

Áŋgiruššansuorggi mihttomearri:

ON álgoálbmotvuoigatvuođajulggaštus lea heivehuvvon láhkadahkosiin ja geavatláš

politiikkas.

Álgoálbmogiid searvan ON-vuogádagas

ON váldočoahkkima presideanta bovdii álgoálbmogiid eahpevirggálaš gulaskuddamii álgoálbmogiid searvama birra ON-vuogádagas. Sámediggepresideanta Aili Keskitalo deattuhii sáhkavuorustis man váttis orru gávdnat dohkálaš čovdosa dás dál. Lahttoriikkat maid eai orron beroštuvvan gávdnat čovdosa. Álgoálbmogiin lea ollu maid váikkuhit máilmmiviidosaš proseassain ja dárbbasit stáhtusa mii dohkkeha dan. Sihke álgoálbmogat ja ollu lahttoriikkat leat bargan ollu ja bidjan resurssaid prosessii ovddit vuorus ja Sámediggi doaivu ahte ain livččii vejolašvuohta dan ollašuhttit.

Sámediggi Suoma bealde áigu bivdit čoahkkima Ecuadoras borgemánus gos álgoálbmotguovllut sáhttet čoahkkanit joatkit proseassain álgoálbmogiid beales.

Oalgedáhpáhus NIM fáddáraportta birra veahkaválldis

Sámediggi lei mielde lágideamen oalgedáhpáhusa New York:s cuoŋománus mii čalmmustii Norgga olmmošvuoigatvuođaid ásaheaddi fáddáraportta veahkaválldi ja vearddaguid birra sámi servodagas. Sámediggepresideanta Aili Keskitalo doalai álgosáhkavuoru mas son deattuhii doaibmaplána deatálašvuođa ja man deatálaš lea ahte mii duostat rihkkut jávohisvuođa sámi servodagas dán fáttá birra.

ON nissonkonferánssa (CSW) New York:s

Sámediggepresideanta Aili Keskitalo searvvai norgga delegašuvnnas ON nissonkonferánssas (CSW) New York:s njukčamánu. Sámediggepresideanta deattuhii ahte álgoálbmotnissonolbmui lea vuoigatvuohta eallit veahkaválldi haga, oažžut ovttárvosaš almmolaš bálvalusaid, leat mielde mearrideamen dálkkádatheivehuvvon doaibmabijuin ja lea vuoigatvuohta oažžut oahpu, iežas sáhkavuorus loahppadokumentii.

Sámediggeráđđi lágidii maiddái oalgedáhpáhusa CSW oktavuodas, ovttasbargguin FOKUS:iin, álgoálbmotnissonolbmuid eallineavttuid birra geain lea doaibmahehttehus. Ovdan buktojuvvui dutkan maid Norgga ártalaš universitehta gieskat lea almmuhan fáttá birra. Lágideapmái serve maiddái álgoálbmotnissonolbmot eará osiin máilmmis.

10 Ovttasbargošiehtadusat

Servodatmihttu:

Nanosmahttojuvvon sámi giella, kultuvra ja servodateallin.

Oslo giella

Sámediggi ja Oslo giela leat doallan čoahkkima guovvamánus 2019 ovttasbargojulggaštusa birra. bealit sohpe ahte ii álggahuvvo šiehtadusa ođasmahttin. Čoahkkimis sohppojuvvui bargat viidáseappot fáldaldagaiguin sámi boarrásiid várás Oslos, ja digaštallat lagabui mo dearvvašvuodafáldat sámi boarrásiidda sáhtá lágduvvot, ja lasihit Oslo dearvvašvuoda- ja fuolahussuorggi bargiid sámi gielalaš ja kultuvrralaš gelbbolašvuoda. Sámegieloahpahusa boahhtevaš organiserema birra galgá dollot sierra čoahkkin.

Roante tjielte

Sámediggi ja Roante tjielte leat gulahallamin vejolaš ovttasbargošiehtadusa birra. Hálddahasat galget deaivvadit miessemánus 2019 ráhkkanahhtit ovttasbargočoahkkima dan birra mo vejolaš ovttasbargošiehtadus galgá hábmejuvvot.

Hámmárfeastta suohkan

Sámedikkis ja Hámmárfeastta suohkanis lei čoahkkin ođđajagimánus 2019. Hámmárfeastta suohkan háliidii áiggi vuollái ovttasbargošiehtadusa Sámedikkiin, proseassain vurdojuvvu dassážiigo Hámmárfeastta ja Fálesnuori suohkanat ovttastahattojuvvojit 2020:s.

Áltá suohkan

Sámediggi ja Áltá suohkan sohpe dán áigodagas dahkat ovttasbargošiehtadusa. Ovttasbargošiehtadusa vuolláičállin čalmmustahattojuvvui Áltás njukčamánu 25. b. Šiehtadus čatná Áltá suohkana ja Sámedikki geatnegahtti ovttasbargui dakkár áŋgiruššansurggiin go sámegiella, sámi báikenamat, mánáidgárddit, skuvllat, dearvvašvuodta ja sosiála, sámi dáidda ja deaivvadansajit.

Ovttasbargu KS:in ja eará suohkaniiguin

Sámediggi ja KS leat dál gergosat vuolláičállit ovttasbargošiehtadusa. Ovttasbargošiehtadus galgá sihkkarastit formála ja vuogádatlaš ovttasbarggu dain áššiin main Sámedikkis ja KS:s leat oktasaš beroštusat. Sámediggi ja KS leat maid ráhkadeamen beavttálmahtinfierpmádaga gielddaid várás. Workshop lea dollojuvvon Romssas njukčamánu 11. b. Workshop čájuhii ahte gielddain lea stuorra dárbu deaivvadansadjái. Sámediggi ja KS joatká barggu ráhkadit deaivvadansaji gielddaide. Maiddái eará suohkanat, nugo Hárstták ja Máttá-Várjjat, leat ovdal čájehan beroštumi formálalaččat ovttasbargat Sámedikkiin, ja dan mii čuovvulit dađistaga.

Vejolaš ovttasbargu Husbankeniin

Sámediggerádis lea leamaš čoahkkin Husbankeniin cuonomanu 4.b. vejolaš ovttasbarggu birra čuovvovaš surggiid siskkobealde; oktasaš čálgo politihkalaš suorggit, ekonomalaš váikkuhangaskaomiid buoret geavaheapmi ja buoret oktiiheivehuvvon áŋgiruššan sámi suohkaniid ektui.

11 Politihkalaš dássi

Sámedikki nuoraidpolitihkalaš lávdegoddi (SáNul)

SáNul lea áigodagas doallan ovtta fysalaš čoahkkima Stjærdalas. Čoahkkima fáddán ledje earret eará ráhkkaneamit čoahkkimii Sámediggeráđiin, čilgemat ja iešguđege dâhpâhusaid ja bovdjumiid čuovvuleapmi.

SáNulis lea leamaš čoahkkin Sámediggeráđiin miessemánus, man fáddán lei nuoraid váikkuheapmi boahteáiggis. SáNul searvvai ja buvttii dearvvuođaid Noereh jahkečoahkkima ávvomállásiin, paneladigaštallamis Human riikkaidgaskasaš dokumentárafilmáfestiválas ja semináras Sámi boazodoalu birra Stuorradikkis.

SáNul searvvai ON álgoálbmotáššiid bissovaš foruma sešuvnnas New York:s. SáNula jodîheaddji lea leamaš mielde čállimin girji dan birra movt lea leat álgoálbmotnuorra dán áigge, ja girji čálmustuvvui sešuvnnas.

SáNul searvvai SPR nuoraidráđi čoahkkimii Stockholmmas miessemánu 5. b., mas fáddán ledje earret eará boahte nuoraidkonferánssa plánen, nuoraidkonferánssa resolušuvna čuovvuleapmi Tráante 2017 vuolde ja bargu SPR doaibmaplánain.

SáNulis lei čoahkkin Sámediggeráđiin miessemánu 8. b. Romssas SáNul strategiijaplána álggaheami birra.

Sámedikki vuorasolbmuidráđi

Sámedikki vuorasolbmuidráđis lei čoahkkin Divttasvuonas, gos sii earret eará bukte cealkámušaid evttohusaide vuorasolbmuidráđi, doaibmahehttejuvvon olbmuid ráđi ja nuoraidráđi láhkaásahusa birra. Vuorasolbmuidráđi sáddii maiddái preassadieđáhusa gioldastivra- ja fylkadiggeválggaid 2019 oktavuodas, mas ávžžuhedje politihkalaš bellodagaid nomineret sámi vuorasolbmuid listtaide, ja searvvahit vuorasolbmuidpolitihka bellodatprográmmain. Sámedikki vuorasolbmuidráđi deaivvadii maiddái Divttasvuona suohkana vuorasolbmuidráđiin ja galledii Dragstunet fuolahusguovddáža Ájluovttas.

Doarjja organisašuvnnaide, bellodagaide ja joavkkuide main lea ovddastus Sámedikkis - ohcanvuđot doarjja

Doarjjaortnega mihttomearri:

- Sihkkarastit ruđalaš vuođu organisašuvnnaide, bellodagaide ja joavkkuide main lea ovddastus Sámedikkis.

Sámediggeráđis lea leamaš čoahkkinn bellodagaiguin dan birra movt hálddašit dán ortnega buorebut. Dán ferte árvvoštallat go leat bargamin 2020 bušehtain. Ohcanáigemearri dán jagi lei cuonomanu 1. b. Ohcamat meannuduvvojit miessemánus.

12 Hálldáhuslaš dássi

Jahkásaš stuorradiggedieđáhus Sámi giela, kultuvrra ja servodateallima birra - 2019

Konsultašuvnnaid oktavuođas ođđa bušehttaortnega birra Sámedikki ja ráđđehusa gaskka sohppojuvvui ahte ráhkaduvvojit jahkásaš stuorradiggedieđáhusat sámi giela, kultuvrra ja servodateallima birra, masa Sámedikki mearkkašumi galget váldojuvvot mielde. Bargu dainna stuorradiggedieđáhusain álggahuvvui geassemánus 2018 ja áigeplána mielde sáddejuvvo Stuuradiggái njukčamánu 2019. Juovlamánu rievdatii ráđđehus 2018 áigeplána ja boadus lei ahte stuorradiggedieđáhus sáddejuvvo Stuuradiggái geassemánus 2019. Sámediggeráđi mihttomearrin lei ahte dat livččii sáddejuvvon Stuuradiggái nu ahte dan lei vejolaš meannudit Stuuradikkis giđđasešuvnnas, muhtto ođđa plána mielde lea dat veadjemeahtun. Dát lea hui šállošahtti danne go meannudeapmi várra sáhtá manjduvot ja šaddá manjá bušehta meannudeami Stuuradikkis. Stuuradiggedieđáhusas leat ovcci kapihttala. Sámedikki mearkkašumi bohtet ovdan sierra oassekapihttaliin.

Riikarevišuvnna hálldašanodastus

Riikarevišuvdna lea dahkan guokte hálldašanrevišuvnna Sámedikki doaimmas jagi 2018 ektui:

- Sámediggeráđi stivrenvuogádaga revišuvdna ulbmilolahusa ektui
- Doarjjamearrádusaid ákkastallama sámediggeráđis ja Sámedikki váiddalávdegottis revišuvdna

Sámediggeráđi stivrenvuogádaga revišuvdna ulbmilolahusa ektui:

Revišuvnna ulbmilin lei árvvoštallat ahte leago Sámediggeráđi stivrenvuogádat rutiinnaiguin ja geavahusain mii lea ulbmillaš sihkkarastin dihtii ulbmilolahusa Sámedikki mearrádusaid ja eavttuid mielde.

Riikarevišuvdna lea buktán čuovvovaš váldokonklusuvnna revišuvnnas:

“Sámediggeráđis ii leat stivrenvuogádat čálalaš rutiinnaiguin mii livččii ulbmillaš sihkkarastin dihtii ulbmilolahusa Sámedikki mearrádusaide ja eavttuide dávistettiin. Geavahusas čovdet dattetge sihke mielbargit ja jođiheaddjit doaimmaid vásihusvuđot máhtu ja stuorra ángiruššama bokte

Sámedikki parlameantta várás.

Sámedikki ekonomiijanjuolggadusain eai válddahuvvo stivrenproseassat vuogádatlaččat, ja lea eahpečielggas guđe mihttomearit stivrejit doaimma. Jahkásaš bušeahtas mii lea sámediggeráđi doaibmaplána, leat dušše oasit Sámedikki doaimmain ja das leat unnán konkrehta mihttomearit maid ektui árvvoštallat ulbmilolahusa. Li ráđđi eaige ossodagat konkretisere mihttomeriid duođi eanet vuolggasadjin stivremii. Stivremii ja resurssaid vuoruheapmái eai geavahuvvo riskaárvvoštallamat Sámedikki iešvuođa vuođu. Váilot gáibádusat ja rutiinnat bohtosiid reporteremii mat sáhtášedje leat vuođđun ulbmilolahusa árvvoštallamii dievasčoahkkima mearrádusaid mihttomeriide dávistettiin.

Čájeha ahte Sámedikki bargiin lea dáidu oahppat ja ovdánit buot surggiin ja čađahit doaibmabijuid buoridan dihtii heittotvuođaid das mii lea albmosii boahtán.”

Sámediggi atná iežas oahppavaš organisašuvdnan, man oktavuodas iežas doaimma kritihkalaš árvvoštallan lea dárbbalaš buorideami ja ovddideami ektui. Sámediggeráđđi lea hui positiivvalaš Riikarevišuvnna bargui maid lea vuoruhan hálldašanođastusas, mii váikkuha stivrenvuogádagaid mihttomeari buorideapmái ja ovddideapmái organisašuvnnas.

Sámediggeráđđi lea dál álggahan buoridanbarggu, maiddá čálalaš rutiinnaid ráhkadeami áššiid čuovvuleapmái maid dievasčoahkkin lea mearridan ja áigu reporteret dievasčoahkkimii barggu bohtosiid birra. Bargu čatnasa áššiid čuovvuleami rutiinnaide mat leat meannuduvvon Sámedikki dievasčoahkkimis, bušeahttabarggus, barggus doarjjanjuolggadusaiguin, ráđi diedáhusas ja jahkediédáhusbarggus.

Riikarevišuvnna raporttas čujuhuvvo dat mii leat heittot otnáš vuogádagas go rutiinnat eai leat čálalaččat. Dát dagaha dan ahte ossodagain lea iešguđege geavahus ja iešguđege láhkai čuovvulit iešguđege áššiid ja raporterejit daid birra. Sámediggeráđđi lea álggahan barggu ahte ráhkadit čálalaš rutiinnaid sihkkarastin dihtii ahte buot ossodagain lea seammalágan čuovvuleapmi. Dasa lassin galget buot fágaossodagat ráhkadit plánaid main leat mihttomearit ja boadusgáibádus main konkretiserejuvvo ossodagaid ja juhkosiid ovddasvástádus doaibmaplána bokte.

Riskaárvvoštallamat dahkkojuvvojedje 2013:s, muhto dat ii leat vuogádatlaččat čuovvuluvvon. Bargu ollislaš siskkáldas bearráigeahččamiin lea álggahuvvon main leat doaimma buot osiin jeavddalaš riskaárvvoštallamat.

Sámediggeráđđi áigu eanet reporteret bohtosiid ja ulbmilolahusa birra ráđi diedáhusas ja jahkediédáhusas. Dárbu organisatuvralaš heivehemiide lea maiddá árvvoštallojuvvomin sámediggeráđi stivrenvuogádagaid rievdadusaid oktavuodas.

Doarjamearrádusaid ákkastallama revišuvdna Sámediggeráđis ja Sámedikki váiddalávdegottis:

Revišuvnna ulbmilin lea leamaš árvvoštallat duođaštit go Sámediggeráđđi ja Sámedikki

váiddalávdegoddi ahte mearrádusat doarjjaáššiin dávistit njuolggadusaide.

Riikarevišuvdna lea buktán čuovvovaš konklusuvnna revišuvnnas:

“Eanaš doarjjaáššiin maid sámediggeráđđi meannuda leat duođaštuvvon ákkat mat dávistit njuolggadusaide. Dat leat áššiin main sámediggeráđđi dahká mearrádusa hálddahusa evttohussii dávistettiin.

Áššiin mat eai leat galle, main mearrádus ii dávis hálddahusa evttohussii, eai gávdno iskanvejolaš ákkat. Prinsihpalaččat lea eahpeoddolaš go ráđđi ii duođaš iežas mearrádusaid dán áššiin.

Mearrádusain maid Sámedikki váiddalávdegoddi lea meannudan leat duođaštuvvon ákkat mat dávistit njuolggadusaide.”

Go guoská konklusuvnnaide mat čatnasit mearrádusaide maid Sámediggeráđđi lea dahkan ja mat eai dávis hálddahusa evttohusaide, oaidnit mii ahte lea dárbu ráhkadit čielgaseappot rutiinnaid sihkkarastin dihtii buori duođašteami mearrádusaide ja main buorebut čielggasmahttojuvvojit movt mearrádusat dávistit doarjjanjuolggadusaide.

Raporttas váldojuvvo maidái ovdan gávnnskapihttalas ahte Sámedikki váiddalávdegoddi lea ieš ráhkadan rutiinnaid lávdegotti bargui mat eai dávis dievasčoahkkima mearrádussii lávdegotti formála gelbbolašvuoda vuodđun čadni mearrádusaid dahkamii. Danne áigu Sámediggeráđđi váldin ovdan dán ášši váiddalávdegottiin ja bivdit ahte váiddalávdegoddi ráhkada rutiinnaid mat dávistit Sámedikki dievasčoahkkinmearrádussii.

Sámedikki digitaliserenstrategiija

Sámediggi mearridii áššis 67/18 Sámedikki digitaliserenstrategiija. Sámediggeráđđi mearridii njukčamánu 26. b. áššis 065/19 doaibmaplána Sámedikki 2019 – 2021 digitaliserenstrategiija čuovvuleapmái, mii galgá ođasmahttojuvvot juohke jagi. Sámediggeráđđi áigu Sámediggeráđi doaibmadieđáhusas ja jahkedieđáhusas raporteret Sámedikki dievasčoahkkimii dán strategiijabarggu jođu ja bohtosiid birra.

Doaibmabijuid birra raporteret doaibmaplána:

- Doaibmabidju: Ollislaš doarjjahálddašanvuogádat Prošeakta álggahuvvui miessemánus 2019.
- Doaibmabidju: Sámediggái ođđa neahttasiidu Prošeakta álggahuvvui miessemánus 2019.
- Doaibmabidju: Digiášši: Buot kulturमितoregistarid ovttahttin

Sámediggi čuovvu Riikaantikvára dán prošeavttas, ja áigumuššan lea geavahišgoahtit Digiášši čavčča 2019 mield.

- Doaibmabidju: Elektronalaš vuolláičállima geavahišgoahtin (e-vuolláičállin)
Vuosttaš vuorus galgá Sámedikki hálddahus geavahišgoahtit čovdosa bargošiehtadusaide.
- Doaibmabidju: Girjema digitaliseren
Sámediggi čuovvu Ekonomijastivrema direktoráhta (DFØ) dán prošeavttas. Sámedikki hálddahus lea ráhkadišgoahtán ođđa girjenvuogi rehketdoalus. Eará fievrridemiid digitaliseren dáhpuhuvvá dalle go oazžut čielgadiedu DFØ:s.

13 Ođđa áššiid dieđiheapmi - čuovvuleapmi

Dievasčoahkkinn meannudii ođđa áššiid dieđiheami njukčamánu 5. b. Mearrádusas bohtá ovdan ahte áššit 1-3 ja 5-10 sáddejuvvojit Sámediggeráđđái meannudeapmái. Ođđa ášši 4 ii ovddiduvvon.

Evttohus 1 – Doarjja Ráissa suohkanii – birasfoanda Stuora Mollešjávri

Sámediggepresideanta Aili Keskitalo lea sádden jearaldaga beassat doallat čoahkkima oljo- ja energijaministariin Kjell-Børge Freiberg:in, guorahallan dihtii prosedyraid movt sihkkarastit sámi luondduvuđđosa čáhcefápmoeavttuid ođasmahttima oktavuođas. Sámedikki mielas lea dárbu geahčadit ja guorahallat láhkadahkosiid ja geatnegasvuodaid energijaeiseválddiiguin sihkkarastin dihtii mielváikkuheami ja váidudeaddji doaibmabijuid dalle go sámi aktevrraide ja servodahkii gusket elfápmohuksema. Gávdnojit juo mánga fápmorusttega mat gusket sámi árbevirolaš guvlui mat galget ođasmahttojuvvot ja vuordit eanet 2021:s ja 2022:s. Sámediggeráđđi árvvoštallá maiddái ahte galgá go Sámediggi bivdit konsultašuvnnaid Oljo- ja energijadepartemeanttain proseassaid birra eavttuid ođasmahttima ja foandda geavaheami oktavuođas. Ráissa suohkana gáibádusa birasfoandda ásaheames lea lunddolaš fáddá váldit ovdan dán konsultašuvnnain.

Evttohus 2 – Árvalus ođđa Vákšunbálvaluslága birra

Sámediggeráđđi čujuha ahte guovddáš ja bajimuš ulbmil šiehtadallamiin davviriikkaid sámekonvenšuvnna ektui lea leamaš dat ahte álkiduhttit ahte sámit friija sáhttet geavahit iežaset giela, bargat iežaset kultuvrrain ja servodateallimiin riikarájaid rastá. Dán ferte maiddái vuhtii váldit dalle go ođđa láhkaaddin ráhkaduvvo. Sámediggeráđđi áigu dán oktavuođas geassit ovdan dan ahte SPR lea bidjan bargojovkkui mii galgá dovdahtit rádjacakkiid ja rávve ahte bargojovkui addojuvvo vejolašvuhta árvvoštallat áššečuolmma mii lea ovddiduvvon dán áššis.

Evttohus 3 – Dieđihankampánja Sámedikki jienastuslohkui dieđiheami birra

Dievasčoahkkinnjođihangoddi bargá dánna, ja pláne diehtujuohkindoaibmabijuid. Sámediggi lea ráhkadan guokte video, mat leat almmuhuvvon Sámedikki sosiála mediain. Sii leat maiddái bivdán veahki Sámedikki nuoraidpolitihkalaš lávdegottis diehtujuohkimii.

Evttohus 5 – Bissehehket Romssa ja Finnmárkku suodjalanproseassaid

Sámediggi ii leat ožžon makkárga jearaldaga dáid suodjalanplánaid birra ii Dálkkádat- ja birasgáhtendepartemeanttas iige Birasdirektoráhtas, muhto dát lea fáddá maid Sámediggeráđđi áigu váldit ovdan jahkásaš čoahkkimis Dálkkádat- ja birasministariin.

Evttohus 6 – Sámi mielváikkuheapmi Suodjalusas

Sámedikki areáladieđáhusas *Nu guhká go mis leat eatnamat* lea mihttomearrin ahte Suodjalusa doaimmat galget čađahuvvot lávga gulahallamiin vuoigatvuođaoamasteddjiiguin ja geavaheddjiiguin, galget čađahuvvot litna vugiin, ja heivehuvvot áigodagaide goas vaháguhttet unnimusat. Dán mihttomeari čuovvu Sámediggi gulahallamis Suodjalusain sihke ovdal ja maŋŋá hárehallamiid. Sámedikkis lea leamaš okta čoahkkin Finnmárkku eanasuodjalusain ođđajagemánus dán jagi ja áigumuššan lea doallat čoahkkima Suodjalusain Romssas čakčat. Okta strategiiain areáladieđáhusas lea ahte ráhkadit bagadusa Suodjalusa doaimmaide maid eanaeaiggádat, orohagat ja Suodjalus sáhttet geavahit. Sámediggi áigu váldit ovdan dán lágan bagadusa ráhkadeami birra čoahkkimiin Suodjalusain.

Evttohus 7 – Sámedikki rolla ođđa Romssa ja Finnmárkku regiovnnas

Sámedikki mielas lea deatalaš sihkarastit ahte sámit vuhtii váldojuvvojit ođđa Romssa ja Finnmárkku fylkagielddas, ja áigu bargat dan ala ahte dáláš bálvalusfálaldat bisuhuvvo ja maiddái nannejuvvo. Sámediggeráđđi lea sádden Sámedikki mearrádusa guovloodastusa birra ođđa Romssa ja Finnmárkku oktasašlávdegoddái, ja lea ávžžuhan gozihit sámi beroštumiid ovttahttinproseassas. Reivves oktasašlávdegoddái muitala ahte Sámediggeráđđi háliida maiddái searvat čoahkkimiidda ja ovttahttojuvvojit.

Sámediggi čuovvu Romssa ja Finnmárkku fylkagielddaid ovttahttima šiehtadallamiin ja ođđa ovttahttojuvvojit. Sámediggeráđđi lea sádden Sámedikki mearrádusa guovloodastusa birra ođđa Romssa ja Finnmárkku oktasašlávdegoddái, ja lea ávžžuhan gozihit sámi beroštumiid ovttahttinproseassas. Reivves oktasašlávdegoddái muitala ahte Sámediggeráđđi háliida maiddái searvat čoahkkimiidda ja ovttahttojuvvojit.

Evttohus 8 – Áhpehisvuođapermišuvnnat ealáhusbargiide

NAV lea mii hálldaša vánhenuhttaortnega ja permišuvdnaortnegiid, ja mas lea bajimuš ovddasvástádus Bargo- ja sosiáladepartemeantta mihttomeari ollašuhttimis ossodagain. Dábálaš bargoeallimis lea golmmaoasat vánhenuhttaortnega mielde juohkimin ovddasvástádusa eatni ja áhči bargoadiid gaskka. Eatnašat geat barget vuođđoealáhusain leat iešheanalís ealáhusdoallit main leat ollu hástalusat mat čatnasit dáláš golmmaoasat permišuvdnaortnegii.

Sámi guovlluin gullet vuođđoealáhusaide boazodoallu, guolástus ja eanadoallu main leat unnán olbmot beaivválaš doaimmas. Danne sáhtta permišuvdnaortnet čuohtat eahpeoidolaččat muhtun bearašiid main ii vuolggašat leat vejolašvuohta leat eret beaivválaš doaimmas, danne go dávjá lea sorjavaš ovttaskas fuolaheaddjis. Jos guoskevaš olmmoš ferte váldit guhkit permišuvnna, de čuohtá dat beaivválaš doibmii. NAV addá ekonomalaš doarjaga iešheanalís ealáhusdoliide, mii rehkenastojuvvo maŋimuš golmma jagi penšunaddi dietnasa gaskameari vuođu. Beaivválaš doaimmas jávkamis 15 vahku sáhttet leat váikkuhusat main leat stuorát ekonomalaš váikkuhusat iešheanalís ealáhusdoallái maŋŋá permišuvnna. Boazodoalus lea ovdamearkka dihtii hástaleaddji guođdit beaivválaš doaimma sadjásažžii, danne go lea sorjavaš báikkálaš máhtus guovllu birra ja dihto máhtus movt ealu buoremusat sáhtta gozihit iešguđege guovlluin. Jos olmmoš guhte dovda guovllu ja elliid lea permišuvnnas measta golbma mánu, de leat das váikkuhusat maiddái dietnasa olggobealde, erenoamážit jos permišuvdnaáigi šaddá leat deatalaš ja barggu gáibideaddji oktavuođain boazodoalus, nugo njuovvan- ja merkenáigge. Sámediggi áigu váldit ovdan ášši Bargo- ja sosiáladepartemeanttain danne go ortnet ii leat heivehuvvon sámi vuođđoealáhusaide.

Evttohus 9 – Sámediggi politihkalaš fápmun servodagas

Dievasčoahkkinjođihangoddi lea álgán ollislaččat geahčadit Sámedikki bargoortnega ja eará bargonjuolggadusaid politihkalaš dásis. Dát evttohus šaddá lunddolaš oassin dán barggus.

Evttohus 10 – Sámi kultursensitivitehta ja gelbbolašvuoda bajideami birra sámi kulturáddejumis gielddahálddašeames

Sámediggeráđđi lea ovttaoaivilis ahte lea dárbu nannet buot surggiid gielddalaš hálddašeames go guoská veahkaválldi ja vearredaguid eastadanbargui sámi servodagas. Árras Paulsen evttoha vuosttaš doaibmabidjun ahte gielddat sámi servodagas geatnegahttojuvvojit čađahit kurssaid sámi kultursensitivitehta birra ja ahte bargit galget geatnegahttojuvvot buoridit gelbbolašvuoda sámi kulturáddejumis. Sámediggeráđđi áigu váldit dán ovdan gulahallamis ráđđehusain doaibmaplána birra.

Sámediggeráđi árvalus Sámediggái:

Sámediggi váldá Sámediggeráđi dán áigodaga doaibmadieđáhusa diehtun.

Sámedikki dievasčoahkkin - 016/19

Ášši meannudeapmi álggahuvvui 04.06.19 dii. 09.20

Jienasteapmi

Dán áššis ii jienastuvvon.

Beavdegirjelasáhusat

Dán áššis ii ovddiduvvon beavdegirjelasáhus.

Sáhkavuorrolistu ja replihkat

	Sáhkavuorru	Replihkka
1	Aili Keskitalo, presideanta	
2	Ronny Wilhelmsen	Runar Myrnes Balto
		Silje Karine Muotka
		Henrik Olsen
	Ronny Wilhelmsen	
3	Arild Pettersen Inga	Silje Karine Muotka
		Mathis Nilsen Eira
	Arild Pettersen Inga	
4	Runar Myrnes Balto	Arild Pettersen Inga
		Ronny Wilhelmsen
	Runar Myrnes Balto	
5	Ann-Elise Finbog	Aili Keskitalo
		Henrik Olsen
	Ann-Elise Finbog	
6	Ellinor Marita Jåma	Lars Filip Paulsen
	Ellinor Marita Jåma	
7	Elisabeth Erke	Arild Pettersen Inga
	Elisabeth Erke	
8	Silje Karine Muotka	Arild Pettersen Inga
		Lars Filip Paulsen
	Silje Karine Muotka	

9	Henrik Olsen	Jørn Are Gaski
	Henrik Olsen	
10	Anders Somby jr.	
11	Bjørn Inge Mo	Mikkel Eskil Mikkelsen
	Bjørn Inge Mo	
12	Viktor Bomstad	
13	Lars Filip Paulsen	Henrik Olsen
	Lars Filip Paulsen	
14	Kåre Olli	Mikkel Eskil Mikkelsen
		Aili Keskitalo
	Kåre Olli	
15	Niko Valkeapää	
16	Berit Marie P. E. Eira	Per Mathis Oskal
		Arild Pettersen Inga
	Berit Marie P. E. Eira	
17	Anne Henriette Reinås Nilut	Kåre Olli
	Anne Henriette Reinås Nilut	
18	Nancy Charlotte Porsanger Anti	Arild Pettersen Inga
	Nancy Charlotte Porsanger Anti	
19	Silje Karine Muotka	Anders Somby jr.
		Ronny Wilhelmsen
	Silje Karine Muotka	
20	Nora Marie Bransfjell	
21	Tor H. Mikkola	Silje Karine Muotka
		Arild Pettersen Inga
	Tor H. Mikkola	
22	Aili Keskitalo	
23	Mathis Nilsen Eira	
24	Runar Myrnes Balto	

DC - Mearrádus:

Sámediggi váldá Sámediggeráđi doaibmadieđáhusa dán doaibmaáigodagas diehtun.

Ášši meannudeapmi loahpahuuvui 04.06.19 dii. 12.10

Ášši 017/19	Sámedikki dievasčoahkkin	04.06.2019-07.06.2019
-------------	--------------------------	-----------------------

Ođđa áššiid dieđiheapmi

	Áššennr. 19/2375
--	---------------------

Sámedikki dievasčoahkkin - 017/19

Evttohus 1 - Árras Ronny Wilhelmsen, Bargiidbellodat

Evttohus Ronny Wilhelmsenis, Bargiidbellodat - Sámediggedieđáhusa rievdadeapmi boazodoalu birra ja boazodoallostivrra válgga birra

Guovvamánu 1.b. 2019 sáddejuvvui ášši “Boazodoallolága rievdadusevttohus” gulaskuddamii. Vaikko gulaskuddanáigemearri lei oanehaš (njukčamánu 15.b. 2019) de bohte sisa hui olu gulaskuddancealkámušat.

Bargiidbellodat oaivvilda ahte Prop. 90 L (2018–2019) Boazodoallolága rievdadusat (boazologu almmusteapmi ja geatnegahtton indiviidamerken) lea nu dehálaš sámi servodahkii ahte galggašii meannuduvvot Sámedikki dievasčoahkkimis. Boazodoallu ja sámi demokratiija ánsšášit dakkár meannudeami.

Márgii lea Sámedikki eanetlohku jienastan vuostá nammadit Sámedikki lahtuid Boazodoallostivrii. Vuohččan geavai dat “Sámediggedieđáhusa boazodoalu birra” meannudeamis 2016:s. Das evttohii Bargiidbellodat ahte Sámediggi galggai nammadit iežas lahtuid boazodoallostivrii.

Bargiidbellodat evttohii fas lahtuid válljema boazodoallostivrii Sámedikki dievasčoahkkima konstitueremis njukčamánu 7.b. 2018, muhto posišuvdna jienastii vuostá.

Njukčamánu 5.b. 2019 Bargiidbellodat fas ovddidii dan ášši, muhto stuora eanetlohku jienastii vuostá čuovvovaš evttohusa: “Boazodoallostivrra áirasiid nammadeapmi biddjo áššin bearjadaga njukčamánu 8.b. Ášši sáddejuvvo Sámedikki válgalávdegoddái mii galgá buktit árvalusa dievasčoahkkimii”.

Min mielas lea cuiggodan veara go Sámediggi ii beassan diehtit ahte sámediggeráđđi ja ráđđehus soabadedje konsultašuvnnain seamma áigodagas go dievasčoahkkimis ovddiduvvui árvalus válljet boazodoallostivrii lahtuid Sámedikkis.

Bargiidbellodaga sámediggejoavku oaidná posišuvnna politihkalaš jorgalusa. Mii imaštallat sakka manne posišuvdna vurddii badjelaš jagi dan rájes go Bargiidbellodaga árvalus ovddiduvvui Sámediggái, ovdal go mieđihedje dan.

Dan vuođu, ja rievadán dihte ovdalaš mearrádusa, ovddida Bargiidbellodaga sámediggejoavku čuovvovačča ođđa áššin geassemánu 2019 dievasčoahkkimii:

Árvalus:

Sámediggi sihkku čuoggá 3 (“li nammadit áirasiid boazodoallostivrii nu go dat dál doaibmá”) 2016 “Sámediggedieđáhusa boazodoalu birra” siidu 30, seammás vállje Sámediggi dievasčoahkkimis iežas lahtuid boazodoallostivrii oktan várrelahtuiguin.

Evttohus 2 - Árras Arthur Tørfoss, Ovddádusbellodat

Mineráladoaimma sámi guovlluin – sihkkut mearrádusa áššis 007/14

Norgga davviguovlluin leat hui olu luondduresurssat dego guolit ja skálzoealánat, olju, gássa ja minerálat. Ráinnas ja duohtatkeahtá luondu, ođasmahtti energijagáldut háhkanvejolašvuohta ja earenoamáš flora ja fauna addet maid buriid potenciálaid šaddamii ja ovdáneapmái. Sámediggi berre láhčit dili vai buot dat vejolašvuođat sáhttet ávkkástallot, ja seammás deattuhit ođđahutkamuša ja dutkama mat ovddidit ealáhusaid ovtaseallima.

Minerálaviežžamat leat muddejuvvon lágain ja láhkaásahusain maid Stueradiggi ja Ráđđehus leat bidjan. Konsešuvnnaid bidjá direktoráhtta. Eavttut mat biddjojit unnidan dihte vahátváikkuhusaid ja oázžun dihte ceavzilis ovdáneami, galget sihkkarastit buot ássiid dábálaš beroštusaid.

Ovddádusbellodat oaivvilda ahte demokrátalaš beliid dihte lea lunddoleamos ahte guoskevaš guovlluid suohkanat gieđahallat ássiid beroštusaid, maiddá sámi ássiid. Ii leat lunddolaš ahte Sámedikkis, mas lea váilevaš legitimiteta, galgá leat váldi dán áššis.

Sámedikki mearrádusas čuožžu:

“Minerálaláhka ferte rievdaduvvot nu ahte sihkkarastá konsultašuvnnaid, ja vai sihkkarastá ahte sámi beroštumit ja vuoigatvuođaeaggádat olles sámi guovllus váldojit vuhtii, ja nu ahte hábme ovdamunneortnegiid mat mielddisbuktet ahte ávkkástanárvu ruvkedoaimmain bohtá sámi servodahkii ja vuoigatvuođaeaggádiidda buorin.”

“Sámediggi deattuha ahte ii sáhte mieđihit ođđa doaibmabijuide minerálalága vuodul ovdalgu Sámediggi lea guorahallan sámi beroštumiid plánejuvvon sisabahkkemiin ja konsulteren eiseválddiiguin ovtas vuoigatvuođaeaggádiiguin, eará sámi beroštumiiguin ja báikkálaš servodagaiguin.”

Ovddádusbellodat oaivvilda ahte lea áigi rievdadit Sámedikki mearrádusa áššis 007/14.

Ovddádusbellodat bivdá ráđi ovddidit ášši dievasčoahkkimii gos ášši 007/14 mearrádus fámohttojuvvo.

Evttohus 3 - Árras Ann-Elise Finbog, SfP

Sámi symbolaid patenteren ja geavaheapmi

Sámi symbolat.

Maŋimuš áiggiid leat sosiála mediain leamaš garra digaštallamat sámi symbolaid geavaheames.

Sudjan dasa, numo eatnašat dihtet, lea ahte gávppálaš, priváhta fitnodat lea ohcan ja ožžon

dohkkehuvvot pateantta sámi beaivváži. Eatnašat geat sosiála mediain leat dán birra čállán, oaivvildit

ahte dát lea sámi álbmoga opmodat ja ahte dat ii sáhte privatiserejuvvot. Mángasat eahpidit

Pateantastivrra (dá. *Patentstyret*) máhtolašvuoda áššis ja oaivvildit ahte pateantta ferte ruovttoluotta

geassit, ja leat maiddá ohcalan Sámedikki rolla áššis.

Pateantastivrra juridihkalaš juhkosa juogusjođiheaddji Knut Bostad dadjá NRK:i ahte jus čájehuvvo

ahte symbolat eai livčče galgan registrerejuvvot, de dat gessojuvvojit ruovttoluotta. Bostad dadjá

maiddá ahte Pateantastivrra sáhtta konkluderet árvoštallama riektna ja dalle registreren bissu.

Jus dát konklusuvdna bissu, de lea várra ahte vaikke gii sáhtta patenteret buot eará sámi symbolaid.

Dát bohtá adnojuvvot dán dáhpašhusas oktan stuerimus vahágin mii sámi álbmogii lea geavvan.

Dán geažil eat sáhte diktit Pateantastivrra dahkat dakkár mearrádusa mii gártá buhttemeahttumis

vahágin sámi álbmogii.

Sámediggeráđdi lea cealkán NRK:i ahte “Mii sávvat Pateantastivrra gulaskuddá sámediggeráđiin áššiin

main lea sáhka sámi symbolaid geavaheames, ovdalgu Pateantastivrra dahká mearrádusa

ohcamušain geavahit sámi symbolaid” (sitáhtta jorgaluvvon).

Sámeálbmot Bellodat oaivvilda ahte ná dehálaš áššis ii leat doarvái sávvat. Sámeálbmot Bellodat

ovddida dán ođđa áššin mii ferte biddjot áššelistui dakkaviđe.

Sámeálbmot Bellodat oaivvilda maiddá ahte sámediggeráđdi ferte váldit oktavuoda Pateantastivrrain

álggahan dihtii ságastallama sámi symbolaid geavaheames.

Evttohus 4 - Árras Márjá-Liissä Partapuoli, NSR/NSR-SáB

Viiddiduvvon sámi sisdoallu joatkkaskuvlla oahppospesialiserema oahppoprográmmas

Joatkkaskuvlla oahppospesialiserema oahppoprográmmas fálojuvvo odne dušše okta sámi prográmmafága mas lea vejolašvuohta čiekrjudeapmái, sámi historjá ja servodat.

Fágoašmahttima bokte lea árbevirolaš máhtu sadii sámegielfága ođđa oahppoplánain unnit go dálá plánain. Dan oktavuodas livččii lunddolaš hábmet oktan joatkkaskuvllaiguin nuppi sámi prográmmafága, sámi árbevirolaš máhttu.

Sámi árbevirolaš máhttu hukse sámi árvvuid ja filosofijaid. Dilli lea odne nu ahte árbevirolaš máhttu lea jávkamin ja stuerora álbmoga árvvut ain báidnet sámi árbevieruid. Lea deatálaš revitaliseret máhttu ja maiddá transformeret ođđa áigái ja servodahkii.

Árbevirolaš máhttu sáhtta maiddá leat mielde giela revitaliseremin. Nuoraid giellageavaheapmi lea

njiedjan sihke vuosttaš- ja nuppegielagiin. Viiddit fáladat ja sisdoallu dego árbevirolaš máhtu sáhttet movttiidit nuoraid sámástit.

Nuorat buolva lea odne ollu eanet dihtomielalačča luonddugáhtten ja -jurddašeami ektui, dáid belliid fátmasta sámi árbevirolaš máhttu. Fága bokte besset nuorat teorehtalaččat ja praktihkalaččat oahpat árbevieruid, luondduáddejumi ja luondduávkkástallama. Fága lea sihke ávkkálaš ja geasuheaddji.

Evttohus 5 - Árras Mathis Nilsen Eira, NSR/NSR-Sáb

Oktasaš sámi boazodoalloseminára

Otná dilis lea unnán gulahallan riikarájaid rastá boazodoalu áššiin. Dattege diehttit mii ahte leat ollu seammalágán hástalusat ja beroštumit ležžet dal Norggas, Ruotas dahje Suomas. Lea áigi čohkket sámi boazodolliid iešguđet riikkain ja bargagoahttet fárrolágaid oktasaš hástalusaid hárrái earret eará sisabahkkemat, boraspire vahágit ja dálkkádat rievdadeamit. Ollu návccat boazodolliin biddjojit gáhttet ealáhusa iešguđet guovlluin, muhto lea váilevaš gulahallan erenoamážit riikarájaidgaskkas. Seminára bokte beassat čohkket návccaid, juohkit gealbbo ja vásáhusaid.

Livčče maid áigi álgit geahčadit makkár eavttut ja lágat iešguđet riikkain leat. Mii diehtit ahte gávdnuojt sihke buoret ja heajut bealit mo otná hálddašeapmi doaibmá. Ulbmil livčče bargagoahttet vuoi lágat heivehuvvojit boazodoalo dillái nu go praktihkalaččat doaibmá.

Evttohus 6 - Árras Runar Myrnes Balto, NSR

Nannejuvvon mielmearrideapmi unnimus sámi giellajoavkkuide

Sámiid álbmotválljejuvvon orgánan Sámediggi ovddasta olles sámi álbmoga norgga bealde Sámis.

Sámedikki eanetlogu mielas galgá Sámediggi nu bures go vejolaš láhčit dili sámi álbmoga mielmearrideapmái sámpolitiikalaš áššiin mat gusket sidjiide.

Sápmelaččat geat gullet unnimus sámegieljoavkkuide, nugo nuortalaččat, bihtánsámit ja ubmisámit, sáhttet vásihit ahte eai olat ovddasteami dábálaš demokrátalaš kanálaid bokte. Sis lea anjke vuoigatvuohta oažžut saji politihkalaš proseassain mat gusket sidjiide.

Sihkkarastin dihte mielmearrideami ja váikkuhusa unnit joavkkuide, de sáhtta leat jurdda bidjat johtui sierranas doaimmaid. Sámedikki eanetlohku bivdá dasto sámediggeráđi álggahit barggu man mihttun lea nannet mielmearrideami unnit sámi giellajoavkkuide, ja evttohit doaimmaid maid sáhtta čadahit dálá lágaid siskkobealde.

Evttohus 7 - Árras Anders Somby jr., Johttisápmelaččaid listu

Mearkalávdegotti dievasmahtti njuolggadusat mearkkaid birra

Boazodoallostivra dohkkehii guovvamánu 6. beaivvi 2017 njuolggadusaid mot boazomearkat galget leat. Njuolggadusat ráhkaduvvoje vai galgá čorgatvuohta leat go boazoeaiggádat ohcet ođđa mearkaid. Dat mii ii leat doarvái bures čielggaduvvon lea mot dakkár árbemearkkaiguin galgá dahkat. Nu mot njuolggadusat leat dál, eai sáhte fulkkežat addit mearkkaid omd muottaliidda, siessaliidda, áhkkubiidda jna.

Dasalassin lea njuolggadusain eahpečielggasvuohta dasa mii guoská mat leat váldoalut ja dat oassi mas čujuha ahte smávvasániiguin galgá ohcat rievdadusa ovdamearka dihte mánnái.

Boazodoallu lea maid vásihan ahte mearkalávdegottit praktiserejit iešguđet ládje dáid njuolggadusaid, go dat leat eahpečielgasat.

Boazomearkain leat váldoalut (mearkaoalit). Váldosámit mearkain leat ovdamearka dihte gieška,- lahkki, hoanka, hoankalahkki, ovddalskivdnji, mañjlskivdnji jna. Rievdadusat leat smávvasámit nugo luddestat, ceahkkát, vanjât jnv.

Váldosámit boazomearkain leat dat mat čujuhit árbevirolaš sogamearka gullevašvuhtii. Smávvasániid lasiheapmi iešguđet sániiguin lassin bearraša váldooliide lea dat mii ereha iešguđet boazodolliid mearkaid bearraša ja sogá siskkobealde. Dás ii leat sáhka siskkildas(lagaš) bearraša birra muhto obbalaš sogá.

Lea boazodoalu árbevirolaš ipmárdusa vuosta jus dát ipmirduvvo siskkildas(lagaš) bearrašin. Dákkár ipmárdus maiddá daguha ahte ii leat vejolaš sirddášit mearkaid lagas bearrášiid gaskkás nugo dás ovdalis namuhuvvon.

Boazomearka lea dehálaš oassi boazodoalu kulturárbbis ja identitehtas, ja Sámediggi berre sáddet ášši ovddasvástideaddji hálldašeddjiide ja bivdit čorget njuolggadusaid.

Evttohus 8 - Árras Tor H. Mikkola, Bellodatsorjjasmeahtun árras

Ođđa guovloplána Davvinjárggas ja Rica/Scandic eanaláigošiehtadusa guhkideapmi Davvinjárgga giella galgá mearridit ođđa guovloplána Davvinjárgii. Rica/Scandic galgá ođastit ja guhkidit iežas eanaeigigátsiehtadusaid Davvinjárgga-duolbadasas FeFo:in, ja lea stuora ballu čadnon dasa ahte proseassa váikkuha Davviguovlluvári privatiserema. Bivdit Sámedikki ovddidit ášši meannudeapmái dán dievasčoahkkimii, ja ahte Sámediggi buktá cealkámuša prinsihpaiguin maid mii oaivvilit lea dehálaš čuovvulit dán áššis.

Evttohus 9 - Árras Tor Gunnar Nystad, NSR

Dárbu ovdánahttit sámegiela oahpahusfálaldaga Oslo-skuvllas.

Sámediggi oaidná ahte Oslo suohkan lea bargagoahtán sirdit sámegieloahpahusa Oslos Kampen skuvllas eará skuvlii suohkanis. Giellaoahpahusa sirdin lea vuolggahan digaštallama dan birra ahte mot sáhtta ovdánahttit sámegieloahpahusa Oslos.

Sámi urbaniseren lea olu lassáneame, ja mánnga nuorra sápmelačča oahppodiliin fárrejit ja ásaiduvvot stuoragávpogiidda. Danne lea dehálaš ahte sámi oahpahusfálaldat lea bures organiserejuvvon ja ahte das lea buorre kvalitehta maiddá gávpogiin. NOU 2016:18 “Váibmogiella” ávžžuha ahte stuoragávpot-suohkanat, nugo Oslo, váldet earenoamáš ovddasvástádusa sámegieloahpahussii.

Odne ožžot vuollel 50 oahppi oahpahusa sámegielas ja sámegillii Oslo-skuvllas. Maiddá Sámedikki jienastuslohku stuorru Oslos. Gávpogiin dego Áltás ja Romssas lea sullii 200 ja 300 oahppis oahpahus sámegielas ja sámegillii. Go buohtastahtta dáiguin loguiguin, de lea Oslo sámegiela oahpahusfálaldat oalle unni.

Helssegis leat manemus jagiid ásahan sierra sámeskuvlla mas lea sierra sámi oahppoplána. Das lea leamaš buorre mearkkašupmi ohppiidlohkui geat ožžot sámegieloahpahusa ja ohppiidlohkui geat šaddet sámegiela geavaheaddjin.

Sámediggi bivdá Sámediggeráđi vuolggahahttit Oslo suohkana ja oahppoetáhta geahčadit ja viidasit ovdánahttit sámegiela oahpahusfálaldaga Oslo-skuvllas. Dákkár geahčadeapmi berre earret eará:

- Árvvoštallat dárbbu fievriddit sámegiela oahpahusfálaldaga suohkana plánaide ja strategiijaide.
- Geahčadit ja kvalitehtasihkarastit diehtajuohkima váhnemiidda vuoigatvuođa birra oázžut sámegieloahpahusa.
- Čielggadit man ollu ja manne oahppit heitet sámegieloahpahas skuvlla váccidettiin.
- Árvvoštallat dárbbu ásahtit sierra sámegielluohká dahje sierra sámeskuvlla Osloi.
- Árvvoštallat dárbbu ja vejolašvuođa molssaevttolaš oahpahushámiide nu go ovdamearkka dihte IKT geavaheami bokte, johtti oahpaheaddjit, gielladeaivvadeamit jna.

Evttohus 10 - Árras Bjørn Inge Mo, Bargiidbellodat

Sámi heahte- ja inseastaguovddáš

Norgga našuvnnalaš olmmošvuoigatvuohtaásahusa Fáddaráporttas 2018 – Veahkaváldima birra sámi servodagas boahtá ovdan ahte “bealli sámi nissoniin leat vásihan veahkaválddálašvuođa dahje veagalduhtima ja ahte go vuogádagain eai doala dási, de sáhtta dat mielddisbuktit ahte sii eai oáččo veahki maid dárbbasit”.

Dearvvašvuođabargiid ja riekteásahusa váilevaš giella- ja kulturipmárdus lea stuorra hástalussan go galgá fállat ollesárvosaš ja dohkálaš fálaldaga sápmelaččaide. NIM raportta čoahkkáigeasus čuožžu ahte:

“Sámi olbmot vásihit eambbo veahkaválddálašvuođa go earát. Go sihke veahkkeapparáhtas ja politiijain váilu erenoamáš gelbbolašvuohta sámi giela ja kultuvrra birra, de lea sidjiide váddáseabbo suddjet olbmuid geain lea sámi duogáš veahkaválddálašvuođa ja illasteami vuostá.

Veahkaválddálašvuohta ja illasteapmi gos gillájeaddji lea sápmelaš lea servodatváttisvuohta ja duođalaš olmmošvuoigatvuođaháštalus Norggas.”

Lea áibbaš čielgasit stuorra dárbu sámi fágabirrasiin dán surggiin, ja NIM raporttas ovddiduvvojit

maiddái SÁNAG ja Sámi heahte- ja inseastaguovddáš Kárášjogas doaibmabidjun fállan dihtii buoret fáldadaga sámi álbmogii olles riikkas. Fápmoguovddáš mas lea gelbbolašvuohta sámi diliin lea min oainnus dárbbášlaš ja riehta, ja mii sávvat ahte diekkár fáldadagas galgá leat maiddái ambulerejeaddji ossodat, olahan dihtii olles Sámi. Fáldadat sámi Mánáidviesu hámis lea lunddolaš joatka jurdagii ásahit nannoseabbo fágabirrasa.

Mii oaidnit ahte Kárášjoga giella lea juo bargagoahtán áššiin guovddáš eiseválddiid vuostá, muhto Sámedikki váikkuheamis ja deattus livččii stuorra ávki dan dáfus ahte sáhtášii farggamusat ásahit dan stáhtalaš ásaheamis. Suohkan lea signaliseren ahte háliidit vuoruhit ásahit diekkár guovddáša ja áigot válbmet huksensaji ja eará dárbbášlaš beliid nu jođánit go ásaheapmi mearriduvvo.

Árvalus:

Dain hearkkimus ja bákčaseamos diliin eallimis lea vealtameahtun ahte deaivá muhtuma gii ipmirda giella ja kultuvrra. Mii bivdit danin Sámedikki leat ovddasduvdin ásahit Sámi nátionála heahte- ja inseastaguovddáša mas lea ambulerejeaddji ossodat mii dárkkuhuvvon olles Sápmái. Mii árvalit ahte dát gehččojuvvo Klinik Sápma ásaheami oktavuođas. Sámediggi bivdá seammás sámediggeráđi garraseappot gáibidit ráđdehusas ahte veahkaválddolašvuohta ja illasteapmi sámi servvodagas čuovvuluvvo doarvái resurssaiguin.

Ášši meannudeapmi álggahuvvui 04.06.19 dii. 15.00.

Bealátvuodaárvoštallamat

Čuovvovaš árras lea bivdán bealátvuodaárvoštallama áššis 17/19:

Árras Mathis Nilsen Eira, NSR

Dievasčoahkkinjođihangotti árvalus:

Árras Mathis Nilsen Eira, NSR - li bealálaš

- Dievasčoahkkinjođihangotti árvalus mearriduvvui ovttajienalaččat.

Dat árras geasa dat guoská, ii lean mielde meannudeamen bealátvuodaášši.

Dievasčoahkkinjođihangotti árvalus:

- Ođđa ášši 1 hilgojuvvu
- Ođđa ášši 2 hilgojuvvu
- Ođđa áššit 3-7 ja 9-10 sáddejuvvot Sámediggeráđđái meannudeapmái

Ođđa ášši 8 gessojuvvui

Jienasteapmi

39 árrasis ledje 35 čoahkis. Jienasteapmi čađahuvvui čuovvovaš vuogi mielde:

- Ođđa ášši 1 hilgojuvvui 21 jienain 14 jiena vuostá
- Ođđa ášši 2 hilgojuvvui 34 jienain 1 jiena vuostá
- Ođđa áššit 3-7 ja 9-10 mearriduvvui ovttajienalaččat

Beavdegirjelasáhusat

Dán áššis ii ovddiduvvon beavdegirjelasáhus.

Sáhkavuorolistu ja replihkat

	Sáhkavuorru	Replihkka
1	Ronny Wilhelmsen	
2	Arthur Johan Tørfoss	

3	Márjá-Liissá Partapuoli	Per Mathis Oskal
4	Ann-Elise Finbog	Runar Myrnes Balto
		Ronny Wilhelmsen
		Anders Somby jr.
	Ann-Elise Finbog	
5	Mathis Nilsen Eira	Arild Pettersen Inga
	Mathis Nilsen Eira	
6	Runar Myrnes Balto	Ronny Wilhelmsen
7	Anders Somby jr.	Per Mathis Oskal
	Anders Somby jr.	
8	Tor H. Mikkola	Ronny Wilhelmsen
9	Tor Gunnar Nystad	Ronny Wilhelmsen
		Ann-Elise Finbog
	Tor Gunnar Nystad	
10	Bjørn Inge Mo	Ann-Elise Finbog
	Bjørn Inge Mo	
	Ronny Wilhelmsen, čoahkkinnortnegii	
	Arthur Johan Tørfoss, čoahkkinnortnegii	

DC - Mearrádus:

Ođđa áššit 3 - 7 ja 9 - 10 sáddejuvvojit Sámediggeráđđái meannudeapmái.

Ášši meannudeapmi loahpahuuvui 04.06.2019 dii. 16.10

Ášši 018/19	Sámedikki dievasčoahkkin	04.06.2019-07.06.2019
-------------	--------------------------	-----------------------

Gažaldagat Sámediggeráđđái

	Áššennr. 19/2375
--	---------------------

Sámedikki dievasčoahkkin - 018/19

Gažaldat 1 - Árras Arthur Tørfoss, Ovddádusbellodat

Parlamentarisma sámedikkis

Dál lea Ovddádusbellodat leamaš ovddastuvvon sámedikkis 10 jagi. Dan áigodagas leat mii vuohtán parlamentarisma mii gáidá eret das maid mii dábálaččat jurddašit dainna stivrenmáliin. Beroškeahhtá lea go NSR vai BB mii stivre. Muhto dál lea NSR, ja mun jurddašan sáhtta go presideanta Keskitalo mitalit munnje dáid áššiid birra:

1. Politihkalaš áššiid buvttadeapmi.

Fas oaidnit sámedikki áššelisttu mas leat unnán áššit lávdegottiide. Dát ii leat eahpedábalaš, eanet baicca vierru. Go geahččá diimmá áššiid, de leat dušše 4 politihkalaš ášši maid ráđđi ieš lea buvttadan, jus ii váldde mielde dieđáhusaid ja bušeahta. Eará áššit leat gulaskuddamat ja cealkámušat áššiide maid eará almmolaš hálddašeamis leat vuolggahan. Mii fertet árvvoštallat ahte NSR ja dat eará bellodagat ráđis leat mannan evttohassan válggaide oažžundihte čađa iežaset politihka.

Manin Ráđđi buktá nu unnán iežas áššiid dievasčoahkkimii?

2. Parlamentarisma

Ráđis lea nana eanetlohku iežas duogábealde dievasčoahkkimis. Juohke parlamentáralaš čoahkkádusain mearkkaša dat ahte ráđi evttohus manná buot áššiin rievddakeahhtá sihke lávdegottiid ja dievasčoahkkinmeannudeami čađa, ja mearrádusat šaddet nu go árvaluvvon. Muhto nu ii geava Sámedikkis. Dáppe mii vásihit ahte eanetlogubellodagat leat sii geat ovddemus ovddidit rievddanevttohusaid iežas ráđi mearrádusárvalusaide. Dát čájeha ahte lea unnán ovddalgihtii gulahallan ja čielggadeapmi bellodagaid gaskkas Ráđis, ja dievasčoahkkima bellodatjoavkkuid ja ráđi gaskkas, mii mielddisbuktá ahte ráđi autoritehta láivu.

Dat ahte leat oassin parlamentáralaš čoahkkimis gos iežas bellodat lea eanetlohkorádis, sáhtta leat hástaleaddji hárhjhallan, danin go bargun lea dušše bealuštit ja mieđuštit árvalusaid rievddakeahhtá politihkalaš meannudeami čađa. Muhto nie lea politihkalaš duohtavuohta. Buoret bealli lea ahte iežas bellodat čohkká ráđis, ja bellodat oažžu danin iežas politihka čađa.

Sáhttit go mii vuordit rievddama dálá eahpečorgadis praksisas, nu ahte parlamentáralaš vuogádat stivret maiddáid doaibmagoahtá Sámedikkis?

Gažaldat 2 - Árras Per Mathis Oskal, Bargiidbellodat

Heahtedagu bagadus boraspiriid vuostá

Ovddit Sámediggeráđđi šiehtai Dálkkádat- ja birasdepartemeanttain ahte sii galge ráhkadit bagadusa heahtedagu geavaheami birra boraspiriid vuostá.

Mot lea sámediggeráđđi čuovvulan dan?

Gažaldat 3 - Áirras Ann-Elise Finbog, Sámeálbmot Bellodat

Gávpotpolitihkalaš doaibmaplána

Juovlamánu 2017 dievasčoahkkimis ovddidii Sámeálbmot Bellodat ođđa ášši gávpotpolitihkalaš doaibmaplána birra.

Sámeálbmot bellodat sávvá diehtit man guhkás áššiin leat ollen ja makkár plánat leat áššái. Go oaidnit dakkár joatkašuvvi ovdáneami, mas eanet ja eanet sápmelaččat fárrejit ja bisánit gávpogiidda ja čoahkkebáikkiide, de oaivvilda Sámeálbmot Bellodat ahte ferte farggamusat bargagoahtit oažžut ođđa doaibmaplána.

Šaddá deháleabbo ja deháleabbo čalmmustahttit, nannet ja gárgedit sámevuoda.

Oslos, gos mearridedje sirdit sámegieloahpahusa almmá involverekeahhtá váhnemiid proseassas, čájeha man dehálaš lea ahte gávdnojit čielga njuolgadusat.

Sámeálbmot Bellodaga mielas čájeha dát ahte lea dárbu gávpotpolitihkalaš doaibmaplánii – ja dat dárbbášuvvo dál!

Gažaldat 4 - Áirras Ronny Wilhelmsen, Bargiidbellodat

Mii eat gávnna ahte Sámedikki bušeahta čuoggá 6.2.3 (Sámi areála- ja resursavuoigatvuođaid eará čuovvuleapmi – ohcanvuđot doarjagat) birra lea čielggaduvvon Sámediggeráđi doaibmadiedáhusas dahje dasa guoski mildosiin.

Go dát lea stuora bušeahtapoasta, de mii bivdit ahte oažžut čilgehusa das movt dát ruđat leat geavahuvvon dássázii dán jagi, ja ohcamiid mat leat bohtán.

Ášši meannudeapmi álggahuvvui 04.06.19 dii. 16.15.

Jienasteapmi

39 áirasis ledje 35 čoahkis. Dán áššis ii jienastuvvon.

Beavdegirjelasáhusat

Dán áššis ii ovddiduvvon beavdegirjelasáhus.

Sáhkavuorrolistu ja replihkat

	Sáhkavuorru	Replihkka
1	Arthur Johan Tørfoss	
	Aili Keskitalo	Jørn Are Gaski
		Ronny Wilhelmsen
		Jon Isak Gælok
	Kjellrun Wilhelmsen, čoahkkinortnegii	
	Arthur Johan Tørfoss	
	Jørn Are Gaski, čoahkkinortnegii	
	Aili Keskitalo	
2	Per Mathis Oskal	
	Berit Marie P. E. Eira	
3	Ann-Elise Finbog	
	Silje Karine Muotka	
	Ann-Elise Finbog	
	Silje Karine Muotka	
4	Ronny Wilhelmsen	
	Silje Karine Muotka	
	Ronny Wilhelmsen	

	Silje Karine Muotka	

DC - Mearrádus:

Ášši meannudeapmi loahpahuvvui 04.06.2019 dii. 17.20

Ášši 019/19	Sámedikki dievasčoahkkin	04.06.2019-07.06.2019
-------------	--------------------------	-----------------------

Sámediggeráđi dásseárvopolitihkalaš čilgehus doaibmahehttehusa birra

	Áššennr. 19/1671
--	---------------------

Mildosat

Evttohusat ja mearkkašumit

Sámediggeráđi mearrádusárvalus:

Sámediggi lea digaštallan Sámediggeráđi dásseárvopolitihkalaš čilgehus doaibmahehttehusa birra. Čilgehus lea mielddusin čoahkkingirjís.

Sámediggeráđi dásseárvopolitihkalaš čilgehus doaibmahehttehusa birra

Álggahus

Manimuš jagiin lea Sámedikki dásseárvodoaibmaplána 2009-2013 leamaš vuodđun sámediggeráđi dásseárvobargui Sámedikkis. Dán doaibmaplána doaibmaáigodat lea nohkan ja dat čuovvuluvvui 2015:s sámediggeráđi dásseárvopolitihkalaš čilgehusain. Doaibmaplána ja čilgehusa leat leamaš golbma ángiruššansuorggi: dásseárvu, seksuála sodju ja veahkaváldi lagaš oktavuodain. Doaibmahehttehus ii leat sierra gieđahallojuvvon, muhto lea leamaš mielde dan bajimuš mihttomearis ovttáárvosaš sámi servodaga birra gos buohkain leat ovttalágan vuoigatvuodát ja vejolašvuodát.

Dásseárvu lea guovddášis Sámedikki doaimmas. Mii bargat dan ala ahte sámi servodagas buohkain livčče ovttalágan vuoigatvuodát ja vejolašvuodát. Vuolggasadjii dán mihttomeari juksamii, lea ahte dásseárvu guoská buot servodatsurggiide ja galgá leat heivehuvvon oassi min barggus, beroškeahtta earret eará sohkahealis, doaibmanávccain, etnisitehtas ja seksuála sojus. Dásseárvu lea danne geahččanguovlu buot politihkkasurggiin Sámedikkis, ja danne galgá dásseárvu leat heivehuvvon oassi juohke fágasuorggis.

Sámediggeráđi háliida bidjat erenoamážit fokusa sámiide geain lea doaibmahehttehus. Dát fágasuorgi lea leamaš unnán fokusis. Manimuš áiggis lea dat dattetge bohtán beaiveortnegii raporttaid bokte daid sámiid dili birra geain lea doaibmahehttehus. Dát čilgehus lea oassi proseassas ođđa sámediggedieđáhusa ráhkadeames dásseárvu birra.

Mihttomeari:

Váikkuhit dásseárvu ja eastadit vealaheami.

Doahpagat

Doaibmahehttehus mearkkaša dan ahte gorutlahtu váilu, lea váddu dahje gorutlahttu ii leat nu mo dábálaččat dahje leat váttut goruda psykologalaš, fysiologalaš dahje biologalaš doaimmain. Muhtumat leat riečadan doaibmahehttehusain, go fas earát sáhttet oažžut doaibmahehttehusa dávdda dahje váttu geažil manjelis eallimis.

Olbmuid geain lea doaibmahehttehus sáhtta juohkit čuovvovaš váldojoavkkuide:

- Olbmot geain lea oaidninváddu
- Olbmot geain lea doaibmavádjitvuohta
- Olbmot geat leat guluheamet
- Olbmot geain lea čálganvihki
- Olbmot geain lea psykososiála doaibmahehttehus

Čálganvihki lea oktasaš doaba ollu sierralágan diagnosaide ja diliide mat čatnasit kognitiivvalaš, gielalaš ja sosiála váttisvuođaide. Čálganvihki gullá eanet bajimuš doahpagii, doaibmavádjitvuođa dahje doaibmahehttehusa siskkobeallai.

Máilmmi Dearvvašvuođaorganisašuvdna meroštallama mielde lea čálganvihki:

Manjonan dahje váilevaš gálggaid ja funktionáladási ahtanuššan, mii erenoamážit lea dovdomearkan gálggaid hehttehusas mat oidnogohtet čálganáigodagas, gálggat mat váikkuhit oppalaš jierbmedási, ovdamearkka dihtii kognitiivvalaš, gielalaš, motorihkalaš ja sosiála beliide. Čálgovihki sáhtta ilbmat eará psyhkalaš ja somáhtalaš gillámušaiguin ovtas dahje daid haga.

Sámegillii eai leat dán suorggis cieggan doahpagat. Danne sáhttet doahpagat geavahuvvot veaháš eahpedárkilit. Gávdnojit muhtun boares doahpagat. Dat sáhttet dattetge áddejuvvot unohassan.

Stáhtus

Ođđaset dutkama vuodul sáhtta čujuhit ahte muhtun sámiin geain lea doaibmahehttehus dál eai beasa geavahit iežaset giela ja kultuvrra go čujuhuvvo ahte sis ii leat kapasitehta oahppat guokte giela, dárogiela ja sámegiela. Muhtumat eai oaččo vejolašvuođa válljet sámegiela vuosttaš giellan. Boađus muhtumiidda das go eai sáhte hállat dahje áddet sámegiela lea ahte sin oktavuohta iežaset sámi bearrašiin, fierpmádagain ja báikegottiin gáržu. Sis šaddá de gáržžes vejolašvuohta searvat sámi kultuvrii ja ovddidit sámi identitehta. Dasto vásihit muhtun sámit geain lea doaibmahehttehus ahte sii eai integrerejuvvo albma láhkai norgalaš majoritehtaservodagas. Dalle leage varra ahte buohkat eai dovdda gullelašvuođa sámi eaige norgalaš birrasiidda ja vásihit de ahte sis ii leat albma gullelašvuohta goappáge birrasii.

Muhtun sámit geain lea doaibmahehttehus vásihit ahte fertejit válljet dárbbalaš dearvvašvuođa- ja fuolahusbálvalusaid ja sámegiela ja sámi kultuvrra gaskka, ovdamearkka dihtii dalle go dárbbasit dárbbalaš čálgobálvalusaid ja dan dihtii fertejit fárret guovlluide gos ássat unnán dahje eai oppage eará sámit, ja gos sámegiella ii leat skuvllas ja oktavuohta sámi birrasiin ja bearrašiin lea hui gárži.

Dasa lassin lea muhtun sámiide geain lea doaibmahehttehus vejolašvuohta ieš beassat mearridit gos ja movt háliida ássat gárži. Sii sáhttet maiddái bággehallat fárret eret sámi guovllus norgalaš birrasii. Dán geažil sáhttet dovdat ahte sis lea gáržžes vejolašvuohta doallat oktavuođa sin sámi bearraši, sámi birrasiidda ja aktivitehtaide. Dasa lassin váilu mis máhttu bargoeallima ja demokrátalaš searvama vejolašvuođain.

Sámit geain lea doaibmahehttehus givssiduvvojit maiddá eanet, ožžot vaššicealkámušaid, gillájit veahkaválddi, vearredaguid, hástalusaid psyhkalaš dearvvašvuođain ja máhttu ja gelbbolašvuohta movt eastadit, fuomášit ja čuovvulit dán lágan hástalusaid.

Organisašuvnnat

Sámi dásseárvoorganisašuvnnat ovddastit siviila sámi dásseárvoservodaga. Olbmuid várás geain lea doaibmahehttehus eai gávdno dattetge sierra sámi organisašuvnnat mat ovddastivčče sin. Gávdnojit dušše norgalaš organisašuvnnat main sámi unnit dahje eanet leat mielde.

Hástalusat boahtteáiggis

Boahtteáiggi hástalusat čielggaduvvojit davviriikkalaš dutkanprošeavttas “Samer med funksjonsnedsettelse”³ (Sámit geain lea doaibmahehttehus). Mánáid-, nuoraid- ja bearašdirektoráhta (Bufdir) álggahii prošeavtta ja Nordens välfärdscenter (Davviriikkalaš čalgoguoovddáš) lea oktiordnen dan. Loahpalaš mihttomearri prošeavttain lea ođđa dutkanvuđot máhttu sámiid eallineavttuid birra geain lea doaibmahehttehus Norggas, Ruotas ja Suomas. Oktiibuot leat vihtta nátionála dutkanraportta almmuhuvvon, guokte Norggas, guokte Ruotas ja okta Suomas.

Čilgehusas lea oanehis čoahkkáigeassu raporttain ja prošeavtta loahpparaporttas lea rávvagiin čoahkkáigeassu. Dát lea vuodđun politihka ovddideapmái viidáseappot.

1. «Situasjonen til samer med funksjonsnedsettelse 2016» (Sámiid dilli geain lea doaibmahehttehus)

Sámiid dilli geain lea doaibmahehttehus molsašuddá sihke bajásšaddaneavttuid mielde, makkár oktavuohtha sis lea iežas sámi duogázii, sohkaheallái, man lágan doaibmahehttehus lea, ahki ja ássanbáiki ja nu ain. Dasto dárbbáša norgalaš čálgoapparáhta hui ollu máhttu sámi kultuvrra, giela ja identitehta birra, ja stuorát dihtomielalašvuoda maid dat geavahusa mearkkaša.

Mihttomearrin ferte leat ahte profešunealla čalgobargit deaivvadit hástalusaiuin ja máhttet oaidnit dan mii lea erenoamáš sámi kultuvrras.

2. «Levnadsförhållanden bland samer med funktionsnedsättning i Sverige», 2016 (Sámiid geain lea doaibmahehttehus eallindilli Ruotas)

Raportta ulbmilin lei buvttihit eanet máhttu eallineavttuid birra sámiid gaskkas geain lea doaibmahehttehus, Ruotas. Jearaheaddjit fokuserejedje válđoášsis gálggaid ja vugiid movt oažžut doaibmat árgabeaivvi dohkálaččat, ja eaige vuosttažettiin doaibmahehttehusaid dahje diagnosaid.

Dutkamuša konklušuvdnan leat ahte veahkkeapparáhta ii leat heivehan bálvalusaidis sámiide geain lea doaibmahehttehus, man geažil bálvalusaid oažžun sáhtta leat fuonit eaige bálvalusat leat dohkálaččat.

3. «Förutsättningar och villkor för samer med funktionsnedsättning i de samiska förvaltningskommunerna i Sverige», 2017 (Sámiid eavttut, geain lea doaibmahehttehus sámi hálddašangielddain Ruotas)

Dán dutkamuša bohtosat ja ovddeš statistihka čájehit ahte gielddaid máhttu sámiid vuoigatvuodaid birra go lea álgoálbmot lea váilevaš, ja dát bargu galgá nannejuvvot nu ahte gielddat galget sáhttit addit sámiide geain lea doaibmahehttehus dan doarjaga maid sáhtta vuordit ON olmmošvuoigatvuodaid konvenšuvnna mielde.

Ferte bargat maiddái oppalaš dásis, ja ovddidit njuolggadusaid ja strategiijaid movt sámi gielddat galget sáhttit bargat sihkkarastin dihtii ahte hástalusat mat čatnasit sámiide geain lea doaibmahehttehus, leat integrerejuvvon buot surggiin ja buot dásiin gielddain.

4. «Kartlegging av levekårene til personer med utviklingshemming i samiske områder», 2017 (Olbmuide geain lea doaibmahehttehus eallineavttuid kárten sámi guovlluin)

Dát iskkadeapmi čájeha ollu dan seamma maid ovddeš eallineaktodutkamušat leat čájehan: olbmui geain lea čalغانviki sámi guovlluin lea nugo olbmui oppalaččat geain lea čalغانviki, fuonit eallineavttut go álbmogis muđui surggiin nugo ássandilli, oahppu, bargu, dearvvašvuohtha, sosiála fierpmádat, asttuáigi ja iešmearrideapmi. Dassi lassin givssiduvvojit sii eanet ja gillájit veahkaválddi eanet go earát.

Muhtun surggiin leat dasa lassin stuorra erohusat eallineavttuid gaskka olbmui geain lea čalغانviki sámi duogáza ja ii sámi duogáza gaskka, erenoamážit go guoská psyhkalaš dearvvašvuhtii ja givssideapmái. Gávdnojit maiddái erohusat sohkahealliid gaskka go guoská givssideapmái, ja nissonolbmot gillájit eanet go almmáiolbmot.

5. «Experiences of inclusion and welfare services among Finnish Sámi with disabilities», 2017

(Vásihusat searvvahemiin ja čálgobálvalusain Suoma beale sámiid gaskkas geain lea doaibmahehttehus)

Suoma dutkamuša ulbmilin lei iskat man ollu sámit, geain lea doaibmahehttehus ieža leat vásihan givssideami ja makkár individuála birgenstrategiijat sis leat ja movt sii vásihit deaivvadeami veahkkeapparáhtain.

Dát dutkamuš čájeha ahte maiddá eará bealit go sámi duogáš ja doaibmahehttehus dagahit givssideami. Dattetge čájeha ahte olbmot geain lea sámi duogáš birgejit buorebut hástaleaddji eallindiliin.

Loahpparaportta rávvagat

Vuodđorávvagat

1. Searvvahit sámi servodaga viidáseappot barggu buot beliin
2. Bidjat resurssaid ja doarjut fierpmádaga huksema sámiid várás geain lea doaibmahehttehus ja sin bearrašiid várás
3. Fuomášuhttit daid návccaid ja posiitiiva resurssaid mat sámiin geain lea doaibmahehttehus leat

Rávvagat kultuvrralaš gelbbolašvuođa ektui

4. Buoridit veahkkeapparáhta kultuvrralaš gelbbolašvuođa
5. Habiliteren ja veajuiduhttin dainna dáidduin ahte oaidnit olbmo kultuvrralaš oktavuodas

Rávvagat oahpu ja dutkama birra

6. Sihkkarastit ahte sámit geain leat doaibmahehttehusat servet dan dutkama ovddideapmái mii guoská sidjiide
7. Eanet ruhta dutkamii sámiid birra geain leat doaibmahehttehusat
8. Eanet studeanttat geain lea sámi duogáš ámmáhiin ja alit oahpus mii guoská doaibmahehttehussii

Rávvagat giela ja diehtjuohkima birra

9. Nannet fuomášumi ahte sámiin geain leat doaibmahehttehusat lea vuoigatvuohta sámegillii
10. Buorit ja álkidit olámuttus dieđut sámegielaide makkár vuoigatvuođat sámiin geain leat doaibmahehttehusat leat

Rávvagat barggu ain joatkimis sámi guovlluin

11. Buoridit máhtu ON olmmošvuoigatvuođa konvenšuvnna birra olbmuide geain lea doaibmahehttehus (CRPD) sámi guovlluin ja oažžut álgoálbmotperspektiivva sisa ja vai geavaheaddjit sáhttet váikkuhit bargui konvenšuvnnain
12. Vuostálastit daid sámiid, geain lea doaibmahehttehus, vealaheami ja givssideami

Rávvagat barggu birra nationála rájaid rastá

13. Ovtas bargat raporterema ektui ON:ii vuoigatvuoðakonvenšuvnna birra olbmuide geain lea doaibmahehttehus (CRPD)
14. Sámedikkrit berrejit leat mielde davviriikkalaš ovtasbarggus doaibmahehttehusa birra
15. Nannoseappo davviriikkalaš ovtasbargu nationála rájaid rastá

Loahpaheapmi

Sámediggerádis leat leamaš buorit vásihusat Sámedikki dásseárvodoaibmaplánain 2009-2013 ja sámediggerádi dásseárvopolitihkalaš čilgehusain 2012.

Galgá ráhkaduvvot sámediggedieđáhus dásseárvvu birra dán válgaáigodagas. Mii háliidat maiddá joatkit dásseárvobargguin riikkaidgaskasaš arenas. Sámediggeráđdi evttoha ahte čilgehus čuovvuluvvo sierra sámediggedieđáhusain dásseárvvu birra, mas doaibmahehttehus lea okta áŋgiruššansurggiin. Eará áŋgiruššansuorggit leat sohka bealdásseárvu, seksuála sodju ja sohka bealidentitehta ja dasto veahkaváldi lagaš oktavuodain. Bargu álggahuvvo 2019:s.

Višuvdna:

Dásseárvosaš sámi servodat gos buohkain leat seammalágan vuoigatvuođat ja vejolašvuođat.

Mihttomearri:

Váikkuhit dásseárvvu ja eastadit vealaheami.

Strategiijat:

Váikkuhit miellaguottuid duddjojeaddji barggu bokte stuorát rabasvuođa ja dohkkeheami doaibmahehttehusa ektui.

Bidjat erenoamáš fokusa doaibmahehttehussii sámi oahppoplána ráhkadeami bokte.

Ovddidit ođđaágásaš sámi terminologijja doaibmahehttehusa birra.

Váikkuhit ahte olbmot geain lea doaibmahehttehus eanet besset searvat demokrátalaččat Sámedikki válgaráhkaneaddji barggu bokte.

Sámedikki dievasčoahkkin - 019/19

Ášši ovddideapmi 04.06.19 dii. 17.20. Debáhtta 07.06.19 dii. 09.00

Jienasteapmi

39 áirasis ledje 37 čoahkis. Dán áššis ii jienastuvvon.

Beavdegirjelasáhusat

Dán áššis ii ovddiduvvon beavdegirjelasáhus.

Sáhkavuorrolistu ja replihkat

	Innlegg	Replikk
1	Mikkel Eskil Mikkelsen, áššejođiheaddji	
2	Mikkel Eskil Mikkelsen	
3	Arild Pettersen Inga	Silje Karine Muotka
	Arild Pettersen Inga	
4	Elisabeth Erke	Nora Marie Bransfjell
		Lars Filip Paulsen
	Elisabeth Erke	
5	Runar Myrnes Balto	
6	Anders Somby jr.	
7	Niko Valkeapää	
8	Lars Filip Paulsen	Anders Somby jr.
	Lars Filip Paulsen	
9	Arild Pettersen Inga	
10	Márjá-Liissá Partapuoli	
11	Karen Anette Anti	
12	Ann-Elise Finbog	
13	Bjørn Inge Mo	Mikkel Eskil Mikkelsen
14	Kjellrun Wilhelmsen	
15	Laila Coldevin	
16	Márjá-Liissá Partapuoli	
17	Roy Arild Rasmussen	
18	Mikkel Eskil Mikkelsen, áššejođiheaddji	

DC - Mearrádus:

Sámediggi lea digaštallan Sámediggeráđi dásseárvopolitihkalaš čilgehus doaibmahehttehusa birra.

Čilgehus lea mielddusin čoahkkingirjjis.

Ášši meannudeapmi loahpahuvvui 07.06.2019 dii. 10.00

Ášši 020/19	Sámedikki dievasčoahkkin	04.06.2019-07.06.2019
-------------	--------------------------	-----------------------

Sámediggeráđi čilgehus luoddi ja sámi musihka birra 2019

	Áššennr. 19/874
--	--------------------

Mildosat

Evttohusat ja mearkkašumit

Sámediggeráđi mearrádusárvalus:

Sámediggi lea digaštallan Sámediggeráđi čilgehus luoddi ja sámi musihka birra 2019. Čilgehus lea mielddusin čoahkkingirjiis.

Sámediggeráđi čilgehus luoddi ja sámi musihka birra 2019

1 Álggahus

Sámi musihkka lea ovdánan viidát manimus jagiin, ja dat lea okta eanemus guovddázis sámi dáiddasurggiin go guoská sámi dáidaga ja kultuvrra oainnusmahttimii báikkálaččat, regionála, nationála ja riikkaidgaskasaš dásis. Sámi musihkka lea deatalaš elemeanta sámi álbmoga čohkkemis kultuvrralaš deaivvademiide, dán čájehit dat ollu sámi festiválat. Ollu artisttat leat mielde oainnusmahttimin sámi musihka nationála dásiin, ja mis leat sámi musihkkarat geat leat dahkan buori karriera riikkaidgaskasaččat. Sámi musihkkabirrasis leat mánggalágan dahkkit sihke artisttat, vokalisttat, musihkkarat, komponisttat, koarat, skierrosearvvit ja eará doarjjaapparáhta, festiválat jna., lassin árbevieruid goziheddjiide geat čađahit ja gozihit ávnnaskeahtes kulturárbbi. Dainna čilgehusain háliida Sámediggeráđi addit geahčastaga sámi luđiin ja musihkkasuorggis, ja fokuseret välljejuvvo fáttáid mat leat áigejuovdilát ja mat vástidit ulbmila politihka hábmemis.

1.1 Proseassa ja mielváikkuheapmi

Čilgehusas eai geahčaduvvo buot bealit ja das čujuhuvvojit dušše muhtun suorggit maid Sámediggi oaivvilda deataleamos ángiruššansuorgin boahhtevaš jagiin. Máhtovuoddu lea vižžojuvvon čálalaš gálduin nugo iešguđege raporttain ja analysain mat leat dahkkojuvvo Sámedikki olis, sámi dáiddáriskkadeapmi 2019, ja raporta digitaliserema váikkuhusain norgga musihkkasuorgái 2019, iešguđege mediaalmmuheamit, referáhtat Sámedikki dáiddárkonferánsain ja čoahkkinmiin iešguđege suorgeaktevrraiguin. Sámediggi doalai rávačoahkkima Kárášjogas cuorománu 24. b. suorgeaktevrraiguin gos ovddidedje luohte ja sámi musihka definišuvdnaevttohusa, ja dovdahejde hástalusaid. Čoahkkima oasseváldit ságastalle ja bukte rávvagiid bargui. Čoahkkin rávdnjejuvvui ja addojuvvui vejolašvuohta buktit čálalaš máhcahusdieđuid.

2 Luohiti ja sámi musihkka

2.1 Historjjálaš ja bajimuš dássii

Sámi musihka boarráseamos vuohki lea luohiti. Boarráseamos luohitejietnabáddemat gávdnojit jagis 1905. Boarráseamos nuohatabidjamat luđiin gávdnojit 1700-logu loahpas, ja luđiid birra namuhuvvo nu árrat go 1100-logus. Oktalaš luohteárbevieru sáhtá duođaštit measta duhát jagi čađa.ⁱ Guhkkeli áiggi maŋos guvlui diehtit mii unnán. Muhto gávdnojit báktesárgumat mat čájehit ahte árbevieruin leat ruohhtasat mánggaid duhát jagiid maŋos guvlui áiggi. Luođis lea ovdal Kristus áiggi oskkoldat bealli, ja dat lea maidái okta sivain manne luođis lea mihtilmas sajádat sámi birrasis, danne go juoigan lea gohčoduvvon suddun. Dát čilgehus lea čuvvon luođi duháhiid jagiid, ja lea fáddá man birra ain de ságastuvvo luođi oktavuodas.

Ollu sajiin lea luohiti jávkan. Juoigan ii measta oppa gávdnoge šat Davvi-Norgga rittus.ⁱⁱ Dáruiduhttin lea okta sivva manne juoigan dađistaga jávkkai muhtun guovlluin ja jámii gielain fárrolaga.

Risttalašvuođa ahtanuššan dagahii ahte sálbmálávlumis šattai vokálaárbevieru ja musihka dutkit leat čuoččuhan ahte sálbmálávlunárbevieru mángga láhkai jotkkii árbevirolaš vokálaárbevieru luođis ja ovdánii vokála mihtilmasvuohtan.

1960 ja 1970 loguin bođii ođđa sámi kulturpolitihkalaš dihtomielalašvuohta. Nuorra sápmelaččat bidjagohte musihka luohái, čálligohte ođđa lávlagiid sámegilli, ja ráhkadedje ođđa, ođđaáigásaš sámi musihkkakultuvrra. 1940-60 loguin almmuhuvvui luođis etnográfalaš duođaštus, muhto ahte maŋŋa go Nils-Aslak Valkeapää skierru 1968:s čuojahuvvui ja almmuhuvvui ođđaáigásaš musihkain, de almmušiŋgohte sámi musihka ođđa málle mielde.ⁱⁱⁱ Dan rájes lea sámi musihkka leamaš daid sámi kulturilbmamiid gaskkas mat leat leamaš árijaleamos ollu dahkkiid beales. Ollugat geavahit luođi vuolggašadin, ja de leat ožžon ođđa vugiid nugo pop luohiti, etnoluohti, ráppeluohiti jna.

2.2 Sámi luohite- ja musihkkabiras

Sámi musihkkabiras lea viehka mánggalágan, ja dahkkit bohtet njealji riikkas: Norggas, Ruotas, Suomas ja Ruoššas. Gávdnojit beroštupmiorganisašuvnnat, ja Sámi dáiddárráđi^{iv} vuolde lea Juoigiid Searvi (JS)^v – juigiid beroštupmiorganisašuvdna miehtá riikka sámi guovllu, ja Sámi komponistat (SK)^{vi} – sámi komponistaid beroštupmiorganisašuvdna. Dáidda lassin gávdnojit sierra juoigansearvvit Juoigalasat^{vii} mat ovddidit luođi dahkkidásis. Áigumuššan livččii maidái oazžut luohiteguovddáža Luovvi^{viii} Guovdageidnui, dasa lassin lea ovdal leamaš áigumuššan ásaht etnomusihkkaguovddáža Kárášjohkii. Leat maidái muhtun festiválat main váldodeaddun lea sámi musihka gaskusteampi, dás sáhttit namuhit stuorámusaid Riddu Riđđu, Márkomeannu, Sámi musihkkafestivála, Sami Music Week, Bieskán Luossa Rock, Raasten Rastah, jna.

Luohti ja sámi musihkka lea ollu laktojuvvon vuodđoskuvlla sierra oahppoplánaide, ja evttohuvvojit sierra oahppoplánat sámi musihka várás skuvllain hálddašanguovllus, ja ahte sámi musihka birra namuhuvvo sierra gelbbolašvuođa mihtus nuppi ceahkis, ja ahte luohiti namuhuvvo sierra gelbbolašvuođa mihtun 10. ceahkis evttohuvvon nátionála oahppoplánain. Oahppoplánaid implementeremis sáhttet dattetge leat erohusat guovllus guvlui. Luohti lea okta oassi Davvi Universitehta oahpaheaddjioahpus Levangeris, doppe sáhtá oahppat juoigat ja geahččaladdat movt sáhtá luođi geavahit ođđa musikála oktavuodain. Luođi birra gávdnojit veaháš pedagogaš ávdnasat. Sámi allaskuvla álggaha fas luođi ja muitalandáidaga kurssa, mii plána mielde galgá ovddiduvvot bacheloran ovtasbargguin Sámi musihkkaakademiiain jagi 2012 rádjai. Sámi musihkkaakademiija lea ovtasbargoprošeakta Ohcejoga gieldda, SOGSÁKK (Sámi ámmát- ja joatkkaskuvla, Anáris) og Sámi allaskuvlla gaskka, ja čađaha earret eará kurssaid Sámi allaskuvlla oahpaheaddji ohppiide. Romssa

fylkasuohkanis lea fylkajuoigi 50 % virggis, ja dat lea oassin riikaoassemusihkkáriin Davvi Norggas.

Sami Music Expo lea prošeakta mii bargá sámi musihkain riikkaidgaskasaš dássái buktimiin, vuosttažettiin WOMEX, mii lea máilmmimusihka stuorámus arena, bokte. Dasa lassin gaskkustit muhtun festiválat sámi artisttaid sierra arenain, sihke nationála ja riikkaidgaskasaš dásis, mat leat earret eará Riddu Riđđu, Sámi musihkkafestivála, Varangerfestivalen, jna.

3 Sámedikki luhte- ja sámi musihka politihkka

3.1 Mihttomearri luhte- ja sámi musihka politihkkii

Sámedikki bajimuš servodatmihttun lea ealli ja girjás sámi dáidda- ja kultureallin mas lea buorre kvalitehta. Kulturpolitihka váldobargun lea láhčit sámi dáidda- ja kulturaktivitehtaid ovddideami, ja leat okta deataleamos eavttuid biddjin sámi dáidaga ja kultuvrra ovdáneapmái. Dát galgá gozihuvvot buriid rámmaeavttuid bokte sámi dáiddáriid ja sámi kulturásahusaid várás sierra váikkuhangaskaomiid bokte. Luohti ja sámi musihkka lea okta oassi ollislaš sámi kulturpolitihkas. Okta mihttomeriin mii guoská sámi musihkkii festiválaid oktavuodas lea ahte dat galget doaibmat ovddideami, ođđa háhkama ja profilerema arenan. Sámi musihkka lea rievdamin seammás go das lea ceavzilvuohta ja das lea árjjalaš vejolašvuohta nationála dásis ja riikkaidgaskasaččat. Sámediggi háliida joatkit sámi dáidaga ja kultuvrra buktimiin riikkaidgaskasaš dássái. Go Sámediggeráđđi ovddida dál sierra čilgehusa luođi ja sámi musihka birra, de lea áigumuššan oainnusmahttit otnáš hástalusaid, muhto maiddá oazžut ságastallama luđiid ja sámi musihka birra. Mihttomearrin lea hábmet ollislaš politihkalaš reaiddu mii buvttihivččii buoremus vejolaš eksisteansavuođu luohtái ja sámi musihkkii, dávistettiin álbmotriektái ja riikkaidgaskasaš konvenšuvnnaide nugo earret eará ON álgoálbmogiid vuoigatvuođaid julggaštussii, artihkkalii 31 mas daddjojuvvo ahte álgoálbmogiin lea riekti suodjalit, hálddašit, gáhttet ja ovddidit sin kulturárbbi ja sin árbedieđuid ja kulturilbmamiid.

3.2 Luođi ja sámi musihka meroštallan

Sámediggeráđđi lea čilgehusa oktavuodas ráhkadan evttohusa movt meroštallat luođi ja sámi musihka ovttasbargguin gulaskuddančoahkkimiin. Meroštallan geavahuvvo vuosttažettiin Sámedikki váikkuhangaskaomiid hálddašeami geavaheames, go dan leat guhká váillahan sihke áššemeannudeaddjit ja geavaheaddjit. Meroštallama vuolggasadjin lea ahte gávdnojit ollu sámi árbevirolaš vokála ilbmanvuogi sámi guovlluin, earret eará luohti/leu'dd/livđe/vuolle/vuelie: Luohti/leu'dd/livđe/vuolle/vuelie leat sámi guovlluid árbevirolaš juoiganmállet. Sámi musihkka lea fas luohti/leu'dd/livđe/vuolle/vuelie seaguhuvvon čuojanasaiguin, ja/dahje sámi lyriikka ja lávlunteavsttat, ja/dahje ođđa áigge sámi musihkka jus ovdanbukti/dahkki ieš lea sápmelaš ja son ieš dohkkeha iežas musihka sámi musihkkan. Sámi guovlluin lea luohti/leu'dd/livđe/vuolle/vuelie sámi árbevirolaš vuohki juoigat. Sámi musihkka lea go luohti/leu'dd/livđe/vuolle/vuelie lea fárrolaga instrumeanttaiguin, ja/dahje sámi lyriikka ja lávllateavsttat, ja/dahje ođđaáigásaš sámi musihkka jos son gii lávlu lea sápmelaš ja lea ieš dahkki ja ahte son ieš dohkkeha musihka sámi musihkkan.

3.3 Sámedikki rolla

Sámediggi lea guhkes áiggi láhčán sámi musihkkabirrása ovddideami doarjjaortnegiiguin musihkka almmuhemiide, musihkkaovddideapmái, kulturdoaimbajuiide stuorát prošeavttaide. Erenoamážit dáiddáršiehtadusa oktavuođas lea muhtun doarjja mas leat stipeandaortnegat ávkin sámi dáiddáriidda. Njuolggadoarjaga bokte festiválaide láhčá Sámediggi earret eará juoigama ja sámi musihka. Dasa lassin lea Sámediggi váikkuhan infrastruktuvrra huksema kulturviesuide ja festiválaide, ovdamearkka dihtii lávddiid musihka ovdanbuktimii.

Dáid váikkuhangaskaomiide lassin leat Sámedikkiin doarjjaortnegat Ruota ja Suoma bealde, Sámirádis, ja Kulturráði doarjjaortnegat. Ohcat sáhtta maiddá iešguđege stipeandadoarjagiid, earret eará divortnegiin.

Dasa lassin gulahallá Sámediggi ollu relevánta aktevrriiguin politihka hábmema oktavuođas luohái ja sámi musihkkii, ja ovddida maiddá dásseárvvu musihkkasuorggis. Sámediggi lea ovttasbargan ollu Kulturjurdatgiin sin 3 jagáš ángiruššama ektui sámi dáidagiin ja kultuvrrain, DKS (2018-2021), ja searvá Kulturjurdagat referánsajovkui sámi dáidaga ja kultuvrra birra

3.3.1 Sámedikki váikkuhangaskaoamit

Sámediggi lea jahkái 2019 várren sullii 9 miljon ru luohái ja sámi musihkkii ohcanvuđot musihkkaalmmuhan ja -ovddidanortnegiid bokte. Stuorámus oassi doarjagis sámi musihkkii juolluduvvo njuolggadoarjjan festiválaide.

Jagi 2019 rádjai leat Sámedikkis leamaš čuovvovaš ortnegat:

Sámediggi lea jahkásaččat juolludan doarjaga musihkkaalmmuhemiide ja musihkkaovddideapmái ohcanvuđot ortnega bokte. Dasa lassin lea ortnegis musihkkaovddideapmi vuoruhuvvon gierdomátkedoarjja, riikkaidgaskasaš promoteren, almmuheamit iešguđege sajiin ja musihkkavideo. Dasa lassin lea lágideddjiin vejolašvuohta ohcat ruđaid kulturdoaimbajuiid bokte kulturlágidemiide. Stuorra oassi dán lágidemiin lea musihkka.

Sámediggi lea maiddá várren ruđaid hutkás ealáhusaid bokte sámi kulturealáhusbargiid várás.

Ollu festiválat ožžot njuolggadoarjaga Sámedikkis. Buot dát arenat leat sámi musihkkaarenat eanet dahje unnit. Dat festiválat leat: Riddu Riđu, Guovdageainnu musihkkafestivála, Márkomeannu, Kárášjoga beassášfestivála, Raasten Rastah, Julevsáme vahkko, Sámi vahkku Romssas, Sami Music Week, Bieskán Luossa Rock, Tjaktjen Tjåanghcoe.

3.3.2 Ovttasbargu Sámi Dáiddárráđiin – SDR

Sámedikkis ja Sámi Dáiddárrádis (SDR) lea ovttasbargošiehtadus mii gusto njeallje jagi hávil jahkasaš dáiddáršiehtadusaiguin ja gulahallančoahkkimiiguin. Šiehtadusas leat mielde doarjja dáiddárorganisašuvnnaide ja Sámi Dáiddárráđái ja dáiddárorganisašuvnnaid fágabagadeddjiide. Šiehtadusas leat ruđat mat juogaduvvojit Sámedikki dáiddárstipeandan ja Dáiddafoanda, juogaduvvon SDR dáiddárorganisašuvnnaid lahtuid gaskka. SDR lahttoorganisašuvnnain leat erenoamáš relevánta

dán čilgehusa oktavuođas Juoigiid Searvi (JS) ja Sámi Komponisttat (SK).

Bealit konstaterejit maiddáa ahte lea dárbu ahte dilit láhččojuvvojit sámi girjjálašvuoda, musihka, dánsuma ja teáhtera, filmma ja govvadáidaga ja dáiddaduoji háhkamii ja gaskkusteapmái, ja ahte kultuvrras lea viehka stuorra vejolašvuhta vuodđun sámi servodaga ovddideapmái. Bargostipeandda mihttomearrin lea ahte dáiddárii dáhkiduvvo unnimus bálká vai sáhtá ovdánit dáiddárin. Sámediggi lea maiddáa ovtas SDR:in organiseren dáiddárkonferánssaid juohke nuppi jagi.

4 Stáhtus ja hástalusat luodis ja sámi musihkas

Sámediggeráđdi lea dán čilgehusas válljen bidjat fokusa surggiide mat leat identifiserejuvvo deatalažžan luodis ja sámi musihka viidáset ovddideames.

4.1 Ávnnaskeahtes kulturárbi

Luohti lea mihtilmas vokála árbevierru, musihkka- ja gulahallanvuohki, mii lea dovdomearkan sámi kultuvrii, ja mii lea gaskkustuvvon buolvvas buolvii ealli kulturárbin. Luohti lea ávnnaskeahtes kulturárbi man bisuheami ferte sihkkarastit buoret máhtu, dohkkeheami, ealáskahttin doaibmabijuid bokte, ja ahte buot bealit rivttiin árvoštallojuvvojit. Dán barggus leat ollu bealit ja áššečuolmmat main sáhtá leat mearkkašupmi, nugo duođašteapmi, olámuddui buktin, rekrutterenarenat, oainnusmahttin ja gaskkusteapmi, formála ja eahpeformála máhtu sirdin luodis birra ja luodis, dutkamis, jna.

Dárbu lea oazžut stuorát dihtomielalašvuoda árbevirolaš luodis árvvus ja dan dohkkeheames ja maid dat mearkkaša sámi guovlluid áibbas mihtilmas musihkkahápmi. Dasto lea vealtameahtun deatalaš duođaštis ja sihkkarastit dán kulturárbbi viidáset doalvuma, nu ahte dat suodjaluvvo ealli kulturárbin boahktevaš buolvvaide. Iešguđege luohtesuopmaniid ođđasis ealáskahttin/ealáskahttin nannešii identitehta ja gullelašvuoda, ja beasašeimmet oazžut daid duođaštuvvot ja oainnusmahttojuvvo ovdal go dat jávket. Kulturguoddit ja sin organisašuvvnat ja báikegotti leat deatalaččat ávnnaskeahtes kulturárbbi suodjaleames ja viidáset fievrredeames. Boares olbmui lea divrras máhttu árbevirolaš luodis birra. Danne lea deatalaš sihkkarastit máhtu árbevirolaš luodis birra ja láhčit dasa vai iešguđege aktevvrat ja birrasat ožžot vejolašvuodaid bargat dan ektui ja dainna.

Anáris Suoma bealde čađahuvvui konferánssa ávnnaskeahtes kulturárbbi birra gos earret eará luodis lei okta fáttáid gaskkas. Dan oktavuođas lea ásašuvvon sámi bargjoavku mas leat lahtut sámedikkiin, Sámiráđis ja Sámi dáiddárráđis geat galget geahčadit lagabuidda makkár doaibmabijuid berrešii álggahit sámi kulturárbbi dárbašlaččat suodjalan dihtii.

Čuovvolančuoggát:

1. Ráhkadit oktasaš strategijja bargui vuoigatvuođaiguin, ja kártet iešguđege luohtesurggiid sámi bargjoavkkuiin sámi kultuvrras, ja loktet luodis stáhtusa riikkaidgaskasaččat.
2. Ovdánahttit luodis ávnnaskeahtes kulturárbin Sámi parlamentáralaš ráđis, ja kártet iešguđege luohtesurggiid, ja dahkat strategijja bargui vuoigatvuođaiguin.

4.2 Institušonealla ruoktu vuelie/luohti/vuolle/joik várás

Sámediggi ráhkadahtii 2018:s raportta^{ix} čilgehusaiguin ja rávvagiiguin dan birra mii institušonealla ruovttus dahje luohteguovddášis galggašii leat ja makkár organisašuvdnahápmi das galggašii leat. Raporta ráhkaduvvui prošeavtta bokte masa serve olbmot iešguđege luohteorganisašuvnnain. Raporta ráhkaduvvui prošeavtta bokte masa serve olbmot iešguđege luohteorganisašuvnnain. Das čilgejuvvo movt prošeakta lea čađahuvvon, makkár stáhtus árbevirolaš luodis lea dál ja sierralágan dárbbut mat árbevirolaš luodis dál leat. Dárbbut guorahallojuvvojit doaibmabijuid ektui ja áigequovdilis ovttasbargoguimmiid ektui mat sáhttet váikkuhit sin máhtuin dárbbuid duhtadeapmái. Dasto guorahallojuvvojit áigequovdilis organisašuvdnavuogit ja loahpas gessojuvvo konklusuvdna guđe organisašuvdnavuohki rávvejuvvo ja doaibmaplána das movt institušonealla ruoktu galgá ášahuvvot.

Raporttas evttohuvvo ahte jos institušonealla ruoktu galgá sáhttit ollašuhttit dárbbuid mat árbevirolaš luodis leat dál, de lea buoremus ahte luohteguovddáš ášahuvvošii fysalaš guovddášin mas lea lávdastruktuvra. Fysalaš guovddáš lávdastruktuvrrain rekrutterešii ođđa juigiid, ođđasis ealáskahtášii luodii guovlluin gos luohti ii geavahuvvo, hágašii aktivitehta dan bokte ahte doaimmašii čoahkkananarenan, ja mii maiddái buvttášii oidnosii luodii sámi guovlluin.

Dan vuodul go sáhtta leat hástaleaddji guđe organisašuvnna vuollái guovddáš galggašii biddjojuvvot, de lea eanemus ulbmillaš ášahit dan iešheanalisis doaibman.

Jos ruhtadanmihttomeari galgá ollašuvvat, de ferte institušonealla ruoktu leat ášahuvvon ja das galgá leat vuodđosisdoallu. Raporttas rávvejuvvo ahte ášahuvvošii fierpmádatorganisašuvdna mángga beali gaska mas lea ovddasvástádus árbevirolaš luodis ja beroštupmisuorggis. Bealit geatnegahttojuvvojit gaskaneaset konkreetta doaibmabijuid ektui, maid dat čađahit juogo okto dahje oassin ovttasbarggus luohteguovddáša eará fágabirrasiiguin.

Raporttas evttohuvvo maiddái ahte organisašuvdna ášahuvvošii ovttasdoaibmafitnodahkan, mas lea unna riska ja galgá addit stuorámus ávkki geavaheddjiide. Fierpmádatorganisašuvnna sáhtta ášahit oassin viidáset ášahanbarggus.

Sámediggeráđđi lea árvoštallan raportta ja áigu čuovvulit dan nu ahte ášahuvvo prošeaktajoavku ovttasbargguin áigequovdilis organisašuvnnaiguin ja relevánta aktevrraiguin.

Čuovvolančuoggát:

☐ Ášahuvvo prošeaktajoavku mii bargá institušonealla ruovttu ášahemiin vuelie/luohti/vuolle/joik várás.

4.3 Luodit arkiivvain

Gávdnojit luodit ollu almmolaš arkiivvain mángga riikkas, erenoamážit Norgga, Ruota ja Suoma bealde. Dáin arkiivvain gávdnojit oktiibuot varra sullii 14 000–15 000 luodii, main 9000–10 000 gávdnojit Norggas. Romssa museas lea čielgasit stuorámus čoakkáldat.^x Ádnojuvvo váttisin beassat geahččat luohteávdnasiid mat leat iešguđege arkiivvain. Dan ákkastit personsuoji vuodul: dávjá leat

dološ personluođit, maidda juoigi lea bidjan njuolggadusaid daid manjá geavaheapmái. Muđui leat luohteávdnasat miehtá mángga riikkas ja guovlluin, ja jos galgá beassat geahččat daid, de fertet fitnat arkiivvas, muhto ávdnasiid ii oaččo geavahit. Ii maid gávdno geahčastat mii gosage lea biddjojuvvon. Dasa lassin lea sáhka muhtun arkiivametodain mat sáhttet leat rašit. Ovdamearkka dihtii lea magnehtabáttis 30 jagi ahkerádjii, ja sáhttet leat magnehtabáttit mat vuos eai leat digitaliserejuvvon.

Ollu juoigat rašis luohteguovlluin dattet ahte luohtearkiivvaid geavaheami lea vealtameahttun deatalaš sidjiide juoiganárbevieruid dahkkiide. Sámi musihkkaakademijja vásiha ahte ollugat sin ohppiin leat hui eahpesihkkarat iežaset oktavuodas luohťai. Ollugat eai leat oahppan dan árbevirolaš arenas njálmmálaš árbevieruid bokte, ja nu ahte sii vásihit ahte sii eai leat dohkálaččat oahppat luohťi dahje juoigat. Arkiivaávdnasiid fidnen molsu dán eahpesihkarvuodá, erenoamážit go geavahit iežas kulturárbbi, sin bearraša luohťi.

Norgga bealde manná digaštallan luohtearkiivvaid geavaheames ja muhtun dahkkat geavahit viehka garra retorihka ákkastallamis beassat geavahit luohtearkiivvaid. Romssa musea luohtearkiiva lea earret eará guovddážiis digaštallamis luohtearkiivvaid geavaheami birra. Deatalaš lea sealluhit boares luohtebáddemiid iešguđege arkiivvain dohkálaš vuogi mielde, nu ahte eat masse dáid ávdnasiid ja vai boahťevaš buolvvat sáhttet dainna ávkástallat. Dát guoská erenoamážit daid luohťesuopmaniidda mat unnán geavahuvvojit odne. Luohteávdnasat arkiivvain leat árvvolaččat sidjiide geat boahťeáiggis dárbbasit ja hálidit juogo dutkat, geavahit dan dáiddalaš doaimmas dahje eará láhkai hálidit geavahit dán kulturárbbi.

Čuovvolančuoggát:

Váldit álgaga ovttasbargguin Sámi arkiivvain ja/dahje sámi museaiguin ja eará relevánta aktevrraiguin čuovvovačča birra:

- ☐ Dahkat vuogádatlaš geahčastaga sámi luohťeávdnasiin mat leat arkiivvas
- ☐ Hálddašeapmái čuovvolanplána, mas mielde digitaliseren, ja arkiivaluohťi olámuddui buktin

4.4 Luohťi ja sámi musihka juohkin

P-golmmežiis ii čuojahuvvo sámi musihka vel odnege ovdamearkka dihtii, (...) Mun jáhkán váttisvuohtan lea dat go sámi artisttat eai leat nu čeahpit promoteret iežaset musihka stuorra kanálaide, danne go gávdno ollu sámi musihka mii livččii heiven P-golmmeža profillii, jáhkán mun. Dahje sáhtťa leat várra nuppe láhkai ahte stuorra kanálat eai beroš ohcat musihka davábealde Sinsen-luoddaearu? ^{xi} Dajai artista SlinCraze NPS Music:ii.

Sámi musihka šaddá eanet ja eanet bivnnut manjá go lea boahťan eanet arenaide ja geađgejuoggiiide. Dattetge dušše sámi musihkain ii leat álki birget okto, ja dat adnojuvvon gáržžes šanjarin, mas márkan okto ii atte ekonomalaš birgenvuođu artisttaide, lágideddjiide ja almmuheddjiide.

Dáiddáriskkadeames 2019 gažaldagain maid dáiddárat dárbašit vai sáhtášedje ahtanuššat buorebut, dadje ollu dáiddárat ahte váilu gaskalaš luđiid ja sámi musihka árvoráiddus. Sii ohcalit earret eará várrenveahki, vuovdinovddidanveahki, márkanastinveahki, juohkinveahki, ja sierra dáiddahálddaha.

Juoigit vásihit ahte árbevirolaš luđis leat unnán arenat, ja daddjojuvvo ahte luohiti ii geasut nu ollu. Seammás fuomášuhttet ahte dát musihkkahápmi lea seamma deatalaš go earáge musihkkahámit, ja dan galggašii árvvus atnit seamma dásis eará musihkkahámiiguin.^{xii}

Gulaskuddančoahkkimis fuomášuhte ahte publikumlohku dájvja geavahuvvo ággan vuostá juoigamiid lágideames, maid sii atnet stuorra noađđin.

Vurdojuvvo maiddái ahte sámi festiválat válddášedje vel stuorát ovddasvástádus juoigama oainnusmahttimis.^{xiii} Muhtun sámi festiválain lea luohiti prográmmas, muhto dat lea fal guovlluin gos luohiti ain lea nanus. Buoremus ovdamearka lea dattetge Sámi Grand Prix maid Sámi musihkkafestivála lágida ja mas lea sierra luohitekategorija.

Jodihemi ja várrenageanttaid váilun váttásmahtta sámi musihka buktimis deatalaš relevánta arenaide, ja váilu sámi gelbbolašvuohta dán suorggis. Dasa lassin lea vejolaš ahte musihkkalágádusaid^{xiv} váilun dagaha dili eanet hástaleaddjin sámi musihka juohkima oktavuodas.

Dábálaččat ožžot artisttat dietnasa čuojahanbargguin. Dieinna lágiin leat festiválat, lágideaddjit, musihkkasearvvit j.s. mat leat guovddázis eavttuid bidjamis dahkkiide. Sámi musihka juohkima oktavuodas leat ollu hástalusat mat čatnasit gaskalađđasa váilumi. Earret eará bođii dat ovdan Kulturjurdaga konferánssas (“nátionála jienat”) – sámi dáidda ja kultuvra Kultuvrralaš skuvlalávkkas^{xv}, jearaldat gávdno go geahčastat sámi dáiddáriin, earret eará artisttain ja juigiin, geavahussii dáidaga ja kultuvrra gaskusteamái oahpahusas vuodđoskuvladasis. Eará dienasvejolašvuođat leat dinggojumi, filbmamusihkka, dáhpáhusat, **dávvirat** jna. Dasa lassin lea dásseárvu fáddán luodji ja sámi musihka oktavuodas.

Dasto leat sámi festiválat maiddái váldán jodihanrolla. Earret eará lea Riddu Riđđu váldán ollu stuorát ovddasvástádusa festivála lágideami lassin go lea promoteren sámi artisttaid eará musihkkaarenaide, earret eará riikkaidgaskasaš arenaide. Dasto lea Sámi musihkkafestivála váldán promoterenrolla sámi artisttaid ja juigiid ektui geat vuitet Sámi Grand Prix musihkka- ja juoigangilvvu, ja ahte ollu festiválat ángiruššet nuorra taleanttaid ovddideami ektui. Dasa lassin gávdnojit eará aktevvrat mat barget sámi musihkain ja internašonaliseremiin, earret eará Varangerfestivalen.

Artisttat geat leat dovddus riikkaidgaskasaš dási nugo Mari Boine j.ea. duođaštit ahte sámi musihkas lea riikkaidgaskasaččat vejolašvuohta, muhto ahte sámi musihka oktasaš riikkaidgaskasaš vejolašvuohta lea unnán geavahuvvon. Juoigit leat muitalan ahte sin ledje garrasit vuordán dalle go sii bohte Womex:ii Sámi Music Expo oassin vuosttaš gearddi. Dasa lassin muitalit sámi musihkkarat ahte luodji leat eanet jearahišgoahtán riikkaidgaskasaš dásis, ja áinnas gaskustanpáhkas. Berre ovddiduvvot internašonaliserenstrategiija dán jearaldaga ektui, earret eará ovddidit ovttasbarggu Music Norway:in dán suorggis.

Dasa lassin čuojahuvvo sámi musihkka unnán nátionála mediain ja geađgejuolggiin. Juoigit váillahit maiddái govdadeappot mediafálaldaga luđiid birra ja eanet geađgejuolggiin. Sámi servodatdigaštallamis lea maiddái unnán sadi sámi musihkas ja sámi artisttain. Váillahit sihke

musihkkakritihka ja -digaštallama, ja musihkkaalmmuhemiid sámi mediain, ja mediain muđui.

Digitála molsun lea dagahan ahte ii šat dine báddejuvvon musihka vuovdimiin, ja ahte musihkkasuorgi lea sorjavaš čuojahanbarggu oažžumis dietnasa dihtii. Árvvoštallama mielde lea Sámi musihka rávdnjen viiddis geavahanminsttar iskkadeami mielde mii čájeha ahte njealjis viđa norgalačča gaskkas válljejit vuosttamuššan guldalit musihka rávdnjenbálvalusaid bokte. YouTube ja Spotify leat bivnuheamos rávdnjenbálvalusat. 4 % mitalit ahte sin váldo musihkkagáldu lea fysalaš. Measta 30 % Spotify-geavaheddjiin dattet ahte sii álohii dahje dávjá geavahit Spotify rávvagiid ja/dahje čuojahanlisttaid.^{xvi} Raporttas “Digitaliserema váikkuhusat norgalaš musihkkasuorgái” čujuhuvvo ahte dahkkiid ja hárheddjiid musihkkavuđot doaimma dienas boahká váldoáššis konsearta- ja festiváldoaimmain; dat lea 40 % ollislaš musihkkavuđot dietnasis 2017:s.^{xvii} Skearroserviide čuohtá digitála molsun, mii dagaha ahte dušše stuoramus artisttat nátionála ja riikkaidgaskasaš dásis dinejit musihka rávdnjemiin.^{xviii} Digitála molsun buktá hástalusaid maiddá sámi musihkkii go guoská musihka profesionaliseremii. Márkaniin oppalaččat lea alla dássi buvttademiin, ja orru ahte sámi musihkas leat muhtun hástalusat dán suorggis. Eará dienasvejolašvuđat leat dingojumit, filbmamusihkka, dáhpáhusat, **dávvirat** jna.

Čuovvolančuoggát:

1. Stuorát fokus gaskkusteamái ja musihkkabuvttadeddjiid rollii ovtasbargguin relevánta aktevráiguin.
2. Álggahit kártenbarggu ovtasbargguin Sámi dáiddárráđiin ja earáiguin juohkima ja márkanfievrrideami birra viidáseappot strategiijaiguin ja doaimmabijuiguin.
3. Ásahit ovtasbarggu Music Norway:in luđi ja sámi musihka riikkaidgaskasaš doalvuma birra.

4.5 Rievtit luđiid ja sámi musihka siskkobealde

“Livččii vuogas oažžut juridihkalaš veahki. Mii leat rievduvvon nu mángii dáidaga bokte nu ahte mis livččii dárbu dasa”.^{xix} Ovtta dáiddára cealkámuš dáiddáriskkadeamis 2019:s. Luđi riektedilli lea čielgatkeahhtá, go árbevirolaš áddejupmi luohtevuoigatvuođain ii dávis juridihkalaš áddejupmái. Váttisvuohtan lea maiddá gávdnat duodastusa mii nannešii sámi riekteáddjumi luđi ektui, erenoamážit go guoská olbmo luohká ja vuodđovuogitvuođaide go eai gávdno áktánasat riektegáldut. Gávdno girjjálašvuohta mas lea čállojuvvon olbmo luđi eaiggátvuođa birra, muhto maiddá das leat mánggalágan oainnut. Odne lea dilli hui ollu nu ahte vuogitvuođa beali mearridit ovttaskas dahkkit/almmuheaddjit, ja dieinna lágiin juogaduvvo dienas dađi mielde maid dahkki ieš almmuha sorjjakeahhtá árbevirolaš riekteáddjumis. Dasa lassin leat maiddá iešguđege riekteáddjumi luđi ektui iešguđege sámi guovlluin, čielgatkeahhtá.

Hástalussan lea maiddá go sámi luđit leat plagierejuvvon almmá oppanassii jearakeahhtá, lobi haga dahje buhtadusa haga juigiide geaidda guoská. Dasa lassin lea hástalussan identifiseret gii luđi rivttes vuogitvuođaoamasteaddji lea, erenoamážit jos luohká lea boaris, ja jos marjisoahhtit leat ollu. Gulaskuddančoahkkimis ledje mánga juogi geat dovddahedje ahte sosiála bealit dagahit eanet hástaleaddjin juogat dál almmolaš oktavuodain, danne go juigiid mielas leat sosiála rájit dan ektui makkár luđiid sáhtá juogat earret eará riektedili geažil.

Go guoská oamastanvuogitvuođaide de sáhtá leat nu ahte sámi beroštumit leat eahpedievaslaččat gozihuvvon.

Ollu dienas musihkkasuorggis manná iešguđege divatdoaimmahagaid čađa, ja dieinna lágiin dagaha dienassirkela. Sámi musihkkadahkkiin/artisttain ii leat makkárga beroštupmiorganisašuvdna. Várre eanaš sámi dahkkit leat lahttun Sámi Komponisttain (SK) danne go eanaš artisttat leat maiddá háhkkit. Dasa lassin sáhttet sii leat lahttun eará norgalaš beroštupmiorganisašuvnnain gos ii várre ožžot veahki earret eará šiehtadusa vuolláičállimii musihkkabáddemiid oktavuodas, mas leat soames šiehtaduseavttut (viidodat, guovlu, bistin, juohkin, opšuvnnat ja ovdamáksu, rojalttat, dávvgasvuohta jna.) ja vuoigatvuođat (smávva ja stuorra vuoigatvuođat, moralalaš vuoigatvuođat jna.) maid dahkkit fertet oahppat. Sámi skierrosearvvit leat organiserejuvvon norgga beroštupmiorganisašuvnnain, earret eará FONO:s. Musihkkalágádusaid beroštupmiorganisašuvnnas, mii lea deatalaš aktevrá beroštupmiorganisašuvnnaid gaskkas eai gávdno sámi lahtut.

Divatdoaimmahagas nugo ovdamearkka dihtii TONO:s manná oassi badjelbáhčagis ruovttoluotta servodahkii. 2015:s lei TONO servodatoassi 33 miljon ru. Goalmmát oassi das manai stipeandaortnegiid (Musihkkalágádusaid ja TONO bokte), ja guokte goalmmát oasi manne nátionála musihkka-kultuvrralaš ulbmiliidda (NOPA_{xx}, NKF_{xxi} ja Musihkkalágádusaid bokte). Suomas árvvoštallojuvvu TONO suoma veršuvnnas, Teosto, bidjat oasi dán badjelbáhčagis sámi musihkkasuorgái.

Čuovvolančuoggát:

1. Vuolggaht ovtasbarggu Sámi dáiddárráđiin (SDR) luoddi riektedili čielggadeames.
2. Vuolggaht proševtta ovtasbargguin SDR:in iskan dihtii makkár vejolašvuođat leat riektemárkanis servodatovddideami ektui.

4.6 Sámedikki váikkuhangaskaomiid ođasmahttin

Sámediggi lea mánggaid jagiid dorjon luđiid ja sámi musihka almmuhemiid. Ortnega mihttomearrin lea dál “Luđiid ja sámi musihka eanet vuovdin ja leavvan riikka siste ja olgoriikkas, maiddá sámi musihka sihke árbevirolaš ja ođđa vugiin”. Dasa lassin lea Sámediggi vuoruhán doarjaga sámi musihkkariid ja artisttaid promotereimii, mat leat gierdomátkedoarjja, musihkkavideo, internašonaliseren ja jodiheapmi.

Musihkkasuorgi rievdá oktilaččat, ja sámi musihkkarat šaddet eanet profešonealla. Dasto buktá digitaliseren ođđa hástalusaid sámi musihkkariidda. Sámi dáiddárráđis oktan dan dáiddárganisašuvnnaiguin lea áidnalunddot gelbbolašvuohta luoddi ja sámi musihka siskkobealde, ja Sámediggi ferte árvvoštallat mainna lágiin dát sáhtášedje váldit stuorát rolla fágalaš veahki addimis Sámediggái. Dán ferte geahčadit ođđa ovtasbargošiehtadusa oktavuodas beliid gaska.

Dárbu lea heivehit rámma ja vuoruhemiid mat gozihit daid hástalusaid mat sámi musihkkariin ja artisttain leat ovddabealde ja mat bohtet ovdan muđui čilgehusas. Dán ferte geahčadit barggu oktavuodas Sámedikki bušeahtain.

Čuovvolančuoggát:

- Árvvoštallat ovttasbarggu Sámi dáiddárráđiin viežžan dihtii veahki ohcamiid árvvoštallamii Sámedikki váikkuhangaskaomiid ektui luodi ja sámi musihka siskkobealde.
- Heivehit luhte- ja sámi musihka ortnega mihttomeari, vuoruheami ja rámma Sámedikki bušeahtas nu ahte hástalusat mat dán čilgehusas ovddiduvvojit, gozihuvvojit.

i Graf: Samisk musikk – livskraftig tradisjon og spennende fornying , Raporta 1/2017 Sámi logut mitalit 10.

ii Graf: Samisk musikk – livskraftig tradisjon og spennende fornying , Raporta 1/2017 Sámi logut mitalit 10.

iii Graf: Samisk musikk – livskraftig tradisjon og spennende fornying , Raporta 1/2017 Sámi logut mitalit 10.

iv <https://samidaiddar.no/no/>

v <https://samidaiddar.no/juoigiid-searvi/no/>

vi <https://samidaiddar.no/sami-komponisttat/no/>

vii <https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2327&artikel=6460765>

viii <https://w2.brreg.no/enhet/sok/detalj.jsp?orgnr=918286039>

ix Noodt&Reiding: Rapport – etableringen av institusjonelt hjem for vuelie/luohti/vuolle/joik, 2018

x Graf: Samisk musikk – livskraftig tradisjon og spennende fornying , Rapport 1/2017 Samiske tall forteller 10.

xi https://npsmusic.no/ep-aktuelle-slincrease-har-sorget-for-at-samisk-rap-har-blitt-stuerent/?fbclid=IwAR0IlyVe1WuLONgtLBTF1vtTkJMmuoir3Gy7luDP-B-ACDFH1_uOICtMMKI

xii Sara, Biret Ristin, styreleder (JS) foredrag på Norsk kulturråds seminar, tromsø, 14-15.10.13

xiii Noodt&Reiding: Rapport – etableringen av institusjonelt hjem for vuelie/luohti/vuolle/joik, 2018

xiv Musikkforlag som er medlemmer av interesseorganisasjonen Musikkforleggerne

xv <https://www.kulturtanken.no/samiskidks>

xvi BI Centre for Creative Industries: Hva nå – digitaliseringens innvirkning på norsk musikkbransje 2019.

xvii BI Centre for Creative Industries: Hva nå – digitaliseringens innvirkning på norsk musikkbransje 2019.

xviii BI Centre for Creative Industries: Hva nå – digitaliseringens innvirkning på norsk musikkbransje 2019.

xix Noodt&Reiding: Situasjonsanalyse – Samisk kunstnerundersøkelse 2019, anonym respondent

xx NOPA: interesseorganisasjon for komponister og forfattere av tekster til musikk

xxi NKF: Norsk Komponistforening er en fag- og interesseorganisasjon for profesjonelle, yrkesaktive komponister

Sámedikki dievasčoahkkin - 020/19

Ášši ovddideapmi 04.06.19 dii. 17.35. Debáhtta 07.06.19 dii. 10.30

Jienasteapmi

39 áirasis ledje 32 čoahkis. Dán áššis ii jienastuvvon.

Beavdegirjelasáhusat

Dán áššis ii ovddiduvvon beavdegirjelasáhus.

Sáhkavuorrolistu ja replihkat

	Innlegg	Replikk
1	Henrik Olsen, áššejođiheaddji	
2	Anne Henriette Reinås Nilut	
3	Per Mathis Oskal	
4	Hans Ole Eira	
5	Karen Anette Anti	Per Mathis Oskal
	Karen Anette Anti	
6	Viktor Bomstad	
7	Niko Valkeapää	
8	Jon Isak Gælok	
9	Roy Arild Rasmussen	Nora Marie Bransfjell
	Roy Arild Rasmussen	
10	Mathis Nilsen Eira	Per Mathis Oskal
	Mathis Nilsen Eira	
11	Tor Gunnar Nystad	
12	Anders Somby jr.	Márjá-Liissá Partapuoli
		Nancy Charlotte Porsanger Anti
		Karen Anette Anti
	Anders Somby jr.	
13	Henrik Olsen, áššejođiheaddji	

DC - Mearrádus:

Sámediggi lea digaštallan Sámediggeráđi čilgehus luodji ja sámi musihka birra 2019. Čilgehus lea mielddusin čoahkkingirjjiis.

Ášši meannudeapmi loahpahuuvui 07.06.2019 dii. 11.30

Ášši 021/19	Sámedikki dievasčoahkkinn	04.06.2019-07.06.2019
Ášši 004/19	Plána ja finánsalávdegoddi	21.05.2019-24.05.2019

Norgga našuvnnalaš olmmošvuoigatvuohtaásahus - jahkedieđáhus 2018

	Áššennr. 17/3838
--	---------------------

Mildosat

Evttohusat ja mearkkašumit

Sámediggeráđi mearrádusárvalus:

Sámediggi čujuha Norgga našuvnnalaš vuoigatvuohtaásahusa (NIM) jahkedieđáhussii 2018.

Sámediggi atná dehálažžan ahte sihke Stuoradiggi ja Sámediggi gieđahallaba NIM jahkedieđáhusa ja digaštallaba olmmošvuoigatvuođaid saji Norgga ja Sámi servvodagas. Sápmelaččat leat nubbi dain guovtti stáhtavuođđudeaddji álbmogiin ja sápmelaččain lea sihke eamiálbmotstáhtus ja álbmotstáhtus riikkaidgaskasaš ja nátionála riektivuogádagas. Sámediggi konstatere ahte lea dárbu systemáhtalaččabut gozihit ja juohkit dieđuid sápmelaččaid olmmošvuoigatvuođaid čađaheamis Norggas.

Sámediggi atná dán erenoamáš dehálažžan daningo mii leat dál dakkár áiggis go mii vásihit ahte min osku duopmostuoluide das, ahte min álgoálgosaš rievttit ja min olmmošvuoigatvuođaide guoski rievttit leat dohkkehuvvon, lea rievdan eahpečielggasvuohtan ja dakkár dovdun ahte eahpebalánsa lassána gaskal sámi riekteipmárdusa ja dan geainnu man guvlui Alimusriekti dál lea jođus. Dán geažil leat sámi servvodagain čuožžilan legitimizehtagažaldagat ja dát maddái čalmmustahtá gealbodárbbuid riikka alimus duopmáriin. Dát lea maddái oalle paradoksalaš daningo mii seammás vásihit lassáneaddji áddejumi min riekteipmárdussii riikkaidgaskasaččat dain orgánain mat giehtaguššet riikkaidgaskasaš konvenšuvnnaid.

Sámit leat álbmotrievttalaččat suddjejuvvon sin kultuvrra, gielaid, ealáhusaid ja servvodateallima hárrái. Dát suddjen ohcaluvvo čađahuvvot earret eará ON eamiálbmotdeklarašuvnnas (UNDRIP), ON 1966 olmmošvuoigatvuođakonvenšuvnnaid minoritehtarievtálaš suodjalusas, eandalii siviila ja politihkalaš rivttiid konvenšuvnnas (SP) artihkkalis 27, nállevealahankonvenšuvnnas, mánáidkonvenšuvnnas artihkkalis 30 ja dasa lassan ILO konvenšuvnnas nr. 169 eamiálbmogiid ja

čearddalaš álbmogiid hárrái iešmearrideaddji riikkain (ILO 169).

Vuođđoláhka § 108 galgá reflekteret suodjalusa mii sápmelaččaid kulturdoaimmain lea álbmotrievtti vuođul. Vuođđolága § 108 ja vuođđolága § 92 ulbmilin lea sihkkarastit sámiid rivttiid nu ahte dat áddejuvvot gustojeaddji álbmotrievtti vuođul. Sámediggi, nugo NIM, oaidná ahte vuođđolága § 108 iii reflektere doarvái sápmelaččaid stáhtusa álbmogin ja eamiálbmogin álbmotrievtti vuođul, iige ovdáneami vuođul mii lea leamaš riikkaidgaskasaš eamiálbmotriektin 1980-logu rájes go dalá § 110a mearriduvvui Vuođđolágas. Sámedikkis čujuhit min dievasčoahkkinmearrádussii áššis 037/15 mas Sámedikki dievasčoahkkin lea miedihan ovddastusevttohussii “[...] sami álbmot, riikka álgoálbmogin, [...]” ja atná positiivvalažžan ahte NIM:s lea ávžžuhus mii doarju dan, nu ahte vuođđolágamearrádus oktiivástida sámiid sierranas stáhtusa olmmošvuoigatvuođaid vuođul.

Sámedikkis lea aktiivvalaš rolla riikkaidgaskasaš gozihanorgánaid čuovvuleamis Norgga periodalaš stáhtaraporteremiin. Dan oktavuođas illuda Sámediggi gulahallat NIM:n sihke das mo NIM:s buoremusat sáhttet doaimmahit iežaset doaimma sámi servvodagain ja mo Sámedikki rolla sáhtta ovdánahttojuvvot nátionála ja riikkaidgaskasaš barggus eamiálbmotrivttiid implementeremis. Dát guoská eandalii ON Olmmošvuoigatvuođalávdegoddi (earret eará erenoamášraporterejeaddji mii čuovvula lávdegotti ávžžuhusaid Norgii), ON Mánáidlávdegoddi, ON Nissonlávdegoddi, ON Nállevalahanlávdegoddi, Olmmošvuoigatvuođaráđđi ja ILO Áššedovdilávdegoddi.

Sámediggi konstatere ahte ON Olmmošvuoigatvuođalávdegoddi lea ovdal kritiseren Norgga go ii leat čuovvulan Sámevuoigatvuođalávdegotti árvalusa, earret eará boazodoallolága revišuvdnaárvalusa. NIM lea jahkediedáhusastis čujuhan dása ja ávžžuha ahte ráđđehus berre čuovvulit boazodoallolága revišuvdnaárvalusa ja árvvoštallat nannet eanamolsunrievtti máhtu mearridit áššiin mas lea sáhka boazodoalu guohtunnákkuin. Sámediggi oaivvilda dán leat dehálaš ja rievttis ávžžuhussan ja áigu maiddá doarjut NIM árvalusa ahte eiseválddit fertejit nannet boazodoallolága, earret eará boazologu unnideami njuolggadusaid ja ahte sámiin lea riekti duođas oasálastit sámi boazodoalu hálddašeamis nu, ahte dat praktiserejuvvo olmmošvuoigatvuođalaš gáibádusaid vuođul.

Sámediggi lea guhkit áiggi proseassain eiseválddiiguin doalahan ahte ferte álggahuvvot oppalaš čađaheapmi boazodoallolágas. Sámediggi ja NBR nammadeigga láhkálávdegotti golggotmánus 2018. Láhkálávdegoddi galgá guorahallat boazodoallolága ja árvalit vejolaš rievdadusaid lágas. Lávdegoddi galgá ovddidit sin neavvagiid guovtti jagi siste. Sámediggi čujuha ahte ráđđehus lea bovdejuvvon oasálastit bargui ja lea maiddá cealkán ahte áigumuššan lea čuovvulit lávdegotti neavvagiid go dat leat gárvásat.

Sámediggi doarju NIM ávžžuhusaid ahte sápmelaččaid konsultašuvdnariekti galgá čađahuvvot olmmošvuoigatvuođavuđot standárdda vuođul ja čujuha ahte dát lea ovddasvástádus mii berre leat čielggas Norgga eiseválddiide. Sámediggi čujuha ahte dát fáttmasta buot áššiid mat guoskkahit sámi beroštumiid mat leat jođus ja mat leat leamaš jođus otná njuolggadusaid mielde. Sámediggeráđđi deattuha ahte Norgga eiseválddit leat juo olmmošvuoigatvuođaid ja nátionála njuolggadusaid bokte čadnon konsulteret sápmelaččaiiguin dainna dárkkhusain ahte galget boahtit ovttaoaivilvuhtii buot áššiin main lea sáhka sámi beroštumiin. Sámediggi lea mángga oktavuođas čujuhan ahte lea leamaš váilevaš doahttaleapmi proseassalaš rivttiin mángga diekkáraš konsultašuvdnaáššis. Sámediggi atná danin NIM ávžžuhusa lunddolaš muittuhussan eiseválddiide bargat dainna, ahte dát proseassalaš rievttit dollojuvvot.

Sámediggi doarju maiddá NIM ávžžuhusa ahte Stuoradiggi láhkada konsultašuvdnageatnegasvuođa ja ahte doaimmat álggahuvvot sihkkarastin dihtii ahte konsultašuvdnageatnegasvuohta čuvvojuvvo

suohkana ja fylkkasuohkana dásis. Sámedikki árvvoštallama vuodul buoremus vuohki dán dahkat lea ahte konsultašuvdnaláhkaárvalus mearriduvvo Stuoradikkis.

Sámediggi čujuha ahte jahkedieđáhusa lassin, de lea NIM geasset 2018 almmuhan iežas temáraportta veahkaválddálášvuohta ja illasteapmi lagas birrasis sámi servvodagas (“Temarapport om vold og overgrep i samiske samfunn”). Sámediggi atná dehálažžan ahte Norgga olmmošvuoigatvuođalaš geatnegasvuođat ságastallojuvvojit raporttas eastadan dihtii veahkaválddálášvuođa sápmelaččaid vuostá ja ahte bohtet eambbo ávžžuhusat mo stáhta sáhtta fuolahit sin sihkkarastingeatnegasvuođa sámi ássiid hárrái, earret eará go hábme ođđa doaibmaplána veahkaválddálášvuođa ja illasteami vuostá sámi servvodagain. Sámediggi doarju ávžžuhusaid ja čujuha ahte čuovvulan dihtii dán, de lea Sámediggi geahččalan oažžut dialoga eiseválddiiguin. Dát bargu čuovvuluvvo viidáseappot.

Dásseárvu lea Sámedikki doaimmaid váimmus. Mii bargat dan ovdii ahte sámi álbmogis leat seamma rievttit ja vejolašvuođat go muđui álbmogis. Veahkaválddálášvuohta lea viiddis servvodatváttisvuohta, olmmošvuoigatvuođaváttisvuohta, demokrátalaš váttisvuohta, dásseárvováttisvuohta, kriminalitehtaváttisvuohta ja álbmotdearvvasvuođaváttisvuohta. Veahkaválddálášvuohta sámi servvodagain bisseha sámi servvodagaid ja eallinvugiid ovdáneami. Dan oktavuodas šaddá veahkaválddálášvuođabargu Sámedikki bajitdási mihttun.

Sámediggi deattuha leat dehálaš ahte eamiálbmotrievttit vuoruhuvvojit dárbbaslaččat NIM fágalaš bargguin maiddá čuovvovaš jagiid. Sámediggi illuda Norgga našuvnnalaš olmmošvuoigatvuohtaásahusa (NIM) viidáseappo bargui ja NIM oasálastimii servvodatdebáhttii sámerivttiid ja daid čađaheami birra.

Sámediggi atná lunddolažžan ahte NIM jahkedieđáhusa guorahallamis stáhta eiseválddit čuovvulit dieđáhusa nu, ahte doalahit dialoga stuoradikki/ráđđehusa ja Sámedikki gaskka oažžun dihtii konkrehta čuovvuleami NIM 2018 jahkedieđáhusa ávžžuhusain.

Sámediggi ii leat duđavaš mo stáhta eiseválddit ovddit jagiid leat čuovvulan NIM ávžžuhusaid, earret eará ávžžuhusaid sihkkarastit sápmelaččaid rievtti bivdit meara. Sámediggi bivdá stáhta eiseválddiid álggahit čuovvulanbarggu dás konsulteredettiin Sámedikkiin.

Plána ja finánsalávdegoddi - 004/19

Mearkkašupmi 1.1

Sámediggi konstatere ahte Norgga olmmošvuoigatvuođaid ása (NIM) rávvagat unnán čuovvuluvvojit ráđđehusas. NIM váldobargun lea ovdánahttit ja suodjalit olmmošvuoigatvuođaid Vuodđolága, olmmošvuoigatvuođalága ja eará láhkaaddimiid vuodul, riikkaidgaskasaš soahpamušaid ja álbmotrievtti vuodul muđui. NIM addá rávvagiid Stuorradiggái ja ráđđehussii olmmošvuoigatvuođaid čađaheames. Jahkedieđáhus lea vuodđuduvvon NIM áššedovdiid vuđolaš rávvagiidda, muhto ráđđehusa dahká earálágan árvvoštallamiid ja lea unnán čuovvulan rávvagiid. Sámediggi bivdá ahte Stuorradiggi fuolaha ahte ráđđehus čuovvula NIM rávvagiid organa rollii dávistettiin dan ektui go dat lea olmmošvuoigatvuođaid nátionála ása.

Mearkkašupmi 2.1

Norges nasjonale institusjon for menneskerettigheter (NIM) pápeker i sin årsrapport for 2018 at man

har et stort kunnskapsbehov innenfor området vold i nære relasjoner i det samiske samfunn.

Sametinget anser dette som en svært viktig sak for det samiske samfunn. Vold i nære relasjoner går i all hovedsak utover kvinner og barn, og er svært ødeleggende for disse gruppene. Sametinget ser det som viktig å få kartlagt de bakenforliggende årsakene for å kunne sette inn riktige og gode tiltak.

Sametinget ber om at bevilgende myndigheter prioriterer forskningsmidler til relevante forskningsinstitusjoner med kompetanse innenfor dette området.

Mearkkašupmi 2.2

Norgga nationála olmmošvuoigatvuođaid ášahus (NIM) čujuha 2018 jahkeraporttastis ahte váilu hui ollu máhttu suorggis veahkaváldi birra lagaš oktavuodain sámi servodagas. Geassemánu 2018 almmuhii NIM fáddáraportta veahkaválddi birra sámi servodagas. Raporttas lea geahčaduvvon ja das nannejuvvo ahte stáhtas lea olmmošvuoigatvuođalaš geatnegasvuohta eastadit, hehttet, dutkat ja ránggáštít veahkaválddi ja vearredaguid sámiid guovdu.

Sámedikki mielas lea dát hui deatalaš ášši sámi servodahkii. Veahkaváldi lagaš oktavuodain čuohtá válđoáššis nissonolbmuid ja mánáide, ja vaháguhtta sakka dáid joavkkuid. Sámedikki mielas lea dárbu kártet duogáš sivaid vai sáhtta álggahit rivttes ja buriid doaibmabijuid. Stáhtas ferte leat máhttovuđot lagadeapmi problematihkkii veahkaválddi birra, ja ferte fuolahit ahte diedut čohkkejuvvojit, ja lea dutkan maid bokte sihkkarastojuvvojit heivvolaš bálvalusat ja doaibmabijut. Vaikko stáhtas lea dán lagan lagadeapmi, de váilu ollu dárbbášlaš dutkan.

Sámediggi bivdá ahte stáhta stuorradikki/ráđđehusa bokte vuoruha dutkanruđaid relevánta dutkanášahusaide main lea gelbbolašvuohta dán suorggis, vai sáhtta álggahit doaibmabijuid mat leat deaivilat.

PFL - Mearrádus:

Plána- ja finánsalávdegotti árvalus

Álggahus

Sámedikki plána- ja finánsalávdegoddi lea meannudan ášši 21/19 Norgga nášuvnnalaš olmmošvuoigatvuohtaášahus - jahkedieđáhus 2018.

Mearkkašumit

Mearkkašupmi 1

Mearkkašupmi ovddiduvvon Norgga Sámiid riikkasearvvi (NSR) Anne Henriette Reinås Nilut bokte. Lávdegotti miellahtut Norgga Sámiid Riikkasearvvis (NSR) Runar Myrnes Balto, Nils Mikkelsen Utsi, Tor Gunnar Nystad, Ol Johan Gaup, Bargiidbellodaga (BB) Ronny Wilhelmsen, Tom Sottinen, Synnøve Søndergaard, Davvikalohta álbmot (NORD) Kjetil Romsdal ja Guovddášbellodaga (GB) Cecilie Hansen, dorjot.

Sámediggi konstatere ahte Norgga olmmošvuoigatvuođaid ášahusa (NIM) rávvagat unnán čuovvuluvvojit ráđđehusas. NIM váldobargun lea ovdánahttit ja suodjalit olmmošvuoigatvuođaid Vuodđolága, olmmošvuoigatvuođalága ja eará láhkaaddimiid vuodul, riikkaidgaskasaš soahpamušaid ja álbmotrievtti vuodul muđui. NIM addá rávvagiid Stuorradiggái ja ráđđehussii olmmošvuoigatvuođaid čađaheames. Jahkedieđáhus lea vuodđiduvvon NIM áššedovdiid vuđolaš rávvagiidda, muhto ráđđehusa dahká earálágan árvoštallamiid ja lea unnán čuovvulan rávvagiid. Sámediggi bivdá ahte Stuorradiggi fuolaha ahte ráđđehus čuovvula NIM rávvagiid organa rollii dávistettiin dan ektui go dat lea olmmošvuoigatvuođaid nationála ášahus.

Mearkkašupmi 2

Mearkkašupmi ovddiduvvon Davvikalohta álbmot (NORD) Kjetil Romsdal bokte. Lávdegotti miellahtut Norgga Sámiid Riikkasearvvis (NSR) Runar Myrnes Balto, Nils Mikkelsen Utsi, Tor Gunnar Nystad, Anne Henriette Reinås Nilut, Ol Johan Gaup, Bargiiddbellodaga (BB) Ronny Wilhelmsen, Tom Sottinen, Synnøve Søndergaard ja Guovddášbellodaga (GB) Cecilie Hansen, dorjot.

Norgga nationála olmmošvuoigatvuođaid ásahe (NIM) čujuha 2018 jahkeraporttastis ahte váilu hui ollu máhttu suorggis veahkaváldi birra lagaš oktavuođain sámi servodagas. Geassemánu 2018 almmuhii NIM fáddáraportta veahkaválddi birra sámi servodagas. Raporttas lea geahčaduvvon ja das nannejuvvo ahte stáhtas lea olmmošvuoigatvuođalaš geatnegasvuohta eastadit, hehttet, dutkat ja ránggáštut veahkaválddi ja vearredaguid sámiid guovdu.

Sámedikki mielas lea dát hui deatalaš ášši sámi servodahkii. Veahkaváldi lagaš oktavuođain čuohtá válđoáššis nissonolbmuid ja mánáide, ja vaháguhtta sakka dáid joavkkuid. Sámedikki mielas lea dárba kártet duogáš sivaid vai sáhtta álggahit rivttes ja buiid doaibmabijuid. Stáhtas ferte leat máhttovuođot lagadeapmi problematikkii veahkaválddi birra, ja ferte fuolahit ahte dieđut čohkkejuvvojit, ja lea dutkan maid bokte sihkkarastuvvojit heivvolaš bálvalusat ja doaibmabijut. Vaikko stáhtas lea dán lagan lagadeapmi, de váilu ollu dárbbaslaš dutkan.

Sámediggi bivdá ahte stáhta stuorradikki/ráđđehusa bokte vuoruhá dutkanruđaid relevánta dutkanásahusaide main lea gelbbolašvuohta dán suorggis, vai sáhtta álggahit doaibmabijuid mat leat deaivilat.

Lávdegotti ráva

Lávdegottis eai leat eanet mearkkašumit ja rávve Sámedikki mearridit čuovvovaččat: Sámediggi doarju muđui sámediggeráđi árvalusa.

Sámedikki dievasčoahkkin - 021/19

Doarjja lávdegotti mearkkašumiide

Sámeálbmot Bellodat, áirras Ann-Elise Finbog doarju lávdegotti mearkkašupmi 2.
Johttisámpelaččaid listu, áirras Anders Somby jr. doarju lávdegotti mearkkašupmi 1 ja 2.
Guovddášbellodat, áirras Hans Ole Eira doarju lávdegotti mearkkašupmi 1 ja 2.
Bellodatsorjjasmeahtun áirras Tor H. Mikkola doarju lávdegotti mearkkašupmi 1 ja 2.
Árja, áirras Roy Arild Rasmussen doarju lávdegotti mearkkašupmi 1 ja 2.

Ášši meannudeapmi álggahuvvui 05.06.19 dii. 10.30.

Jienasteapmi

39 áirasis ledje 36 čoahkis. Jienasteapmi čađahuvvui čuovvovaš vuogi mielde:

- Plána ja finánsalávdegotti ráva mearriduvvui 35 jienain 1 jiena vuostá

Beavdegirjelasáhusat

Dán áššis ii ovddiduvvon beavdegirjelasáhus.

Sáhkavuorolistu ja replihkat

	Sáhkavuorru	Replihka
1	Anne Henriette Reinås Nilut, áššejođiheaddji	Ronny Wilhelmsen
	Anne Henriette Reinås Nilut	
2	Lars Filip Paulsen	Ann-Elise Finbog
3	Runar Myrnes Balto	

4	Ann-Elise Finbog	Elisabeth Erke
	Ann-Elise Finbog	
5	Kjetil Romsdal	Ann-Elise Finbog
6	Anders Somby jr.	John Kappfjell
	Anders Somby jr.	
7	Ronny Wilhelmsen	Ann-Elise Finbog
	Ronny Wilhelmsen	
8	Nils Mikkelsen Utsi	
9	Isak Mathis O. Hætta	John Kappfjell
		Runar Myrnes Balto
		Klemet Erland Hætta
	Isak Mathis O. Hætta	
10	Per Mathis Oskal	
11	Nancy Charlotte Porsanger Anti	Ronny Wilhelmsen
	Nancy Charlotte Porsanger Anti	
12	Arthur Johan Tørfoss	Anders Somby jr.
13	Aili Keskitalo	
14	Anne Henriette Reinås Nilut	
15	Tor H. Mikkola	
16	Tom Sottinen	
17	Tor Gunnar Nystad	
18	Roy Arild Rasmussen	
19	Anne Henriette Reinås Nilut, áššejođiheaddji	
	Arthur Johan Tørfoss, čoahkkinortnegii	

DC - Mearrádus:

Sámediggi čujuha Norgga našuvnnalaš vuoigatvuohtaásahusa (NIM) jahkedieđáhussii 2018.

Sámediggi atná dehálažžan ahte sihke Stuoradiggi ja Sámediggi gieđahallaba NIM jahkedieđáhusa ja digaštallaba olmmošvuoigatvuođaid saji Norgga ja Sámi servvodagas. Sápmelaččat leat nubbi dain guovtti stáhtavuođđudeaddji álbmogiin ja sápmelaččain lea sihke eamiálbmotstáhtus ja álbmotstáhtus riikkaidgaskasaš ja nátionála riektevuogádagas. Sámediggi konstatere ahte lea dárbu systemáhtalaččabut gozihit ja juohkit dieđuid sápmelaččaid olmmošvuoigatvuođaid čađaheamis Norggas.

Sámediggi atná dán erenoamáš dehálažžan daningo mii leat dál dakkár áiggis go mii vásihit ahte min osku duopmostuoluide das, ahte min álgoálgosaš rievttit ja min olmmošvuoigatvuođaide guoski rievttit leat dohkkehuvvon, lea rievdan eahpečielggasvuohtan ja dakkár dovdun ahte eahpebalánsa lassána gaskal sámi riekteipmárdusa ja dan geainnu man guvlui Alimusriekti dál lea jođus. Dán geažil leat sámi servvodagain čuožžilan legitimizehtagažaldagat ja dát maiddái čalmmustahtta gealbodárbbuid riikka alimus duopmáriin. Dát lea maiddái oalle paradoksalaš daningo mii seammás vásihit lassáneaddji áddejumi min riekteipmárdussii riikkaidgaskasaččat dain orgánain mat giehtaguššet riikkaidgaskasaš konvenšuvnnaid.

Sámit leat álbmotrievttalaččat suddjejuvvon sin kultuvrra, gielaide, ealáhusaid ja servvodateallima hárrái. Dát suddjen ohcaluvvo čađahuvvot earret eará ON eamiálbmotdeklarašuvnnas (UNDRIP), ON 1966 olmmošvuoigatvuođakonvenšuvnnaid minortehartievtálaš suodjalusas, eandalii siviila ja politiikkalaš rivttiid konvenšuvnnas (SP) artihkkalis 27, nállevalahankonvenšuvnnas, mánáidkonvenšuvnnas artihkkalis 30 ja dasa lassin ILO konvenšuvnnas nr. 169 eamiálbmogiid ja čearddalaš álbmogiid hárrái iešmearrideaddji riikkain (ILO 169).

Vuođđoláhka § 108 galgá reflekteret suodjalusa mii sápmelaččaid kulturdoaimmain lea álbmotrievtti vuođul. Vuođđolága § 108 ja vuođđolága § 92 ulbmilin lea sihkkarastit sámiid rivttiid nu ahte dat áddejuvvotit gustojeaddji álbmotrievtti vuođul. Sámediggi, nugo NIM, oaidná ahte vuođđolága § 108 iii

reflekttere doarvái sápmelaččaid stáhtusa álbmogin ja eamiálbmogin álbmotrievtti vuodul, iige ovdáneami vuodul mii lea leamaš riikkaidgaskasaš eamiálbmotriektin 1980-logu rájes go dalá § 110a mearriduvvui Vuodđolágas. Sámedikkis čujuhit min dievasčoahkkinmearrádussii áššis 037/15 mas Sámedikki dievasčoahkkin lea mieđihan ovddastusevttohussii “[...] sami álbmot, riikka álgoálbmogin, [...]” ja atná positiivvalažžan ahte NIM:s lea ávžžuhus mii doarju dan, nu ahte vuodđolágamearrádus oktiivástida sámiid sierranas stáhtusa olmmošvuoigatvuođaid vuodul.

Sámedikkis lea aktiivvalaš rolla riikkaidgaskasaš gozihanorgánaid čuovvuleamis Norgga periodalaš stáhtaraporteremiin. Dan oktavuodas illuda Sámediggi gulahallat NIM:n sihke das mo NIM:s buoremusat sáhttet doaimmahit iežaset doaimma sami servvodagain ja mo Sámedikki rolla sáhtta ovdánahttojuvvot nátionála ja riikkaidgaskasaš barggus eamiálbmotrivttiid implementeremis. Dát guoská eandalii ON Olmmošvuoigatvuođalávdegoddái (earret eará erenoamášraporterejeaddji mii čuovvula lávdegotti ávžžuhusaid Norgii), ON Mánáidlavdegoddi, ON Nissonlavdegoddi, ON Nállevalahanlavdegoddi, Olmmošvuoigatvuođaráđđi ja ILO Áššedovdilávdegoddi.

Sámediggi konstatere ahte ON Olmmošvuoigatvuođalávdegoddi lea ovdal kritiseren Norgga go ii leat čuovvulan Sámevuoigatvuođalávdegotti árvalusa, earret eará boazodoallolága revišuvdnaárvalusa. NIM lea jahkedieđáhusastis čujuhan dása ja ávžžuha ahte ráđđehus berre čuovvulit boazodoallolága revišuvdnaárvalusa ja árvvoštallat nannet eanamolsunrievtti máhtu mearridit áššiin mas lea sáhka boazodoalu guohtunnákkui. Sámediggi oaivvilda dán leat dehálaš ja rievttis ávžžuhussan ja áigu maiddáai doarjut NIM árvalusa ahte eiseválddit fertejit nannet boazodoallolága, earret eará boazologu unnideami njuolggadusaid ja ahte sámiiin lea riekti duodas oasálastit sami boazodoalu hálddašeamis nu, ahte dat praktiserejuvvo olmmošvuoigatvuođalaš gáibádusaid vuodul.

Sámediggi lea guhkit áiggi proseassain eiseválddiiguin doalahat ahte ferte álggahuvvot oppalaš čađaheapmi boazodoallolágas. Sámediggi ja NBR nammadeigga láhkálávdegotti golggotmánus 2018. Láhkálávdegoddi galgá guorahallat boazodoallolága ja árvalit vejolaš rievvadusaid lágas. Lávdegoddi galgá ovddidit sin neavvagiid guovtti jagi siste. Sámediggi čujuha ahte ráđđehus lea bovdejuvvon oasálastit bargui ja lea maiddáai cealkán ahte áigumuššan lea čuovvulit lávdegotti neavvagiid go dat leat gárvásat.

Sámediggi doarju NIM ávžžuhusaid ahte sápmelaččaid konsultašuvdnariecti galgá čađahuvvot olmmošvuoigatvuođavuodt standárdda vuodul ja čujuha ahte dát lea ovddasvástádus mii berre leat čielggas Norgga eiseválddiide. Sámediggi čujuha ahte dát fáttmasta buot áššiid mat guoskkahit sami beroštumiid mat leat jođus ja mat leat leamaš jođus otná njuolggadusaid mielde. Sámediggeráđđi deattuha ahte Norgga eiseválddit leat juo olmmošvuoigatvuođaid ja nátionála njuolggadusaid bokte čadnon konsulteret sápmelaččaiguin dainna dárkkuhusain ahte galget boahtit ovttaoaivilvuhtii buot áššiin main lea sáhka sami beroštumiin. Sámediggi lea mángga oktavuodas čujuhan ahte lea leamaš váilevaš doahttleapmi proseassalaš rivttiin mángga diekkáraš konsultašuvdnaáššis. Sámediggi atná danin NIM ávžžuhusa lunddolaš muittuhussan eiseválddiide bargat dainna, ahte dát proseassalaš rievttit dollojuvvojit.

Sámediggi doarju maiddáai NIM ávžžuhusa ahte Stuoradiggi láhkada konsultašuvdnageatnegasvuođa ja ahte doaimmat álggahuvvojit sihkarastin dihtii ahte konsultašuvdnageatnegasvuohta čuvvojuvvo suohkana ja fylkkasuohkana dásis. Sámedikki árvvoštallama vuodul buoremus vuohki dán dahkat lea ahte konsultašuvdnaláhkaárvalus mearriduvvo Stuoradikkis.

Sámediggi čujuha ahte jahkedieđáhusa lassin, de lea NIM geasset 2018 almmuhan iežas temáraportta veahkaválddálašvuohta ja illasteapmi lagas birrasis sami servvodagas (“Temarapport om vold og overgrep i samiske samfunn”). Sámediggi atná dehálažžan ahte Norgga olmmošvuoigatvuođalaš geatnegasvuođat ságastallojuvvojit raporttas eastadan dihtii veahkaválddálašvuođa sápmelaččaid vuostá ja ahte bohtet eambo ávžžuhusat mo stáhta sáhtta fuolahit sin sihkarastingeatnegasvuođa sami ássiid hárrái, earret eará go hábme ođđa doaibmaplána veahkaválddálašvuođa ja illasteami vuostá sami servvodagain. Sámediggi doarju ávžžuhusaid ja čujuha ahte čuovvulan dihtii dán, de lea Sámediggi geahččalan oažžut dialoga eiseválddiiguin. Dát bargu čuovvuluvvo viidáseappot.

Dásseárvu lea Sámedikki doaimmaid váimmus. Mii bargat dan ovdii ahte sami álbmogis leat seamma rievttit ja vejolašvuođat go muđui álbmogis. Veahkaválddálašvuohta lea viiddis servvodatváttisvuohta, olmmošvuoigatvuođaváttisvuohta, demokrátalaš váttisvuohta, dásseárvováttisvuohta,

kriminalitehtaváttisvuohta ja álbmotdearvvašvuođaváttisvuohta. Veahkaválddálášvuohta sámi servvodagain bisseha sámi servvodagaid ja eallinvugiid ovdáneami. Dan oktavuođas šaddá veahkaválddálášvuođabargu Sámedikki bajitdási mihttun.

Sámediggi deattuha leat dehálaš ahte eamiálbmotrievttit vuoruhuvvojit dárbbášlaččat NIM fágalaš bargguin maiddái čuovvovaš jagiid. Sámediggi illuda Norgga našuvnnalaš olmmošvuoigatvuohtaásahusa (NIM) viidáseappo bargui ja NIM oasálastimii servvodatdebáhtti sámerivttiid ja daid čađaheami birra.

Sámediggi atná lunddolažžan ahte NIM jahkedieđáhusa guorahallamis stáhta eiseválddit čuovvulit dieđáhusa nu, ahte doalahit dialoga stuoradikki/ráđđehusa ja Sámedikki gaskka oažžun dihtii konkrehta čuovvuleami NIM 2018 jahkedieđáhusa ávžžuhusain.

Sámediggi ii leat duđavaš mo stáhta eiseválddit ovddit jagiid leat čuovvulan NIM ávžžuhusaid, earret eará ávžžuhusaid sihkkarastit sápmelaččaid rievtti bivdit meara. Sámediggi bivdá stáhta eiseválddiid álggahit čuovvulanbarggu dás konsulteredettiin Sámedikkiin.

Ášši meannudeapmi loahpahuvvui 05.06.2019 dii. 11.55

Ášši 022/19	Sámedikki dievasčoahkkinn	04.06.2019-07.06.2019
Ášši 005/19	Plána ja finánsalávdegoddi	21.05.2019-24.05.2019

Sámedikki 2019 reviderejuvvon bušeahtta

	Áššennr. 19/2072
--	---------------------

Mildosat

Evttohusat ja mearkkašumit

Sámediggeráđi mearrádusárvalus:

Sámedikki 2019 reviderejuvvon bušeahtta lea dohkkehuvvon mildosa 1 vuodul.

Plána ja finánsalávdegoddi - 005/19

Forslag 1.1

1. Álgu

(Ođđa nubbin manjmuš teakstaoassi)

Dat dahká ollislaš submi mii lea kr 14 470 817, mii galgá reviderejuvvon bušeahtas juogaduvvot.

Forslag 2.1

Sametingets reviderte budsjett 2019

Refordelt

Revidering av læreplaner- prosjekt	400 000
Grenseoverskridende skolesamarbeid i Sapmi (Sirbma)- prosjekt	280 000
Stipend for høyere utdanning	300 000
Alta, kommunal samisk barnehage- oppstart/samarbeidsprosjekt	400 000
Arbediehtu- prosjekt	200 000
Styrking av sjøsamiske rettigheter	400 000
Utredning gjennomgang av reindriftsloven	270 817
Samisk barneteater, Tana- prosjekt	250 000
RidduDuottarMuseat	500 000

Tilskuddsforvaltningssystem- prosjekt	400 000
Mulighetsstudie bokbussene- prosjekt	135 000
SUM	3 535 817
Arbeid mot mobbing	935 000
Læremidler	10 000 000
Totalt	14 470 817

Driften av bokbussene videreføres også etter 2020.

Forslag 3.1

7.3.1 Čoahkketabealla – juohkelágan ealáhusat, lotnolas- ja meahcástanealáhusat, árvoháhkkan ja oddaásaheamit

- 1) Sámi bivdo- ja meahcástansearvvi – njuolgga doarjja kr 500 000,-
- 2) Meahccegeavahansearvvit – ohcanvuđot doarjja kr 500 000,-

4.1.1 Áŋgiruššansuorggit – giella - kr 565 000,-
Hálddahušdoaimma - kr 435 000,-

1) Sámediggi áigu Sámi bivdo- ja meahcástansearvvi dahkat nana organisašuvdnan sámi meahccealáhusa oktavuodas. Reviderejuvvon bušeahkas Sámediggi juolluda 500 000 kr dán bargui. Sámediggi háliida álggahit barggu ásaht ealáhusšiehtadusa meahccealáhusii Sámi bivdo- ja meahcástanservviin. Ulbmil šiehtadusain lea láhčit saji nannoseabbo ealáhusovddideapmái, buoret gánnáheamiin ja jođihemiin. Dákkát ovddideapmi eaktuda ahte buvttaoovddideapmi, márkastin ja vuovdin deattuhuvvojit.

2) Sámediggi oaidná ahte leat ollu searvvit mat barget sámi beroštumiid gozihemiin bivddu, guolásteami ja eará olgoáibmoeallima ja luondduhálddašeami dáfus. Dát searvvit leat mielde sihkkarastimin guoddevaš fuođđo- ja guollesurssaid geavaheami, ja leat deatalaš máhttogaskkusteadjit sámi bivdo- ja guolástanárbevieruid birra.

Lasáhus ráđi evttohussii:

Oahppoplánaid revideren – prošeakta

Leat eanet fágat maidda s

Sámediggi ferte ráhkadit oahppoplánaid, dat leat:

- Sámi meahccegeavaheapmi ja ealáhus
- Valáštallan
- Engelasgiella
- Matematihkka
- Sámegiella guluhemiide

Forslag 2.2

Sámedikki reviderejuvvon bušeahkta 2019	oddasis juogaduvvon
5.6.1 Oahppoplánaid revideren - prošeakta	400 000
5.7.1 Rájiidrasttideaddji skuvlaovttasbargu Sámis (Sirpmás) - prošeakta	280 000
5.12.1 Stipeanda alit ohppui	300 000
5.13 Árbediehtu - prošeakta	200 000

Áltá gieldda mánáidgárdi - álggaheapmi/ovttasbargoprošeakta	400 000
7.2.1 Guorahallan, boazodoallolága geahčadeapmi - prošeakta	270 817
8.3.3 Sámi mánáidteáhter, Deatnu - prošeakta	250 000
8.3.4 RidduDuottarMuseat	500 000
8.4.6 Vejolašvuođaiskan - prošeakta	135 000
Mearrasámi vuoigatvuođaid nannen	400 000
14 Doarjjahálddašvuogádat - prošeakta	400 000
Submi	3 535 817
5.7.1 Bargu givssideami vuostá - prošeakta	935 000
5.8.2 Oahpponeavvut	10 000 000
Oktiibuot	14 470 817
Girjebussiid doaibma jotkojuvvo maidái maŋŋá 2020.	

Bealášvuodaveardideame áššis Sámedikki reviderejuvvo bušeahtta

Dievasčoahkkinjodiheaddji árvalus:

Runar Myrnes Balto ii leat bealáš meannudit ášši: Sámedikki reviderejuvvo bušeahtta 2019.

Mearrádus:

Dievasčoahkkinjodiheaddji árvalus mearriduvvui ovttajienalaččat.

Áirras Runar Myrnes Balto ii lean mielde mearrideamen bealášvuođa.

PFL - Mearrádus:

Plána- ja finánsalávdegotti árvalus

Álggahus

Sámedikki plána- ja finánsalávdegoddi lea meannudan ášši 22/19 Sámedikki reviderejuvvo bušeahtta 2019.

Evttohusat

Evttohus 1

Evttohus ovddiduvvon Norgga Sámiid riikkasearvvi (NSR) Runar Myrnes Balto bokte. Lávdegotti miellahtut Norgga Sámiid Riikkasearvvis (NSR) Nils Mikkelsen Utsi, Tor Gunnar Nystad, Anne Henriette Reinås Nilut, Ol Johan Gau ja Guovddášbellodaga (GB) Cecilie Hansen, dorjot.

1. Álgu

(Ođđa nubbin maŋimus teakstaoassi)

Dat dahká ollislaš submi mii lea kr 14 470 817, mii galgá reviderejuvvo bušeahtas juogaduvvot.

Evttohus 2

Evttohus ovddiduvvon Bargiidbellodaga (BB) Ronny Wilhelmsen bokte. Lávdegotti miellahtut Bargiidbellodagas (BB) Tom Sottinen, Synnøve Søndergaard ja Davvikalohta álbmot (NORD) Kjetil Romsdal, dorjot.

Sámedikki reviderejuvvon bušeahtta 2019	oddasis juogaduvvon
5.6.1 Oahppoplánaid revideren - prošeakta	400 000
5.7.1 Rájiidrastideaddji skuvlaovttasbargu Sámis (Sirpmás) - prošeakta	280 000
5.12.1 Stipeanda alit ohppui	300 000
5.13 Árbediehtu - prošeakta	200 000
Álftá gieldda mánáidgárdi - álggaheapmi/ovttasbargoprošeakta	400 000
7.2.1 Guorahallan, boazodoallolága geahčadeapmi - prošeakta	270 817
8.3.3 Sámi mánáidteáhter, Deatnu - prošeakta	250 000
8.3.4 RidduDuottarMuseat	500 000
8.4.6 Vejolašvuođaiskan - prošeakta	135 000
Mearrasámi vuoigatvuođaid nannen	400 000
14 Doarjjahálddašanvuogádat - prošeakta	400 000
Submi	3 535 817
5.7.1 Bargu givssideami vuostá - prošeakta	935 000
5.8.2 Oahpponeavvut	10 000 000
Oktiibuot	14 470 817
Girjebussiid doaibma jotkojuvvo maiddáai maŋŋá 2020.	

Evttohus 3

Evttohus ovddiduvvon Guovdageainnu Dálon searvvi (GDS) Isak Mathis O Hætta bokte.

7.3.1 Čoahkketabealla – juohkelágan ealáhusat, lotnolas- ja meahcástanealáhusat, árvoháhkkan ja ođđaásaheamit

- 1) Sámi bivdo- ja meahcástansearvvi – njuolgga doarjja kr 500 000,-
- 2) Meahccegeavahansearvvit – ohcanvuđot doarjja kr 500 000,-

4.1.1 Áŋgiruššansuorggit – giella - kr 565 000,-
Hálddahasdoaimma - kr 435 000,-

1) Sámediggi áigu Sámi bivdo- ja meahcástansearvvi dahkat nana organisašuvdnan sámi meahccealáhusa oktavuodas. Reviderejuvvon bušeahtas Sámediggi juolluda 500 000 kr dán bargui. Sámediggi háliida álggahit barggu ásaht ealáhusšiehtadusa meahccealáhussii Sámi bivdo- ja meahcástanservviin. Ulbmil šiehtadusain lea láhčit saji nannoseabbo ealáhusovddideapmái, buoret gánnáhemiiin ja jođihemiin. Dákkát ovddideapmi eaktuda ahte buvttavddideapmi, márkanastin ja vuovdin deattuhuvvojit.

2) Sámediggi oaidná ahte leat ollu searvvit mat barget sámi beroštumiid gozihemiin bivddu, guolásteami ja eará olgoáibmoeallima ja luondduhálddašeami dáfus. Dát searvvit leat mielde sihkkarastimin guoddevaš fuođđo- ja guollesurssaid geavaheami, ja leat deatalaš máhttogaskusteadjit sámi bivdo- ja guolástanárbevieruid birra.

Lasáhus ráđi evttohussii:

Oahppoplánaid revideren – prošeakta

Leat eanet fágat maidda s

Sámediggi ferte ráhkadit oahppoplánaid, dat leat:

- Sámi meahccegeavaheapmi ja ealáhus
- Valáštallan
- Engelasgiella
- Matematihkka
- Sámegiella guluhemiide

Lávdegotti ráva

Lávdegottis eai leat eanet evttohusat ja rávve Sámedikki mearridit čuovvovaččat: Sámediggi doarju muđui sámediggeráđi árvalusa.

Sámedikki dievasčoahkkin - 022/19

Ášši meannudeapmi álggahuvvui 05.06.19 dii. 15.00

Bealátvuodáárvvoštallamat

Čuovvovaš áirasat leat bivdán árvvoštallat bealátvuodá:

- Árras Runar Myrnes Balto, NSR
- Árras Nils Mikkelsen Utsi, NSR
- Árras Nora Marie Bransfjell, NSR
- Árras Kåre Olli, Bellodatsorjjasmeahtun árras

Dievasčoahkkinjođihangotti árvalus:

Čuovvovaš áirasat eai leat bealálaččat meannudit ášši 022/19 Sámedikki 2019 reviderejuvvon bušeahtta:

- Árras Runar Myrnes Balto, NSR
- Árras Nils Mikkelsen Utsi, NSR
- Árras Nora Marie Bransfjell, NSR
- Árras Kåre Olli, Bellodatsorjjasmeahtun árras

Dievasčoahkkinjođihangotti árvalus mearriduvvui ovttajenalaččat.

Dat áirasat geaidda dat guoská, eai lean mielde meannudeamen bealátvuodáášši.

Jienasteapmi

39 áirasis ledje 38 čoahkis. Jienasteapmi čađahuvvui čuovvovaš vuogi mielde:

- Evttohus 3
 - A) hilgojuvvui 36 jienain 2 jiena vuostá
 - B) hilgojuvvui 36 jienain 2 jiena vuostá
- Evttohus 2 hilgojuvvui 26 jienain 12 jiena vuostá
- Evttohus 1 mearriduvvui 34 jienain 4 jiena vuostá
- Plána ja finánsalávdegotti ráva mearriduvvui 37 jienain 1 jiena vuostá

Beavdegirjelasáhusat

Dán áššis ii ovddiduvvon beavdegirjelasáhus.

Sáhkavuorrolistu ja replihkat

	Sáhkavuorru	Replihkka
1	Tom Sottinen, dievasčoahkkinjođiheaddji	
2	Runar Myrnes Balto, áššejođiheaddji	
3	Ronny Wilhelmsen	
	Kåre Olli, čoahkkinortnegii	
	Tom Sottinen, dievasčoahkkinjođiheaddji	
		Runar Myrnes Balto
		Anders Somby jr.

		Anne Henriette Reinås Nilut
	Ronny Wilhelmsen	
4	Lars Filip Paulsen	Ronny Wilhelmsen
		Runar Myrnes Balto
	Lars Filip Paulsen	
5	Anne Henriette Reinås Nilut	
6	Isak Mathis O. Hætta	Tor H. Mikkola
		Mikkel Eskil Mikkelsen
	Isak Mathis O. Hætta	
7	Nils Mikkelsen Utsi	
8	Runar Myrnes Balto	
9	Anders Somby jr.	Silje Karine Muotka
10	Niko Valkeapää	
11	Tom Sottinen	Henrik Olsen
	Tom Sottinen	
12	Kåre Olli	Lars Filip Paulsen
		Arild Pettersen Inga
	Kåre Olli	
13	Kjetil Romsdal	
14	Elisabeth Erke	
15	Klemet Erland Hætta	Isak Mathis O. Hætta
	Klemet Erland Hætta	
16	Henrik Olsen	
17	Roy Arild Rasmussen	
18	Ann-Elise Finbog	
19	Tor H. Mikkola	Silje Karine Muotka
20	Runar Myrnes Balto, áššejođiheaddji	

DC - Mearrádus:

Sámedikki 2019 reviderejuvvon bušeahtta lea dohkkehuvvon mildosa 1 vuodul.

Ášši meannudeapmi loahpahuuvui 05.06.19 dii. 17.30

Ášši 023/19	Sámedikki dievasčoahkkinn	04.06.2019-07.06.2019
Ášši 003/19	Bajásšaddan- fuolahus- ja oahppolávdegoddi	21.05.2019-24.05.2019

Etálaš njuolggadusat sámi dearvvašvuodabálvalusaide

	Áššennr. 19/1697
--	---------------------

Mildosat

Evttohusat ja mearkkašumit

Sámediggeráđi mearrádusárvalus:

Sámi dearvvašvuodadutkan lea dutkansuorgi mii dál jođánit ovdána. Seammás eai vuhtiiváldde lágat eaige gullevaš dutkanetihkalaš njuolggadusat sápmelaččaid kollektiivvalaš iešmearridanvuoigatvuođaid go guoská dákkár dutkamii.

Dasto lea humánabiologalaš materiálaid mearkkašupmi dutkanresursan lassánan, ođđa bioteknologalaš analyserenmetodaid bokte ja ođđa máhtu bokte genetiikka ja buozalmasvuođa čanastagaid birra. Dás lea mearkkašupmi pasieantadikšumii, máhttoovddideapmái ja dutkamii, ja sáhtta váikkuhit boahhtevaš dearvvašvuodabálvalusaid ja álbmotdearvvašvuodabarggu.

Das čuvvot dattetge čuolmmat sámi álbmoga čearddalašvuođa ja genehtalaš resurssaid ráđđenvuoigatvuođaid ektui. Sámediggi oaivvilda ahte mii dárbbasit sámi servodagas prinsihpalaš debáhtaid dutkamiid birra mat dahkkojit sámi servodagas, sámi humánabiologalaš materiálaid geavaheami ja hálldašeami birra ja sámi vuoigatvuođaid birra dán barggus.

Sápmelaččain lea kollektiivvalaš iešmearridanvuoigatvuohta siviila ja politihkalaš vuoigatvuođaid ON-konvenšuvnna mielde, ja ekonomalaš, sosiála ja kultuvrralaš vuoigatvuođat (ESK) mielde, ja ON álbmotálbmotjulggaštusa mielde. Maiddái ILO-konvenšuvnna 169 mielde ja Sámedikki ja stáhta eiseválddiid konsultašuvdnabargovuogi mielde, mii lea mearriduvvon gonagaslaš resolušuvnnas 2005:s, lea sápmelaččain vuoigatvuohta searvat ovttáárvosaš bealálazžan dearvvašvuodadutkamušprošeavttaid buot dásiin. Sápmelaččain leat álgoálbmogin vuoigatvuođat ja beroštusat genehtalaš resurssaide ON konvenšuvnna mielde biologalaš šláddjivuođa birra; ja goalmát sámi parlamentarihkarkonferánsa 2011:s čuovvulii dan, ahte maiddái sámi humánabiologalaš materiálat gusket dakkár resurssaide.

Sámediggeráđi nammadii 2016:s lávdegotti mas leat ovddasteaddjit sámi dearvvašvuodafágalaš dutkanbirrasiin ja juridihkalaš fágačeahpit, mii galgá hábmet sámi dearvvašvuodadutkama várás etihkalaš njuolggadusaid evttohusa. Njuolggadusaiguin háliida Sámediggi sihkkarastit ahte sámi dearvvašvuodadutkan vuodđuduvvá álgoálbmogiid iešmearridanvuoigatvuhtii, ja vuhtiiváldá ja

árvvusatná sámi kultuvrra ja sámi servodaga girjáivuoda ja iešvuoda.

Dan vuodul mearrida Sámediggi čuoovvovačča:

1. Etihkalaš njuolggadusat sámi dearvvašvuodadutkama várás

Definišuvdna:

Sámi dearvvašvuodadutkama áigumuš lea háhkat ođđa dieđu dávddaid ja dearvvašvuoda birra, viiddis mearkkašumis. Dát siskkilda maiddái dearvvašvuodabálvalusaid dutkama, ja humánabiologalaš ávdnasiid dutkama buotlágán ulbmiliiguin. Sámi dearvvašvuodadutkan dán mearkkašumis sáhtá mearkkašit:

Čuolmmat/dutkangažaldagat mat gusket sápmelaččaide joavkun,

Ja/dahje

čuolmmat/dutkangažaldagat suohkaniin/regiovnain gos sápmelaččat leat eanetlogus dahje leat stuora oassin álbmogis,

ja/dahje

Čuolmmat/dutkangažaldagat mat gusket sámegillii, sámi kultuvrii, árbevirrui ja/dahje historjái.

Dutkamiid sáhttet čađahit sámi dahje ii-sámi dutkit/dutkanbirrasat. Dain sáhttet iešguđetlágán dutkanhábmemat ja daid sáhtá čađahit iešguđetlágán metodaiguin.

Árvvut

Sámi dutkamiid etihkalaš njuolggadusat galget dutkanprošeavttain nannet sámi kollektiiva vuoigatvuodaid álgoálbmogin. Dat lea maiddái deattuhuvvon Dearvvašvuoda- ja fuolahusdepartemeantta gulaskuddamis álbmotdearvvašvuoda iskkadeami lánkaasahasas: Jus iskkadeamis galget leat dieđut čearddalašvuoda birra, nu go SAMINOR 1 ja SAMINOR 2, de gáibiduvvo earenoamáš etihkalaš árvvoštallan.

Guovddáš árvvut galget leat vuodđun buori ovttasdoaibmamii gaskal dearvvašvuodadutkiid, ásaahasaid, servodaga ja álbmoga. Muhtun dain árvvuin leat juo gávdnamis dálá dearvvašvuodadutkanlágas ja guoskevaš etihkalaš njuolggadusain. Dat deattuhit olmmošárvvu ja olmmošvuoigatvuodaid, ja oassálastiid sihkarvuohta ja buresbirgejupmi galgá vuoruhuvvot ovdalii diehtaga ja servodaga beroštusaid. Informerejuvvon, eaktodáhtolaš, nanu ja duođašteaddji miehtama bokte vuhtiiváldojit ovttaskas olbmo beroštusat, ja dainna lágiin sihkarastit ahte ovttaskas olmmoš eaiggáda iežas iskosiid ja dieđuid iežas dutkanbohtosiid birra. Sámi kollektiiva vuoigatvuodaid vuodul álgoálbmogin, ja guovddáš dutkanetihkalaš prinsihpaid vuodul mat guddet dearvvašvuodadutkama, lea sámi dearvvašvuodadutkan huksejuvvon čuoovvovaš guovddášárvvuid ala:

Etihkalaš njuolggadusaid guovddáš árvvut sámi dearvvašvuođadutkama ja sámi humánabiologalaš ávdnasiid dutkama várás.

Gaskavuohta gaskal sámi servodaga/informánttaid ja dutkiid ja sin ásašusat, ferte leat hábmeyuvvon árvvusatnimiin, vuostevurolašvuođain, dásseárvvuin, ovddasvástádusain, kultuvrralaš oadjebasvuođain ja sámi iešmearridemiin juohke dutkanprošeavttas, beroškeahttá prošeavtta ulbmilis, hábmemis dahje metodas. Dovdat ja dohkkehit ahte sápmelaččat leat álgoálbmot, ja maiddá sin integritehta árvvusatnin, lea dáid árvvuid vuođđu. Dutkanprošeavtta hábmen mearrida lihkostuvvá go prošeakta olahit mihtuid, leat ávkin servodahkii, ja váikkuhit buriid rievdadusaid álbmotdearvvašvuođas. Prošeavttas mii dutkanproseassa buot dásiin vuođđuduvvá dásseárvvus ja vuostevurolaš oassálastimis gaskal dutkiid ja sámi servodaga/informánttaid, lea buoremus vejolašvuohta speadjalastit bajábealde namuhuvvon guovddášárvvuid.

Sámi iešmearrideapmi ja dearvvašvuođadutkan

Sámi iešmearrideapmi lea vuoigatvuohta ON-konvenšuvnna mielde siviila ja politihkalaš vuoigatvuođaid birra, ja ekonomalaš, sosiála ja kultuvrralaš vuoigatvuođaid mielde, ja ON julggaštusa mielde. Sámi iešmearrideapmi sáhttá dearvvašvuođadutkamiid oktavuođas mearriduvvon prinsihppan kollektiiva miehtamii. Orgána maid Sámediggi vállje galgá vuhtiiváldit kollektiiva miehtama prinsihpa. Dat prinsihppa ii guoskka ovttaskas olbmo vuoigatvuhtii miehtat, dahje ii miehtat searvat dutkanprošektii. Kollektiiva miehtan lea dynámalaš ja doaibmá lassin eará dárbbášlaš dohkkehemiide.

Sámi ja dynámalaš kollektiiva miehtan galgá ordnejuvvon ovdal go sáhttá álggahit dearvvašvuođadutkanprošeavtta.

Bargoguoibmevuohta gaskal dutkanásahusaid ja sámi servodaga/informánttaid

Sámejiela, sámi kulturárvvuid ja árbevieruid galgá árvvus atnit. Dat mearkkaša ahte sámi servodat/informánttat galget beassat mielde váikkuhit prošeavtta. Sávaldat lea ahte dutkanprošeavttat nu bures go vejolaš geahččalit doalahit ovtadássásaš bargoguoibmevuođa prinsihpa gaskal dutkanjoavkkuid/dutkanásahusaid ja sámi servodaga/informánttaid, dan rájes go prošeaktajurdda

vuolggahuvvo dassáži go prošeakta loahpahuvvo.

Mot bargoguoibmevuoda galgá čađahit ja vuhtiiváldit ferte čilgejuvvot dárbbaslaččat.

Sámi dilálašvuoda birra máhttu

Galgá duođaštit ahte prošeaktajoavkkus lea doarvái máhttu dearvvašvuoda, árbevieruid, historjjá, árbedieđu ja sosiála dili birra Sámis. Oassálastit galget vásihit ahte dutkan masa leat bovdejuvvon searvat, lea kultuvrralaččat oadjebas. Dainna oaivvilduvvo ahte dutkan galgá čalmmustahttit ja árvvusatnit kultuvrralaš dili, árvvuid ja bargovugiid mat sáhttet váikkuhit dutkama ulbmila. Dutkan galgá čájehit sámi kultuvrra ja servodagaid girjáivuoda ja variašuvnnaid, ii ge galgga váikkuhit stereotiippalaš govvidemiide. Sápmelaččaid definieren/kategoriseren joavkun ferte sihkkarastit dan. Sámi dearvvašvuodadutkan galgá buvttelit máhtolašvuoda, ii ge stigmatiserema.

Galgá duođaštit máhtu dearvvašvuoda, árbevieruid, historjjá, árbedieđu ja sosiála diliid birra Sámis, mat leat áigejuovdil prošeavtta mihttomeari ektui ja dutkangažaldaga/čuolmma ektui.

Humánabiologalaš ávdnasiid ja genehtalaš dutkama árvvolaš ja ovddasvástideaddji gieđahallan

Sápmelaččaid mielas sáhtta humánabiologalaš ávdnasiid dutkan dovdot dorvvuheapmin ovdalaš rasisttalaš ja vealaheaddji dutkamušaid dihte. Genehtalaš dutkan lea earenomáš miellagiddevaš go guoská ođđa teknologijii. Ovdamearkka dihte sáhttet álgoálbmogat vásihit humána genadutkama (genomforskning) stuora dáhtasehtain, mii kárte genehtalaš variašuvnna ja mánggabealatvuoda, earenomáš áittan.

Humánabiologalaš ávdnasiid dutkama oktavuodas galgá láhttet árvvolaččat ja galgá čilget:

- *materiála čohkkema áigumuša;*

- *čohkkenmetoda, vurdema, juohkima, eksporta, mot materiála analysere ja mot jávkaduvvo;*

- *sápmelaččaid kollektiiva vuoigatvuodas ovdamuniide mat bohtet sámi humánabiologalaš ávdnasiid ávkkástallamis.*

Kollektiiva miehtama viežžan álbmotiskkademiide mas ovdalaččas lea viiddis miehtan

Olu prošeavttain mat leat jođus ja dohkkehuvvon, lea viiddis miehtan dárkilis viiddis definerejuvvon dutkanulbmiliidda. Jus ođđa prošeavttas áigu atnit dieđuid ja materiálad, mat ovdalaččas leat čohkkejuvvon ja mat definerejuvvot sámi dearvvašvuodadutkamin, de ferte goitge viežžat kollektiiva miehtama. Ovdamearkka dihte sáhtta dat guoskat guhkesáiggi dutkamiidda ja olmmošdutkamušaide.

Ođđa prošeavttain main lea viiddis miehtan, ferte maiddái ohcat kollektiiva miehtama.

Dát njuolggadusat sáhttet geavahuvvot vuolggasadjin oppasámi ja bajitdási njuolggadusaid ráhkadeapmái sámi dearvvašvuodadutkama várás.

2. Olgguldas áššedovdilávdegoddi

Dáláš vuodđostruktuvrra berre ávkkástallat go guoská dutkanprošeavttaid etihkalaš ovddalgihtii dohkkeheapmái. Viidásit lea dehálaš viežžat kollektiiva miehtama nu beaktilit go vejolaš. Sámediggeráđđi delegere válddi olgguldas ja áššedovdi lávdegoddái addit sámi ja kollektiiva miehtama. Sii galget árvvoštallat prošeavttaid sámi dearvvašvuodadutkama etihkalaš njuolggadusaid ektui.

Lávdegoddi meannuda ovddalgihtii dohkkeheami ohcamiid ovdal go dat bohtet REK beavdá. Dat sihkkarastojuvvo dan bokte ahte lasihit dárbbaslaš gažaldagaid REK ohcanskovvá mas lea liŋka njuolggadusaide. Sámediggi váldá oktavuoda davvi REK:in dakkaviđe loahpahan dihte barggu ohcanskoviin.

Sámediggeráđđi nammada lávdegotti guovtti jahkái hávális. Lávdegotti čoahkkádus galgá sihkkarastit ahte lávdegottis lea doarvá gelbbolašvuohta ja bargovásáhus, dasa gullá:

- Formála dutkangelbbolašvuohta (ph.d.) dahje vástideaddji, ja vásáhus sámi dearvvašvuođadutkamis dahje dan sullasaš fágasuorggis.
- Dearvvašvuođafágalaš gelbbolašvuohta.
- Relevánta álbmotrievttálaš gelbbolašvuohta.
- Sámi giella- ja kulturgelbbolašvuohta.

Lávdegoddi sáhtá dárbbu mielde viežžat eanet gelbbolašvuođa, omd. genehtalaš gelbbolašvuođa. Dasto ferte lávdegotti čoahkkádus sihkkarastit sohka bealdássádaga, geográfalaš leavvama ja oppasámi geahččanguovllu. Oppasámi geahččanguovllu sihkkarastit go Ruota ja Suoma sámedikkiit nammadit ovttá lahttu goabbáinai geas lea relevánta gelbbolašvuohta.

Lávdegotti jodiheaddjis lea duppalji etna. Kollektiiva miehtan gáibida unnimusat 2/3 eanetlogu. Lahtuin leat persovnnalaš várrelahtut.

2.1) Lávdegotti mandáhtta.

Sápmelaččain lea kollektiivvalaš iešmearridanvuoigatvuohta siviila ja politihkalaš vuoigatvuođaid ON-konvenšuvnna mielde, ja ekonomalaš, sosiála ja kultuvrralaš vuoigatvuođat (ESK) mielde, ja ON álbmotálbmotjulggaštusa mielde. Maiddái ILO-konvenšuvnna 169 mielde ja Sámedikki ja stáhta eiseválddiid konsultašuvdnabargovuogi mielde, mii lea mearriduvvon gonagaslaš resolušuvnnas 2005:s, lea sápmelaččain vuoigatvuohta searvat ovttárvosaš bealálazžan dearvvašvuođadutkamušprošeavttaid buot dásiin. Sápmelaččain leat álgoálbmogin vuoigatvuođat ja beroštusat genehtalaš resurssaide ON konvenšuvnna mielde biologalaš šláddjivuođa birra; ja goalmát sámi parlamentarihkarkonferánsa 2011:s čuovvulii dan, ahte maiddái sámi humánabiologalaš materiálat gusket dakkár resurssaide.

Lávdegoddi galgá:

- Sámi álbmoga olis addit kollektiiva ja dynámalaš miehtama sámi dearvvašvuođaprošeavttaide Norggas.
- Addit kollektiiva ja dynámalaš miehtama gustovaš sámi dearvvašvuođadutkama etihkalaš njuolggadusaid mielde.
- Árvvoštallat dutkanprošeavttaid sierra čoahkkimis ja ovdal čoahkkimiid medisiinnalaš ja dearvvašvuođafágalaš dutkanetihka Regiovnnalaš lávdegottiin (REK).
- Dárbbu mielde gulahallat ja leat olámuttus medisiinna ja dearvvašvuođafága Nasionála dutkanetihkalaš lávdegotti várás (NEM), REK ja eará relevánta dutkanetihkalaš lávdegottiide.
- Nu bures go vejolaš vástidit dutkanetihkalaš gažaldagaid dutkanjoavkkein ja dutkiin, ja oassálastit relevánta forain.
- Evalueret ja dárbbu mielde evttohit rievdadusaid sámi dearvvašvuođadutkama etihkalaš njuolggadusaide.

3. Láhkaásahusrievdadus

Ođđa personsuodjalusláhka bođii fápmui 2018 geasi. Láhka fievrrida olu prinsihpaid ja njuolggadusaid gustovaš personsuodjalus direktiivvas, muhto dárbbalaš rievdadusat norgga rievttis leat leamaš dárbbalaččat. Čuovusin das bođii *forskrift om befolkningsbaserte helseundersøkelser* (láhkaásahus álbmotdearvvašvuođa iskkademiid várás) fápmui 13.08.2018. Dan mielde sirdojuvvui stuora oassi bearráigeahččandoaimmas medisiinna ja dearvvašvuođafágalaš dutkanetihka Regiovnnalaš lávdegottiin (REK) dutkanásahusaide. Dál besset álbmotdearvvašvuođa iskkadeamit, nu go SAMINOR, čohkket ja vurket dearvvašvuođadieđuid ja biologalaš ávdnasiid, almmá REK-

dohkkeheami haga dahje Datatilsyna (diehtobearráigeahču) konsešuvnna haga. Easka go dieđuid galgá analyseret, de gáibiduvvo dohkkeheapmi REK:s.

Ovdal go čohkke dieđuid, ja dieđuid čohkkedettiin galget dehálaš vuoruheamit ja árvvoštallamat dahkkot. Badjelis namuhuvvon láhkaásahussii berre lasihit ahte eaktuduvvo sámi, kollektiiva miehtan ovdal go dieđut čohkkejuvvojit sámi dearvvašvuodadutkanprošeavttas. Sámediggi váldá dakkaviđe oktavuodá Dearvvašvuodá- ja fuolahusdepartemeanttain konsultašuvnnaid čađaheami várás.

Bajásšaddan- fuolahus- ja oahppolávdegoddi - 003/19

Spørsmål til Sametingsrådet i nevnte sak Etiske retningslinjer og kollektivt samtykke

Under avsnittet Samisk selvbestemmelse og helseforskning

- "Det organ Sametingsrådet utpeker skal ivareta prinsippet om kollektivt samtykke. Dette prinsippet rokker ikke ved enkeltindividets rett til å samtykke, eller å ikke samtykke til deltakelse i forskningsprosjekter. Det kollektive samtykket er dynamisk og kommer i tillegg til andre nødvendige godkjenninger. Før et samisk helseforskningsprosjekt kan iverksettes, skal det foreligge et samisk og dynamisk kollektivt samtykke."

1) Hvordan organiseres dette. Skal det først foreligge et "kollektivt og dynamisk samtykke" før man eventuelt skal kunne reservere seg mot dette?

2) Hva menes med kollektivt og dynamisk samtykke

- Har Sametinget hatt møter med Datatilsynet om saken, jfr. Direktør Bjørn Erik Thons oppfordring fra Desember 2018.

- Hva er målet til Sametingsrådet ? Kort forklart.

- Har Sametingsrådet gått ifra ideen om å registrere samisk etnisitet i Folkeregisteret?

- Under punktet "Samisk selvbestemmelse og helseforskning" lyder en setning "Det organ Sametingsrådet utpeker skal ivareta prinsippet om kollektivt samtykke.", det samme kommer fram i en setning under punkt 2. Ekstern sakkyndig komité "Myndigheten til å avgi et samisk og dynamisk kollektivt samtykke delegeres av Sametingsrådet til en ekstern og sakkyndige komite.", mens senere under samme punkt står det at "Komiteen oppnevnes av Sametinget for to år av gangen."

Hva er det som egentlig gjelder?

- Mener Sametingsrådet at Sametinget, evt. Sametingsrådet jfr. (Det organet Sametingsrådet utpeker..) skal "På vegne av det samiske folk avgi et kollektivt og dynamisk samtykke til samisk helseforskningsprosjekter i Norge. "

Evttodus 1.1 - NSR/NSR-SáB ja SP

Ođđa vuosttaš cealkka goalmát teakstaoasi nuppi čuoggái "2. Olgguldassáššedovdi lávdegoddi" "Sámediggeráđđi nammada lávdegotti guovtti jahkái hávállassii."

Ođđa viđát kulvlačuokkis nuppi čuoggá vuollái "2. Olgguldassáššedovdi lávdegoddi", goalmát teakstaoassái:

- Sámi geavaheaddjiovddastus

Nu ahte teakstaoassi šaddá ná:

"Sámediggeráđđi nammada lávdegotti guovtti jahkái hávállassii. Lávdegotti čoahkkádus galgá

sihkkarastit ahte lávdegottis lea doarvái gelbbolašvuohta ja bargovásáhus, dasa gullet:

- Formála dutkangelbbolašvuohta (ph.d.) dahje vástideaddji, ja bargohárjáneapmi sámii dearvvasvuođadutkamis dahje sullasaš fágasuorggis.
- Dearvvasvuođafágalaš gelbbolašvuohta.
- Relevánta álbmotrievttálaš gelbbolašvuohta.
- Sámi giella- ja kulturgelbbolašvuohta.
- Sámi geavaheaddjiovdastus"

Mearkkašupmi 1.1 - NSR/NSR-Sáb ja SP

Sámediggi deattuha ahte eanet máhttu sámii diliid birra lea ávkin sámii servodahkii. Sámediggi lea sorjasaš máhttu ja dieđuin sámii diliid birra vai sáhtá dahkat máhtovuđot ja diehtovuđot mearrádusaid, ja dan vuodul implementeret árrjaleš doaibmabijuid. Muhto dutkan fertet maidá čađahuvvot dábbalaš dutkanetihkalaš prinsihpaid mielde ja individuála ja oktasaš miehtamiin. Sámediggi deattuha dasto ahte olggobeale áššedovdi lávdegoddi galgá leat friija dutkanetihkalaš áššiid orgána mas lea čanastat sámii dearvvasvuođadutkamiin, ja ahte gieđa guhko prinsihppa guoská lávdegotti doibmi.

Mearkkašupmi 2.1 - NSR/NSR-Sáb ja SP

Duohtavuodá- ja seanadankommišuvnna bargu sáhtá buktit albmosi psykalaš váttuid mat leat šaddan dan eahperievtti geažil mii lea dahkkojuvvon sámii álbmoga vuostá. Čuovusdutkan mii čatnasa duohtavuodá- ja seanadankommišuvnnii lea ovdamearka dutkamis mii sáhtá dahkkojuvvot sámii dearvvasvuođadutkama etihkalaš njuolggadusaid ektui. Luohtamuša oázžuma dihtii sámii álbmogis berre dán lágan čuovusdutkan ollislaččat čuovvut sámii dearvvasvuođadutkama etihkalaš njuolggadusaid.

Evttohus 2.1 - Bargiidbellodat

Cealkka "Oppasámi geahčanguovllu sihkkarastit go Ruota ja Suoma sámedikkat nammadit ovtta lahttu goabbánai geas lea relevánta gelbbolašvuohta." sihkkorjuvvo 4. teakstaoasis.

Golbma vuosttaš teakstaoasi čuoggas 2. Olgguldasaš áššedovdilávdegoddi rievdaduvvojit dánin: "Našuvnnalaš dutkanetihkalaš komitea leat etáhta mii lea čadnojuvvon Máhtodepartementii, mas leat komiteat, lávdegottit ja nammagottit. Mii evttohit ahte Sámediggeráđđi álggaha barggu ásahit olggobeali ja áššedovdi komitea. Dát komitea čadnojuvvo hálddahušlaš eará našuvnnalaš dutkanetihkalaš komiteaide, ja gohčoduvvo "Našuvnnalaš sámii dutkanetihkalaš komitea", man Sámediggeráđđi nammada guovtti jahkái hávássii. Sámediggeráđđi delegere dán komiteai válddi buktit sámii ja dynámalaš kollektiivvalaš miehtama.

Dálá infrastruktuorra berre geavahuvvot dutkanprošeavttaid etihkalaš ovdagihtii dohkkeheami ektui. Dasto lea mearrideaddjin ahte kollektiivvalaš miehtama sáhtá viežžat nu beaktiit go vejolaš.

Dat galgá árvvoštallat prošeavttaid sámii dearvvasvuođadutkama eará njuolggadusaid mielde. Komitea gieđahallá ovdagihtii dohkkeheami ohcamiid ovdal go dat jovdet REK beavdá. Dat sihkkarastorjuvvo nu ahte REK ohcanskovvá, mas lea liŋka njuolggadusaide, biddjojuvvojit dárbbalaš gažaldagat. Sámediggi váldá dakkaviđe oktavuodá REK nordain loahpahan dihte barggu ohcanskoviin. Formálalaš dutkangelbbolašvuohta (ph.d.) dahje vástevaš, ja vásihus sámii dearvvasvuođadutkamiin dahje sullasaš fágasurggiin.

- Dearvvasvuođafágalaš gelbbolašvuohta
- Relevánta álbmotrievttálaš gelbbolašvuohta
- Sámi giella- ja kulturgelbbolašvuohta

Mearkkašupmi 3.1 - Bargiidbellodat

Sámediggi registrere ahte áššečilgehusas SR 077/19 kapihttalas "1. Duogáš" siidu 2 mearkkašuvvo ahte oassi áššis galgá gieđahallojuvvot juovlamánus. Dát oassi áššis guoská čuoggái iii (Sámediggi čielggada vejolašvuođaid ja eavttuid sámii čearddalašvuođadutkama vejolaš registrerema birra álbmotregisteris ja lágas mearriduvvon dearvvasvuođaregisteriin.) Sámediggi oaivvilda ahte dán dievasčoahkkinnáši galgáši ollisin gieđahallat

Álggahus

Bajásšaddan-, fuolahus- ja oahppolávdegoddi lea giedahallan ášši 003/19 Etálaš njuolggadusat sámi dearvvasvuodábálvalusaide. Lávdegoddi ovddida čuovvovaš evttohusa.

Mearkkašupmi 3.2 - Bargiidbellodat

Sámediggi registrere ahte áššečilgehusas SR 077/19 kapihttalis “1. Duogáš” siidu 2 mearkkašuvvo ahte oassi áššis galgá giedahallojuvvot juovlamánus. Dát oassi áššis guoská čuoggái iii (Sámediggi čielggada vejolašvuodaid ja eavttuid sámi čearddalašvuoda vejolaš registrerema birra álbmotregisteris ja lágas mearriduvvon dearvvasvuodaregisteriin.) Sámediggi oaivvilda ahte dán ášši galggašii ollisin giedahallat

Evttohus 2.2 - Bargiidbellodat

Cealkka “Oppasámi geahččanguovllu sihkkarastit go Ruota ja Suoma sámedikkrit nammat ovtta lahttu goabbánai geas lea relevánta gelbbolašvuodta.” sihkkorjuvvo 4. teakstaoasis.

Golbma vuosttaš teakstaoasi čuoggás 2. Olgguldas áššedovdilávdegoddi rievdaduvvojit dánin: “Našuvnnalaš dutkanetihkalaš komitea leat etáhta mii lea čadnojuvvon Máhttodepartementii, mas leat komiteat, lávdegottit ja nammagottit. Mii evttohit ahte Sámediggeráđđi álggaha barggu ásahit olggobeali ja áššedovdi komitea. Dát komitea čadnojuvvo hálldahuslaččat eará našuvnnalaš dutkanetihkalaš komiteaide, ja gohčoduvvo “Našuvnnalaš sámi dutkanetihkalaš komitean”, man Sámediggeráđđi nammada guovtti jahkái háválassii. Sámediggeráđđi delegere dán komiteai válddi buktit sámi ja dynámalaš kollektiivvalaš miehtama.

Dálá infrastruktuvrra berre geavahuvvot dutkanprošeavttaid etihkalaš ovdagihtii dohkkeheami ektui. Dasto lea mearrideaddjin ahte kollektiivvalaš miehtama sáhtta viežžat nu beaktiit go vejolaš.

Dat galgá árvvoštallat prošeavttaid sámi dearvvasvuodadutkama eará njuolggadusaid mielde. Komitea giedahallá ovdagihtii dohkkeheami ohcamiid ovdal go dat jovdet REK beavdá. Dat sihkkarastorjuvvo nu ahte REK ohcanskovvá, mas lea liŋka njuolggadusaide, biddjorjuvvojit dárbašlaš gažaldagat. Sámediggi váldá dakkaviđe oktavuođa REK nordain loahpahan dihte barggu ohcanskoviin. Formálalaš dutkangelbbolašvuodta (ph.d.) dahje vástevaš, ja vásihus sámi dearvvasvuodadutkamiin dahje sullasaš fágasurggiin.

- Dearvvasvuodafágalaš gelbbolašvuodta
- Relevánta álbmotrievttálaš gelbbolašvuodta
- Sámi giella- ja kulturgelbbolašvuodta
- Sámi geavaheaddjiovddasteapmi

BFOL - Mearrádus:

Bajásšaddan-, fuolahus ja oahppolávdegotti árvalus

Álggahus

Bajásšaddan-, fuolahus- ja oahppolávdegoddi lea giedahallan ášši 23/19 Etálaš njuolggadusat sámi dearvvasvuodábálvalusaide. Lávdegoddi ovddida čuovvovaš evttohusa.

Mearkkašumit

Mearkkašupmi ovddiduvvon Norgga Sámiid Riikkasearvvi / Sámeálbmot bellodaga (NSR) Piera Heaika Muotka bokte. Lávdegotti miellahtut Norgga Sámiid Riikkasearvvi (NSR) Gunn Anita Jacobsen, Niko Valkeapää ja Laila Berit Anne Coldevin, Norgga Sámiid Riikkasearvvi / Sámeálbmot bellodaga (NSR/SáB) Márjá-Liissá Partapuoli ja sorjjasmeahtun áirras Kåre Ivar Olli dorjot:

Mearkkašupmi 1

Dát lahtut deattuhit ahte eanet máhttu sámi diliid birra lea ávkin sámi servodahkii. Dát lahtut oaivvildit ahte Sámediggi lea sorjavaš máhtus ja dieđuin sámi diliid birra vai sáhtta dahkat máhttovuđot ja diehtovuđot mearrádusaid, ja dan vuodul implementeret árrjalaš doaibmabijuid. Muhto dutkan ferte maiddá čađahuvvot dábálaš dutkanetihkalaš prinsihpaid mielde ja individuála ja oktasaš miehtamiin. Dát lahtut deattuhit dasto ahte olggobeale áššedovdi lávdegoddi galgá leat friija dutkanetihkalaš áššiid orgána mas lea čanastat sámi dearvvasvuodadutkamii, ja ahte gieđa guhko prinsihppa guoská lávdegotti doibmii.

Mearkkašupmi ovddiduvvon Norgga Sámiid Riikkasearvvi / Sámeálbmot bellodaga (NSR) Thomas Åhrén bokte. Lávdegotti miellahtut Norgga Sámiid Riikkasearvvi (NSR) Gunn Anita Jacobsen, Niko Valkeapää, Piera Heaika Muotka ja Laila Berit Anne Coldevin, Norgga Sámiid Riikkasearvvi / Sámeálbmot bellodaga (NSR/SáB) Márjá-Liissá Partapuoli ja sorjjasmeahtun áirras Kåre Ivar Olli dorjot:

Mearkkašupmi 2

Duohtavuodá- ja seanadankommišuvnna bargu sáhtta buktit albmossii psyhkalaš váttuid mat leat šaddan dan eahperievtti geažil mii lea dahkkojuvvon sámi álbmoga vuostá. Čuovusdutkan mii čatnasa duohtavuodá- ja seanadankommišuvnnii lea ovdamearka dutkamis mii sáhtta dahkkojuvvot sámi dearvvasvuodá dutkama etihkalaš njuolggadusaid ektui. Luohtámuša oazžuma dihtii sámi álbmogis berre dán lágan čuovusdutkan ollislaččat čuovvut sámi dearvvasvuodá dutkama etihkalaš njuolggadusaid.

Mearkkašupmi ovddiduvvon Bargiidbellodaga (BB) Jørn Are Gaski bokte. Lávdegotti miellahttu Sámeálbmotbellodaga Ann-Elise Finbog doarju:

Mearkkašupmi 3

Dát miellahtut registrerejit ahte áššečilgehusas SR 077/19 kapihttalis “1. Duogáš” siidu 2 mearkkašuvvo ahte oassi áššis galgá gieđahaljojuvvot juovlamánus. Dát oassi áššis guoská čuoggái iii (Sámediggi čielggada vejolašvuodaid ja eavttuid sámi čearddalašvuodá vejolaš registrerema birra álbmotregisteris ja lágas mearriduvvon dearvvasvuodáregisteriin.”). Dát miellahtut oaivvildit ahte dán dievasčoahkkinášši galggašii ollisin gieđahallat.

Evttohusat

Evttohus ovddiduvvon Norgga Sámiid Riikkasearvvi / Sámeálbmot bellodaga (NSR) Piera Heaika Muotka bokte. Lávdegotti miellahtut Norgga Sámiid Riikkasearvvi (NSR) Gunn Anita Jacobsen, Niko Valkeapää ja Laila Berit Anne Coldevin, Norgga Sámiid Riikkasearvvi / Sámeálbmot bellodaga (NSR/SáB) Márjá-Liissá Partapuoli ja sorjjasmeahtun áirras Kåre Ivar Olli dorjot:

Evttohus 1

Ođđa vuosttaš cealkka goalmát teakstaoasi nuppi čuoggái “2. Olgguldasaššedovdi lávdegoddi” “Sámediggeráđdi nammada lávdegotti guovtti jahkái hávállassii.”

Ođđa viđát kuvlačuokkis nuppi čuoggá vuollái “2. Olgguldasaššedovdilávdegoddi”, goalmát teakstaoassái:

- Sámi geavaheaddjiovdastus

Nu ahte teakstaoassi šaddá ná:

"Sámediggeráđđi nammada lávdegotti guovtti jahkái hávállassii. Lávdegotti čoahkkádus galgá sihkkarastit ahte lávdegottis lea doarvái gelbbolašvuohta ja bargovásáhus, dasa gullet:

- Formála dutkangelbbolašvuohta (ph.d.) dahje vástideaddji, ja bargohárjáneapmi sámi dearvvasvuođadutkamis dahje sullasaš fágasuorggis.
- Dearvvasvuođafágalaš gelbbolašvuohta.
- Relevánta álbmotrievttálaš gelbbolašvuohta.
- Sámi giella- ja kulturgelbbolašvuohta.
- Sámi geavaheaddjiovdastus"

Mearkkašupmi ovddiduvvon Bargiidbellodaga (BB) Jørn Are Gaski bokte. Lávdegotti miellahttu Sámeálbmotbellodaga Ann-Elise Finbog doarju:

Evttohus 2

Cealkka "Oppasámi geahččanguovllu sihkkarastit go Ruota ja Suoma sámedikkiit nammadit ovttalahttu goabbánai geas lea relevánta gelbbolašvuohta." sihkkorjuvvo 4. teakstaoasis, kapihtal "2. Olgguldas áššedovdilávdegoddi " vuollái.

Golbma vuosttaš teakstaoasi čuoggás 2. Olgguldas áššedovdilávdegoddi rievdaduvvojit dánin: "Našuvnnalaš dutkanetihkalaš komitea leat etáhta mii lea čadnojuvvon Máhtodepartementii, mas leat komiteat, lávdegottit ja nammagottit. Mii evttohit ahte Sámediggeráđđi álggaha barggu ásahit olggobeali ja áššedovdi komitea. Dát komitea čadnojuvvo hálldahuslaččat eará našuvnnalaš dutkanetihkalaš komiteaide, ja gohčoduvvo "Našuvnnalaš sámi dutkanetihkalaš komitean", man Sámediggeráđđi nammada guovtti jahkái hávállassii. Sámediggeráđđi delegere dán komiteai válddi buktit sámi ja dynámalaš kollektiivvalaš miehtama.

Dálá infrastuktuvrra berre geavahuvvot dutkanprošeavttaid etihkalaš ovdagihtii dohkkeheami ektui. Dasto lea mearrideaddjin ahte kollektiivvalaš miehtama sáhtta viežžat nu beaktiit go vejolaš.

Dat galgá árvvoštallat prošeavttaid sámi dearvvasvuođadutkama eará njuolggadusaid mielde. Komitea gieđahallá ovdagihtii dohkkeheami ohcamiid ovdal go dat jovdet REK beavdá. Dat sihkkarastorjuvvo nu ahte REK ohcanskovvá, mas lea liŋka njuolggadusaide, biddjorjuvvojit dárbbášlaš gažaldagat. Sámediggi váldá dakkaviđe oktavuoda REK nordain loahpahan dihte barggu ohcanskoviin. Formálalaš dutkangelbbolašvuohta (ph.d.) dahje vástevaš, ja vásihus sámi dearvvasvuođadutkamiin dahje sullasaš fágasurggiin.

- Dearvvasvuođafágalaš gelbbolašvuohta
- Relevánta álbmotrievttálaš gelbbolašvuohta
- Sámi giella- ja kulturgelbbolašvuohta
- Sámi geavaheaddjiovdasteapmi

Lávdegotti ráva

Lávdegottis eai leat eanet mearkkašumiit dahje evttohusat ja rávve Sámedikki mearridit čuovvovaččat: Sámediggi doarju muđui sámediggeráđi árvalusa.

Sámedikki dievasčoahkkin - 023/19

Mearkkašupmi 4 - Bargiidbellodat, áirras Jørn Are Gaski

Ođđa mearkkašupmi buhte lávdegotti mearkkašumi 3.

Sámediggi oaidná ahte áššečilgehusas SR 077/19 kapihtalis "1. Duogáš" siiddus 2 mearkkašuhtho ahte oassi áššis meannoduvvo juovlamánus. Dát oassi áššis válddaha čuoggá iii ("Sámediggi čielggada vejolašvuođaid ja eavttuid vejolaččat registreret sámi etnisitehta álbmotregistaris ja eará lágas mearriduvvon dearvvasvuođaregisteriin.").

Sámediggi lea vuostá etnalaš registrerema čuoggái, ja mii vásihit ahte sámi álbmogis maiddá lea eahpádus áššái numo dat lea dál. Mii cealkit ahte Sámediggeráđis orro leamen eahpečielga oaidnu áššis, ja bivdit ahte sii čielggadit iežaset oainnu.

Evttohus 3 - Áirras Jørn Are Gaski, Bargiidbellodat

Ođđa evttohus mii evttohuvvo lávdegotti evttohus 2 sadjái

Evttohus:

Cealkka:

“Oppasámi geahččanguovllu sihkkarastit go Ruota ja Suoma sámedikkiit nammadit ovttá lahttu goabbáinai geas lea relevánta gelbbolašvuohta.” 4. teakstaoasis 2. kapihttalis “Olgguldas áššedovdilávdegoddi” rievdaduvvo dánin:

“Maŋimus namuhuvvon sihkkarastojuvvo go árvvoštallá nammadit olbmo Ruota, Suoma ja Ruošša sámedikkiin, ovttá lahttu guđesge relevánta gelbbolašvuođain, go sii lea mearridan iežaset etihkalaš njuolggadusaid dearvvasvuođadutkamiin.

Golbma vuosttaš teakstaoasi čuoggás 2. Olgguldas áššedovdilávdegoddi” rievdaduvvo dánin:

“Našuvnnalaš dutkanetihkalaš komiteat leat etáhtat mat leat čadnojuvvon Máhttodepartementii ja masa leat mielde komiteat, lávdegottit ja nammagottit. Sámediggi dáhttu sámediggeráđi álggahit barggu ásahit olgguldas áššedovdi komitea. Dát komitea čadnojuvvon hálldahuslaččat eará našuvnnalaš dutkanetihkalaš komiteaide, ja gohčoduvvo “Našuvnnalaš sámi dutkanetihkalaš komitean”, man Sámediggi nammada guovtti jahkái háválassii. Sámediggeráđđi delegere dán komiteai válddi addit sámi ja dynámalaš kollektiivvalaš miehtama.

Dálá infrastruktuvrá berre geavahuvvot dutkanprošeavttaid etihkalaš ovdagihtii dohkkeheami ektui. Dasto lea mearrideaddjin ahte kollektiivvalaš miehtama sáhtta viežžat nu beaktiit go vejolaš.

Dat komitea galgá árvvoštallat prošeavttaid sámi dearvvasvuođadutkama eará etihkalaš njuolggadusaid mielde. Komitea gieđahallá ovdagihtii dohkkeheami ohcamiid ovdal go dat jovdet REK beavdá. Dat sihkkarastojuvvo nu ahte REK ohcanskovvá, mas lea liŋka njuolggadusaide, biddjojuvvot dárbbalaš gažaldagat. Sámediggi váldá dakkaviđe oktavuođa REK nordin loahpahan dihte barggu ohcanskoviin.

Formálalaš dutkangelbbolašvuohta (ph.d.) dahje vástevaš, ja vásihus sámi dearvvasvuođadutkamiin dahje sullasaš fágasurggiin.

- Dearvvasvuođafágalaš gelbbolašvuohta
- Relevánta álbmotrievttálaš gelbbolašvuohta
- Sámi giella- ja kulturgelbbolašvuohta
- Sámi geavaheadjiovdasteapmi

Evttohus 4 - Áirras Kjellrun Wilhelmsen, Nordkalottfolket

Sámediggi diehtá ahte iešguđet álbmotjoavkkuin sáhttet leat hástalusat dearvvasvuođa áššiin.

Dutkan sáhtta mielddisbuktit ahte čuolmmat mat gusket earenoamážit sámi diliide bohtet ovdan, ja dákkár dutkan lea dehálaš ja riektá.

Dearvvasvuođahástalusat sáhttet leat šaddan genaid vuođu, dahje makkár birrasis lea bajásšaddan, stuorit servodatrievdamiin, árbejuvvon váivviin, dahje eará olggobealde diliid dihte. Dáid áššiid lea dehálaš čuvget, nu ahte maddái sápmelaččaid dearvvasvuohta háhká seammaárvosaš máhttovuodu go dáčča álbmogis lea.

Sámedikki mielas ii leat dárbu sierra sámi dutkanehtalaš orgánii, sierra ehtalaš njuolggadusaide ii ge kollektiivvalaš miehtamii, muhto oaivvilda ahte ferte sihkkarastit gelbbolašvuođa sámi kulturipmárdusas ja servodateallima birra ásaheavvon nátionála dutkanbirrasiin mat čađahit áigeguovdilis dutkanprošeavttaid.

Evttohus 5 - Áirras Jørn Are Gaski, Bargiidbellodat

1. Etihkalaš njuolggadusat sámi dearvvasvuođadutkama várás

Definišuvdna:

Sámi dearvvašvuođadutkama áigumuš lea háhkat ođđa dieđu dávddaid ja dearvvašvuođa birra, viiddis mearkkašumis. Dát siskkilda maiddá dearvvašvuođabálvalusaid dutkama, ja humánabiologalaš ávdnasiid dutkama buotlágán ulbmiliiguin. Sámi dearvvašvuođadutkan dán mearkkašumis sáhtá mearkkašit:

Čuolmmat/dutkangažaldagat mat gusket sápmelaččaide joavkun,

Ja/dahje

čuolmmat/dutkangažaldagat suohkaniin/regiovnain gos sápmelaččat leat eanetlogus dahje leat stuora oassin álbmogis,

ja/dahje

Čuolmmat/dutkangažaldagat mat gusket sámegillii, sámi kultuvrii, árbevrrui ja/dahje historjái.

Dutkamiid sáhttet čađahit sámi dahje ii-sámi dutkit/dutkanbirrasat. Dain sáhttet iešguđetlágán dutkanhábmemat ja daid sáhtá čađahit iešguđetlágán metodaiguin.

Árvvut

Sámi dutkamiid etihkalaš njuolggadusat galget dutkanprošeavttain nannet sámi kollektiiva vuoigatvuođaid álgoálbmogin. Dat lea maiddá deattuhuvvon Dearvvašvuođa- ja fuolahusdepartemeantta gulaskuddamis álbmotdearvvašvuođa iskkadeami láhkaásahusas: Jus iskkadeamis galget leat dieđut čearddalašvuođa birra, nu go SAMINOR 1 ja SAMINOR 2, de gáibiduvvo earenoamáš etihkalaš árvvoštallan.

Guovddáš árvvut galget leat vuođđun buori ovttasdoaimmii gaskal dearvvašvuođadutkiid, ásašusaid, servodaga ja álbmoga. Muhtun dain árvvuin leat juo gávdnamis dálá dearvvašvuođadutkanlágas ja guoskevaš etihkalaš njuolggadusain. Dat deattuhit olmmošárvvu ja olmmošvuoigatvuođaid, ja oassálastiid sihkarvuohta ja buresbirgejupmi galgá vuoruhuvvot ovdalii diehtaga ja servodaga beroštusaid. Informerejuvvon, eaktodáhtolaš, nanu ja duođašteaddji miehtama bokte vuhtiiváldojit ovttaskas olbmo beroštusat, ja dainna lágiin sihkkarastit ahte ovttaskas olmmoš eaiggáda iežas iskosiid ja dieđuid iežas dutkanbohtosiid birra. Sámi kollektiiva vuoigatvuođaid vuođul álgoálbmogin, ja guovddáš dutkanetihkalaš prinsihpaid vuođul mat guddet dearvvašvuođadutkama, lea sámi dearvvašvuođadutkan huksejuvvon čuovvovaš guovddášárvvuid ala:

Etihkalaš njuolggadusaid guovddáš árvvut sámi dearvvašvuođadutkama ja sámi humánabiologalaš ávdnasiid dutkama várás.

Gaskavuohta gaskal sámi servodaga/informánttaid ja dutkiid ja sin ásašusat, ferte leat hábmeyuvvon árvvusatnemiin, vuostevurolašvuođain, dásseárvvuin, ovddasvástádusain, kultuvrralaš oadjebasvuođain ja sámi iešmearridemiin juohke dutkanprošeavttas, beroškeahhtá prošeavtta ulbmilis, hábmemis dahje metodas. Dovdat ja dohkkehit ahte sápmelaččat leat álgoálbmot, ja maiddá sin integritehta árvvusatnin, lea dáid árvvuid vuođđu. Dutkanprošeavtta hábmen mearrida lihkestuvvá go prošeakta olahit mihtuid, leat ávkin servodahkii, ja váikkuhit buriid rievdadusaid álbmotdearvvašvuođas. Prošeavttas mii dutkanproseassa buot dásiin vuođđuduvvá dásseárvvus ja vuostevurolaš oassálastimis gaskal dutkiid ja sámi servodaga/informánttaid, lea buoremus vejolašvuohta speadjalastit bajábealde namuhuvvon guovddášárvvuid.

Sámi iešmearrideapmi ja dearvvašvuođadutkan

Sámi iešmearrideapmi lea vuoigatvuohta ON-konvenšuvnna mielde siviila ja politihkalaš vuoigatvuođaid birra, ja ekonomalaš, sosiála ja kultuvrralaš vuoigatvuođaid mielde, ja ON julggaštusa mielde. Sámi iešmearrideapmi sáhtá dearvvašvuođadutkamiid oktavuodas mearriduvvon prinsihppan kollektiiva miehtamii. Orgána maid Sámediggi vállje galgá vuhtiiváldit kollektiiva miehtama prinsihpa. Dat prinsihppa ii guoskka ovttaskas olbmo vuoigatvuhtii miehtat, dahje ii miehtat searvat dutkanprosektii. Kollektiiva miehtan lea dynámalaš ja doaibmá lassin eará dárbbalaš dohkkehemiide.

Sámi ja dynámalaš kollektiiva miehtan galgá ordnejuvvon ovdal go sáhtá álggahit dearvvašvuodadutkanprošeavtta.

Bargoguoibmevuotta gaskal dutkanásahusaid ja sámi servodaga/informánttaid

Sámegiela, sámi kulturárvvuid ja árbevieruid galgá árvvus atnit. Dat mearkkaša ahte sámi servodat/informánttat galget beassat mielde váikkuhit prošeavtta. Sávaldat lea ahte dutkanprošeavttat nu bures go vejolaš geahččalit doalahit ovtadássásaš bargoguoibmevuotta prinsihpa gaskal dutkanjoavkkuid/dutkanásahusaid ja sámi servodaga/informánttaid, dan rájes go prošeaktajurdda vuolgahuvvo dassáži go prošeakta loahpahuvvo.

Mot bargoguoibmevuotta galgá čađahit ja vuhtiiváldit ferte čilgejuvvot dárbbaslaččat.

Sámi dilálašvuotta birra máhttu

Galgá duođaštit ahte prošeaktajoavkkus lea doarvá máhttu dearvvašvuotta, árbevieruid, historjja, árbedieđu ja sosiála dili birra Sámis. Oassálastit galget vásihit ahte dutkan masa leat bovdejuvvon searvat, lea kultuvrralaččat oadjebas. Dainna oaivvilduvvo ahte dutkan galgá čalmmustahttit ja árvvusatnit kultuvrralaš dili, árvvuid ja bargovugiid mat sáhttet váikkuhit dutkama ulbmila. Dutkan galgá čájehit sámi kultuvrra ja servodagaid girjávuotta ja variašuvnnaid, ii ge galgga váikkuhit stereotiippalaš govvidemiide. Sápmelaččaid definieren/kategoriseren joavkun ferte sihkkarastit dan. Sámi dearvvašvuodadutkan galgá buvttelit máhtolašvuotta, ii ge stigmatiserema.

Galgá duođaštit máhtu dearvvašvuotta, árbevieruid, historjja, árbedieđu ja sosiála diliid birra Sámis, mat leat áigequovdilát prošeavtta mihttomeari ektui ja dutkangažaldaga/čuolmma ektui.

Humánabiologalaš ávdnasiid ja genehtalaš dutkama árvvolaš ja ovddasvástideaddji giedahallan

Sápmelaččaid mielas sáhtá humánabiologalaš ávdnasiid dutkan dovdot dorvvuheapmin ovdalaš rasisttalaš ja vealaheaddji dutkamušaid dihte. Genehtalaš dutkan lea earenomáš miellagiddevaš go guoská ođđa teknologijii. Ovdamearkka dihte sáhttet álgoálbmogat vásihit humána genadutkama (genomforskning) stuora dáhtaseahtain, mii kárte genehtalaš variašuvnna ja májggabealatvuotta, earenomáš áittan.

Humánabiologalaš ávdnasiid dutkama oktavuodas galgá láhttet árvvolaččat ja galgá čilget:

- *materiála čohkkema áigumuša;*
- *čohkkenmetoda, vurdema, juohkima, eksporta, mot materiála analysere ja mot jávkaduvvo;*
- *sápmelaččaid kollektiiva vuoigatvuodát ovdamuniide mat bohtet sámi humánabiologalaš ávdnasiid ávkkástallamis.*

Kollektiiva miehtama viežžan álbmotiskkademiide mas ovdalaččas lea viiddis miehtan

Olu prošeavttain mat leat jođus ja dohkkehuvvon, lea viiddis miehtan dárkilis viiddis definerejuvvon dutkanulbmiliidda. Jus ođđa prošeavttas áigu atnit dieđuid ja materiálad, mat ovdalaččas leat čohkkejuvvon ja mat definerejuvvojit sámi dearvvašvuodadutkamin, de ferte goitge viežžat kollektiiva miehtama. Ovdamearkka dihte sáhtá dat guoskat guhkesáiggi dutkamiidda ja olmmošdutkamušaide.

Ođđa prošeavttain main lea viiddis miehtan, ferte maiddá ohcat kollektiiva miehtama.

Dát njuolggadusat sáhttet geavahuvvot vuolggasadjin oppasámi ja bajitdási njuolggadusaid ráhkadeapmái sámi dearvvašvuodadutkama várás.

Ášši meannudeapmi álggahuvvui 05.06.19 dii. 17.30

Jienasteapmi

39 áirasis ledje 37 čoahkis. Jienasteapmi čađahuvvui čuovvovaš vuogi mielde:

- Evttohus 4 hilgojuvvui 35 jienain 2 jiena vuostá
- Evttohus 3 hilgojuvvui 29 jienain 8 jiena vuostá
- Evttohus 5 hilgojuvvui 29 jienain 8 jiena vuostá
- Evttohus 1 mearriduvvui 32 jienain 5 jiena vuostá
- Bajásšaddan- fuolahus- ja oahppolávdegotti ráva mearriduvvui 34 jienain 3 jiena vuostá

Evttohus 2 ii ovddiduvvon

Beavdegirjelasáhusat

Dán áššis ii ovddiduvvon beavdegirjelasáhus.

Sáhkavuorrolistu ja replihkat

	Sáhkavuorru	Replihkka
1	Kåre Olli, áššejođiheaddji	
2	Mikkel Eskil Mikkelsen	
3	Niko Valkeapää	
4	Viktor Bomstad	
5	Jørn Are Gaski	Márjá-Liissá Partapuoli
		Mikkel Eskil Mikkelsen
	Jørn Are Gaski	
6	Kjellrun Wilhelmsen	Jørn Are Gaski
		Márjá-Liissá Partapuoli
		Kåre Olli
	Kjellrun Wilhelmsen	
	Bjørn Inge Mo, čoahkkinortnegii	
		Bjørn Inge Mo
	Kjellrun Wilhelmsen	
7	Anders Somby jr.	Ronny Wilhelmsen
	Anders Somby jr.	
8	Ann-Elise Finbog	
9	Jon Isak Gælok	
10	Elisabeth Erke	Márjá-Liissá Partapuoli
11	Márjá-Liissá Partapuoli	Ronny Wilhelmsen
	Márjá-Liissá Partapuoli	
12	Kåre Olli	Jørn Are Gaski
		Márjá-Liissá Partapuoli
		Kjellrun Wilhelmsen
	Kåre Olli	
13	Jørn Are Gaski	Mikkel Eskil Mikkelsen
		Aili Keskitalo
		Thomas Åhrén
	Jørn Are Gaski	
14	Thomas Åhrén	
15	Ronny Wilhelmsen	
16	Aili Keskitalo	
17	Márjá-Liissá Partapuoli	
18	Kåre Olli, áššejođiheaddji	
	Ronny Wilhelmsen, čoahkkinortnegii	

	Márjá-Liissá Partapuoli, čoahkkinnortnegii	
	Jørn Are Gaski, čoahkkinnortnegii	
	Jørn Are Gaski, čoahkkinnortnegii	
	Runar Myrnes Balto, čoahkkinnortnegii	

DC - Mearrádus:

Sámi dearvvašvuođadutkan lea dutkansuorgi mii dál jođánit ovdána. Seammás eai vuhtiiváldde lágat eaige gullevaš dutkanetihkalaš njuolggadusat sápmelaččaid kollektiivvalaš iešmearridanvuoigatvuođaid go guoská dákkár dutkamii.

Dasto lea humánabiologalaš materiálaid mearkkašupmi dutkanresursan lassánan, ođđa bioteknologalaš analyserenmetodaid bokte ja ođđa máhtu bokte genetihka ja buozalmasvuođa čanastagaid birra. Dás lea mearkkašupmi pasieantadikšumii, máhttoovddideapmái ja dutkamii, ja sáhtta váikkuhit boahttevaš dearvvašvuođabálvalusaid ja álbmotdearvvašvuođabarggu.

Das čuvvot dattetge čuoimmat sámi álbmoga čearddalašvuođa ja genehtalaš resurssaid ráđđenvuoigatvuođaid ektui. Sámediggi oaivvilda ahte mii dárbbasit sámi servodagas prinsihpalaš debáhtaid dutkamiid birra mat dahkkojit sámi servodagas, sámi humánabiologalaš materiálaid geavaheami ja hálldašeami birra ja sámi vuoigatvuođaid birra dán barggus.

Sápmelaččain lea kollektiivvalaš iešmearridanvuoigatvuohta siviila ja politihkalaš vuoigatvuođaid ON-konvenšuvnna mielde, ja ekonomalaš, sosiála ja kultuvrralaš vuoigatvuođat (ESK) mielde, ja ON álbmotálbmotjulggastusa mielde. Maiddái ILO-konvenšuvnna 169 mielde ja Sámedikki ja stáhta eiseválddiid konsultašuvdnabargovuogi mielde, mii lea mearriduvvon gonagaslaš resolušuvnnas 2005:s, lea sápmelaččain vuoigatvuohta searvat ovttárvosaš bealálazžan dearvvašvuođadutkamušprošeavttaid buot dásiin. Sápmelaččain leat álgoálbmogin vuoigatvuođat ja beroštusat genehtalaš resurssaide ON konvenšuvnna mielde biologalaš šláddjivuođa birra; ja goalmát sámi parlamentarihkarkonferánsa 2011:s čuovvulii dan, ahte maiddái sámi humánabiologalaš materiálat gusket dakkár resurssaide.

Sámediggeráđđi nammadii 2016:s lávdegotti mas leat ovddasteaddjit sámi dearvvašvuođafágalaš dutkanbirrasii ja juridihkalaš fagačeahpit, mii galgá hábmēt sámi dearvvašvuođadutkama várás etihkalaš njuolggadusaid evttohusa. Njuolggadusaiguin háliida Sámediggi sihkkarastit ahte sámi dearvvašvuođadutkan vuođđuduvvá álgoálbmogiid iešmearridanvuoigatvuhtii, ja vuhtiiváldá ja árvvusatná sámi kultuvrra ja sámi servodaga girjáivuođa ja iešvuođa.

Dan vuođul mearrida Sámediggi čuovvovačča:

1. Etihkalaš njuolggadusat sámi dearvvašvuođadutkama várás

Definišuvdna:

Sámi dearvvašvuođadutkama áigumuš lea háhkat ođđa dieđu dávddaid ja dearvvašvuođa birra, viiddis mearkkašumis. Dát siskkilda maiddái dearvvašvuođabálvalusaid dutkama, ja humánabiologalaš ávdnasiid dutkama buotlágán ulbmiliiguin. Sámi dearvvašvuođadutkan dán mearkkašumis sáhtta mearkkašit:

Čuoimmat/dutkangažaldagat mat gusket sápmelaččaide joavkun,

Ja/dahje

čuoimmat/dutkangažaldagat suohkaniin/regiovnain gos sápmelaččat leat eanetlogus dahje leat stuora oassin álbmogis,

ja/dahje

Čuoimmat/dutkangažaldagat mat gusket sámegillii, sámi kultuvrii, árbeviriid ja/dahje historjái.

Dutkamiid sáhttet čađahit sámi dahje ii-sámi dutkit/dutkanbirrasat. Dain sáhttet iešguđetlágán dutkanhábmemat ja daid sáhttá čađahit iešguđetlágán metodaiguin.

Árvvut

Sámi dutkamiid etihkalaš njuolggadusat galget dutkanprošeavttain nannet sámi kollektiiva vuoigatvuođaid álgoálbmogin. Dat lea maiddá deattuhuvvon Dearvvašvuođa- ja fuolahusdepartemeantta gulaskuddamis álbmotdearvvašvuođa iskkadeami láhkaásahusas: Jus iskkadeamis galget leat dieđut čearddalašvuođa birra, nu go SAMINOR 1 ja SAMINOR 2, de gáibiduvvo earenoamáš etihkalaš árvvoštallan.

Guovddáš árvvut galget leat vuodđun buori ovttasdoaibmamii gaskal dearvvašvuođadutkiid, ásašusaid, servodaga ja álbmoga. Muhtun dain árvvuin leat juo gávdnamis dálá dearvvašvuođadutkanlágas ja guoskevaš etihkalaš njuolggadusain. Dat deattuhit olmmošárvvu ja olmmošvuoigatvuođaid, ja oassálastiid sihkarvuohta ja buresbirgejupmi galgá vuoruhuvvot ovdalii diehtaga ja servodaga beroštusaid. Informerejuvvon, eaktodáhtolaš, nanu ja duođašteaddji miehtama bokte vuhtiiváldojit ovttaskas olbmo beroštusaid, ja dainna lágiin sihkkarastit ahte ovttaskas olmmoš eaiggáda iežas iskosiid ja dieđuid iežas dutkanbohtosiid birra. Sámi kollektiiva vuoigatvuođaid vuodul álgoálbmogin, ja guovddáš dutkanetihkalaš prinsihpaid vuodul mat guddet dearvvašvuođadutkama, lea sámi dearvvašvuođadutkan huksejuvvon čuovvovaš guovddášárvvuid ala:

Etihkalaš njuolggadusaid guovddáš árvvut sámi dearvvašvuođadutkama ja sámi humánabiologalaš ávdnasiid dutkama várás.

Gaskavuohta gaskal sámi servodaga/informánttaid ja dutkiid ja sin ásašusaid, ferte leat hábmejuvvon árvvusatnimiin, vuostevurolašvuođain, dásseárvvuin, ovddasvástádusain, kultuvrralaš oadjebasvuođain ja sámi iešmearridemiin juohke dutkanprošeavttas, beroškeahttá prošeavtta ulbmilis, hábmemis dahje metodos. Dovdat ja dohkkehit ahte sápmelaččat leat álgoálbmot, ja maiddá sin

integritehta árvvusatnin, lea dáid árvvuid vuodđu. Dutkanprošeavtta hábmen mearrida lihkostuvvá go prošeakta olahit mihtuid, leat ávkin servodahkii, ja váikkuhit buriid rievdadusaid álbmotdearvvašvuodas. Prošeavttas mii dutkanproseassa buot dásiin vuodđuduvvá dásseárvvus ja vuostevurolaš oassálastimis gaskal dutkiid ja sámi servodaga/informánttaid, lea buoremus vejolašvuhta speadjalastit bajábealde namuhuvvon guovddášárvvuid.

Sámi iešmearrideapmi ja dearvvašvuodadutkan

Sámi iešmearrideapmi lea vuoigatvuhta ON-konvenšuvnna mielde siviila ja politihkalaš vuoigatvuodaid birra, ja ekonomalaš, sosiála ja kultuvrralaš vuoigatvuodaid mielde, ja ON julggaštusa mielde. Sámi iešmearrideapmi sáhttá dearvvašvuodadutkamiid oktavuodas mearriduvvon prinsihppan kollektiiva miehtamii. Orgána maid Sámediggi vállje galgá vuhtiiváldit kollektiiva miehtama prinsihpa. Dat prinsihppa ii guoskka ovttaskas olbmo vuoigatvuhtii miehtat, dahje ii miehtat searvat dutkanprošektii. Kollektiiva miehtan lea dynámalaš ja doaibmá lassin eará dárbbalaš dohkkehemiide.

Sámi ja dynámalaš kollektiiva miehtan galgá ordnejuvvon ovdal go sáhttá álggahit dearvvašvuodadutkanprošeavtta.

Bargoguoibmevuhta gaskal dutkanásahusaid ja sámi servodaga/informánttaid

Sámegiela, sámi kulturárvvuid ja árbevieruid galgá árvvus atnit. Dat mearkkaša ahte sámi servodat/informánttat galget beassat mielde váikkuhit prošeavtta. Sávaldat lea ahte dutkanprošeavttat nu bures go vejolaš geahččalit doalahit ovtadássásaš bargoguoibmevuoda prinsihpa gaskal dutkanjoavkkuid/dutkanásahusaid ja sámi servodaga/informánttaid, dan rájes go prošeaktajurdda vuolgguhuvvo dassáži go prošeakta loahpahuvo.

Mot bargoguoibmevuoda galgá čadahiit ja vuhtiiváldit ferte čilgejuvvot dárbbalašlaččat.

Sámi dilálašvuoda birra máhttu

Galgá duođaštit ahte prošeaktajoavkkus lea doarvái máhttu dearvvašvuoda, árbevieruid, historijá, árbedieđu ja sosiála dili birra Sámis. Oassálastit galget vásihit ahte dutkan masa leat bovdejuvvon searvat, lea kultuvrralaččat oadjebas. Dainna oaivvilduvvo ahte dutkan galgá čalmmustahttit ja árvvusatnit kultuvrralaš dili, árvvuid ja bargovugiid mat sáhttet váikkuhit dutkama ulbmila. Dutkan galgá čájehit sámi kultuvrra ja servodagaid girjáivuoda ja variašuvnnaid, ii ge galgga váikkuhit stereotippalaš govvidemiide. Sápmlaččaid definieren/kategoriseren joavkun ferte sihkkarastit dan. Sámi dearvvašvuodadutkan galgá buvttelit máhtolašvuoda, ii ge stigmatiserema.

Galgá duođaštit máhtu dearvvašvuoda, árbevieruid, historijá, árbedieđu ja sosiála diliid birra Sámis, mat leat áigequovdilast prošeavtta mihttomeari ektui ja dutkangažaldaga/čuolmma ektui.

Humánabiologalaš ávdnasiid ja genehtalaš dutkama árvvolaš ja ovddasvástideaddji gieđahallan

Sápmlaččaid mielas sáhttá humánabiologalaš ávdnasiid dutkan dovdot dorvvuheapmin ovdalaš rasisttalaš ja vealaheaddji dutkamušaid dihte. Genehtalaš dutkan lea earenomáš miellagiddevaš go guoská ođđa teknologijii. Ovdamearkka dihte sáhttet álgoálbmogat vásihit humána genadutkama (genomforskning) stuora dáhtasehtain, mii kárte genehtalaš variašuvnna ja mánggabealatvuoda, earenomáš áittan.

Humánabiologalaš ávdnasiid dutkama oktavuodas galgá láhttet árvvolaččat ja galgá čilget:

- *materiála čohkkema áigumuša;*

- *čohkkenmetoda, vurdema, juohkima, eksporta, mot materiála analysere ja mot jávkaduvvo;*

- *sápmlaččaid kollektiiva vuoigatvuodas ovdamuniide mat bohtet sámi humánabiologalaš ávdnasiid ávkkástallamis.*

Kollektiiva miehtama viežžan álbmotiskkademiide mas ovdalaččas lea viiddis miehtan

Olu prošeavttain mat leat jođus ja dohkkehuvvon, lea viiddis miehtan dárkilis viiddis definerejuvvon dutkanulbmiliidda. Jus ođđa prošeavttas áigu atnit dieđuid ja materiálaid, mat ovdalaččas leat čohkkejuvvon ja mat definerejuvvojit sámi dearvvašvuođadutkamin, de ferte goitge viežžat kollektiiva miehtama. Ovdamearkka dihte sáhtta dat guoskat guhkesáiggi dutkamiidda ja olmmošdutkanmušaide.

Ođđa prošeavttain main lea viiddis miehtan, ferte maiddá ohcat kollektiiva miehtama.

Dát njuolggadusat sáhttet geavahuvvot vuolggasadjin oppasámi ja bajitdási njuolggadusaid ráhkadeapmái sámi dearvvašvuođadutkama várás.

2. Olgguldas áššedovdilávdegoddi

Dáláš vuodđostruktuvrra berre ávkástallat go guoská dutkanprošeavttaid etihkalaš ovddalgihtii dohkkeheapmái. Viidasit lea dehálaš viežžat kollektiiva miehtama nu beaktilit go vejolaš. Sámediggeráđđi delegere válddi olgguldas ja áššedovdi lávdegoddái addit sámi ja kollektiiva miehtama. Sii galget árvvoštallat prošeavttaid sámi dearvvašvuođadutkama etihkalaš njuolggadusaid ektui.

Lávdegoddi meannuda ovddalgihtii dohkkeheami ohcamiid ovdal go dat bohtet REK beavdá. Dat sihkkarastojuvvo dan bokte ahte lasihit dárbbalaš gažaldagaid REK ohcanskovvá mas lea liŋka njuolggadusaide. Sámediggi váldá oktavuodá davvi REK:in dakkaviđe loahpahan dihte barggu ohcanskoviin.

Sámediggeráđđi nammada lávdegotti guovtti jahkái hávális. Lávdegotti čoahkkádus galgá sihkkarastit ahte lávdegottis lea doarvá gelbbolašvuohta ja bargovásáhus, dasa gullá:

- Formála dutkangelbbolašvuohta (ph.d.) dahje vástideaddji, ja vásáhus sámi dearvvašvuođadutkamis dahje dan sullasaš fágasuorggis.
- Dearvvašvuođafágalaš gelbbolašvuohta.
- Relevánta álbmotrievttálaš gelbbolašvuohta.
- Sámi giella- ja kulturgelbbolašvuohta
- Sámi geavaheaddjiovdastus

Lávdegoddi sáhtta dárbbu mielde viežžat eanet gelbbolašvuođa, omd. genehtalaš gelbbolašvuođa. Dasto ferte lávdegotti čoahkkádus sihkkarastit sohka bealdássádaga, geográfalaš leavvama ja oppasámi geahččanguovllu. Oppasámi geahččanguovllu sihkkarastit go Ruota ja Suoma sámedikkis nammadit ovttá lahttu goabbáinai geas lea relevánta gelbbolašvuohta.

Lávdegotti jodiheaddjis lea duppaljieta. Kollektiiva miehtan gáibida unnimusat 2/3 eanetlogu. Lahtuin leat persovnnalaš várrelahtut.

2.1) Lávdegotti mandáhtta.

Sápmelaččain lea kollektiivvalaš iešmearridanvuoigatvuohta siviila ja politihkalaš vuoigatvuođaid ON-konvenšuvnna mielde, ja ekonomalaš, sosiála ja kultuvrralaš vuoigatvuođat (ESK) mielde, ja ON álbmotálbmo tjulggastusa mielde. Maiddá ILO-konvenšuvnna 169 mielde ja Sámedikki ja stáhta eiseváldiid konsultašuvdnabargovuogi mielde, mii lea mearriduvvon gonagaslaš resolušuvnnas 2005:s, lea sápmelaččain vuoigatvuohta searvat ovttárvosaš bealálažžan dearvvašvuođadutkamušprošeavttaid buot dásiin. Sápmelaččain leat álgoálbmogin vuoigatvuođat ja beroštusat genehtalaš resurssaide ON konvenšuvnna mielde biologalaš sláddjivuođa birra; ja goalmát sámi parlamentarihkarkonferánsa 2011:s čuovvuli dan, ahte maiddá sámi humánabiologalaš materiálat gusket dakkár resurssaide.

Lávdegoddi galgá:

- Sámi álbmoga olis addit kollektiiva ja dynámalaš miehtama sámi dearvvašvuođaprošeavttaide Norggas.

- Addit kollektiiva ja dynámalaš miehtama gustovaš sámi dearvvašvuodadutkama etihkalaš njuolggadusaid mielde.
- Árvvoštallat dutkanprošeavttaid sierra čoahkkimis ja ovdal čoahkkimiid medisiinnalaš ja dearvvašvuodafágalaš dutkanetihka Regiovnkalaš lávdegottiin (REK).
- Dárbbu mielde gulahallat ja leat olámuttus medisiinna ja dearvvašvuodafága Nationála dutkanetihkalaš lávdegotti várás (NEM), REK ja eará relevánta dutkanetihkalaš lávdegottiide.
- Nu bures go vejolaš vástidit dutkanetihkalaš gažaldagaid dutkanjoavkkuin ja dutkiin, ja oassálastit relevánta forain.
- Evalueret ja dárbbu mielde evttohit rievdadusaid sámi dearvvašvuodadutkama etihkalaš njuolggadusaide.

3. Láhkaásahusrievdadus

Ođđa personsuodjalusláhka bođii fápmui 2018 geasi. Láhka fievrrida olu prinsihpaid ja njuolggadusaid gustovaš personsuodjalus direktiivvas, muhto dárbbalaš rievdadusat norgga rievttis leat leamaš dárbbalaččat. Čuovusin das bođii *forskrift om befolkningsbaserte helseundersøkelser* (láhkaásahus álbmotdearvvašvuoda iskkademiid várás) fápmui 13.08.2018. Dan mielde sirdojuvvui stuora oassi bearráigeahččandoaimmas medisiinna ja dearvvašvuodafágalaš dutkanetihka Regiovnkalaš lávdegottiin (REK) dutkanásahusaide. Dál besset álbmotdearvvašvuoda iskkadeamit, nu go SAMINOR, čohkket ja vurket dearvvašvuodadieđuid ja biologalaš ávdnasiid, almmá REK-dohkkeheami haga dahje Datatilsyna (diehtobearráigeahču) konsešuvnna haga. Easka go dieđuid galgá analyseret, de gáibiduvvo dohkkeheapmi REK:s.

Ovdal go čohkke dieđuid, ja dieđuid čohkkedettiin galget dehálaš vuoruheamit ja árvvoštallamat dahkkot. Badjelis namuhuvvon láhkaásahussii berre lasihit ahte eaktuduvvo sámi, kollektiiva miehtan ovdal go dieđut čohkkejuvvojit sámi dearvvašvuodadutkanprošeavttas. Sámediggi váldá dakkaviđe oktavuoda Dearvvašvuoda- ja fuolahusdepartementtain konsultašuvnnaid čađaheami várás.

Ášši meannudeapmi loahpahuvvui 05.06.19 dii. 19.10

Ášši 024/19	Sámedikki dievasčoahkkin	04.06.2019-07.06.2019
-------------	--------------------------	-----------------------

Bearráigehččanlávdegotti jahkedieđáhus 2018

	Áššennr. 19/127
--	--------------------

Mildosat

Evttohusat ja mearkkašumit

Bearráigehččanlávdegotti árvalus:

Sámediggi lea guorahallan bearráigehččanlávdegotti 2018 jahkedieđáhusa. Dieđáhus čuovvu čoahkkingirjji.

Bearráigehččanlávdegotti jahkedieđáhus 2018

1. ÁLGU

Sierra njuolggadusaid mielde Bearráigehččanlávdegotti ovddasvástádus- ja bargosuorgái § 2 galgá Bearráigehččanlávdegoddi «... *fágalaš vuođuin doaimmahit parlamentáralaš bearráigehču ja stivrenberráigehču iskamiin ja čielggademiin áššebeliid, árvvoštallat daid ásahuvvon eavttuid ja ortnegiid ektui, ja čujuhit vejolaš boasttuvuođaid ja váilevašvuođaid.*

Bearráigehččanlávdegottis dahje sis geasa Bearráigehččanlávdegoddi lea fápmudan válddi, lea dievaslaš vuoigatvuohta beassat oaidnit Sámedikki dokumeanttaid, rapportaid ja sullasaččaid».

Bearráigehččanlávdegotti barggut oidnojit Sámedikki čoahkkinortnegis § 16. Lávdegotti barggut leat:

a) doaimmahit parlamentáralaš bearráigehču doaimmas mii ruhtaduvvo Sámedikki bušeahtas, ja

b) bearráigehččat Sámedikki jahkerehketdoalu, ja vejolaš mearkkašumiid maid Riikkarevišuvdna lea buktán dáidda.

Lávdegoddi oázžu iskkadit Sámedikki hálddahusa go atná dan dárbbaslažžan Sámedikki bearráigehču dihte. Ovdal go lávdegoddi ieš dahká dákkár iskkademiid, de galgá dieđihit sámediggeráđđái, dahje dievasčoahkkinjođihangodái, mii lea geatnegas buktit dieđuid mat jerrojuvvojit.

Lávdegoddi sáhttá ovddidit árvalusa Sámedikki dievasčoahkkimii áššiin maid meannuda. Lávdegotti guokte miellahtu unnitlohku sáhttiba gáibidit ahte lávdegoddi váldá dihto ášši

meannudeapmái.

Dievasčoahkkinn sáhtta mearridit sierra njuolggadusaid Bearráigeahččanlávdegotti ovddasvástádus- ja bargosuorgái.

Sámedikki bearráigeahččanlávdegoddi galgá Sierra njuolggadusaid mielde Bearráigeahččanlávdegotti ovddasvástádus- ja bargosuorgái § 5 ráhkadit jahkedieđáhusa. Jahkedieđáhus galgá govvet Bearráigeahččanlávdegotti doaimma vássán jagis.

2. BEARRÁIGEAHČČANLÁVDEGOTTI MIELLAHTUT

Sámediggi vállji 12.10.17 áššis 040/17 čuovvovaš miellahtuid bearráigeahččanlávdegoddái 2017 – 2021 áigodahkii:

1. Jørn Are Gaski, jođiheaddji
2. Ann-Elise Finbog, nubbi jođiheaddji
3. Arthur Tørfoss, miellahttu
4. Gunn Anita Jacobsen, miellahttu
5. Mathis N. Eira, miellahttu

3. BEARRÁIGEAHČČANLÁVDEGOTTI DOAIBMA

Čađahuvvon čoahkkimat:

• Romssas	20.03.18 ja 21.03.18	
• Romssas	24.04.18	
• Oslos	21.06.18	
• Romssas		17.09.18

Bearráigeahččanlávdegoddi lea čađahan čuovvovaš kurssa/seminára:

- Lávdegotti lahtut leat searvan NKRF bearráigeahččanlávdegottiid konferánsii 2018 Gardermoenis 07.02.18 – 08.02.18.

Lávdegoddi lea čađahan sierra oahpahusa mátkerehkegiid birra 21.03.18.

Rámmašiehtadus áššemeannudanbálvalusaid várás

Sámedikki bearráigeahččanlávdegoddi lea dahkan rámmašiehtadusa Søstrene Åsjord AS:in. Rámmašiehtadus gusto 3 jagi ja loahpahuvvo 30.06.19. Šiehtadus addá vuogiatvuoda dan guhkidit ovtain jagiin.

Bearráigeahččanlávdegoddi lea gieđahallan 28 ášši ja vállje deattuhit čuovvovaš áššiid gieđahallama:

02/18 Riikarevišuvdna ja raporta doarjjaruđaid birra maid Sámediggi hálldaša

Riikarevišuvdna searvvai čoahkkimii ja presenterii raportta *Revisjonsrapport for 2017 om tilskuddsmidler forvaltet i Sametinget*.

Bearráigeahččanlávdegoddi válddi diehtun raportta čilgema.

03/18 Čoahkkinplána 2018

Čuovvovaš čoahkkinplána oktan čoahkkinbáikkiiguin mearriduvvui:

- 24.04.18 – 25.04.18 Romssas
- 26.06.18 – 27.06.18 Romssas
- 28.08.18 – 29.08.18 Oslos
- 23.10.18 – 24.10.18 Romssas

04/18 Bearráigeahččanlávdegotti jahkedieđáhus 2017 – hálldahusa čilgehus

Lávdegotti jahkedieđáhusevttohus ovddiduvvui lávdegoddái.

Mearrádus:

Čoahkkima rievdadusat biddjojuvvojit dokumentii ja divvojuvvon evttohus ovddiduvvo boahhte čoahkkimii.

05/18 31.12.17 ja 28.02.18 rehketdoalut

Namuhuvvon áigodagaid rehketdoalut ovddiduvvon lávdegoddái.

Mearrádus:

Lávdegoddi váldá rehketdoaluid diehtun.

06/18 Vejolaš áššit

Gieđahallamii:

- Arthur Tørfoss 13.02.18 ja 20.03.18 e-poasttat
- Jørn Are Gaski cealkámuš – dárbu geahčadit mo áirasat namnnavuojuvvojit almmolaš lávdegottiide (boazodoallostivrii). Barggu dingot Søstrene Åsjord AS:s. Dingonteakstaevttohus sáddejuvvo manjelis ja ieš dingon dahkkojuvvo boahhte čoahkkimis.

Mearrádus:

Bearráigeahččanlávdegoddi váldá ovddiduvvon áššiid diehtun.

08/18 Bearráigeahččanlávdegotti jahkedieđáhus 2017

Divvojuvvon jahkedieđáhus ovddiduvvon.

Mearrádus:

Ovddiduvvon jahkedieđáhus 2017 dohkkehuvvo.

09/18 31.03.18 rehkedoallu

Namuhuvvon áigodaga rehketdoallu ovddiduvvon lávdegoddái.

Mearrádus:

Bearráigeahččanlávdegoddi váldá rehketdoalu diehtun.

10/18 Søstrene Åsjord AS – 01/18 dingojumi ovddideapmi – áirasiid nammadeapmi almmolaš lávdegottiide

Dingojupmi guoská áirasiid nammadeapmái almmolaš lávdegottiide. Ovddiduvvon dingonskovvi dohkkehuvvo.

Mearrádus:

Ovddiduvvon dingonskovvi (BS 01/18) dohkkehuvvo.

11/18 Vejolaš áššit

Sámiid Álbmotlihtu 19.03.18 reive – sámediggeválgga 2017 váidaleapmi:

Bearráigeahččanlávdegoddi dáhttu hálldahusa ovddiduvvon váidalussii buktit čilgehusa. Hálldahusa vástádus galgá lávdegoddái ovddiduvvot boahte čoahkkimis.

Arthur Tørfoss 11.04.18 e-poasta – buhtadus Sámedikki áirasiidda:

Hálldahus sádde dievasčoahkkinjođihangoddái ođđa muittuhusa gos ášši stáhtus kommenterejuvvo.

20.03.18 - 21.03.18 čoahkkima protokolla dohkkeheapmi:

Protokolla dohkkehuvvo nugo lea ovddiduvvon.

Geassemánu čoahkkinbeaivvit – mearriduvvon čoahkkinbeivvid sihkkun:

Mearriduvvon čoahkkinbeaivvit 26.06.18 - 27.06.18 sihkkovvojit.

Ođđa čoahkkinbeaivi lea 21.06.18.

13/18 31.05.18 rehketdoallu

Namuhuvvon áigodaga rehketdoallu ovddiduvvo lávdegoddái.

Mearrádus:

Bearráigeahččanlávdegoddi váldá rehketdoalu diehtun. .

14/18 Søstrene Åsjord AS – 01/18 dingojumi ovddideapmi – áirasiid nammadeapmi almmolaš lávdegottiide

21.06.18 notáhta ovddiduvvon lávdegoddái.

Mearrádus:

1. Bearráigeahččanlávdegoddi čujuha Sámedikki čoahkkinortnegii § 12, mii dadjá ahte «Sámediggeráđđi hálldaša Sámedikki bušeahta ja sáhtta nammadit stivrraid, ráđiid ja lávdegottiid hálldašit Sámedikki váikkuhangaskaomiid».

2. Bearráigeahččanlávdegoddi čujuha ahte čoahkkinortnegis ii čuoččo mo nammadeapmi eará ráđiide, lávdegottiide ja stivrraide mat eai leat čadnojuvvon Sámedikki bušehtti ja váikkuhangaskaomiide galgá dáhpáhuvvat.

3. Bearráigeahččanlávdegoddi dáhttu dievasčoahkkinjođihangotti árvvoštallat leago dárbu čálalaš njuolggadusaide áirasiid nammadeapmái eará lávdegottiide, ráđiide ja stivrraide, dás maiddá almmolaš eiseváldgeorgánaide.

4. Bearráigeahččanlávdegoddi čujuha Eanadoallo- ja biebmodepartemeantta (EBD) dán jagi geassemánu 6. b. reivii Boazodoallostivrra nammadeami birra. Bearráigeahččanlávdegoddi dáhttu Sámediggeráđi čilget maid áigot dahkat momeanttaiguin maidda EBD reivvestis čujuha.

Čuovvovaš mearkašupmi dahkkojuvvui 26.03.19 čoahkkimis: Boazodoallolága § 71 ii leat čuovvuluvvon.

15/18 Søstrene Åsjord AS – barggu dingon

Čuovvovaš dingonskovvi ovddiduvvui lávdegoddái:

- BS 02/18 – Sámedikki jahkediedáhusr 2017
- BS 03/18 – Sámediggeráđi čoahkkingirjijt 2017
- BS 04/18 – Sámedikki váiddalávdegotti čoahkkingirjijt 2017
- BS 05/18 – Riikarevišuvnna diedáhusr jahkerehketdoalu birra

Mearrádus:

Ovddiduvvon dingonskovit (BS 02/18 – 05/18) dohkkehuvvojit. Buot raporttaid gárvvisteapmi rievdaduvvo 01.09.18 rádjái.

16/18 24.04.18 čoahkkima čoahkkingirji dohkkeheapmi

24.04.18 čoahkkima čoahkkingirji ovddiduvvui lávdegoddái.

Mearrádus:

Čoahkkingirji dohkkehuvvo nugo lea ovddiduvvon.

17/18 2018 borgemánu čoahkkinbeaivvi rievdadeapmi

Mearrádus:

Mearriduvvon čoahkkin Romssas 28.08.18 – 29.08.18 sihkkouvvu ja ođđa čoahkkinbeaivi lea šaddá: 17.09.18.

Dasto rievdaduvvui mearriduvvon čoahkkinbeaivi 23.10.18, ja dát čoahkkinbeaivi šaddá 22.10.18.

18/18 Vejolaš áššit

- Sámiid Álbmotlihttu – 19.03.18 reive – diedut ášši stáhtusa birra
- Hálldahusa hálldašanpraksisa bearráigeahčču – diedut ášši birra

Mearrádus:

Sámiid Álbmotlihttu:

Ođđa dingojujumi: BS 06/18

Søstrene Åsjord AS geahčada ášši ja ovddida notáhta ášši stáhtusa birra. Ášši váldojuvvo gieđahallamii boahnte čoahkkimis.

Mearrádus:

Hálddahusa hálddašanpraksisa bearráigeahčču:

Ođđa dingojujumi: BS 07/18

Søstrene Åsjord AS geahčada ášši ja ovddida notáhta ášši stáhtusa birra. Ášši váldojuvvo gieđahallamii boahnte čoahkkimis.

21/18 31.07.18 rehketdoallu

Namuhuvvon áigodaga rehketdoallu ovddiduvvon lávdegoddái.

Mearrádus:

Lávdegoddi váldá rehketdoalu diehtun.

Hálddahus čuovvola bušeahttadárbbu ja ovddida dan lávdegoddái ovdal cealkámuša Sámediggái.

22/18 Søstrene Åsjord AS – dingojujumi ovddideapmi – 02/18 Sámedikki jahkereketdoallu

26.08.18 notáhta ovddiduvvon lávdegoddái.

Mearrádus:

Sámedikki bearráigeahččanolávdegoddi váldá Sámedikki jahkereketdoalu 2017 diehtun.

23/18 Søstrene Åsjord AS – dingojujumi ovddideapmi – 03/18 Sámedikki čoahkkingirjjit 2017

31.08.18 notáhta ovddiduvvon lávdegoddái.

Mearrádus:

Čoahkkingirjjit leat informatiivva ja Sámediggerádis lea buorre ortnet. Áššit čuvvot bures áššenummariid gos oaidnit unnán, muhto soames boatkanemiid ortnetvuorus. Áššenamat lea eanaš dárogillii čállojuvvon. Leat hárvebut sámegillii – dárogillii, dahje dušše sámegillii. Sámediggeráđi ávžžuhuvvo geavahit eanet sámegiela maiddái áššenamain.

Bearráigeahččanolávdegoddi avžžuha Sámediggeráđi áššiin mat gusket njuolggadusaide presenteret njuolggadusaid maid mearridit ollislaččat čoahkkingirjjis. Dat dahká álkibun oaidnit mo gustovaš njuolggadusat leat, ja mii duohtavuođas lea mearriduvvon.

Áššiin mat gusket doarjjalohpádusaide, de ávžžuhit bidjat máksoplána ja ruhtadanplána ovttaskas mearrádusaide. Mii leat oaidnán ahte muhtomin nu ii dahkkojuvvo.

24/18 Søstrene Åsjord AS – dingojumi ovddideapmi – 04/18 Sámedikki bearráigeahččanlávdegotti čoahkkingirjijt 2017

31.08.18 notáhta ovddiduvvon lávdegoddái.

Mearrádus:

Sámedikki váiddalávdegotti čoahkkingirjijt geahčadeapmi válđojuvvo diehtun.

Geahčadeapmi sáddejuvvo diehtun váiddalávdegoddái.

25/18 Søstrene Åsjord AS – dingojumi ovddideapmi – 05/18 Riikarevišuvnna diedáhhus 2017

30.08.18 notáhta ovddiduvvon lávdegoddái.

Mearrádus:

Sámedikki bearráigeahččanlávdegoddi váldá Riikarevišuvnna raportta diehtun.

26/18 Søstrene Åsjord AS – dingojumi ovddideapmi – 06/18 vástádus Sámiid Álbmotlihttui

29.08.18 notáhta ovddiduvvon lávdegoddái.

Mearrádus:

Bearráigeahččanlávdegoddi čujuha Sámiid Álbmotlihtu váidagii 2017 válggaide gos gáibidit ođđa válggaid.

Bearráigeahččanlávdegoddi čujuha dieduide mat leat Sámedikki neahttasiidduin almmuhuvvon, dás maidái dieđut váidaga sáddema birra válggaid oktavuodas.

Bearráigeahččanlávdegoddi lea ožžon áššejođu čuvgejuvvot váidaga ektui.

Bearráigeahččanlávdegoddi oaidná ahte lea boasttuvuohta válgalisttuin, muhto lea dan oaivilis ahte boasttuvuohta ii leat váikkuhan mandáhtajuohkima.

Bearráigeahččanlávdegoddi ávžžuha Sámedikki hálddahusa árvvoštallat mo siskkaldas bearráigeahčču otna doaibmá, dás árvvoštallat njuolggadusaid mat eastadivčče boasttuvuođaid maidda Sámiid Álbmotlihtu váidda čujuha.

27/18 Søstrene Åsjord AS – dingojumi ovddideapmi – 07/18 hálddašanpraksisa bearráigeahččan

31.08.18 notáhta ovddiduvvon lávdegoddái.

Mearrádus:

Bearráigeahččanlávdegoddi dáhttu Sámedikki árvvoštallat leago dárbu dárkilabbo presiseremiidda gustovaš bargiidnjuolggadusain, dás njuolggadusaide dan birra mo heaitinduođaštusat galget leat go bargit heitet organisašuvnnas.

Bearráigeahččanlávdegoddi áigu mearkkašit ahte heaitinduođaštusas lea stuorra mearkkašupmi ovttaskas olbmo viidásabbo fidno- ja karriearamannolahkii. Danne lea deatalaš ahte bargi bargosuorggit bures válddahuvvojit.

28/18 Vejolaš áššit

Tørfoss – ođđa muittuhus penšuvdnaášši birra sáddejuvvo dievasčoahkkinjođihangoddái.

Mearrádus:

Hálddahus sádde muittuhusa dievasčoahkkinjođihangoddái ášši stáhtusa birra.

4. ISKKADEAMIT MAT GALGET ČAÐAHUVVOT BOAHTTEVAŠ JAGIID

Sámedikki bearráigeahččanlávdegoddi áigu 2019:s bidjat johtui čuovvovačča:

Sámedikki bearráigeahččanlávdegoddi áigu bargat dan ala ahte čađahit revišuvnna doarjjahálddašeamis.

5. HÁSTALUSAT

Sámedikki bearráigeahččanlávdegoddi oaidná čuovvovaš hástalusaid:

Bearráigeahččanlávdegoddi áigu bargat dan ala ahte ođđa miellahtut lávdegottis árrat ožžot oahppofálaldaga Bearráigeahččanlávdegotti miellahtuid barggu birra.

Bearráigeahččanlávdegoddi áigu bargat dan ala ahte miellahtut ožžot vejolašvuoda hospiteret Stuorradikkis 2019:s.

Sámedikki dievasčoahkkin - 024/19

Ášši meannudeapmi álggahuvvui 06.06.19 dii. 09.00.

Jienasteapmi

39 áirasis ledje 32 čoahkis. Dán áššis ii jienastuvvon.

Beavdegirjelasáhusat

Dán áššis ii ovddiduvvon beavdegirjelasáhus.

Sáhkavuorolistu ja replihkat

	Sáhkavuorru	Replihkka
1	Jørn Are Gaski, áššejođiheaddji	
2	Gunn Anita Jacobsen	
3	Arthur Johan Tørfoss	
4	Runar Myrnes Balto	
5	Mathis Nilsen Eira	
6	Ronny Wilhelmsen	Mathis Nilsen Eira
7	Anders Somby jr.	
8	Tor Gunnar Nystad	
9	Jørn Are Gaski, áššejođiheaddji	

DC - Mearrádus:

Sámediggi lea guorahallan bearráigeahččanlávdegotti 2018 jahkedieđáhusa. Dieđáhus čuovvu čoahkkingirji.

Bearráigeahččanlávdegotti jahkedieđáhus 2018

1. ÁLGU

Sierra njuolggadusaid mielde Bearráigeahččanlávdegotti ovddasvástádus- ja bargosuorgái § 2 galgá Bearráigeahččanlávdegoddi «.. fágalaš vuođuin doaimmahit parlamentáralaš bearráigeahču ja stivrenberráigeahču iskamiin ja čielggademiin áššebeliid, árvvoštallat daid ásahuvvon eavttuid ja ortnegiid ektui, ja čujuhit vejolaš boasttuvuođaid ja váilevašvuođaid.

Bearráigeahččanlávdegottis dahje sis geasa Bearráigeahččanlávdegoddi lea fápmudan válddi, lea dievaslaš vuoigatvuohta beassat oaidnit Sámedikki dokumeanttaid, rapportaid ja sullasaččaid».

Bearráigeahččanlávdegotti barggut oidnojit Sámedikki čoahkkinortnegis § 16. Lávdegotti barggut leat:

a) doaimmahit parlamentáralaš bearráigeahču doaimmas mii ruhtaduvvo Sámedikki bušeahtas, ja

b) bearráigeahččat Sámedikki jahkerekhetdoalu, ja vejolaš mearkkašumiid maid Riikkarevišuvdna lea buktán dáidda.

Lávdegoddi oázžu iskkadit Sámedikki hálddahusa go atná dan dárbbaslašžan Sámedikki bearráigeahču dihte. Ovdal go lávdegoddi ieš dahká dákkár iskkademiid, de galgá dieđihit sámediggeráđđái, dahje dievasčoahkkinjođihangoddái, mii lea geatnegas buktit dieđuid mat jerrojuvvojit.

Lávdegoddi sáhtá ovddidit árvalusa Sámedikki dievasčoahkkimii áššiin maid meannuda. Lávdegotti guokte miellahtu unnitlohku sáhttiba gáibidit ahte lávdegoddi váldá dihto ášši meannudeapmái.

Dievasčoahkkin sáhtá mearridit sierra njuolggadusaid Bearráigeahččanlávdegotti ovddasvástádus- ja bargosuorgái.

Sámedikki bearráigeahččanlávdegoddi galgá Sierra njuolggadusaid mielde Bearráigeahččanlávdegotti ovddasvástádus- ja bargosuorgái § 5 ráhkadit jahkedieđáhusa. Jahkedieđáhus galgá govvet Bearráigeahččanlávdegotti doaimma vássán jagis.

2. BEARRÁIGEHAČČANLÁVDEGOTTI MIELLAHTUT

Sámediggi vállji 12.10.17 áššis 040/17 čuovvovaš miellahtuid bearráigeahččanlávdegoddái 2017 – 2021 áigodahkii:

1. Jørn Are Gaski, jođiheaddji
2. Ann-Elise Finbog, nubbi jođiheaddji
3. Arthur Tørfoss, miellahttu
4. Gunn Anita Jacobsen, miellahttu
5. Mathis N. Eira, miellahttu

3. BEARRÁIGEHAČČANLÁVDEGOTTI DOAIBMA

Čađahuvvon čoahkkimat:

- Romssas 20.03.18 ja 21.03.18
- Romssas 24.04.18
- Oslos 21.06.18
- Romssas 17.09.18

Bearráigeahččanlávdegoddi lea čađahan čuovvovaš kurssa/seminára:

- Lávdegotti lahtut leat searvan NKRF bearráigeahččanlávdegottiid konferánsii 2018 Gardermoenis 07.02.18 – 08.02.18.

Lávdegoddi lea čađahan sierra oahpahusa mátkerehkegiid birra 21.03.18.

Rámmašiehtadus áššemeannudanbálvalusaid várás

Sámedikki bearráigeahččanlávdegoddi lea dahkan rámmašiehtadusa Søstrene Åsjord AS:in. Rámmašiehtadus gusto 3 jagi ja loahpahuvvo 30.06.19. Šiehtadus addá vuogiatvuođa dan guhkidit ovttain jagiin.

Bearráigeahččanlávdegoddi lea giedahallan 28 ášši ja vállje deattuhit čuovvovaš áššiid giedahallama:

02/18 Riikarevišuvdna ja raporta doarjjaruđaid birra maid Sámediggi hálddaša

Riikarevišuvdna searvvai čoaččkimii ja presenterii raporta *Revisjonsrapport for 2017 om tilskuddsmidler forvaltet i Sametinget*.

Bearráigeahččanlávdegoddi válldi diehtun raporta čilgema.

03/18 Čoaččkinplána 2018

Čuovvovaš čoaččkinplána oktan čoaččkinbáikkiiguin mearriduvvui:

- 24.04.18 – 25.04.18 Romssas
- 26.06.18 – 27.06.18 Romssas
- 28.08.18 – 29.08.18 Oslos
- 23.10.18 – 24.10.18 Romssas

04/18 Bearráigeahččanlávdegotti jahkedieđáhus 2017 – hálldahusa čilgehus

Lávdegotti jahkedieđáhusevttohus ovddiduvvui lávdegoddái.

Mearrádus:

Čoaččkima rievdadusat biddjojuvvojit dokumentii ja divvojuvvon evttohus ovddiduvvo boahhte čoaččkimii.

05/18 31.12.17 ja 28.02.18 rehketoalut

Namuhuvvon áigodagaid rehketoalut ovddiduvvon lávdegoddái.

Mearrádus:

Lávdegoddi váldá rehketdoaluid diehtun.

06/18 Vejolaš áššit

Gieđahallamii:

- Arthur Tørfoss 13.02.18 ja 20.03.18 e-poasttat
- Jørn Are Gaski cealkámuš – dárbu geahčadit mo áirasat namnadvuođat almmolaš lávdegottiide (boazodoallostivrii). Barggu dingot Søstrene Åsjord AS:s. Dingonteakstaevttohus sáddejuvvo maŋgelis ja ieš dingon dahkkojuvvo boahhte čoahkkimis.

Mearrádus:

Bearráigeahččanlávdegoddi váldá ovddiduvvon áššiid diehtun.

08/18 Bearráigeahččanlávdegotti jahkedieđáhus 2017

Divvojuvvon jahkedieđáhus ovddiduvvon.

Mearrádus:

Ovddiduvvon jahkedieđáhus 2017 dohkkehuvvo.

09/18 31.03.18 rehkedoallu

Namuhuvvon áigodaga rehketdoallu ovddiduvvon lávdegoddái.

Mearrádus:

Bearráigeahččanlávdegoddi váldá rehketdoalu diehtun.

10/18 Søstrene Åsjord AS – 01/18 dingojumi ovddideapmi – áirasiid nammadeapmi almmolaš lávdegottiide

Dingojumi guoská áirasiid nammadeapmái almmolaš lávdegottiide. Ovddiduvvon dingonskovvi dohkkehuvvo.

Mearrádus:

Ovddiduvvon dingonskovvi (BS 01/18) dohkkehuvvo.

11/18 Vejolaš áššit

Sámiid Álbmotlihtu 19.03.18 reive – sámediggeválgga 2017 váidaleapmi:

Bearráigeahččanlávdegoddi dáhttu hálldahusa ovddiduvvon váidalussii buktit čilgehusa. Hálldahusa vástádus galgá lávdegoddái ovddiduvvot boahhte čoahkkimis.

Arthur Tørfoss 11.04.18 e-poasta – buhtadus Sámedikki áirasiidda:

Hálldahus sádde dievasčoahkkinjođihangoddái ođđa muittuhusa gos ášši stáhtus kommenterejuvvo.

20.03.18 - 21.03.18 čeahkkima protokolla dohkkeheapmi:

Protokolla dohkkehuvvo nugo lea ovddiduvvon.

Geassemánu čeahkkinbeaivvit – mearriduvvon čeahkkinbeivvid sihkkun:

Mearriduvvon čeahkkinbeaivvit 26.06.18 - 27.06.18 sihkkovuvvojit.

Ođđa čeahkkinbeaivi lea 21.06.18.

13/18 31.05.18 rehketdoallu

Namuhuvvon áigodaga rehketdoallu ovddiduvvo lávdegoddái.

Mearrádus:

Bearráigeahččanlávdegoddi váldá rehketdoalu diehtun. .

14/18 Søstrene Åsjord AS – 01/18 dingojumi ovddideapmi – áirasiid nammadeapmi almmolaš lávdegottiide

21.06.18 notáhta ovddiduvvon lávdegoddái.

Mearrádus:

1. Bearráigeahččanlávdegoddi čujuha Sámedikki čeahkkinortnegii § 12, mii dadjá ahte «Sámediggeráđi hálldaša Sámedikki bušeahta ja sáhtta nammadit stivrraid, ráđiid ja lávdegottiid hálldašit Sámedikki váikkuhangaskaomiid».
2. Bearráigeahččanlávdegoddi čujuha ahte čeahkkinortnegis ii čuoččo mo nammadeapmi eará ráđiide, lávdegottiide ja stivrraide mat eai leat čadnojuvvon Sámedikki bušehtii ja váikkuhangaskaomiide galgá dáhpáhuvat.
3. Bearráigeahččanlávdegoddi dáhttu dievasčeahkkinjođihangotti árvoštallat leago dárbu čálalaš njuolggadusaide áirasiid nammadeapmái eará lávdegottiide, ráđiide ja stivrraide, dás maiddái almmolaš eiseváldgeorgánaide.
4. Bearráigeahččanlávdegoddi čujuha Eanadoallo- ja biebmodepartemeantta (EBD) dán jagi geassemánu 6. b. reivii Boazodoallostivrra nammadeami birra. Bearráigeahččanlávdegoddi dáhttu Sámediggeráđi čilget maid áigot dahkat momeanttaiguin maidda EBD reivvestis čujuha.

Čuovvovaš mearkkašupmi dahkkojuvvui 26.03.19 čeahkkimis: Boazodoallolága § 71 ii leat čuovvuvvon.

15/18 Søstrene Åsjord AS – barggu dingon

Čuovvovaš dingonskovvi ovddiduvvui lávdegoddái:

- BS 02/18 – Sámedikki jahkedieđáhus 2017
- BS 03/18 – Sámediggeráđi čeahkkingirjijt 2017
- BS 04/18 – Sámedikki váiddalávdegotti čeahkkingirjijt 2017
- BS 05/18 – Riikarevišuvnna dieđáhus jahkerehketdoalu birra

Mearrádus:

Ovddiduvvon diŋgonskovit (BS 02/18 – 05/18) dohkkehuvvojit. Buot raporttaid gárvvisteapmi rievdaduvvo 01.09.18 rádjái.

16/18 24.04.18 čoačkkima čoačkkingirji dohkkeheapmi

24.04.18 čoačkkima čoačkkingirji ovddiduvvui lávdegoddái.

Mearrádus:

Čoačkkingirji dohkkehuvvo nugo lea ovddiduvvon.

17/18 2018 borgemánu čoaččkinbeaivvi rievdadeapmi

Mearrádus:

Mearriduvvon čoaččkin Romssas 28.08.18 – 29.08.18 sihkkovuvvo ja ođđa čoaččkinbeaivi lea šaddá: 17.09.18.

Dasto rievdaduvvui mearriduvvon čoaččkinbeaivi 23.10.18, ja dát čoaččkinbeaivi šaddá 22.10.18.

18/18 Vejolaš áššit

- Sámiid Álbmotlihttu – 19.03.18 reive – dieđut ášši stáhtusa birra
- Hálldahusa hálldašanpraksisa bearráigeahčču – dieđut ášši birra

Mearrádus:

Sámiid Álbmotlihttu:

Ođđa diŋgojupmi: BS 06/18

Søstrene Åsjord AS geahčada ášši ja ovddida notáhta ášši stáhtusa birra. Ášši váldojuvvo gieđahallamii boahte čoaččkimis.

Mearrádus:

Hálldahusa hálldašanpraksisa bearráigeahčču:

Ođđa diŋgojupmi: BS 07/18

Søstrene Åsjord AS geahčada ášši ja ovddida notáhta ášši stáhtusa birra. Ášši váldojuvvo gieđahallamii boahte čoaččkimis.

21/18 31.07.18 rehketdoallu

Namuhuvvon áigodaga rehketdoallu ovddiduvvon lávdegoddái.

Mearrádus:

Lávdegoddi váldá rehketdoalu diehtun.

Hálddahus čuoovola bušeahttadárbbu ja ovddida dan lávdegoddái ovdal cealkámuša Sámediggái.

22/18 Søstrene Åsjord AS – dingojumi ovddideapmi – 02/18 Sámedikki jahkereketdoallu

26.08.18 notáhta ovddiduvvon lávdegoddái.

Mearrádus:

Sámedikki bearráigeahččanlávdegoddi váldá Sámedikki jahkereketdoalu 2017 diehtun.

23/18 Søstrene Åsjord AS – dingojumi ovddideapmi – 03/18 Sámedikki čoahkkingirjijt 2017

31.08.18 notáhta ovddiduvvon lávdegoddái.

Mearrádus:

Čoahkkingirjijt leat informatiivva ja Sámediggerádis lea buorre ortnet. Áššit čuvvot bures áššenummariid gos oaidnit unnán, muhto soames boatkanemiid ortnetvuorus. Áššenamat lea eanaš dárogillii čállojuvvon. Leat hárvebut sámegillii – dárogillii, dahje dušše sámegillii. Sámediggeráđi ávžžuhuvvo geavahit eanet sámegiela maiddái áššenamain.

Bearráigeahččanlávdegoddi avžžuha Sámediggeráđi áššiin mat gusket njuolggadusaide presenteret njuolggadusaid maid mearridit ollislaččat čoahkkingirjijt. Dat dahká álkibun oaidnit mo gustovaš njuolggadusat leat, ja mii duohtavuođas lea mearriduvvon.

Áššiin mat gusket doarjjalohpádusaide, de ávžžuhit bidjat máksoplána ja ruhtadanplána ovttaskas mearrádusaide. Mii leat oaidnán ahte muhtomin nu ii dahkkojuvvo.

24/18 Søstrene Åsjord AS – dingojumi ovddideapmi – 04/18 Sámedikki bearráigeahččanlávdegotti čoahkkingirjijt 2017

31.08.18 notáhta ovddiduvvon lávdegoddái.

Mearrádus:

Sámedikki váiddalávdegotti čoahkkingirjijt geahčadeapmi váldojuvvo diehtun.

Geahčadeapmi sáddejuvvo diehtun váiddalávdegoddái.

25/18 Søstrene Åsjord AS – dingojumi ovddideapmi – 05/18 Riikarevišuvnna diedáhus 2017

30.08.18 notáhta ovddiduvvon lávdegoddái.

Mearrádus:

Sámedikki bearráigeahččanlávdegoddi váldá Riikarevišuvnna raportta diehtun.

26/18 Søstrene Åsjord AS – dingojumi ovddideapmi – 06/18 vástádus Sámiid Álbmotlihttui

29.08.18 notáhta ovddiduvvon lávdegoddái.

Mearrádus:

Bearráigeahččanlávdegoddi čujuha Sámiid Álbmotlihtu váidagii 2017 válggaide gos gáibidit ođđa válggaid.

Bearráigeahččanlávdegoddi čujuha dieđuide mat leat Sámedikki neahttasiidduin almmuhuvvon, dás maid dái dieđut váidaga sáddema birra válggaid oktavuodas.

Bearráigeahččanlávdegoddi lea ožžon áššejođu čuvgejuvvot váidaga ektui.

Bearráigeahččanlávdegoddi oaidná ahte lea boasttuvuohta válgalisttuin, muhto lea dan oaivilis ahte boasttuvuohta ii leat váikkuhan mandáhtajuohkima.

Bearráigeahččanlávdegoddi ávžžuha Sámedikki hálddahusa árvvoštallat mo siskkaldas bearráigeahčču otna doaibmá, dás árvvoštallat njuolggadusaid mat eastadivčče boasttuvuođaid maid dái Sámiid Álbmotlihtu váidaga čujuha.

27/18 Søstrene Åsjord AS – dingojumi ovddideapmi – 07/18 hálddašanpraksisa bearráigeahččan

31.08.18 notáhta ovddiduvvon lávdegoddái.

Mearrádus:

Bearráigeahččanlávdegoddi dáhttu Sámedikki árvvoštallat leago dárbu dárkilabbo presiseremiidda gustovaš bargiidnjuolggadusain, dás njuolggadusaide dan birra mo heaitinduođaštusat galget leat go bargit heitet organisašuvnnas.

Bearráigeahččanlávdegoddi áigu mearkkašit ahte heaitinduođaštusas lea stuorra mearkkašupmi ovttaskas olbmo viidásabbo fidno- ja karriearamannolahkii. Danne lea deatalaš ahte bargi bargosuorggit bures válldahuvvojit.

28/18 Vejolaš áššit

Tørfoss – ođđa muittuhus penšuvdnaášši birra sáddejuvvo dievasčoahkkinjođihangoddái.

Mearrádus:

Hálddahus sádde muittuhusa dievasčoahkkinjođihangoddái ášši stáhtusa birra.

4. ISKKADEAMIT MAT GALGET ČAÐAHUVVOT BOAHTTEVAŠ JAGIID

Sámedikki bearráigeahččanlávdegoddi áigu 2019:s bidjat johtui čuovvovačča:

Sámedikki bearráigeahččanlávdegoddi áigu bargat dan ala ahte čađahit revišuvnna doarjjahálddašeamis.

5. HÁSTALUSAT

Sámedikki bearráigeahččanlávdegoddi oaidná čuovvovaš hástalusaid:

Bearráigeahččanlávdegoddi áigu bargat dan ala ahte ođđa miellahtut lávdegottis árrat ožžot oahppofálaldaga Bearráigeahččanlávdegotti miellahtuid barggu birra.

Bearráigeahččanlávdegoddi áigu bargat dan ala ahte miellahtut ožžot vejolašvuoda hospiteret Stuorradikkis 2019:s.

Ášši meannudeapmi loahpahuuvui 06.06.2019 dii. 09.35

Ášši 025/19	Sámedikki dievasčoahkkin	04.06.2019-07.06.2019
Ášši 004/19	Ealáhus- ja kulturlávdegoddi	21.05.2019-23.05.2019

NČE nášunála bieggafámu rámma árvalus

	Áššennr. 17/1837
--	---------------------

Mildosat

Evttohusat ja mearkkašumit

Sámediggeráđi mearrádusárvalus:

Sámediggi eaktuda ahte álbmotriekti, olmmošvuoigatvuođat, ja álgoálbmotvuoigatvuođat váldojuvvojit vuhtii ja deattuhuvvojit energiija áššiin suodjalan dihte sámi servodaga, sámi ealáhusaid, ja sámi kulturáššiid materiealla vuođu. Dalle sáhttet vásttolaš eiseválddit hilgut bieggafápmorusttegiid main leat stuorra negatiivvalaš konsekveanssat sámi vuoigatvuođaguddiide ja materiálalaš kulturvuđđui nu árrat go vejolaš. Dien láhkai šattašii álkibut geahččat ovddasguvlui sámi ealáhusaide mat gáibidit ollu areála.

Sámedikki areála- ja biras diedáhusas «Nu guhká go mis eatnamat» celko ahte Sámedikki mihttun lea ahte Sámedikkis ja eará sámi beroštumiin ja vuoigatvuođaguddiin galggašii duohta vuoigatvuohta ráđđádallat stáhtain vai sáhtta ovdagihtii mieđihit plánaide ja doaimmaide mat gusket areála- ja resursahálldašeapmái.

Sámediggi oaivvilda ahte nátionála bieggafámu rámma ii galgga leahkit huksenplána mainna beassá automáhtalaččat álggahit viiddis bieggafápmohuksen doaimmaid. Sámediggi oaivvilda ahte nátionála rámma galgá baicce áddejuvvot dakkár dokumeantan mii oainnusmahtta gosa ii sáhte bieggafámu hukset, ja ahte dat dán láhkai oadjuda sámi kultuvrra, ealáhusa ja ja servodaga materiálalaš kulturvuđu. Bajit dási plánačoahkki nannejuvvo dan láhkai ahte eai dagat huksendeattu guovlluide gos dihtet das leat dohkketmeahttun váikkuhusat sámi beroštumiide.

Jus nátionála rámma galgá váldit vuhtii sámi beroštumiid, de ii sáhte dát dagahit heivetmeahttun deattu sámi vuoigatvuođaguddiide ja sámi beroštumiide go álggahit stuorra bieggadápmoprošeavttaid mat garrasit váikkuhit sámi beroštumiide vaikko vel ležžetge dan guovllu siskkobealde maid leat válljen heivvolažžan bieggafápmui.

Vaikko leat válljen 13 guovllu heivvolažžan bieggafápmui, de dát ii sáhte liikká mearkkašit ahte konsešuvdna ja earkiláššiid áššegieđahallan ii čuovo seamma garra gáibádusaid váldit vuhtii vuoigatvuođaguddiid, luonddu girjáivuođa ja álbmotrievtti geatnegasvuođaid dáid guovlluin. Áššemeannudeapmi ferte dáhkidit ahte sámi beroštumit ja vuoigatvuođuoddit ožžot duohta vejolašvuođa ráđđádallat stáhtain vai sáhttet ovdagihtii mieđihit áigeguovdilis huksenplánaide dahje

hilgut daid.

Jus sámi beroštumiin galgá leat vejolaš čuovvut proseassaid maid eisseválddit ja huksejeaddjit vuolggaht, ja dasa lassin čađahit duohta ráđđádallamiid, de ferte maid leahkit eaktun ahte sidjiide láchčojuvvo resursadilli dan láchkai.

Sámediggi háliida deattuhit ahte dat guovllut mat gullet máttasámi boazodoalloguvlui ja Oarje-Finnmárkku boazodoalloguvllut, mat leat NČE árvalusa 13 guovllu gaskkas, daid eai sáhte váldit mielde loahpalaš nationála bieggafámu rámmas. Sámediggi vuordá ahte viidáseabbo proseassa boadus šaddá ahte dán rievdadit. Sámedikki bealis čujuhit dán oktavuodas Sámedikki dievasčoahkkináššái 027/13 *Strategiija mo sihkkarastit ja ovddidit sámi kultuvrra energijahuksemiid oktavuodas*. Dáppe čuočču: «*Sámediggi lea mángga oktavuodas cealkán ahte lea paradoksa ahte eamiálbmotguovllut davvin leat vuosttažat mat šaddet dovdat dálkkádatrievdamiid váikkuhusaid ja seammás dat mat orrot šaddame guoddit buorideaddji doaibmabijuid stuorámus nođiid. Areálasisabahkken lea erenoamáš garas lullisámi guovllus ja Oarje-Finnmárkkus.*»

Dasa lassin háliida Sámediggi poengteret ahte jus departemeanta áigu árvalit guovlluid sámi guovllus, lassin daidda maid leat jo árvalan, de eai sáhte dáid atnit Sámedikki bealis nationála rámma ektui čielggaduvvon. Dát šattašedje dalle ráđđádallanáššin sámedikki ja departemeantta gaskkas. Ovdamearkka dihte de lea Nuorta-Finnmárku váldon eret nationála rámma árvalusas, ja dat ii rievdda vaikko vel Statnett ohccáge plána ohcat konsešuvnna njulget 420kv linjá Skáiddis Vuonnabahtii.

Sámediggi maid háliida čujuhit raporttii mas leat Fylkkamánneámmáhiid boazodoallofágalaš árvvoštallamat ja mas celko ahte ii gávdno ollus sadi hukset bieggafámu sámi guovlluin. Sámediggi oaiivilda ahte dán raportta árvvoštallamat fertejit váikkuhit loahpalaš nationála rámmii ja boahttevaš konsešuvdna meannudeapmái sámi guovllus. Sámedikki bealis háliidit dán oktavuodas čujuhit dievasčoahkkináššái 008/19 *Dálkkádatrievdan ja vuoiggalaš ovdáneapmi* mas čuovvovaš deattuhuvvui dievasčoahkkinmearrádusas: «*Deatlaš lea ahte dálkkádatvuoiggalašvuohta árvvoštallojuvvo ovdal go doaibmabijut álgoálbmogiid guovlluin plánejuvvojit. Go álgoálbmogat eai leat dagahan dálkkádatroasu, de lea govttolaš ahte ođasmuvvi energijahuksema sin guovlluide eai álggahuvvo stáhtaid beales dahje earáid beales ovdal go guoskevaš álgoálbmot lea addán friija ja dieđihuvvon miehtama ovdagihtii.*»

Sámediggi ii leat ráđđádallan stáhtain konkrehta guovlluid maid stáhta árvala nationála rámmas jobe heivet dahje hilgut bieggafápmoindustriija guovlun. Dát mearkkaša ahte konsultašuvdnašiehtadus ja konsultašuvdnageatnegasvuođat gustojit go proseassa joatká.

Sámediggi eaktuda danne ahte Sámediggi ja ráđđehus konsulterejit nationála rámma ovdal go dan loahpalaččat mearridit.

Ealáhus- ja kulturlávdegoddi - 004/19

EKL - Mearrádus:

Álggahus:

Sámedikke ealáhus- ja kulturlávdegoddi lea meannudan ášši 004/19 NČE nášunála bieggafámu rámma árvalusa. Lávdegoddi ovddida čuovvovaš evttohusa:

Evttohusat:

Evttohus ovddiduvvon Norgga sámiid Riikasearvvi (NSR) Ann Kristin Kvernmo bokte. Lávdegotti miellahtut Norgga sámiid Riikasearvvi (NSR) Sandra Andersen Eira, Mathis Nilsen Eira ja Nora Marie Bransfjell, Norgga sámiid Riikasearvvi/Sámeálbmot bellodaga (NSR/Sáb) Jovna Vars Smuk, Johttisámiid listtu (JOHT) Anders Somby jr, ja bellodatsorjámeahttunáirras Tor Mikkola dorjot:

Evttohus 1

6. teakstaoasi sadjái ja sirdojuvvo nubbin teakstaoassin:

Sámediggi gáibida ahte guovllut mat gusket boazodollui máttasámi guovlluin ja guovlluin Oarje-Finnmárkkus váldojuvvojit eret NVE bieggafápmorámma evttohusas. Sámediggi vuordá ahte dat dahkkojuvvo boahhtevaš proseassa oktavuođas. Sámediggi áigu dan oktavuođas čujuhit Sámedikki dievasčoahkkináššái 027/13 Strategijja mo sihkkarastit ja ovddidit sámi kultuvrra energijjahuksemiid oktavuođas gos čuožžu: “Sámediggi lea mángga oktavuođas dadjan ahte lea iešvuosttaldeaddjin go dálkkádatrivevdamat eanemusat čuhcet álgoálbmotguovlluide davvin seammás go dain guovlluin galget čađahuvvot eanemus ja stuorámus váidudeaddji doaibmabijut. Areálasisabahkken lea earenoamáš garas máttasámi guovllus ja Oarje-Finnmárkkus”.

Evttohus ovddiduvvon Bargiidbellodaga (BB) Bjørn Inge Mo bokte. Lávdegotti miellahtut Bargiidbellodaga (BB) John Kappfjell ja Arild Pettersen Inga ja Árija Roy Arild Rasmussen dorjot:

Evttohus 2

Sámediggeráđi evttohusa sadjái:

Sámediggi hilgu buot duohtademiid bieggafápmohuksema oktavuođas sámi guovlluin dalle go sámi ealáhusberoštumiid dahje riekteamasteaddjit guoskkahuvvojit, ja bivdá ahte dat váldojuvvojit eret NČE nátionála bieggafápmorámmafápmorámma evtttohusas. Sámedikkis lea čielga gáibádus ahte álbmotriekti, olmmošvuoigatvuođat ja álgoálbmotvuoigatvuođat gozihuvvojit ja deattuhuvvojit sihkkarastin dihtii vuođu sámi servodahkii, sámi beroštumiide ja sámi kultuvrii huksenáššiin. Dán vuođu sáhttet ovddasvástideaddji eiseválddit hilgut huksenprošeavttaid main leat negatiivvalaš váikkuhusat sámi ealáhusberoštumiide, sihke ávnnaslaš ja eahpeávnaslaš kulturberoštumiide ja areálaberoštumiide.

Dasto vuordá Sámediggi ahte luondu, biras ja árvvolaš astoáiggeguovllut vuhtii váldojuvvojit, ja háliida ahte stuorra mávssolaš luondduguovllut teknihkalaš duohtademiid ja rieja haga árvvus adnojuvvojit go mearriduvvo gosa bieggamilluid galgá hukset. Duohtadanfrijja luondduguovlluid, guovlluid gos leat rašis ja áitojuvvon šlájat ja luondu, bohcco eallinguovlluid ja astoáiggeguovlluid ja mátkeealáhusaid árvu galgá deattuhuvvot.

Deatalaš lea vuhtii váldit sihke boazodoalu ja guolástusealáhusa nu ahte eai ásaheavvot ođđa areálagiččut industriijahuksemiid oktavuođas. Sámi vuođđoealáhusat nugo ovdamearkka dihtii boazodoallu, guolástus ja meahcásteapmi leat deatalaš kulturguoddit sámi servodagas ja berrejit erenoamážit suodjaluvvon huksenáššiid vuostá.

Statkraft dieđuid mielde lea Norggas juo dál fápmobadjelbáza 10 TWh (terawatdiimmu) dábálaš jagiin, mii vástida 625 000 dálodoalu fápmodárbbu. Danne oaivvilda Sámediggi ahte berre bissehit areálagáibideaddji huksemiid ja noađuheaddji bieggafápmoprošeavttaid sámi guovlluin ja geahčat molssaektosaš čovdosiid vejolaš lassánan fápmodárbbu geažil jagiin ovddasguvlii.

Statkraft vuordá ahte ieš rávdnjemiin/ruoná molsumiin šaddá fápmobadjelbáza 20 TWh Norggas jagi 2030 vuostá jos buot bieggafápmoprošeavttat main leat konsešuvnnat dál, huksejuvvojit. Sámediggi lea kritihkalaš dasa ahte sámi beroštumiid galget addit saji ja gillát dan geažil go olggobeale aktevvrat galget ávkašuvvat deatalaš luondduguovlluid váldimiin.

Sámediggi dohkkeha ja oaidna man deatalaš ruoná molsun lea, ja oaivvilda ahte lea deatalaš čujuhit dan stuorra energijjavejolašvuođa jos geavaha ođđa energijja buvttadanvugiid ceavzilis vuogi mielde.

Odne boahká 99 % buot fápmobuvttadeames Norggas čáhcefápmus. Danne oaivvilda Sámediggi ahte dáláš čáhcefápmorusttegiid divvumii berrešii leat stuorát fokus, ja ahte Norggas lea stuorra vejolašvuohta lasihit fápmobuvttadeami. NTNU dutkit leat oaidnán ahte fápmobuvttadeapmi lea lassánan 23 % manjá go čáhcefápmorusttegiid lea divvojuvvon.

Mearrabiekka ja eará ođđa vugiid ođasmuvvi energijjagálduide berre viidásetovddidit, go dain lea stuorra energijjavejolašvuohta ja maid sáhtá bidjat lahka márkaniid gos fápmodárbbu lea stuorámus. Mearrabieggapárkkaid bieggamilluiguin govdu installašuvnnain mat dál leat ovddiduvvomin, sáhtá bidjat mearraguovlluide gitta 700 mehtera čiekrálii.

Ovdamearkka dihtii bargá Equinor prošeavttain mas háliidit hukset govdu bieggapárkka mas ollislaš kapasitehta lea 88 MW Snorre ja Gullfax oljofealttaid oktavuhtii, mat attášedje 35 % ollislaš fápmodárbbus dáid oljofealttaide. Jos Equinor ollašuhtá prošeavtta, de dat váldá eret 200 000 tonna jahkásaččat CO2-luoitimiin fealttain.

Seammás berre leat čielggas ahte jos mearrabieggapárkkaid huksen dahje vejolaš luoitimat čuhcet dáláš dahje boahteáiggi ealáhusdoibmii, guolástussii, ássamii dahje vaháguhttet ekovuogádaga, de háliida Sámediggi suodjalit guoskevaš mearraguovlluid.

Evttohus ovddiduvvon ovddádusbellodaga Arthur Tørfoss bokte.

Evttohus 3

Sámediggeráđi evttohusa sadjái:

Norgga čázádat- ja energijadoaimmahat ovddidii cuonomanu 1. b. evttohusa «Nasjonal Ramme for Vindkraft». Evttohus guoská 13 guvlui mat leat válljejuvvon vejolaš huksenguovlun ja dat lea biddjojuvvon gulaskuddamii. Plánaevttohussii lea juo ovddideami oktavuođas boahtán vuosteháhu ollu birrašiin, ja lea ollu báikkiin ožžon stuorra vuostehágu sihke ássiid ja báikkálaš politihkkariid beales.

Guoskameahttun várre- ja riddoluondu lea hirmmat ávkkálaš buohkaide Norggas, ja mis Eurohpas lea erenoamáš sajádat. Vejolaš bieggafápmohuksen ollu dain guovlluin mat leat plánaevttohusas lea buktán balu, jos dán rádjai guoskameahttun várre- ja riddolundui šaddet hui garra váikkuhusat. Dán balu ferte váldit duođas, erenoamážit evttohusa maŋŋa meannudeames, ja vejolaš huksenprošeavttaid maŋŋa konsešuvdnameannudeames. Ferte árvvoštallat makkár váikkuhusat das leat boazodollui guoskevaš guovllus.

Sámediggi doarju sakka ođasmuvvi fámuin árgiruššama. Sihke čáhcefápmohuksen, el-linját, geainnut ja bieggamillut guđdet lundui mearkkaid mat oidnojit, ja ollugiid mielas dat muosehuhttet ja dain leat negatiiva bealit.

Bieggafápmorusttegiid dimenšuvnnat dagahit ahte dat eanet go eará huksen eanadagas boktá balu báikkálaččat.

Sámediggái lea sihke boazodoalu beroštumiid goziheapmi, muhto maiddá báikkálaš demokratiija deatalaš. Gieldda iežas áššiid berrejit nu ollu go vejolaš beassat dat báikkálaš politihkkarat mearridit geaid ássit ieža válljejit báikkálaš válggain. Sámediggi háliida ahte sihke energijja-, biras-, luonddu-, ealáhuslaš- ja báikkálaš beroštumit fertejit biddjojuvvot vuođđun dasa gosa bieggafápmorusttegit biddjojuvvot, mat storrát dat leat, dasa lassin ferte oamastanrieki doahttaluvvot. Danne bidjá Sámediggi vuođđun ahte bieggamilluid ásaheapmi ferte vuođđuduvvot dasa ahte guoskevaš gielddat báikkálaččat dan dohkkehít.

Lávdegotti ráva

Lávdegottis eai leat eanet evttohusat ja rávve Sámedikki mearridit čuovvovaččat: Sámediggi doarju muđui sámediggeráđi árvalusa.

Sámedikki dievasčoahkkin - 025/19

Mearkkašupmi - Sámeálbmot Bellodat áirras Ann-Elise Finbog

Statkraft dieđuid mielde lea Norggas juo dál fápmobadjelbáza 10 TWh (terrawatdimmu) dábálaš jagiin, mii vástida 600 000 dálodoalu fápmodárbbu. Odne boahtá lagabui 100% buot Norgga fápmobuvttadeapmi čáhcefámus. Dutkit NTNU:s leat rehkenasttán 23% gaskamearálaš lassáneami fápmobuvttadeamis maŋŋel dálá čáhcefápmorusttegiid ođasmahttima. Sámiálbmot bellodat oaivvilda dasto ahte dálá čáhcefápmorusttegiid ođasmahttimis berre leat mihá eanet fokusis.

Bieggamillopárka huksema berre geahččat stuorit oktavuođas go dušše fápmobuvttadeapmi. Bieggamillopárkat váldet stuora eanaareálaid mat váikkuhit vuođđoealáhussii, lundui, faunai ja

kultuvrii.

Mii oaidnit odne juo stuora báikkálaš riidduid álggahuvvon huksenguovlluin. Dát riiddut viidot boahhteáiggis, ja čuohcá midjiide buohkaide.

Eat mii sáhte vajálduhttit birasaspeavttaid mii gusto álggahuvvon huksemiidda, ja plánejuvvon bieggamillopárkkaid huksemiidda. Boahhte áiggis šaddá dát gohčoduvvot biraskatastrofa.

Sámi vuodđoealáhusat leat dehálaš kulturguoddit sámi servodagas ja doppe berre sierra gáhtten huksenáššiid olis.

Luondu, biras ja meahcástallanguovllut atnet boahhteáiggis árvvus gos ii leat tehnikkalaš sisabahkkemat. Sisabahkken friddja luondduguovlluid árvu, guovllut mat leat hearakit ja áitojuvvon šlájat ja luondduhámit, meahcástallanguovllut ja mátkeealáhus galget deattuhuvvot.

Dát ferte leat mearrideaddji goas ja gos galget hukset bieggamillopárkkaid.

Boahhte áiggis boahtit mii maid vásihit áhpebieggapárkkaid mas bieggamillot leat golgi installašuvnnaid nalde. Dáid leat juo ovdánahttime ja plánejit bidjat áhpeguovlluide guhkin eret gáttis.

Leat go váldán váikkuhančielggadusa movt áhpebirasiidda váikkuha dát? Sihke guolit ja eallošlájat ábiin, earenoamážit bárbmolottit. Lea go váikkuhančielggadeapmi nu go Riehpovuonas. Mii eallit imašlaš áiggis gos biras lea bajimusas áššelisttus, dan botta go kapitálafámut billistit eatnamiid ja áhpeguovlluid eisseválddiid lobi mielde. Sámediggi ferte dasto bargat bissehit areálagáibideaddji ja deaddi bieggafápmoprošeavttaid huksema sihke gáttis ja čáziin sámi guovlluin, ja baica geahččat alternatiiva čovdosiidda dusten dihte lassi fápmodárbbu boahhte áiggis.

Ášši meannudeapmi álggahuvvui 06.06.19 dii. 09.35.

Jienasteapmi

39 áirasis ledje 30 čoahkis. Jienasteapmi čađahuvvui čuovvovaš vuogi mielde:

- Evttohus 3 hilgojuvvui 29 jienain 1 jiena vuostá
- Evttohus 2 hilgojuvvui 24 jienain 6 jiena vuostá
- Evttohus 1 mearriduvvui 23 jienain 7 jiena vuostá
- Ealáhus- ja kulturlávdegotti ráva mearriduvvui 23 jienain 7 jiena vuostá

Áirras Ann-Elise Finbog, Sámeálbmot Bellodat, ovddidii mearkkašumi mii ii lean buktujuvvon áigemeari sisa gč. Čoahkinortnet ja vuodđonjuolggadusat § 24 b).

Erenoamaš dáhpusain sáhtta dievasčoahkkin guokte goalmádasa eanetloguin mearridit giedahallat evttohusaid ja mearkkašumiid mai eai leat buktujuvvon b) áigemeari sisa.

Áirras Ann-Elise Finbog, Sámeálbmot Bellodat gesii mearkkašumi.

Beavdegirjelasáhusat

Dán áššis ii ovddiduvvon beavdegirjelasáhus.

Sáhkavuorrolistu ja replihkat

	Sáhkavuorru	Replihkka
1	Mathis Nilsen Eira, suoivvanáššejođiheaddji	
2	Jovna Vars Smuk	
3	Ann Karin Kvernmo	Ronny Wilhelmsen
	Ann Karin Kvernmo	
4	Arthur Johan Tørfoss	Anders Somby jr.
	Arthur Johan Tørfoss	
5	Bjørn Inge Mo	Tor H. Mikkola
	Bjørn Inge Mo	
6	Silje Karine Muotka	
7	Nils Mikkelsen Utsi	Per Mathis Oskal
	Nils Mikkelsen Utsi	

8	Anders Somby jr.	Tor H. Mikkola
		Bjørn Inge Mo
		Silje Karine Muotka
	Anders Somby jr.	
9	Arild Pettersen Inga	
10	Tor H. Mikkola	
11	Ann-Elise Finbog	
12	Nora Marie Bransfjell	
13	Mathis Nilsen Eira	
	Runar Myrnes Balto, čoahkkinortnegii	
	Ronny Wilhelmsen, čoahkkinortnegii	
	Ann-Elise Finbog, čoahkkinortnegii	
14	Hans Ole Eira	
15	Runar Myrnes Balto	
16	Sandra Andersen Eira	
17	Lars Filip Paulsen	
18	Bjørn Inge Mo	
19	Mathis Nilsen Eira, suoivvanáššejođiheadji	

DC - Mearrádus:

Sámediggi eaktuda ahte álbmotriekti, olmmošvuoigatvuođat, ja álgoálbmotvuoigatvuođat váldojuvvojit vuhtii ja deattuhuvvojit energiija áššiin suodjalan dihte sámi servodaga, sámi ealáhusaid, ja sámi kulturáššiid materiealla vuođu. Dalle sáhttet vásttolaš eiseválddit hilgut bieggafápmorusttegiid main leat stuorra negatiivvalaš konsekvanssat sámi vuoigatvuođaguđdiide ja materiálalaš kulturvuđđui nu árrat go vejolaš. Dien láhkai šattašii álkibut geahččat ovddasguvlui sámi ealáhusaide mat gáibidit ollu areála.

Sámediggi gáibida ahte guovllut mat gusket boazodollui máttasámi guovlluin ja guovlluin Oarje-Finnmárkkus váldojuvvojit eret NVE bieggafápmorámma evttohusas. Sámediggi vuordá ahte dat dahkkojuvvo boahhtevaš proseassa oktavuođas. Sámediggi áigu dan oktavuođas čujuhit Sámedikki dievasčoahkkináššái 027/13 Strategijja mo sihkkarastit ja ovddidit sámi kultuvrra energijahuksemaid oktavuođas gos čuožžu: “Sámediggi lea mángga oktavuođas dadjan ahte lea iešvuosttaldeaddjin go dálkkádatrievdamat eanemusat čuhcet álgoálbmotguovlluide davvin seammás go dain guovlluin galget čađahuvvot eanemus ja stuorámus váidudeaddji doaibmabijut. Areálasisabahkken lea earenoamáš garas máttasámi guovllus ja Oarje-Finnmárkkus”.

Sámedikki areála- ja biras dieđáhusas «Nu guhká go mis eatnamat» celko ahte Sámedikki mihttun lea ahte Sámedikkis ja eará sámi beroštumiin ja vuoigatvuođaguđdiin galggašii duohta vuoigatvuohta ráđđádallat stáhtain vai sáhtta ovdagihtii miedihit plánaide ja doaimmaide mat gusket areála- ja resursahálddašeapmái.

Sámediggi oaivvilda ahte nationála bieggafámu rámma ii galgga leahkit huksenplána mainna beassá automáhtalaččat álggahit viiddis bieggafápmohuksen doaimmaid. Sámediggi oaivvilda ahte nationála rámma galgá baicce áddejuvvot dakkár dokumeantan mii oainnusmahtta gosa ii sáhte bieggafámu hukset, ja ahte dat dán láhkai oadjuda sámi kultuvrra, ealáhusa ja ja servodaga materiála kulturvuođu. Bajit dási plánačoahkki nannejuvvo dan láhkai ahte eai dagat huksendeattu guovlluide gos dihtet das leat dohkketmeahttun váikkuhusat sámi beroštumiide.

Jus nationála rámma galgá váldit vuhtii sámi beroštumiid, de ii sáhte dát dagahit heivetmeahttun deattu sámi vuoigatvuođaguđdiide ja sámi beroštumiide go álggahit stuorra bieggafápmoprošeavttaid mat garrasit váikkuhit sámi beroštumiide vaikko vel ležžetge dan guovllu siskkobealde maid leat válljen heivvolažžan bieggafápmui. Vaikko leat válljen 13 guovllu heivvolažžan bieggafápmui, de dát ii sáhte liikká mearkkašit ahte konsešuvdna ja earkiláššiid áššegiedahallan ii čuovo seamma garra

gáibádusaid váldit vuhtii vuoigatvuođaguđdiid, luonddu girjáivuođa ja álbmotrievtti geatnegasvuođaid dáid guovlluin. Áššemeannudeapmi ferte dáhkit ahte sámi beroštumit ja vuoigatvuođaguoddit ožžot duohta vejolašvuođa ráđđádallat stáhtain vai sáhttet ovdagihit mieđihit áigejuovdilis huksenplánaide dahje hilgut daid.

Jus sámi beroštumiin galgá leat vejolaš čuovvut proseassaid maid eisseválddit ja huksejeaddjit vuolgahit, ja dasa lassin čadahit duohta ráđđádallamiid, de ferte maid leahkit eaktun ahte sidjiide láhččojuvvo resursadilli dan láhkai.

Dasa lassin háliida Sámediggi poengteret ahte jus departemeanta áigu árvalit guovlluid sámi guovllus, lassin daidda maid leat jo árvalan, de eai sáhte dáid atnit Sámedikki bealis nationála rámma ektui čielggaduvvon. Dát šattašedje dalle ráđđádallanáššin sámedikki ja departemeantta gaskkas. Ovdamearkka dihte de lea Nuorta-Finnmárku váldon eret nationála rámma árvalusas, ja dat ii rievdda vaikko vel Statnett ohccáge plána ohcat konsešuvnna njulget 420kv linjá Skáiddis Vuonnabahtii.

Sámediggi maid háliida čujuhit rapportii mas leat Fylkkamánneámmáhiid boazodoallofágalaš árvvoštallamat ja mas celko ahte ii gávdno ollus sadi hukset bieggafámu sámi guovlluin. Sámediggi oaivvilda ahte dán raportta árvvoštallamat fertejit váikkuhit loahpalaš nationála rámmii ja boahttevaš konsešuvdna meannudeapmái sámi guovllus. Sámedikki bealis háliidit dán oktavuođas čujuhit dievasčoahkkináššái 008/19 *Dálkkádatrievdan ja vuoiggalaš ovdáneapmi* mas čuovvovaš deattuhuvvui dievasčoahkkinmearrádusas: «*Deatalaš lea ahte dálkkádatvuoiggalašvuohta árvvoštallojuvvo ovdal go doaibmajut álgoálbmogiid guovlluin plánejuvvojit. Go álgoálbmogat eai leat dagahan dálkkádatroasu, de lea govtolaš ahte ođasmuvvi energijahuksema sin guovlluide eai álggahuvvo stáhtaid beales dahje earáid beales ovdal go guoskevaš álgoálbmot lea addán friija ja dieđihuvvon miehtama ovdagihit.*»

Sámediggi ii leat ráđđádallan stáhtain konkrehta guovlluid maid stáhta árvala nationála rámmas jobe heivet dahje hilgut bieggafápmoindustriija guovlun. Dát mearkkaša ahte konsultašuvdnašiehtadus ja konsultašuvdnageatnegasvuođat gustojit go proseassa joatká.

Sámediggi eaktuda danne ahte Sámediggi ja ráđđehus konsulterejit nationála rámma ovdal go dan loahpalaččat mearridit.

Ášši meannudeapmi loahpahuvvui 06.06.2019 dii. 11.25

Ášši 026/19	Sámedikki dievasčoahkkinn	04.06.2019-07.06.2019
Ášši 004/19	Bajásšaddan- fuolahus- ja oahppolávdegoddi	21.05.2019-24.05.2019

Sámediggedieđáhus sámi mánáidgárdefálaldaga birra

	Áššennr. 19/1973
--	---------------------

Mildosat

Evttohusat ja mearkkašumit

Sámediggeráđi mearrádusárvalus:

Sámediggi lea ságaskuššan Sámediggedieđáhusa sámi mánáidgárdefálaldaga birra. Dieđáhus čuovvu mielddusin protokollii.

SÁMEDIGGEDIEDÁHUS SÁMI MÁNÁIDGÁRDEFÁLALDAGA BIRRA

ÁLGGAHUS

Sámedikki váldomihttomearri mánáidgárdepolitihkas

Sámedikki mánáidgárdepolitihkas lea sámi mánná guovddážis. Sámedikkis lea váldomihttomearri sihkkarastit ahte sámi mánáin lea dakkár bajásšaddanfálaldat mii váldá vuolggasaji, ja gaskkusta, suodjala ja ovddida sámegielaide, sámi kultuvrra ja servodateallima. Mánáidgárddiid ektui ángiruššan lea mielde ovddideamen sámi servodaga sámi álbmoga iežas višuvnnaide, árvvuide ja eavttuide dávistettiin. Sámediggi galgá nannet mánáidgárddi deatálaš rolla danne go mánáidgárddit leat deatálaččat mánáid ahtanuššamii go jurddašit sámi giela ja kultuvrra.

Go galgá juksat Sámedikki mihttomeari, de lea deatálaš ahte Sámediggi iežas mánáidgárdepolitihka bokte háhká buriid bajásšaddaneavttuid sámi mánáidgárdefálaldaga bokte. Sámi mánáidgárddit leat innovatiivvalaš ásašusat mat leat kultuvrralaččat ceavzilat. Sámi mánáin galgá leat buorre mánáidgárdefálaldat mii vuodđuduvvá sámi gillii, kultuvrii, árvvuide ja árbedieđuide. Sámi mánáidgárdefálaldat lea rabas fálaldat buot mánáide ja vanhemiidda. Sámediggi áigu váikkuhit dan ahte sámi mánáidgárdefálaldagas lea alla kvalitehta ja ahte gávdnojit

doarváí mánáidgárdesajit. Sámediggi áigu maiddáí váikkuhit ahte mánáidgárdiddiid bargiin lea dat máhttu ja gelbbolašvuohta mii gáibiduvvo dasa ahte sáhtttá addit buori ja kvalitatiiivvalaš sámi mánáidgárdefálaldaga ja sámegiela pedagogalaš bargiid rekrutterema ferte hoahpuhit.

Ođđa áŋgiruššansuorggit mánáidgárdesuorggis

Mánaidgárdesuorgi lea árijalaš ja rievdamin. Mánáidgárdiddiide biddjojuvvojit ođđa ja stuorát gáibádusat. Mánáidgárdiddiid rolla ja doaibma lea rievdan ollu. Dás lea maiddáí oktavuoha servodatrievdadusaide man geažil sámi mánáin leat eará bajásšaddaneavttut go ovdal. “Rámmaaplánas mánáidgárdi sisdoalu ja barggaid birra” (2017) gáibiduvvo dál ollu eanet buot mánáidgárdiin, earret eará go jurddašit sisdoalu, rámmaid, máhtu ja gelbbolašvuođa. Go guoská *sámi mánáidgárdiddiide ja eará mánáidgárdiddiide gos leat sámi mánát*, de bidjá rámmaaplána maiddáí čielgaseappot gáibádusat.

Sámediggi lea váldán árijalaš rolla ja lea mielde bidjamin eavttuid suorgái. Sámediggi lea searvá eanaš proseassaide mat gevvet sihke norgga ja sámi mánáidgárdesuorggis. Sámediggi ovddida áššiid mat gusket sámi mánáide ja mánáidgárdiddiide main lea sámefálaldat ollu áigeguovdilis forain ja iešguđege dásiin oainnusmahttin dihtii deatalašvuođa politihkas mii galgá leat buoremusat ávkin sámi mánáide.

Eanemus oinnolaš ja olggos guvlui eavttut lea gieskat álggahuvvon mánáidgárdeprošeakta man namma lea «Sámi mánát ođđa searvelanjain» (SáMOS). Prošeakta galgá ulbmildiđolaš doaibmabijuid bokte buoridit sámi mánáidgárdiin kvalitehta. Dat dahkkojuvvo earret eará pedagogalaš lagadeami čielgasmahttima bokte, nu ahte mánáidgárdit váldet vuolggasaji sámi árvvuin, sámi gielas, eallinvuogis, jurddašuvuogis ja bargo- ja oahppanmetodaid áddemis.

Nationála strategiija «Kompetanse for fremtidens barnehage (2018-2022)» lea ođastuvvon, ja plánejuvvon leat ođđa gealbodoaibmabijut maiddáí sámi mánáidgárdesuorggi ektui. Dat dahkkojuvvo ovtta Sámi allaskuvllain, Máhttodepartemeanttain ja Oahppodirektoráhtain. Dasto lea «NOU 2016:18 Váibmogiella» evttohan láhkadahkosiid, doaibmabijuid ja ortnegiid sámegielaide. Go okta váldodoaimmain Sámedikkis lea sihkkarastit ja ovddidit sámegielaide boahpteáiggi, de deattuhuvvo čielggadusa rávvagiid čuovvuleapmi go guoská sámegielaide suodjaleapmái ja ealáskahttimii mánáidgárdiin.

Eiseválddit leat dál juksan mihttomeari ollislaš mánáidgárdefálaldagas ja leat sirdán fokusa kvantitehtas kvalitehtii. Ráđđehus ovddidii ođđa mánáidgárderámmaaplána 2017:s mas sámi mánáidgárdefálaldaga sisdoallu lea nannejuvvon dán láhkaásahusa bokte. Vuolgghan dihtii rámmaaplána áigumušaid, lea álggahuvvon nationála áŋgiruššan implementerenproseassa hámis dán barggu várás. Bálddalagaid manná maiddáí sierra implementerenproseassa sámi mánáidgárdiddiid várás mas Sámediggi, Oahppodirektoráhta ja vihtta fylkkamánni servet bargojovkui.

Máhttodepartemeanta lea bargagoahtán Sturorradiggedieđáhusain árra áŋgiruššama ja searvvaheaddji oktavuoda birra sihke mánáidgárdiddiid, skuvllaid ja skuvlaasttuáigeortnega várás. Dieđáhusa ulbmilin lea earret eará addit buot mánáide

vejolašvuodá lihkostuvvat sorjjakeahtta sosiála, kultuvrralaš ja gielalaš duogážis, sohkaheali, kognitiiva ja fysalaš erohusain. Ođđa mánáidgárderámmaaplána addá čielgaseappo gáibádusaid dasa ahte mánáidgárddiid bargit galget eastadit, gieđahallat ja bissehit givssideami. Sámediggi searvá kampánjii “partnerskap mot mobbing” ja oaivvilda ahte buot mánáin lea vuoigatvuohta oažžut bajásšaddama ja oahppanbirrasa givssideami ja vealaheami haga. Dasto lea ráđđehus rievdadan mánáidgárdelága 2018:s mas válddahuvvo norpma man ollu unnimusat galget leat bargit mánáidgárddiin. Lága bokte gáibiduvvo ahte mánáidgárddiin galget leat unnimusat okta rávisolmmoš golmma máná nammii vuolle golbma jagi ja okta rávisolmmoš guđa máná nammii badjel golbma jagi. Galgá lea okta pedagogalaš jođiheaddji 14 máná nammii go mánát leat badjel golbma jagi ja okta pedagogalaš jođiheaddji čieža máná nammii go mánát leat vuolle golbma jagi. Dasto lea mánáidgárdeláhka rievdaduvvon nu ahte dál geatnegahttojuvvojit guoskevaš bealit ovttas bargat máná sirdimis mánáidgárddis skuvlii ja skuvlaasttuáiggeortnegii.

Ángiruššansuorggit

Ovdalis čállojuvvon rievdadusaid vuodul mánáidgárdesuorggis, revidere Sámediggi iežas dieđáhusa sámi mánáidgárdefálaldaga birra. Dieđáhusas váldojuvvo ovdan makkár rolla ja politihkalaš váldi Sámedikkis lea mánáidgárdepolitihkalaš áššiin. Sámediggedieđáhusas sámi mánáidgárdefálaldaga birra biddjojuvvo fokus ángiruššansurggiide ja oainnusmahtta makkár hástalusat leat ovddabealde barggus mii guoská mánáidgárddiid dahkamis nu buorrin go lea vejolaš. Dieđáhusa ferte geahččat fárrolaga earret eará “Giellaloktemiin, Sámedikki strategijiat sámegielaid várás” ja eará dieđáhusaiguin maid Sámediggi lea mearridan. Sámedikki dieđáhus sámi mánáidgárdefálaldaga ektui lea oaivvilduvvon sihke sámi ja norgalaš mánáidgárdesuorggi, mánáidgárdeeaiggádiid, vanhemiid ja buot mánáidgárddiid várás mat addet sáme fálaldaga Norggas. Dieđáhusas guoskkahuvvojit mánáidgárdeáššit mat gusket sihke davvi-, julev- ja máttasámi diliide. Sámediggedieđáhus mánáidgárddiid birra čuovvuvuvvo sierra doaibmaplánain mas leat vuoruhuvvon doaibmabijut juohke ángiruššansuorggi várás. Doaibmaplána čadnojuvvo Sámedikki jahkásaš bušeahtaide.

Dán dieđáhusas lea biddjojuvvon stuorát fokus sámi mánnái ja su sadjai otnáš servodagas, ja sámi mánáidgárdái pedagogalaš ásaheamis. Dasto lea fokus biddjojuvvon maidái rievttalaš eavttuide mat gusket sámi mánáide. Árbediehtu lea ovddit dieđáhusas válddahuvvon mánáidgárddi sisdoalus, muhto dál dat leat sierra ángiruššansuorgi. Ángiruššansuorgi giela birra lea seamma ođđa dieđáhusas, ja girjávuohta sámegielaid geavaheames ja sierra gielladuogážiin mat mánás leat “niesteseahkas”, oainnusmahttojuvvojit eanet konkrehta. Dihtomielalažžan dahkat dan ahte ferte geavahišgoahtit nana giellamálliid, dárkilastojuvvo dán dieđáhusas. Dasto biddjojuvvo stuorát fokus máhttui ja gelbbolašvuhtii sierra ángiruššansuorgin. Sámediggi hálida ángiruššat sámi mánáidgárdesuorggi ovddidemiin ja rievdademiin mas lea ávki buot guoskevaš beliide.

Go galgá juksat Sámedikki váldomihttomeari mánáidgárdepolitihkas, de biddjojuvvo fokus golmma ángiruššansuorgái. Juohke ángiruššansuorggis leat iežaset hástalusat, mihttomearit ja strategijiat mat galget leat vuodđun mánáidgárdepolitihkalaš barggus. Ángiruššansuorggit leat čalmmustuvvon sierra, muhto dain lea dattetge oktasaš mihttomearri ahte suodjalit, nannet ja ovddidit

sámegielaidd ja sámii kultuvrra servodagas. Áŋgirusšansuorggit leat čihččet kapihttalis ja leat dát:

1. Sámegielat mánát otnáš servodagas
2. Árbediehtu ođđa áiggis
3. Máhttii ja gelbbolašvuhta vuođđuduvvá boahhteáiggi sámii mánáidgárddiide

SÁMEDIKKI MÁNÁIDGÁRDEPOLITIHKKA

Sámediggi mánáidgárdepolitiikkalaš eanadagas

Sámediggi áŋgirusšá ja ovddida politiikkas mánáidgárdesuorggis, muhto das ii leat makkárga láhkaaddi váldi. Nátionála dásis lea mis konsultašuvdnašiehtadus Sámedikki ja stáhta eiseválddiid gaskka. Dat addá konsultašuvdnavejolašvuođaid áššiin mat leat deatalaččat sámii mánáid mánáidgárdefálaldahkii. Sámedikkis lea maid dáii vejolašvuhta váldin ovdan iežas áššiid konsultašuvnnaid bokte.

Sámediggeráđi politiikkalaš geađgejuolgi lea vuođđun Sámediggeráđi doibmii válgááigodagas ja álo juohke ođđa sámediggeráđi bidjá oainnuidis politiikkii. Sámedikki bušeahtta láidesta váikkuhangaskaomiid geavaheami mánáidgárdesuorggis. Muhtun oassi Sámedikki barggus mánáidgárdesuorggis lea doarjagiid hálldašeapmi. Muđui čuovvu Sámediggi daid gustovaš lágaid ja mihttomeriid mánáidgárddiid várás maid Stuorradiggi mearrida.

Sámediggi oaivvilda ahte sámii mánáidgárdefálaldat ferte vuođđuduvvot dan vuođđoprinsihppii ahte mánáidgárdi lea guovddáš ásahus sámii servodagas. Sámiid etniikkalaš identitehta mii čatnasa sosiála- ja kultuvrralaš mihtilmasvuhtii lea vuođđun deatalaš árvvuide. Šaddá deatalaš viidásetovddidit sámii kulturárbbi dan bokte ahte gaskkustit ja oainnusmahttit sámii kultuvrra, eallinvuogi ja árvvuid. Mánáidgárddit fertejit bargat dan duohtavuodá mielde mas mii sámii eallit. Rievdadusaiguin sámii servodagas fertejit dáláš mánát searvat ođđa posiitiiva elemeanttaid háhkamii ođđaáigásaš servodagas. Dasto lea deatalaš ahte máhttii, vásihusat ja jurddašanvuohki mat vuorasolbmuiin ja ollu rávisolbmuiin dál ain leat, ja mat ain ellet ja leat geavahusas ollu sámiiid gaskkas dál, ferte nannet ja viidásetfievrridit boahhte buolvii amas dat eai báze, muhto ellet viidáseappot.

Guovddáš mánáidgárdepolitiikkalaš aktevvrat

Sihkkarastin dihtii buriid rámmaid sámii mánáidgárddiide, bargá Sámediggi ovtas soames aktevrraiguin sihke sámii ja norgga servodagas. Sámedikkis leat fásta čoahkkimat ollugiiguin iežas ovtasbargooasálaččaguin ja gulahallá buot dásiin. Sámi servodagas lea Sámi allaskuvla guovddáš ovtasbargooasálaš. Allaskuvla lea áidnalunddot dan dáfus go dat fállá sámii mánáidgárdeoahpaheaddji oahpu. Allaskuvla váldá ohppiid miehtá Sámi. Sámediggi bargá ovtas maid dáii eará allaskuvlaiguin ja universitehtaiguin, ja lea mielde nu gohčoduvvon UHR-sámi, gos sámii áššiid birra mat gusket universitehta- ja allaskuvlasuorgái ságastallojuvvo. Okta eará ovtasbargooasálaš lea Lohkanguovddáš, mii lea resursaguovddášin

erenoamážit oahpahusvuogádaga várás mánáidgárddi rájes alit ohppui. Dasto leat vel eará ovttasbargooasálaččat nugo Sámi erenoamášpedagogalaš doarjalus (SEAD), (Samisk spesialpedagogisk tjeneste) ja sámi giellaguovddážat. Mánáidgárddiid vánhenválddegottis lea okta sámi ovddasteaddji gean Sámediggi nammada, ja Sámediggi buktá rávvagiid áigeguovdilis áššiide dán válddegoddái.

Máhtodepartemeanttas lea bajimus ovddasvástádus nationála mánáidgárdepolitihkas ja mánáidgárddiid almmolaš hálldašeames ovttas Oahppodirektoráhtain, gielddaiguin ja fylkkamanniiguin. Dát aktevrrat leat guovddáš ovttasbargooasálaččat Sámedikkis.

Oahppodirektoráhtas lea ovddasvástádus čuovvovaš surggiin:

- mánáidgárddiid dili duođašteapmi ja analysa
- mánáidgárdesuorggi kvalitehta- ja gealboovddideapmi
- doarjagiid ja njuolggadusaid hálldašeapmi
- bearráigeahččandoaimmat
- suorggi bagadeapmi

Fylkkamanni vuolggaha mánáidgárdepolitihka stáhtadoarjagiid, doaimmaid hálldašeami bokte mánáidgárdelága mielde ja bagada gielddaid. Fylkkamanni oktiordne ja vuolggaha ovddidanbarggu gielddain ja mánáidgárddiin (regjeringen.no).

Gielddain mánáidgárdeiseváldin lea ovddasvástádus mánáidgárddiid dohkkeheames ja bearráigeahččamis gielddain, sihke priváhta ja gieldda. Mánáidgárdi galgá dohkkehuvvot ovdal go doaibma álggahuvvo. Gielda galgá čuovvut ahte čađahuvvo go doaibma dohkkehuvvon rámmaid siskkobealde, ahte mánáidgárddi njuolggadusat eai leat lága vuostá ja ahte sisdoallu dávista lágaide ja rámmaplánii. Bearráigeahččan mielddisbuktá maiddá árrjalaš bagadanovddasvástádusa. Gielda galgá fuolahit ahte buot dohkkehuvvon mánáidgárddit gielddas mat ožžot almmolaš doarjaga meannuduvvojit ovtaárvosaš vuogi mielde. Gielda galgá máksit goluid mánáidgárddiid dábálaš doaimma ovddas maid eará almmolaš doarjagat ja vánhenváldu eai govčča (regjeringen.no).

Mánáidgárdeeaiggádiin lea ovddasvástádus ovttaskas mánáidgárddi fálddagas. Priváhta mánáidgárddiid eaiggádit váldoáššis vánhemat, ovttaskas olbmot, searvvit ja ideála organisašuvnnat. Mánáidgárdeeaiggát mearrida vánhenváldu. Mánáidgárddiid vánhenváldi mearrida jahkeplána mii sihkkarastá ahte vánhemat ja bargit sáhttet leat mielde váikkuheamen pedagogalaš sisdoalu hábmemis. Mánáidgárdeeaiggádis lea ovddasvástádus das ahte leat doarvái bargit ja gelbbolašvuotta. Jođiheaddjis ja pedagogalaš jođiheaddjis galgá leat mánáidgárdeoahpaheaddji oahppu (regjeringen.no).

Sámi mánáidgárddit leat Sámedikki deatalaš ovttasbargooasálaččat. Mánáidgárddiid bargiiguin ja muhtumin maiddá vánhemiiguin lea jeavddalaččat oktavuotta. Sámediggi lágida jahkásaččat mánáidgárdeseminára mánáidgárddiid bargiid várás mas fáddán leat kvalitehtaovddideapmi, gelbbolašvuotta buorideapmi ja vásihusaid lonohallan. Sámediggi bagada maiddá mánáidgárddiid bargiid earret eará giellabarggus, sámi mánáidgárdefáldaga sisdoalu birra, pedagogalaš ávdnasiin, Sámedikki doarjjaortnegiin ja guovvamánu 6. b. ávvudeames mánáidgárddiin.

Deaivvadettiin mánáidgárdebargiiguin oažžu Sámediggi buori áddejumi mánáidgárddi árgabeaivvi birra sierra gielddain. Dát bidjá vuođu viidáset bargui ja ángiruššansurggiide mánáidgárdepolitihkas.

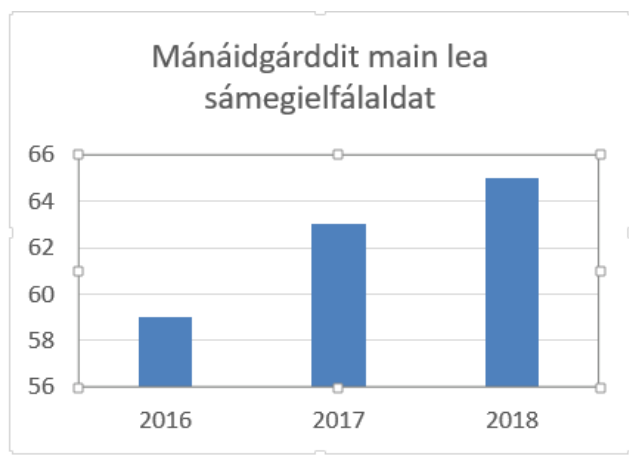
Oppasámi ja riikkaidgaskasaš ovttasbargu

Go sámít lea álgoálbmot Sámis, de vuoruhuvvo ovttasbargu riikarájaid rastá. Sámediggi áigu Sámi parlamentáralaš ráđi bokte, mii lea oktasaš ovttasbargoorgána Suoma, Ruota ja Norgga beale Sámedikkiid gaskka, ja sámiid gaskka Ruošša bealde, ovddidit sámi kultuvrra ovttasbarggu bokte ja ollislaččat miehtá Sámi. Riikkaidgaskasaš ovttasbargu eará álgoálbmogiiguin lea deatalaš, man oktavuodas eana-, čáhce-, kultur-, giella- ja mánáid bajásšaddan vuoigatvuođaid ja iešstivrema meannuduvvojit. Dát dáhpáhuvvá earret eará sierra riikkaidgaskasaš álgoálbmotáššiid foráide searvama bokte, earret eará ON álgoálbmogiid bistevas forum, árktalaš ráđđi, barents-ovttasbargu ja eará fierpmádagat gos álgoálbmogiid áššit meannuduvvojit.

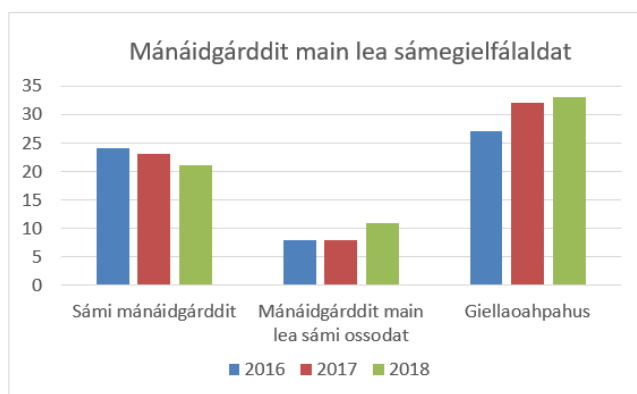
MÁHTTOVUOĐDU

Statistihkat

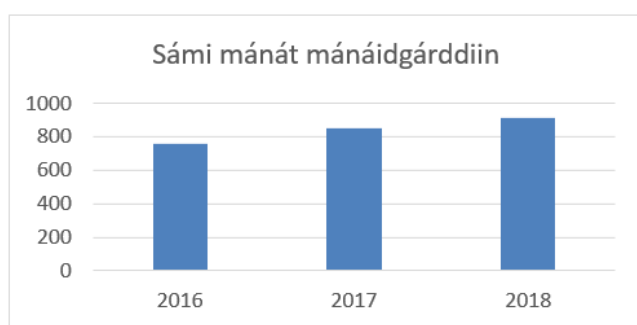
Sámedikki máhttovuođđun leat iežas statistihkat. Čuovvovaš máhttovuođus lea geahčastat man ollu mánáidgárddiin lea sáme-fálaldat, man ollu mánát ožžot iešguđege mánáidgárdefálaldagaid ja movt ása-husat juohkásit fylkkaid dásis.

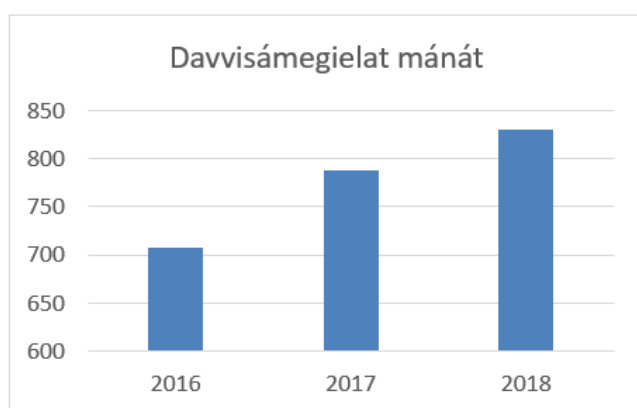
Govus čájeha ahte Norggas lea oktiibuot 65 mánáidgárddis sáme-gielfálaldat. Oaidnit ahte dát lohku lea lassánan guđain mánáidgárddiin, go 2016:s ledje 59 mánáidgárddi ja guokte mánáidgárddi bohte 2017:s dalle šadde 63 mánáidgárddi 2017:s.

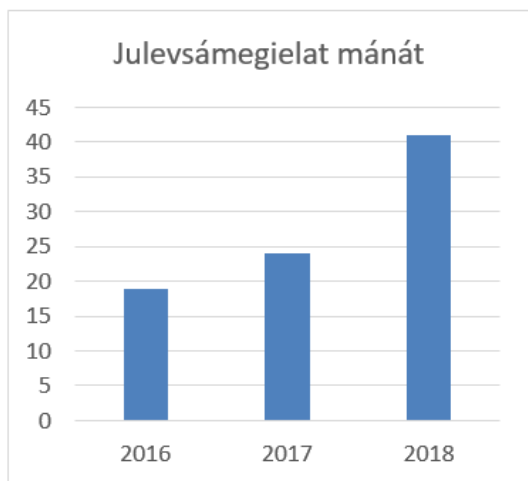
Govus čájeha ahte 2018:s ledje 21 mánáidgárddi, 11 sámeossodaga eará mánáidgárddiin ja 33 mánáidgárddis lei giellaoahpahusfálaldat. Mii oaidnit ahte sámi mánáidgárddit geahppánit, go fas sámeossodagat lassánit.

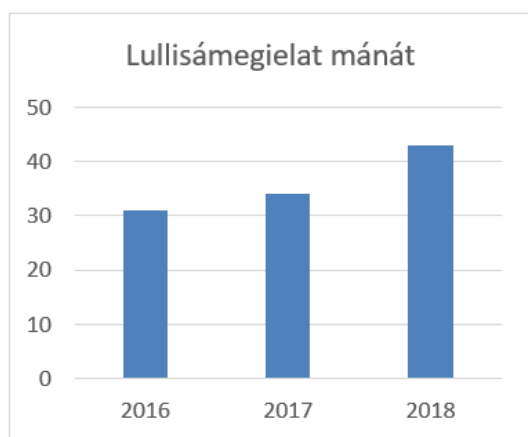
Govus čájeha ahte 2016:s ožžo oktiibuot 758 máná, 2017:s 846 máná ja 2018:s 914 máná sámefálaldaga. Dát čájeha ahte mánnálohku lea lassánan 156 mánáin 2016 rájes 2018 rádjai.

Govvosis oidno ahte 2016:s ožžo 708 máná, 2017:s 788 máná ja 2018:s 830 máná davvisámegiela mánáidgárdefálaldaga. Statistihkka čájeha ahte mánnálohku lea lassánan 122 mánáin guovtti jagis.

Govvosis oidno ahte 2016:s ožžo 19 máná, 2017:s 24 máná ja 2018:s 41 máná julevsámegiela mánáidgárdefálaldaga. Statistihkka čájeha ahte mánnálohku lea lassánan 22 mánáin guovtti jagis.

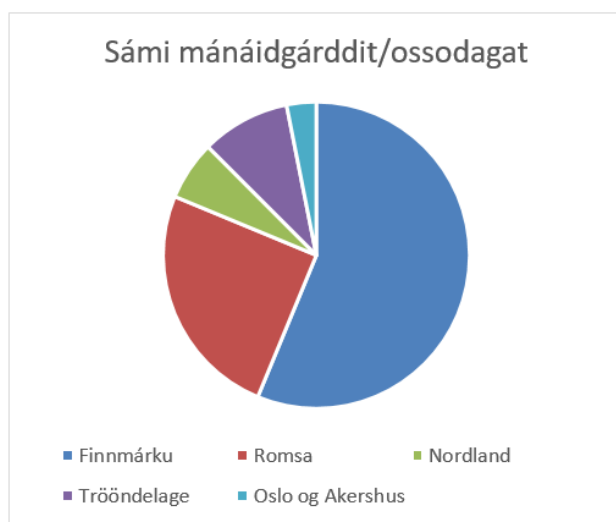

Govvosis oidno ahte 2016:s ožžo 31 máná, 2017:s 34 máná ja 2018:s 43 máná máttasámegiela mánáidgárdefálaldaga. Statistihkka čájeha ahte mánnálohku lea lassánan 12 mánáin guovtti jagis.

Fylkka dásis leat 483 máná Finnmárkkus 18 mánáidgárddis ja ossodagain. 481 máná davvisámegiela, 0 julevsámegiela ja guokte ossodaga fáallet máttasámegiela mánáidgárddis. Romssas leat 128 máná 8 sámi mánáidgárddis ja ossodagat main dušše lea davvisámegiela fáaldat. Norlánddas eai lea oppage davvi- ja máttasámegiela mánáidgárddi. 31 máná leat ovttá julevsámegiela mánáidgárddis ja okta ossodagas. Davvi-Trøndelágas lea okta máttasámegiela mánáidgárdeossodat gos leat golbma máná. Doppe eai leat oppage julev- ja davvisámegiela mánáidgárddi. Máttá-Trøndelágas lea 12 máná ovttá máttasámegiela mánáidgárddis, ja guokte máná davvisámegiela ossodagas. Doppe eai leat oppage julevsámegiela mánáidgárddi. Oslo lea davvisámegiela mánáidgárddi gos leat 28

máná. Okta máná oažžu davvi- ja máttasámeigielatfálaldaga dán mánáidgárddis.

Go guoská sámi giellaoahpahussii lea juohkása dat fylkkaid dásis ná: Finnmarkkus leat 29 mánás davvisámeigielat giellafálaldat golmma norgalaš mánáidgárddis. Romssas lea 134 mánás fálaldat davvisámeigielat giellaoahpahus 10 mánáidgárddis. Norlánddas lea 14 mánás sámi giellaoahpahus 4 norgalaš mánáidgárddis. Golmma mánás lea davvisámeigielat giellaoahpahus, ovcci mánás lea julevsámeigielat giellaoahpahus ja guovtti mánás lea máttasámeigielat giellaoahpahus. Davvi-Trøndelágas lea viđa mánás máttasámeigielat giellaoahpahus njealji norgalaš mánáidgárddis. Máttá-Trøndelágas lea 15 mánás máttasámeigielat giellafálaldat njealji norgalaš mánáidgárddis. Opplánddas lea ovttá mánás davvisámeigielat giellaoahpahus ovttá mánáidgárddis ja Oslos/Akershus lea 27 mánás fálaldat 7 norgalaš mánáidgárddis. 25 mánás lea davvisámeigielat fálaldat, ovttá mánás julevsámeigielat fálaldat ja ovttá mánás máttasámeigielat fálaldat.

Diagrámmas oidno ahte viđa fylkkas Norggas lea sámi mánáidgárdefálaldat. 18 mánáidgárddi leat Finnmarkkus, gávcci Romssas, guokte Norlánddas, golbma Trøndelágas ja okta Oslos/Akershus. (Diagrámmas ii leat mielde sámi giellaoahpahusfálaldat).

Otnáš nammii leat 91,8 % buot 1-5 jahkásaš mánáin gaskkas Norggas mánáidgárddis (SSB 2019). Dáid mánáid gaskkas lea 914 mánás 2018:s sámi mánáidgárdefálaldat.

Dál lea eanet mánáin sámi mánáidgárdefálaldat go ovdal lea leamaš, ja ollu sámi mánáidgárddit ja ossodagat leat ásahuvvon gielddain maiddáa olggobealde sámeigielaid hálddašanguovllu. Sámediggi oaidná ahte sámi vanhemat sihtet buori fálaldaga mánáidasaset. Mánnggat vanhemat gáibidit sierra sámi mánáidgárddi buoremus fálaldahkan, sámi ossodat norgalaš mánáidgárddis ii leat doarvái buorre. Dát lea dattetge dagahan ahte muhtun sajiin eai leat doarvái ohccit norgalaš mánáidgárddiide gos lea sámeigielat ossodat, man geažil leat heahttihan dán lágan fálaldaga. Go guoská sámeigielat giellaoahpahussii sámi mánáide norgalaš mánáidgárddiin, de oaidná Sámediggi ahte eanet vanhemat háliidit dákkár fálaldaga.

SÁMI MÁNÁID VUOIGATVUOĐAT

Láгат ja konvenšuvnnat

Máŋggain lágain ja konvenšuvnnain válddahuvvojit vuoigatvuođat mat sámi mánáin leat dál. Sámediggi áigu loktet sámi mánáid vuoigatvuođaid mánáidgárdepolitihka bokte. Mánáidkonvenšuvdna lea vuođđun sámi mánáid vuoigatvuođaide ja lea ovttahttojuvvon norgga láhkaaddimii ovdasajiin nationála láhkaaddima ektui. Mánáidkonvenšuvnnas válddahuvvojit sierra suorggit mánáid vuoigatvuođaid ektui, ja 30. artihkkalis válddahuvvojit álgoálbmogiid mánáid vuoigatvuođat go guoská sin kultuvrii, gillii ja oskkoldahkii ahte ovttas eará iežas álbmoga lahtuiguin bisuhit.

Vuolábealde lea bajilgovva mii čujuha maiddáí eará guovddáš konvenšuvnnaide ja lágaide mat leat sámi mánáid várás.

ON konvenšuvdna mánáid vuoigatvuođaid birra, 30. artihkal	«I stater hvor det finnes etniske, religiøse eller språklige minoriteter eller personer som tilhører en urbefolkning, skal et barn som tilhører en slik minoritet eller urbefolkningen, ikke nektes retten til sammen med andre medlemmer av sin gruppe å leve i pakt med sin kultur, bekjenne seg til og utøve sin religion, eller bruke sitt eget språk.»
Vuođđolága § 108	"Lea stáhta eiseválddiid geatnegasvuohta láhčit diliid nu ahte sámi álbmotjoavku sáhttá seailluhit ja ovddidit iežas giela, kultuvrra ja servodateallima."
ILO-konvenšuvdna álgoálbmogiid vuoigatvuođaid birra Láhka Sámedikki ja eará sámi riektediliid birra (1989) (Sámeláhka) Mánáidgárdeláhka (2005) Mánáidgárdeláhka (2005)	ILO-konvenšuvnna nr 169 álgoálbmogiid ja čearddalaš álbmogiid hárrái iešmearrideaddji riikkain, váldoprinsihppan ahte álgoálbmogiin lea vuoigatvuohta bisuhit ja viidásetovddidit sin kultuvrra, ja eiseválddiid geatnegasvuohta lea bidjat doaibmabijuid doarjun dihtii dán barggu. Lovens formål er å legge forholdene til rette for at den samiske folkegruppe i Norge kan sikre og utvikle sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv. § 2 Barnehagens innhold: «Barnehagen skal ta hensyn til barnas alder, funksjonsnivå, kjønn, sosiale, etniske og kulturelle bakgrunn, herunder samiske barns språk og kultur.» § 8 «Kommunen har ansvaret for at barnehagetilbudet til samiske barn i samiske distrikt bygger på samisk språk og kultur. I øvrige kommuner skal forholdene legges til rette for at samiske barn kan sikre og utvikle sitt språk og sin kultur.»
Rámmaplána mánáidgárddi sisdoalu ja doaimmaid birra	«Samiske barnehager skal fremme barnas samiskspråklige kompetanse, styrke barnas

(2017) (Mánáidgárdelága láhkaásahus)	samiske identitet og videreføre samiske verdier, samisk kultur og tradisjonskunnskap. I samiske barnehager er samisk hovedspråk.»
--------------------------------------	---

Riikkaidgaskasaš konvenšuvnnat ja norgga lágat mearridit nie movt lea daddjojuvvon bajábealde, ahte sámi mánáin ja nuorain leat vuoigatvuođat oahppat ovddidit sin giela ja kultuvrra.

Mánáidgárdeláhka (2005) regulere mánáidgárddiid Norggas. Láhka guoská sihke priváhta ja almmolaš mánáidgárddiide. Rámmaplána mánáidgárddi sisdoalu ja doaimmaid birra (2017) lea mánáidgárdelága deatalaš láhkaásahus. Das čiekŋuduvvojit lága mearrádusat mánáidgárddi ulbmila, sisdoalu ja mánáid mielváikkuheami ektui, ja das gáibiduvvo ahte mánáidgárddi galgá sihkkarastit buot mánáide kvalitehta dáfus buori mánáidgárdefálaldaga. Rámmaplána ovcci kapihttalis válddahuvvo mánáidgárddi árvovuođđu, ovddasvástádus ja rollat, mánáidgárddi ulbmil ja sisdoallu, mánáid mielváikkuheapmi, ovttasbargu ruovttu ja mánáidgárddi gaskka, sirdimat, mánáidgárddi pedagogalaš doaibma, mánáidgárddi bargovuogit ja mánáidgárddi fágasuorggit.

SÁMI MÁNÁIDGÁRDEFÁLALDAT

Sámi mánáidgárddi pedagogalaš ásahussan

Mánáidgárddi galgá leat pedagogalaš doaibma mii ferte plánejuvvot ja árvvoštallojuvvot. Mihttun mánáidgárddiin pedagogalaš doaibman lea ahte mánáide heivehuvvojit fálaldagat mánáidgárdelága ja rámmaplána mielde (Rámmaplána 2017: 37).

Sámedikki mánáidgárdepolitihkka vuođđuduvvá dasa ahte sámi mánáidgárddiid kvalitehta, sisdoallu ja árvvut leat guovddážis ollislaš sámi oahppopolitihkka viidásetovddideames. Deatalaš lea ahte nationála oahppopolitihkka sisdoallá mihttomeriid ja strategiiid maid bokte sihkkarastojuvvo ahte álgoálbmotrievttálaš unnimus standárddat dollojuvvojit. Mánáidgárdepolitihkka reflektare ahte dárbbášuvvo oktasaš pedagogalaš geađgejuolgi ja hástalusaid makkár sámi árvvuide mánáidgárddit galget vuođđuduvvot ja mainna lágiin dan buoremusat sáhtta dahkat.

Bajimuš dásis ferte sámiide álbmogin sihkkarastojuvvot vuoigatvuohta ovddidit iežas mánáidgárddiid man oktavuođas oahpahusmetodat ja pedagogalaš ávdnasat leat guovddážis. Sámediggi diehtá ahte buot sámi mánáidgárddiin ii leat dat sámi sisdoallu nugo sávašeimmet. Liikká vaikko mánáidgárddiin leat njuolggadusat ahte dat galget vuođđuduvvot sámi gillii ja kultuvrii, ja dain galget leat sámegielat bargit. Mánáidgárddi sisdoalus ii leat sáhka dušše metodain ja pedagogalaš ávdnasiin, muhto man dásis ja movt sámi sisdoallu deattuhuvvo ja boahtá oidnosii geavahusas. Sámedikki prošeavttas «SáMOS» galgá definerejuvvot ja gávnnehuvvot mii sámi mánáidgárddi lea ja háhkat rámmaid vuođđun sámi mánáidgárdepedagogihkkii.

Okta hástalusain lea sihkkarastit buori kvalitehta sisdoalus mánáidgárddis, dasto diehtit ahte fágaoibmuid váilivuohta lea stuoris. Deatalaš lea ahte gávdnojit fágaoibmot geain lea fágagelbbolašvuohta suorggis. Fágaoibmot leat mielde sihkkarastimin buori kvalitehta ja dohkálaš sisdoalu buoremusat ávkin mánáide, sin fuolaheddjiide ja sámi servodahkii. Dieinna lágiin háhkkojuvvo ja oainnusmahttojuvvo pedagogaš geađgejuolgi sámi mánáide sin eavttuid vuođu.

Mánáidgárddi fysalaš struktuvrra hábmen lea deatalaš danne go mánáide váikkuhit juste olgguldas rámmaeavttut. Dávvirat ja dajahusat leat symbolat ja mitalit siskkáldas kultuvrra ja dan árvvuid birra. Sámediggi oaivvilda ahte mánáidgárddiin galgá vuhttot sámevuohta oinnolaš objeavttaiguin ja dovdomearkkaiguin. Sáhtá leat ovdamearkka dihtii goahti, lávvu, duhkorasat mat speadjalastet sámi kultuvrra ja činjeapmi sámi motiivvaiguin. Sámegiela visualiseren mitala maiddá dan birra movt mánáidgárddi deattuha sámi sisdoalu sihke giela, kultuvrra ja árvvuid ektui. Lea deatalaš ahte sámevuohta lea oidnosis vai mánát ožžot gullevašvuođa dovdu ja dohkkejumi mii váikkuha sámi identitehta nannema.

Vánhemiin lea válđoovddasvástádus máná bajásgeassimis, mánáidgárdelága § 30 (1981) mielde. Vánhenovddasvástádus mearkkaša ahte vánhemiin lea fuolahusovddasvástádus mánás, ja ahte sis lea mearridanvuoigatvuohta máná ovddas. Dalle go mánná lea mánáidgárddis, váldá mánáidgárddi oasi fuolahus- ja bajásgeassindoaimmain. Mánáidgárddi dievasmahtá ruovttubirrasi, ja ferte čájeht áddejumi ja árvvus atnit bearašhámiid. Sámediggi oaidná man deatalaš lea ahte mánáidgárddi nu ollu go vejolaš viidásetfievrridit sámi bajásgeassima árbevieruid. Mánáidgárddi ferte deattuhit ja vuhtii válđit vánhemiid oainnu, ja movt sii bajásgeasset mánáid. Dát gáibida dihtomielalaš guottu ja gelbbolašvuođa bargiin, vánhemiin ja sámi servodagas oppalaččat.

Sámi mánná

Mánáidkonvenšuvnna 3. artihkkalis máná buoremusa birra nannejuvvo ahte buot doaimmaid mat gusket mánnái, galgá dat mii lea mánnái buoremus leat vuođđun. Sámi mánás lea vuoigatvuohta dakkár mánáidgárdeárgabeivái mii vuođđuduvvá sámi gillii, sámi árvvuide, sámi jurddašuvuohkái ja sámi árbedieđuide. Mánáidgárderámmaplána mielde galgá mánáidgárddi ovdánahttit demokratiija ja leat searvvaheaddji oktasašvuođas nu ahte buohkain lea vejolašvuohta buktit iežas albmosii, guldaluvvot ja beassat searvat. Buot mánát galget beassat vásihit demokrátalaš searvama dan bokte ahte leat mielde váikkuheamen mánáidgárddi sisdollui, sorjjakeahtá gulahallandáidduin ja gielalaš gálggain. Sámi mánáidgárddiid mánát galget oažžut vejolašvuođa leat mielde váikkuheamen iežaset gillii.

Sámi mánát geat dál bajásšaddet ellet guvttiin kultuvrrain, man oktavuodas dáža kultuvrra álkidit álgá stivret. Sii sosialiserejuvvojit sámi máilmmis ja ovddidit sámi identitehta. Sámediggi vásiha ahte lea leavvan áddejumi ahte sis guđet bajásšaddet Norggas, lea liikká ovttalágan mánnávuohta. Dát vihku váilevaš máhtu das movt sámi álbmot eallá, ja sii unnán áddejit man deatalaš lea suodjalit ja nannet sámi giela ja kultuvrra. Vaikko vánhemat leat sámegielagat ja hállet sámegiela mánnái, de oahppá mánná muhtun áiggis dárogiela. Olggobeale váikkuhusat leat ollu, mánáidgárddi, skuvlla, ustibiid, media bokte ja norgga majoritehta servodagas beales. Sámi mánás lea hui erenoamáš ovdamunni go gullá guovtti kultuvrii ja lea guovttegielat.

Sámi mánát fertejit oppa áiggi molssodit guovtti giela gaskka, ovdamearkka dihtii sámegiela, dárogiela, ruotagiela ja suomagiela gaskka. Sii ellet guovtti máilmmis, ja danne sáhtta hállat ahte mánát ellet guovtti vuogi mielde, kultuvrralaččat ja gielalaččat. Sámi mánná galgá oahppat hálldašit persovnnalaš identitehta ovttá vuogádaga siskkobealde mas leat guokte sosiála identitehta. Mánná ferte oahppat ahte su máilbmis lea guovtti kultuvrra gaskkas main lea sierra koda ja juohkehaččas iežas eallinfáddá, árvvoštallamat ja persončoahkkádusat (Høgmo 1986). Sámi máilbmái čuohcá maiddá oarjemáilmmi kultuvra, ja eará kultuvrrat šaddet leat oassin sámi máná máilmmis. Dán fertejit mánáidgárddiid bargit maiddá vuhtii váldit ja sis ferte leat gelbbolašvuohta dan birra.

Sámi mánás lea riekti buori mánáidgárdebirrasii mii searvvaha ja mas lea ovttáárvosaš oktasašvuohta. Máná lihkostuvvama dihtii ferte son beassat ovddidit iežas sámi giela, sámi kultuvrra ja sámi identitehta. Árra ángiruššan ja heivehuvvon oahpahus sámi máná várás lea deatalaš buori oahppanbirrasa dihtii gos ii leat givssideapmi iige vealaheapmi. Buorre ja oadjebas mánáidgárdeárgabeaivi addá sámi mánnái álššaid boahtteáigái. Danne lea sámi mánáidgárde deatalaš ásaš sámi mánnái, ja sin sámi identitehta ahtanuššamii. Sámi mánáidgárde lea eará servodaga deattu ja váikkuhusaid geažil vealtameahttun sámi giela ja kultuvrra viidásetfievrrideapmái boahtte buolvvaide. Dán ulbmilin lea veahkehit sámi vanhemiid geat háliidit ahte sin mánát galget bajásšaddat sámi árvvuiguin, gielain ja kultuvrrain. Sámi mánáin lea vuoigatvuohta oažžut buori mánávuodá, mánávuodá gos ožžot leat ieža almmá ahte fertejit ákkastit iežaset leahkima.

Sierra sámi mánáidgárdefálaldagat

Gávdnojit čuovvovaš sámi mánáidgárdefálaldagat:

- *Sámi mánáidgárde:* mánáidgárde mii lea mearrádusain nannejuvvon ahte doaibma vuodđuduvvá sámi gillii ja kultuvrii.
- *Sámi ossodat eará mánáidgárddiin:* sámi ossodat norgalaš mánáidgárddis mii lea mearrádusain nannejuvvon ahte doaibma vuodđuduvvá sámi gillii ja kultuvrii.
- *Sámi giellaoahpahus eará mánáidgárddiin:* mas lea sámi giellaoahpahus ovttaskas mánnái dahje mánnájovkui. Dán lágan giellaoahpahuš sáhtta organiseret mángga láhkai. Dákkár mánáidgárddiin dábalaččat eai máhte bargit sámegiela, muhto mánáidgárde viežžá sámegielat bargi gii sáhtta addit dán lágan fálaldaga. Mánáin geat galget oažžut sámi giellaoahpahušfálaldaga, lea áinnas sierralágan gielladuogáš. Muhtun mánát ožžot giellaoahpahušfálaldaga, ja earát fas, geat juo leat sámegielagat, ožžot fálaldaga sin giela bisuheames ja viidásetovddideames. Sámi mánáidgárddit dahje sámi ossodagat gos leat ovttaskas mánát geain lea eará sámegiella go mánáidgárde doaibmagiella, sáhttet maiddá oažžut fálaldaga sámi giellaoahpahuš mánnái (ovdamearkka dihtii mánná gii hállá julevsámegiela sáhtta oažžut giellaoahpahuš davvisámegielas).

Mánáidgárddit main lea sáme fálaldat leat sihke gielalaš ja priváhta. Fálaldagat leat organiserjuvvon iešguđetge láhkai ovdamearkka dihtii boazodoallo-, kultur- ja luondumánáidgárde. Gávdnojit mánáidgárddit main lea sáme fálaldat sihke davvi-,

julev- ja máttasámegillii, mat leat dábbáleamos sámegielat Norggas. Eanaš davvisámegielat mánáidgárddit leat davvisámi guovllus sámi distrivtta siskkobealde. Mánáidgárddit leat bures sajáiduvvan ásahusat, ja vuosttaš davvisámi mánáidgárdi ásahuvvui juo 1969 Guovdageainnus. Dál gávdno dušše okta julevsámi mánáidgárdi Divttasvuonas ja okta julevsámi ossodat norgalaš mánáidgárddis Bådåddjos. Snoasas lea okta máttasámi mánáidgárdi, ja Plassjes ja Troanddimis goappásge okta máttasámi ossodat.

Gávdnojit maiddá nuortalašgiela, bihtánsámegiela ja ubmisámegiela hállit. Erohussan nuortalašgielas, bihtánsámegielas ja ubmisámegielas eará sámegielaid hárrái lea vuosttažettiin dat ahte dain leat hui unnán geavaheaddjit sin árbevirolaš guovlluin Norggas dál. Dáin gielain ii leat oahpahus guđege vuodđoskuvllas Norggas. Eai gávdno mánáidgárddit gos dát gielat gaskkustuvvojit, muhto Sámediggi atná deatálažžan ahte gielat ealáskahttojuvvojit. Mánáidgárdefálaldat dáin gielain livččii buoremus ovttaskas doaimbaidju dáid gielaid suodjaleames ja ovddideames.

Mánáidgárdedoarjaga hálddašeapmi

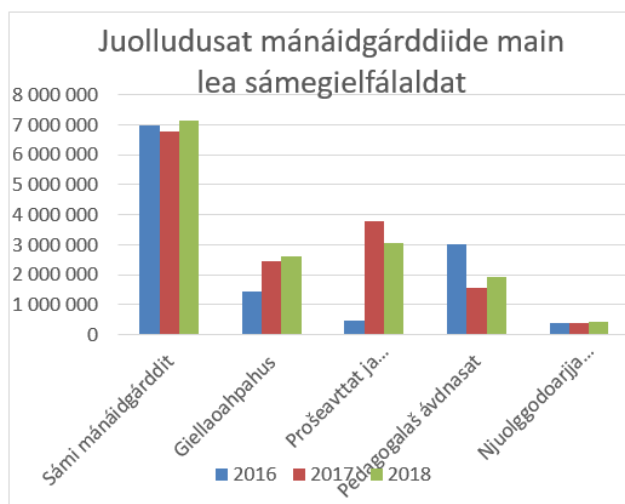
Váikkuhangaskaoapmi sámi giela ja kultuvrra nannemii lea doarjja mánáidgárddiide. Doarjja lea okta ollu doaimbaidjuin ulbmila juksamis ahte sámi mánáidgárdefálaldagas lea sámi sisdoallu mii ovdánahtta oahppama ja hápmasuvvama. Doarjja lea deatalaš dasa ahte gielddat ja priváhta mánáidgárdeeaiggádat buorebut sáhttet láchit sámi mánáidgárdefálaldaga. Doarjja galgá geavahuvvot liigegoluide bargui sámi gielain ja kultuvrrain.

Sámedikkis leat čuovvovaš doarjjaortnegat mánáidgárdesuorggi várás:

- Doarjja sámi mánáidgárddiide
- Doarjja sámi ossodagaide norgalaš mánáidgárddiin
- Doarjja sámi giellaoahpahussii
- Doarjja prošeavttaide ja ovddidanbargui
- Doarjja pedagogalaš ávdnasiidda
- Njuolggadoarjja Árran mánáidgárdái giellabargái (giellatjehppe)

Sámediggi oaidná ahte lea dárbu heivehit doarjjaortnegiid nu ahte mánáidgárddit sáhttet eanet struktuvrralaččat bargat sámegielain mánáidgárddiin. Sámediggi háliida ahte sámegielat galget suodjaluvvot ja ovddiduvvot, ja oaivvilda danne ahte lea ulbmillaš ahte leat eavttut dasa vai mánáidgárddit árjjalaččat váldet atnui heivehuvvon modeallaid giellaoahpahussii, suodjaleapmái ja ovddideapmái. Mihttomearrin ferte leat ahte mánáidgárdemánát, skuvlii álggedettiin, leat sámegielagat, ja ahte doarjjaortnet lea mielde duohtan dahkamin dan.

Doarjja lea juolluduvvon čuovvovaččat áigodagas 2016-2018:

Doarjja mánáidgárddiid	Sámi mánáidgárddiid	Giella-oahpahussi	Prošeavttaide ja ovddidanbargu	Pedagogalaš ávdnasiidda	Njuolggadoarjja - giellatjehppe	Submi
2016	6 964 700	1 430 500	462 500	3 029 700	400 000	12 287 400
2017	6 764 023	2 470 000	3 775 900	1 568 800	410 000	14 988 723
2018	7 149 772	2 600 000	3 044 125	1 942 050	420 000	15 155 947

Tabealla bajábealde čájeha man ollu ruvnnuid lea juogaduvvon doarjja mánáidgárddiide iešguðege doarjaortnegiin. Mii oaidnit ahte 2018:s lea juolluduvvon oktiibuot 15.155.947 ru doarjja mánáidgárddiide main lea sámefálaldat.

MÁNÁIDGÁRDEPROŠEAKTA «SÁMI MÁNÁT OĐĐA SEARVELANJAIN»

Prošeavtta mihttomearri ja sisdoallu

Mánáidgárdeprošeavtta mihttomearrin lea: Sámi filosofiija galgá leat vuodđun sámi mánáidgárddiid sisdoallui gos sámi árvvut, luonddufilosofiija, giella, kultuvra, jodiheapmi ja árbedieđut leat pedagogalaš barggu guoddi oasis.

Sámediggi oaidná ahte mánáidgárdesuorggi siskkobealde lea dárbu struktuvrralaš rievdadusaide sihke pedagogalaš ja organisatuvrralaš, ja geavahišgoahtit sámi máhtu ja ávkkástallat dainna. Danne lea Sámediggi álggahan prošeavtta mas fokuserejuvvojit sámi mánáidgárddiid sisdoallu, sámi árvovuodđu, sámegiella, árbedieđut ja dasto kultuvra ja servodateallin. Sámi árvovuodđui gullet ávnnaslaš, mentála ja sosiála dimenšuvnnat sámi kultuvrras ja rávvagat movt dat galgá čuovvuluvvot ovttaskas mánáidgárddiin.

Dárbu lea hábmet sierra dieđalaš teoriijaid sámi mánáidgárdepedagogihka ja didaktihka birra. Eanaš sámi mánáidgárddit leat ovddidan sisdoalu ja geavahusa mii váldá vuolggasaji sámi árvvuin, gielas, kultuvrras ja árbevieruin. Ollu dutkamat leat ovddidan teoriijaid hápmašuvvanproseassa birra sámi mánáid bajásgeassimis, maid sáhhtá geavahit vuolggasadjin ja vuodđun sámi mánáidgárdepedagogihka ja didaktihka ovddideapmái.

Áigodagas 01.10.17 – 31.03.18 lea čađahuvvon ovdaprošeakta. Das boahtá čielgasit ovdan ahte lea stuorra dárbu bargat viidáseappot sámi dieđalaš teoriijaid ovddidemiin geavahussii sámi mánáidgárddiid oktavuođas. Dát vuodđuduvvá vásihusaide ja máhttui sámi árvvuid, gaskkustanmetodaid ja sámi pedagogalaš jurddašeames sámi mánáidgárdesuorggis. Prošeaktajurdda lea ovdan buktojuvvon ja dan birra lea ságastuvvon sámi mánáidgárdeoahpaheddjiiguin, Sámedikki hálddahusain, sámi politihkkariiguin Sámis, fylkkamanniiguin, Oahppodirektoráhtain, Máhttodepartemeanttain ja Sámi allaskuvlla sámi studeanttaiguin ja muhtun fágaoahpaheddjiiguin.

Ovdaprošeaktaáigodagas leat ovddiduvvon mihttomearit ja bargoplánat prošeaktabargui viidáseappot. Prošeaktačilgehus mas leat čielga mihttomearit ja movt prošeavtta čađahit leat hábmejuvvon boahttevaš viđa jagi várás. Áigumušat prošeavttas galget implementerejuvvot mánáidgárddiid árgabeaivái dávistettiin mánáidgárddiid rámmaplánii. Virgáduvvon lea prošeaktajođiheaddji ja biddjojuvvon prošeaktajoavku. Das leat mielde guokte olbmo Sámedikki hálddahusas ja guokte olggobeale fágaolbmo. Prošeakta ruhtaduvvo Máhttodepartemeantta doarjjaruđaiguin.

Prošeavtta čađaheapmi

Prošeakta čađahuvvo čuovvovaš osiid mielde:

- Viežžat ja čohkket relevánta dutkama, dihtomielalaš ja vásihusvuđot vásihusaid, ja máhtu sámi árvvuid, gaskkustanmetodaid ja sámi pedagogalaš jurddašeami birra.
- Ovddidit ja duohtan dahkat sisdoalu ja árvovuđu sámi mánáidgárddiin mat vuodđuduvvet sámi árvvuide, gaskkustanmetodaide ja sámi pedagogalaš jurddašeapmái ja mat leat fievrriduvvon ođđaset áigái.
- Oainnusmahttit ja čilget dárbbu gelbbolašvuoda ovddideami ektui sámi mánáidgárdefilosofijai dávistettiin.
- Oainnusmahttit ja čilget dárbbu pedagogalaš ávdnasiid ektui mii váldá

vuolggasaji sámi mánáidgárdefilosofijjas.

- Oainnusmahttit ja čilget dárbbu bagadanávdnasiid ektui, movt lámčit oahppanbirrasa sámi árvvuid vuodul.
- Álggahit nana giellamodeallaid implementerenbarggu mánáidgárdiin.
- Oainnusmahttit ja čilget dárbbu bagadanávdnasiid ektui sámi vanhemiid várás, mas válddahuvvo sisdoallu oadjebas ja buori mánáidgárdebirrasis sámi mánáid várás.
- Oainnusmahttit ja čilget gelbbolašvuođa ovddideami ja bagadanávdnasiid dárbbu mánáidgárdeeiseválddiide ja mánáidgárdiid eaiggádiidda, árbedieđuid, sámegiela ja sámi kultuvrra vuodul.

ÁNGIRUŠŠANSUORGGIT

Ángiruššansuorgi 1: Sámegielat mánát otnáš servodagas

Nana giellamodeallat sámi mánáidgárdefálaldagas

Okta hástalus go lea sáhka sámegielas lea ahte leat unnán giellageavaheaddjit ja ahte sámegielat leat áitojuvvon gielat. Dát mielddisbuktá ahte fertejit leat čielga strategiiat ja metodat gielaide gáhttemii ja nannemii. Mánáidgárdi lea dehálaš giellaarena juste fal diekkár giellabargguide. Sámediggi háliida mánáidgárdepolitihkainis lámčit dili nu, ahte mánáidgárdit geavahišgohtet nana giellamodeallaid metoden mat leat heivehuvvon ovttaskas mánáidgárdiid báikkálaš dárbbuide ja gielladássái.

Gielladutki Colin Baker (2011) lea ráhkadan guovddáš typologijja guovttegielat oahpahussii. Baker lea geahččan giellaoahppama riikkaidgaskasaččat ja juohká oahpahusa geahnohis ja gievrras giellamodeallaide mat vuodđuduvvet giellaoahpahusa mihtuide ja bohtosiidda. Su nana giellamodealla čájeha ohppiid bohtosiid ja das lea fievrridanárvu mánáidgárdiide. Nana giellamodealla sáhtta leat modealla mas unnitlogugiella maid mánát galget oahppat oahpahuvvo maiddá eará fágain go duššefal giellafágas. Sámediggi oaidná ahte lea hástalus doaimmahit sámi giellabargguid mánáidgárdis ja ahte dat lea gáibideaddjin bargiide go lea váilevaš

bargoveahka. Danin ferte mánáidgárddiid giellabargguid systematiseret buorebut ja implementeret pedagogalaš bargui. Mánáidgárddit fertejit válljet bargometodaid mánáid gielladuogážiid vuodul, nu ahte dat movttiidahtta giellaovdáneapmái mas leat bohtosat. Buot dain iešguđetgelágan sámi mánáidgárdefálaldagain galgá leat mihttun ahte mánát šaddat sámegielagin.

Go minoritehtagiella oahpahuvvo dušše moadde diimmu vahkus ja oahpahuš ja gulahallan muđui dáhpáhuvvá majoritehtagillii, lea Bakera kriterioid vuodul heajos giellamodeallaovdamearka. Diekkár lahkoneami oaidnit mii dárui mánáidgárddiin gos lea sámegielaoahpahuš. Dát ii leat doarvái buorre ja dat čájeha ahte mánát eai oahpa sámegiela sávuhahtti bures. Danin šaddá dehálažžan geavahišgoahtit nana giellamodeallaid maiddá diekkár mánáidgárdefálaldagain, Mánát geain ii leat sámegiella, muhto geat galget oahppat sámegiela ja mánát geat máhttet veaháš sámegiela, galget buohkat oažžut dakkár giellafálaldaga mánáidgárddis mii lea heivehuvvon sin gielladássái. Fertejit leat čielga rámmat mo dat iešguđetgelágan mánáidgárdefálaldagaid kategorijat galget heivehuvvot. Ferte struktuvrralaččat bargat nana giellamodeallaid vuodul sihkkarastin dihtii ahte mánát šaddet guovttegielagin. Mánáin galgá leat vejolašvuhta álgit sámi skuvlii guovttegielagin ja oažžut oahpahuša sámegielas ja sámegillii vuosttašgielagin.

SÁMOS-prošeakta galgá doaibmat reaidun ja veahkkin mánáidgárddiid giellabargguin. Mánáidgárddit leat šaddan ieža hábmet sámi pedagogihka, muhto Sámediggi háliida prošeavttain veahkehit bargiid sin beaivválaš doaimmain. Dutkama bokte galgá prošeakta čilget mii lea sámi pedagogihkka ja mo sáhtta implementeret nana giellamodeallaid mánáidgárddis.

Oktagaslaš riekti sámegielat mánáidgárdefálaldahkii

Buot mánáin – maiddá sámi mánáin – lea mánáidgárdelága §12a vuodul riekti *mánáidgárdesadjái*. Hástalussan odne lea ahte sámi mánáin ii leat riekti *sámegielat* mánáidgárdesadjái. Sámediggi vásiha ahte leat leamaš guhkes vuordinlisttut sámi mánáidgárddiide dál guhkit áigge, ja ahte dat mánát guđet eai oaččo saji sámi mánáidgárdái ožžot fálaldaga álgit dárogielat mánáidgárdái. Sámegielat mánáin váldojuvvo danin eret riekti oahppat sámegiela mánáidgárddis.

Odne leat iešguđetgelágan gáibádusat mánáidgárddiide sámegielaid hálddašanguovlluid siskkobealde ja olggobealde. Dákkár earru ii leat váikkuhanfámolaš, eandalii daningo ollu sámi bearrašat válljejit iešguđetgelágan sivaidd geažil orrut guovlluin mat leat giellahálddašanguovlluid olggobealde.

Otná ortnet ii leat doarvái aiddolaš. Váikkuhussan dás sáhtta leat ahte mánáidgárdeeaiggádat/suohkanat gávndet vejolašvuodaid nu ahte eai fála sámi mánáidgárdefálaldaga ja nu rihkkot riikkaiddgaskasaš konvenšuvnnaid ja Norgga lágaidd. Nu leage suohkaniid geatnegasvuodta mánáidgárdegažaldagain guovddážiis ja Sámediggi áigu presiseret ahte buot suohkaniin galgá leat geatnegasvuodta fállat sámegielat mánáidgárdefálaldaga mas lea nana giellamodealla buot sámi mánáide geaid váhnemat háliiddit dan. Okta dain effektiivvamus doaimmain sámegiela ja sámi kultuvrra gáhttemis boahpteáiggis lea ahte sámi mánát fidnejit sámi mánáidgárdesaji. Suohkana geatnegasvuodta ferte lágalaččat nannejuvvot mánáidgárdelágas, numo “NÁČ 2016: 18 Váibmogiella” cealká.

Sámediggi oaidná ahte sámegielaide buolvvaid gaskasaš fievrredeapmi lea dehálaš ja mearrideaddji go galgá bisuhit ja ovdánahttit gielaide. Okta Sámedikki giellapolitihka mihtuin lea mielváikkuhit dasa ahte boahttevuodas šaddet eanet sámegielaideavaheaddjit. Sámediggi oaivvilda ahte sámi mánáidgárddit leat dehálaš giellaarenat boahte bulvii ja dat lokte mánáidgárddiid bargguid stáhtusa. Mánáidgárdekonvenšuvnna artihkkalis 28 čuožžu eamiálbmotmánáid rivttiin oahppat eatnigielaset dahje giela mii eanemusat geavahuvvo dan eamiálbmogis mas sii leat oassin. Dat mearkkaša ahte sámi mánáin Norggas sis lea riekti oahppat ovttá dahje eambbo dain sámegielain mat leat dábálaččamusat Norgga sápmelaččaid gaskkas odne.

Dáruiduhttima čuovvumuššan lei ahte stuorra oassi sámi álbmogis masse sámegiela. Sámediggi oaidná ahte eambbogat ahte eambbogat háliidit váldit gielaset ruovttoluotta ja fievrredit dan viidáseappo boahte bulvii. Dan oaidná earret eará das go 2018:s ledje 68 eambbo máná geat ožžo sámi mánáidgárdefálaldaga go 2017:s. Sámediggi lea oaidnán ahte leat eambbo ahte eambbo lullisámi mánát geaidda lea sámi giellaoahpamus heivehuvvon dárui mánáidgárddiin. Manimus jagiid leat ásahehuvvon ođđa sámi mánáidgárddit ja ossodagat. Dát lea čuovvumuššan das go váhnemat leat dihtomielalaččat válljen giela ja háliidit ollislaš sámegiela mánáidgárdefálaldaga mánáidasaset.

Sámi bearrašat ellet iešguđetgelágan servodagain ja dat váikkuha gielladillái. Guovlluin gos sámegiella lea eanetlogugiellan leat eanaš ruovttut sámegiela, muhto doppe leat maidái ruovttut main váhnemiin lea goabbatge eatnigiella ja mánát ohppet goappašat gielaide oktanaga ja šaddet guovttegielagin. Sámegiella lea ealli árgabeaigiella, muhto liikká dan váikkuhit eará gielat, nugo ovdamearkka dihtii dárogiella, ruoŋagiella ja eanagasgiella. Dakkár guovlluin gos sámegiella lea unnitlogugiellan vásihit sámi bearrašat ahte lea dárogiella ja dárui árvvut mat váldet vuitet ja dárogielas ja dárui árvvut lea nannoseabbo sajádat go sámegielas ja sámi árvvut. Dakkár guovlluin gáibiduvvo ahte váhnemat leat dihtomielalaččat giellaválljemiin. Mánáid gártá danin, ahte mánáidgárddit ja skuvllat leat áidna sámegiela arenat ruovttuid lassin.

Pedagogalaš ávdnasat sámi mánáidgárddiide

Pedagogalaš ávdnasiiguin dán oktavuodas oaivvildit deaddiluvvon ávdnasiid, duhkorasaid ja digitála reaidduid mat leat ráhkaduvvon erenoamážit mánáidgárddiid atnui. Dát sáhttet leat ovdamearkka dihtii girjjit, spealut, bihttaspealut, musihka, applikašuvnnat ja eará reaiddut mat gávdnojit mánáidgárddi birra, sihke siskkobealde ja olggobealde mánáidgárddi.

Pedagogalaš ávdnasat mánáidgárddiide main lea sámegielfálaldat galget doaibmat reaidun bargiide go galget fievrredit sámi kulturárbbi viidáseappot. Pedagogalaš ávdnasiiguin galget dát barggut konkretiserejuvvot ja nu doaibmat veahkkin sámegiela ja sámi kultuvrra nannemis, ja nu hábmet sáhkkiivuođa ja rámisvuođa iežaset kulturduogážii. Mánáidgárddi rámmaplánas čállo ahte “Mánáidgárddi galgá geavahit iešguđet materiáldaid ja rusttegiid, teknologiija ja digitála reaidduid, spealuid, girjjiid ja musihka fágasuorgebarggus” (2017: 47). Seammás presiserejuvvot rámmaplánas ahte go fágasuorgebargguin sámi mánáidgárddiin galgá vuolggasadjin leat sámegiella, sámi kultuvra ja árbevirolaš máhttu.

Sámedikki oahpponeavvoguovddášis leat mánga koaffara main leat sámi artefávtat ja maid dat luoiká. Koaffaris leat gáktegárvvut dohkáide ja mánáide ja evttohusat sámi fáddádoaimmaide maid mánáidgárddit sáhttet váldit atnui. Sámediggi lea álgán hábmet eambbo koaffariid, daningo oaidnit ahte lea stuorra beroštupmi daidda. Hástalussan lea váilevaš pedagogalaš ávdnasat sámi mánáidgárdefálaldahkii. Sámediggi oaidná ahte lea dárbu hábmet ávdnasiid buot sámegielaide. Sámedikki áigumuššan lea maiddá nu guhkás go vejolaččat bargat nu, ahte juolluduvvojit ruđat davvi-, julev- ja lullisámegielat ávdnasiidda mat leat heivehuvvon buot agát ovdaskuvlamánáide.

Mihttu:

- Sámi mánáid sámegiella nannejuvvo ja ovdánahttojuvvo. Eambbo sámegielat mánát. Mánáidgárddit hábmejít nana giellamodeallaid sámegielaid revitaliseremii, doalaheapmái, nannemii ja ovdánahttimii.

Strategiijat:

- Sihkkarastit ja doalahit árra giellastimulerema sámi mánáidgárdefálaldagain.
- Veahkin sihkkarastit ahte sámi mánáidgárddit sáhttet atnigoahit nana giellamodeallaid.
- Veahkin ovdánahttit pedagogalaš ávdnasiid sámi mánáidgárdefálaldagaide.

Ángiruššansuorgi 2: Árbevirolaš máhttu ođđa áiggis

Sámi mánáidgárdi, mii lea dehálaš institušuvdna sámi mánáid bajásšaddanbirrasis, ferte leat gearggus dustet sámi servvodaga dárbbuid goas beare. Sámediggi háliida mánáidgárdepolitihkastis nannet sámi mánáidgárddi sajádaga guovddáš sámi kulturguoddin. Dát dahkkojuvvo go mánáidgárddit váldet vuolggasaji árbevirolaš máhtus (árbedieđus). Buorre máhttovuođu sámi árbevirolaš máhtus lea mearrideaddjin sihkkarastin dihtii buriid mearrádusproseassaid sámi mánáidgárdefálaldagaid birrasaš aktevrain.

Odne lea sámi árbevirolaš máhtus mearkkašahhti sadji sámi mánáidgárddiin. Sámi mánáidgárddit heivehit bargguideaset sámi kaleandara mielde. Dat mearkkaša ahte mánáidgárdi čatná pedagogalaš bargguid jagi mielde ja luonddu jahkodatvuogádaga rievdadusaide. Sámediggi háliida nannet dán máhttovuođu oassin sisdoalus sihkkarastin dihtii máhttosirdima boahttevaš buolvvaide. Sámi árbevirolaš máhttu ii sisttisdoala dušše praktihkalaš máhtu ja gelbbolašvuođa, muhto maiddá diehtolonohallama, ovttasdoaimbama, oasálastima ja digaštallamiid praktihkalaš bargguid birra ovttaskas indiviidain ja maiddá stuorabearrašiin gos mánga buolvva oasálastet.

Sámi dajaldat “gal dat oahppá go stuorrula” sáhtta geavahuvvot ádden dihtii sámi mánáidgárddiid sisdoalu. Dán dajaldaga sisdoalus lea sámi filosofiija mánáid ja oahppama birra. Buot mánát ohppet, muhto mánát ohppet ja háhket dieđu iešguđetge láhkai daningo buohkain leat iešguđetgelágan eavttut oahppamis.

Sisdoallu dajaldagas oktiivástida mánáidgárddi rámmaaplánain (2017: 50) mas daddjo ahte mánáidgárddi galgá heivehit dábálašpedagogalaš fálddaga mánáid dárbbuid ja eavttuid mielde, maiddá go mánás lea dárbu liigedoarjagii oanehut dahje guhkit áigge.

Árbevirolaš máhttu mánáidgárddis

Sámi árbevirolaš máhttu lea kollektiivvalaš máhttu, mas leat praktihkalaš dáiddut maid sámi álbmot lea ovdánahtán ja hábmen jahkečuđiid áigge. Dát máhttu lea fievrreduvvon buolvaid gaskka máidnasiiguin ja daguiguin. Árbevierut bissot, doalahuvvojit ja ávkkástallojuvvojit lunddolaččat ođđa áiggis ja báikkis. Kultuvrras ja árbevierus lea sáhka árbbis, muhto maiddá áimmahuššamis, duddjomis ja ođasteames.

Biologalaš girjáivuođa konvenšuvdna (1992) lea guovddáš dokumeanta riikkaidgaskasaš birasrievttis. Konvenšuvdna artihkkalis 8j daddjo ahte stáhtat galget respekteret, sealluhit ja bisuhit eamiálbmogiid ja báikkálaš servodagaid máhtu, innovašuvnnaid ja geavahusa biologalaš girjáivuođa geavaheames ja sealluheames. Sámediggi oaivvilda dán konvenšuvdna ferte geavahit aktiivvalaččabut go deaivvada mánáidgárdeeiseválddiiguin, čájehan dihtii ahte dat guoskkaha maiddá doaimmahusaid nugo sámi mánáidgárddiid, gos sámi árbevirolaš máhttu eallá ja geavahuvvo odne. Mánáidgárddi rámmaplána (2017: 25) nanne dan mii daddjo konvenšuvdna artihkkalis 8j biologalaš girjáivuođas: “Mánáidgárddi galgá vuodđuduvvot sámi luondduáddejupmái ja váikkuhit dasa ahte mánát sáhttet eallit harmonalaččat luonddu, ávkkástallat luonddu ja ovdánahttit árvvusatnima luonddufenomenaide.” Danin lea dehálaš ahte sámi árbevirolaš bargguid vuolggasadjin leat sámi mánáidgárddiid pedagogalaš barggut.

Tráante deklarašuvnnas, artihkkalis 30 (2017: 05) namuhuvvo árbevirolaš máhttu ja das daddjo ahte dan máhtus lea nana čanastat sámiid árbevirolaš eana- ja ássanguovlluide.

«Utgångspunkten för staternas politik och policys i förhållande till samisk språk, samisk tradisjonell kunskap och samiska traditionella uttryck, ska vara att dessa är starkt tillknutna våra traditionella land- och bosättningsområden.» Árbevirolaš sámi kultuvra lea vel odnege ealli kultuvra mánnga oktavuodas. Boares árbevierut seilot, vaikke eai buohkat geavat gávtti, eai bargga sámi ealáhusaiguin. Numo earáge kultuvrrat, de maiddá sámi kultuvra ovdána ja rievddada. Sámi mánát jođášit odne sámi ja dárku kultuvrra gaskka. Otná kultuvrralaš identitehtas lea sáhka ovttaskas válllejumiin. Leat mánnga vuogi leat sápmelažžan. Leat maiddá mánnga sámi kultuvrra, earret eará lullisámi, julevsámi ja davvisámi. Báikkálaš kultuvra galgá leat lunddolaš vuolggasadjin dasa mii dáhpáhuvvá sámi mánáidgárddis. Lea danin dehálaš ahte ovttasbargu gaskal ruovttu ja mánáidgárddi doaibmá bures, nu ahte dat iešguđetgelágan sámegielat, sámi árvvut ja árbevierut fievrreduvvojit ja speadjalastet mánáidgárddiid beaivválaš bargguid. Lea maiddá dehálaš ahte sis geat mánáidgárddiin barget lea kulturmáhttu ja kulturáddejupmi. Dalle báikkálaš árbevirolaš máhttu sáhtta transformerejuvvo ođđa áigái nu, ahte sámi mánát čatnet gullevašvuođa iežaset lagasbirrasii ja dainna lágiin nannejit gielaset ja sámi identitehtaset.

Mánáidgárddi rámmaplána (2017: 24) lea čielggas das, ahte sámi kultuvra ja

árbevirolaš máhttu galgá fievrriduvvot sámi mánáidgárddiide. Das čuožžu ahte sámi mánáidgárddit galget veahkehit sealluhit ja ovdánahttit sámi kulturárbbi ja oainnusmahttit sámegiela, sámi kultuvrra, eallinvuogi ja árvvuid min áiggis. Mánáidgárdi galgá maiddá veahkehit mánáid oahpásmuvvat iežas ja earáid kultuvrraid girjáivuhtii ja ahte mánát sáhttet hábmet gudnejahttima ja searvevuodadovddu olles sámi girjáivuhtii.

Sámi mánáidgárddit olggobeale sámi giellahálddašanguovlluid barget maiddá sámi árbevirolaš máhtuin. Dainna sáhttet leat hástalusat jus bargiin ii leat máhttu dan oasis. Mánáidgárddi rámmaaplánas daddjo ahte: “Sámi mánáidgárddit galget geavahit árbevirolaš oahpahallan- ja bargovugiid, mánáid eavttuid vuodul dálááiggis. Mánáidgárdi galgá addit mánáide vejolašvuoda aktiivvalaččat searvat árbevirolaš doaimmaide mas bargit bagadallet ja nu veahkehit mánáid šaddat iešheanalažžan.” Vai sámi mánáidgárddiid bargit galget sáhttit oahppat mo bargat sámi árbevirolaš máhtuin otná áiggis, numo rámmaplána gáibida, de oaivvilda Sámediggi ahte lea erenoamáš dehálaš vuoruhit ekonomalaš ruđaid nugo stipeandda sámi árbevirolaš máhtu gelbbolašvuodahukseimii, sihkkarastin- ja fievrridan dihtii máhtu sámi mánáidgárddiid bargiin, maiddá olggobeale sámegielat guovlluid ođđaáiggis.

Mihttu:

- Sámi mánáidgárdi vuodđuduvvá árbevirolaš máhttui.

Strategiijat:

- Bargat nu, ahte sámi mánáidgárddiin leat buorit rámmaeavttut kulturguoddi institušuvdnan.
- Oažžut váikkuhangaskaoapmeortnegiid mat dorjot árbevirolaš máhtu ja kultuvrralaš ceavzilvuoda.

Ángiruššansuorgi 3: Máhttu ja gelbbolašvuolta huksejit boahttevaš mánáidgárddiid

Máhttu ja gelbbolašvuolta mánáidgárdesuorggis

Máhttu ja gelbbolašvuolta leat mearrideaddjit sámi mánáidgárdesuorggi ovdánahttima sihkkarastimis. Mánnga dásis leat proseassat jođus mas sihke eiseválddit, suohkanat, mánáidgárdeeaiggádat, mánáidgárdebargit, váhnemat ja earát leat mielde. Jus sámi mánáidgárddiid hálddašeapmái galgá sáhttit váikkuhit ja fáttmastuvvot, de ferte máhttovuođu dássi loktejuvvot buot oasseváldiin.

Sámediggi áigu bargat nu, ahte buot min ovttasbargoguimmiin ja aktevrain mánáidgárdesuorggis galgá leat máhttu das mii sámi mánáidgárdi lea ja makkár sajádat institušuvnnas lea servodagas dehálaš kulturguoddin sámi álbmogii. Easkka dalle go máhtolašvuodadássi loktejuvvo olbmuiin sáhtá servodat áddet sámi mánáid hástalusaid leat guovttekultuvrralaš ja guovttegielat mánnán. Easkka dalle sáhtá servodat háhkat positiivvalaš guottuid sámevuhtii, ahte lea eará giella go eanetlogus, ahte lea eará kultuvra go eanetlogus ja dasa ahte gullá eamiálbmogii. Odne leat mii

viimmat buvttahan nu guhkás ahte buot mánáidgárdemánát ja maiddáí mánáidgárdeoahpaheaddjeoahpu studeanttat galget oahppat ahte sápmelaččat leat eamiálbmot, ja gáibádussan lea ahte galgá leat sámi sisdoallu skuvllas buot ohppiide. Muhto maiddáí eiseválddit ja sii geat mearridit lágaid ja njuolggadusaid dárbbasit eanet máhtu fáttás.

Mánáidgárdesuorggi stuorra rievdadusat manjimuš jagiid leat daguhan viidát gelbbolašvuođadárbbuid mánáidgárdebargiide. Bargit ja sin máhttu lea mánáidgárddi deháleamos resursa ja lea eaktun dasa ahte mánáidgárddi sáhtta leat buorre arena ovddasmorrašii, stoahkamii, ávdnemii ja oahppamii. Mánáidgárddi rámmaplána lea čielggas go lea sáhka mánáidgárddi geatnegasvuođain systemáhtalaš pedagogalaš bargguin. Rámmaplána láidesta eaiggáda, jođiheaddji, mánáidgárdeoahpaheddjiid ja eará bargiid das mo galget bargat ahte buot mánáide fállujuvvo mánáidgárdefálaldat alla kvalitehtas. Kvalitehtaovdánahttin mánáidgárddis sisttisdoallá danin bargiid máhtolašvuođa dađistaga ovdáneami sihkkarastin dihtii rámmaplána áigumušaid duohtandahkama. Lea mánáidgárdeeaiggáda ovddasvástádus sihkkarastit ahte bargiin lea rievttis ja dárbbaslaš gelbbolašvuohta. Eanet sámi mánáidgárdeoahpaheaddjit geain lea masterdási gelbbolašvuohta ja geat barget mánáidgárddiin sáhttet oasálastit máhtovuđot bargguid ovdánahttimis.

Lassi máhttu ja gelbbolašvuohta

Sámi mánáidgárddiid kvalitehta ovdánahttimis lea čatnagasas das ahte bargiide fállujuvvo vejolašvuohta loktet máhtuset sihke oktagaslaččat ja fágalaš searvevuođas. Hástalussan lea loktet gelbbolašvuođa mánáidgárdesuorggis mii lea heivehuvvon suorggi dárbbuide. Sámediggi háliida veahkehit mánáidgárdeeaiggádiid ja jođiheddjiid álggahit kollektiivlaš ovdánahttin- ja rievddanproseassaid. Dát namuhuvvo nátionála strategiijas “Kompetanse for fremtidens barnehage” (2018-2022). Strategiijas daddjo ahte ángiruššansurggiid bargguid ferte geahččat nátionála viggamušaid oktavuođas. Strategiijas namuhuvvo maiddáí ahte jus galgá sáhttit vuhtiiváldit sámi mánáidgárddiid ja sámi ossodagaid sámi sisdoalu, de ferte mánáidgárddis leat doarvái gelbbolašvuohta sámegielas ja sámi kultuvrras. Sámediggi ovttas mánáidgárdeiseválddiiguin čuovvula nátionála gelbbolašvuođastrategiija implementerenproseassas sámi mánáidgárddiide.

Gelbbolašvuohta namuhuvvo maiddáí mánáidgárddi rámmaplánas (2017) ja leat čielga gáibádusat mii vurdojuvvo sámi mánáidgárddiin, sámi ossodagain ja eará mánáidgárddiin gos leat sámi mánát. Rámmaplána namuha namalassii sámegiela ja sámi kultuvrra ja lea jearggalaš rámmaplánas. Dat mearkkaša ahte buot oasálaččain ja aktevrain sámi mánáidgárdesuorggis fertejit leat čielggaduvvon ovddasvástádusdilit ja dasa lassin ferte oažžut ovttasbarggu jus gelbbolašvuođaovdánahttin galgá sáhttit dáhpuhuvvat, sihke nátionálalaččat, regionálalaččat ja báikkálaččat.

Dán dieđáhusa guokte ángiruššansuorggi giela ja árbevirolaš máhtu birra hábmejitt vuodu guđiid máhtolašvuođasurggiid ja gelbbolašvuođasurggiid Sámediggi oaivvilda šaddat dehálažžan boahttevuođa ángiruššamis. Sámediggi atná diehttelassan ahte sámi mánáidgárdebargiin sámi mánáidgárddiin gáibiduvvo sámegiella ja máhttu ja gelbbolašvuohta sámi árbevirolaš máhtus. Dovdat lágaid, konvenšuvnnaid ja rivttiid mat geažos áigge stivrejit sámi mánáidgárddi šaddá maiddáí dehálažžan oasálaččaide. Mánáidgárdeeaiggát ferte láchčit dili bargiide nu, ahte sis lea

vejolašvuohta háhkat máhtu ja gelbbolašvuođa sámegielas, ja lea dehálaš máhttit daid iešguđetgelágan árbevirolaš doaimmaid, deattuha NÁČ 2016: 18 “Váibmogiella”.

Rekrutteren mánáidgárdesuorggis

Sámi servvodagas leat stuorra hástalusat go lea sáhka rekrutteremis sámegielat bargiid geat máhttet davvi-, julev- ja lullisámegielas. Sturámus hástalus nannet ja ovdánahttit giela ja identitehta mánáidgárddis lea go leat váilevaš oahppan mánáidgárdeoahpaheaddjit ja eará bargit. Dál skuvlejuvvojit beare unnán sámegielat oahpaheaddji mánáidgárdái ja lea stuorra ohcaleapmi dakkáriidda geain lea diekkár oahppu. Lea dehálaš nannet rekrutterema sihkkarastin dihtii ahte mánáidgárdemánáid rievttit fuolahuvvojit. Dat lea maiddá dehálaš fáktor mánáidgárdelága oahppogáibádusaid ollašuhhtimis.

Otná mánáidgárddiid bargoveagas leat sihke mánáidgárdeoahpaheaddjit/pedagogat ja assistentat/fágabargit. Pedagogalaš bargit ja eará sámegielat bargit leat boahhtevuođa mánáidgárddiid geađgejuolggit. Danin lea dehálaš rekrutteret sámegielat mánáidgárdeoahpaheddjiid ja eará bargiid. Studeanttat geat studerejit mánáidgárdeoahpaheaddjin bohtet leat geađgejuolgin boahhtevuođas. Jus eai šatta eanet sámegielat mánáidgárdeoahpaheaddjit, de ii leat vejolaš oazžut dan sávahahtti ovdánahttima mánáidgárddiin sámi servodagas.

Sámediggi lea ožžon mánaga máhcahaga mánáidgárdeeaiggádiin ahte lea váttis rekrutteret sámegiela bargiid, sihke pedagogaid, assistentaid/fágabargiid ja maiddái sadjásaččaid. Dát lea hástalus, ii dušše dain guovlluin mat leat sámegiela hálddašanguovlluid olggobealde, muhto maiddá hálddašanguovlluid siskkobealde. Sámediggi háliida politihkainis veahkkín lasihit sámegielat bargiid ja bargat nu, ahte lea álkit rekrutteret ja doalahit sámegielat bargiid. Numo ovdalis namuhuvvon, de ráđđehusa bargoveahkanorbma ja pedagoganorbma ii álkit sámegielat bargiid rekrutterema. Biddjojit gáibádusat galle ollesolbmá ja pedagoga galget leat nu ja nu ollu mánáid nammii, muhto mii diehtit ahte lea doarrumuš resurssain go lea sáhka sámegielat ollesolbmáin. Jus sámegiella galgá seailut, de ferte lágas nannet ahte sámegielat mánáidgárdefálaldagas galget leat eambbo sámegielat bargit.

Sámediggi sávvá eanet fokusa sámi árbevirolaš máhttui sámi mánáidgárddiin. Danin oaidnit hástalusat rekrutteret sámegielat bargiid geain lea mánngabealat gelbbolašvuohta. Lea dárbu bargiide geain lea kulturáddejupmi, kulturgelbbolašvuohta ja geat máhttet árbevirolaš sámi bargguid. Sámediggi oaidná ahte mánáidgárdesuorggis lea dál sohka buolvamolsašupmi. Nuorain geat dál ohcet barggu mánáidgárddiin ii leat dat seamma kultuvrralaš gelbbolašvuohta mii ovddit sohka buolvvain lei ja earret eará ii leat sis seamma nana máhttu duojis, biebmárbievruin ja máinnastanárbievruin go ovdalaš áigge.

Sámediggi áigu ángiruššat sámi oahpaheddjiide ja fokuseret rekrutteremii oahpaheaddjoahpuide. Sámi allaskuvllas ja eará allaskuvllain ja universitehtain lea goittotge guovddáš rolla rekrutteret alitoahpahussii. Sámedikki rolla lea earret eará oasálastit rekrutteremii stipeandaortnegiid bokte. Šaddá maiddá dehálaš ángiruššat ovttasbargui universitehta- ja allaskuvlasurggiin nu ahte Sámedikki stipeandaortnegat harmonerejit sin oahppofálaldagaiguin. Dán barggu lea Sámi allaskuvllas guovddáš

rolla. Nord universitehta ásahedje čakčat 2018 julev- ja lullisámi vuodđoskuvlaoahpaheaddjeoahpuid. UiT Norgga árkatalaš universitehtas, campus Álttás, lea vejolaš válljet davvisámegiela fágan vuodđoskuvlaoahpaheaddjeoahpus. Sámi giellaoahput leat fáldaldahkan goappašat universitehtain ja leat fágat masa buohkat sáhttet ohcat.

Mánáidgárdeoahpaheaddjeoahpu nationála čuovusjoavku árvala loahpparaporttastis nr. 5 2017 ahte Sámi allaskuvla ása oahpaheaddjeoahpuid gelbbolašvuodaguovddáža. Dát boahtá leat buorin maiddái dár oahpaheaddjeoahpuide daningo dain galget studeantat oahppat sámegiela, sámi kultuvrra ja árbevieruid birra earret eará bagadus- ja ovdánahttinávdnasiid hámis. Máhttu lokte stáhtusa ja báikká lokten ja buorit eavttut boahttevaš mánáidgárdeoahpaheddjiide lea ávkin rekrutteremis eambbosiid.

Mihttu:

- Lassi máhttu ja gelbbolašvuolta mánáidgárdesuorggis.

Strategiijat:

- Sihkkarastit sámegiela mánáidgárdeoahpaheddjiid/pedagogaid ja eará bargiid rekrutterema.
- Sihkkarastit buori bargodili sámegiela bargiide nu ahte sii bissot mánáidgárddis.
- Loktet máhttovuođu sámi diliid birra buot oasálaččain.
- Veahkehit ahte gelbbolašvuoda loktejeaddji doaimmat fállujuvvojit.

EKONOMALAŠ JA HÁLDDAHUSLAŠ ČUOVVUMUŠAT

“Sámediggedieđáhusa sámi mánáidgárdefáldadaga birra” čuovvuvuođo jahkásaš bušehtain gos doaimmat ovttaskas mihtuid vuolde vuoruhuvvojit. Sámediggeráđđi mearrida iežas doaibmaplána dieđáhusa čuovvuleapmái. Dieđáhusas lea guhkesáiggeperspektiiva ja lea lunddolaš geahččat dieđáhusa golmma dahje njealji jagi geahčen árvvoštallan dihtii leago Sámediggi olahan mihtuid mat leat čilgejuvvon dieđáhusas.

Dieđáhusa čuovvuleamis leat ekonomalaš ja hálddahuslaš čuovvumušat. Dieđáhusa mihtut ja strategiijat eaktudit buori gulahallama mánáidgárdesurggiin buot dásiin. Dasa lassin lea konsultašuvdnašiehtadusa aktiivvalaš geavaheapmi gáibádussan. Dat hástala Sámedikki hálddahuslaš kapasitehta go lea sáhka mánáidgárdegažaldagaid bargguin.

Spørsmål til Sametingsrådet - Sametingsmelding om samisk barnehagetilbud

Spørsmål til sametingsrådet: i sak 004/19

Oppvekst- omsorg- og utdanningskomiteen har et spørsmål til rådet i sak PS 026/19 om samiske barnehager. I 2018 opplyses det i diagram at det er 21 samiske barnehager.

Komiteen vil gjerne vite hvor mange av disse som er privateide og hvor mange som er kommunalt drevet?

Mearkkašupmi 1.1 - Sámegielat mánáidgárdefálaldagat buot mánáide giellaguovlluin

Sámediggi lea meannudan ášši 17/32452 – Suohkankategorijat – Sámi giellaguovllut ja 008/18 - 18/22317 - Sámi giellaguovlu. Kategorijat bidjet eaktun ovttasbargogielddaide ahte gielddat galget fállat sámegielat mánáidgárdefálaldaga. Giellalokten vuosttaš lávki lea mánnái addit giela ja kultuvrra. Dat galgá vuodus go ođđa šiehtadallamat galget dáhkut gielddaiguin. Dát geatnegahtta gielddaid fállat buot mánáide sámegielat mánáidgárdefálaldaga.

Evttohuvvon: NSR, NSR-Sáb, GB

Evttohus 1.1 - NSR

Ođđa manjmuš cealkka, siidu 7 vuosttaš teakstaoassi:

Sámediggi galgá buorebut láhččit sáji oaivadeapmái ja diehtajuohkimii doaibmabijuid birra mat dárbbasuvvojit go áigu ásaht sámi mánáidgárdefálaldaga. Dás lea sáhka oaivadeamis maid Sámediggi dál juo addá, muhto dat lea ovddasvástádus maid buorebut ferte čilget sierra bálvalussan.

Mearkkašupmi 2.1 - NSR-Sáb

Sámedikki mánáidgárdedieđáhusa oktavuodas lea maid lunddolaš evalueret dálá doarjjaortnega mii guoská mánáidgárdái. Dan galggašii vuhtiiváldit go Sámedikki 2020 bušeahtta ráhkaduvvo.

Forslag 2.1 - NSR-Sáb

Ođđa 7. teakstaoassi čuoggái “Rekruteren mánáidgárdesuorggis”

Sámedikki «Giälelutnjeme – Giellaláptim – Giellalokten» strategijias sámegillii evttohuvvojit mánja doaibmabiju sámi alit ohppui rekruteremis, maiddái ođđa sámi pedagogaid ja ovdaskuvlaoahpaheddjiid rekruteren. Evttohuvvo earret eará lágidiit oahpahuskonferánsa sámi ohppiide joatkkaskuvllas, ja ráhkadiit ja distribueret dieđuid sámi oahppovejolašvuodaid, kvoterenortnegiid ja stipeandaortnegiid birra. Dá leat doaibmabijut mat galget Sámedikki 2020 bušeahtas čuovvuvvot, ja mat sáhttet čađahuvvot ovtta universitehtaiguin, allaskuvllaiguin ja Máhttodepartemeanttain.

Ovdasátni

Sámedikki bajásšaddan-, fuolahus- ja oahppolávdegoddi lea giedáhallas ášši 004/19 Sámedikkidieđáhus sámi mánáidgárdefálaldaga birra.

Bealálašvuodaveardideapmi áššis 26/19 Sámediggedieđáhus sámi mánáidgárdefálaldaga birra

Dievasčoahkkinjodihangotti árvalus:

Árras Márjá-Liissä Partapuoli ii leat bealálaš meannudit ášši 26/19 Sámediggedieđáhusa sámi mánáidgárdefálaldaga birra.

Mearrádus:

Dievasčoahkkinjođihangotti árvalus mearriduvvui ovttajienalaččat.
Dat áirras geasa dat guoská, ii lean mielde meannudeamen bealátvuodáášši.

BFOL - Mearrádus:

Bajásšaddan-, fuolahus ja oahppolávdegotti árvalus

Álggahus

Sámedikki bajásšaddan-, fuolahus- ja oahppolávdegoddi lea gieđahallan ášši 26/19
Sámediggedieđáhus sámi mánáidgárdefálaldaga birra.

Mearkkašumit

Mearkkašupmi ovddiduvvon Norgga Sámiid Riikkasearvvi / Sámeálbmot bellodaga (NSR/SáB) Márjá-Liissá Partapuoli bokte. Lávdegotti miellahtut Norgga Sámiid Riikkasearvvi (NSR) Gunn Anita Jacobsen, Niko Valkeapää, Piera Heaika Muotka, Thomas Åhrén ja Laila Berit Anne Coldevin, Guovddášbellodaga Elisabeth Erke, Bargiidbellodaga (BB) Jørn Are Gaski, sorjjasmeahttun áirras Kåre Ivar Olli, Sámeálbmotbellodaga Ann-Elise Finbog ja Nordkalottfolket Kjellrun Wilhelmsen dorjot:

Mearkkašupmi 1

Sámedikki mánáidgárdedieđáhusa oktavuodas lea maid lunddolaš evalueret dálá doarjjaortnega mii guoská mánáidgárdái. Dan galgašii vuhtiiváldit go Sámedikki 2020 bušeahtta ráhkaduvvo.

Mearkkašupmi ovddiduvvon Norgga Sámiid Riikkasearvvi / Sámeálbmot bellodaga (NSR/SáB) Márjá-Liissá Partapuoli bokte. Lávdegotti miellahtut Norgga Sámiid Riikkasearvvi (NSR) Gunn Anita Jacobsen, Niko Valkeapää, Piera Heaika Muotka, Thomas Åhrén ja Laila Berit Anne Coldevin, Guovddášbellodaga Elisabeth Erke, Bargiidbellodaga (BB) Jørn Are Gaski, sorjjasmeahttun áirras Kåre Ivar Olli ja Sámeálbmotbellodaga Ann-Elise Finbog dorjot:

Mearkkašupmi 2

Sámediggi lea meannudan ášši 17/32452 – Suohkankategorijat – Sámi giellaguovllut ja 008/18 - 18/22317 - Sámi giellaguovlu. Kategorijat bidjet eaktun ovttasbargogielddaide ahte gielddat galget fállat sámegielat mánáidgárdefálaldaga. Giellalokten vuosttaš lávki lea mánnái addit giela ja kultuvrra. Dat galgá vuodas go ođđa šiehtadallamat galget dáhkut gielddaiguin. Dát geatnegahtta gielddaid fállat buot mánáide sámegielat mánáidgárdefálaldaga.

Evttohusat

Evttohus ovddiduvvon Norgga Sámiid Riikkasearvvi / Sámeálbmot bellodaga (NSR) Niko Valkeapää bokte. Lávdegotti miellahtut Norgga Sámiid Riikkasearvvi (NSR) Gunn Anita Jacobsen, Piera Heaika Muotka, Thomas Åhrén ja Laila Berit Anne Coldevin, Norgga Sámiid Riikkasearvvi / Sámeálbmot bellodaga (NSR/SáB) Márjá-Liissá Partapuoli, Guovddášbellodaga Elisabeth Erke, Bargiidbellodaga (BB) Jørn Are Gaski, sorjjasmeahttun áirras Kåre Ivar Olli, Sámeálbmotbellodaga Ann-Elise Finbog ja Nordkalottfolket Kjellrun Wilhelmsen dorjot:

Evttohus 1

Ođđa manjimuš cealkka, manjemuš teakstaoassái kapihttalas "Statistihkat":

Sámediggi galgá buorebut láhččit saji oaivadeapmái ja diehtajuohkimii doaibmabijuid birra mat dárbbasuvvojit go áigu ásaht sámi mánáidgárdefálaldaga. Dás lea sáhka oaivadeamis maid Sámediggi dál juo addá, muhto dat lea ovddasvástádus maid buorebut ferte čilget sierra bálvalussan.

Evttohus ovddiduvvon Norgga Sámiid Riikkasearvvi / Sámeálbmot bellodaga (NSR/SáB) Márjá-Liissá

Partapuoli bokte. Lávdegotti miellahtut Norgga Sámiid Riikkasearvvi (NSR) Gunn Anita Jacobsen, Niko Valkeapää, Piera Heaika Muotka, Thomas Åhrén ja Laila Berit Anne Coldevin, Guovddášbellodaga Elisabeth Erke, Bargiidbellodaga (BB) Jørn Are Gaski, sorjasmahtun áirras Kåre Ivar Olli, Sámeálbmotbellodaga Ann-Elise Finbog ja Nordkalottfolket Kjellrun Wilhelmsen dorjot:

Evttohus 2

Ođđa 7. teakstaoassi čuoggái “Rekruteren mánáidgárdesuorggis”, maŋŋa cealkaga “Sámi giellaoahput leat fálaldahkan goappašat universitehtain ja leat fágat masa buohkat sáhttet ohcat.”:

Sámedikki «Giälelutnjeme – Giellaláptim – Giellalokten» strategiijas sámegillii evttohuvvojit máŋga doaibmabiju sámi alit ohppui rekruteremis, maiddá ođđa sámi pedagogaid ja ovdaskuvlaoahpaheddjiid rekruteren. Evttohuvo earret eará lágidiit oahpahuškonferánsa sámi ohppiide joatkkaskuvllas, ja ráhkadiit ja distribueret dieđuid sámi oahppovejolašvuođaid, kvoterenortnegiid ja stipeandaortnegiid birra. Dá leat doaibmabijut mat galget Sámedikki 2020 bušeahtas čuovvuluvvot, ja mat sáhttet čađahuvvot ovtta universitehtaiguin, allaskuvllaiguin ja Máhttodepartemeanttain.

Lávdegotti ráva

Lávdegottis eai leat eanet mearkkašumiid dahje evttohusat ja rávve Sámedikki mearridit čuovvovaččat: Sámediggi doarju muđui sámediggeráđi árvalusa.

Sámedikki dievasčoahkkin - 026/19

Doarjja lávdegotti mearkkašumiide

Johtisámpelaččaid listu, áirras Anders Somby jr. doarju lávdegotti mearkkašupmi 1 ja 2. Árja, áirras Roy Arild Rasmussen doarju lávdegotti mearkkašupmi 1 ja 2.

Ášši meannudeapmi álggahuvvui 06.06.19 dii. 15.05

Bealátvuođaárvoštallan

Čuovvovaš áirras leat bivdán árvoštallat bealátvuođa:

- Áirras Márjá-Liissá Partapuoli, NSR

Dievasčoahkkinjođihangotti árvalus:

Čuovvovaš áirras ii leat bealálaš meannudit ášši 026/19 Sámediggedieđáhus sámi mánáidgárdefálaldaga birra:

- Áirras Márjá-Liissá Partapuoli, NSR

Dievasčoahkkinjođihangotti árvalus mearriduvvui ovttajienalaččat.

Dat áirras geasa dat guoská, ii lean mielde meannudeamen bealátvuođaášši.

Jienasteapmi

39 áirasis ledje 32 čoahkis. Jienasteapmi čađahuvvui čuovvovaš vuogi mielde:

- Evttohus 1 mearriduvvui ovttajienalaččat
- Evttohus 2 mearriduvvui ovttajienalaččat
- Bajásšaddan- fuolahus- ja oahppolávdegotti ráva mearriduvvui ovttajienalaččat

Beavdegirjelasáhusat

Dán áššiis ii ovddiduvvon beavdegirjelasáhus.

Sáhkavuorrolistu ja replihkat

	Sáhkavuorru	Replihkka
1	Tom Sottinen, dievasčoahkkinjođiheaddji	
2	Márjá-Liissá Partapuoli, áššejođiheaddji	
3	Ronny Wilhelmsen	
4	Karen Anette Anti	
5	Viktor Bomstad	
6	Bjørn Inge Mo	Márjá-Liissá Partapuoli
7	Mikkel Eskil Mikkelsen	Lars Filip Paulsen
	Mikkel Eskil Mikkelsen	
8	Elisabeth Erke	Mikkel Eskil Mikkelsen
	Elisabeth Erke	
9	Laila Coldevin	Nancy Charlotte Porsanger Anti
	Laila Coldevin	
10	Per Mathis Oskal	Márjá-Liissá Partapuoli
		Karen Anette Anti
		Laila Coldevin
	Per Mathis Oskal	
11	Gunn Anita Jacobsen	
12	Niko Valkeapää	
13	Anders Somby jr.	Márjá-Liissá Partapuoli
		Mikkel Eskil Mikkelsen
	Anders Somby jr.	
14	Jørn Are Gaski	Mikkel Eskil Mikkelsen
		Márjá-Liissá Partapuoli
	Jørn Are Gaski	
15	Lars Filip Paulsen	Márjá-Liissá Partapuoli
		Mikkel Eskil Mikkelsen
		Bjørn Inge Mo
	Lars Filip Paulsen	
16	Márjá-Liissá Partapuoli	
17	Roy Arild Rasmussen	
18	Mikkel Eskil Mikkelsen	
19	Roy Arild Rasmussen	
20	Márjá-Liissá Partapuoli, áššejođiheaddji	

DC - Mearrádus:

SÁMEDIGGEDIEDÁHUS SÁMI MÁNÁIDGÁRDEFÁLALDAGA BIRRA

ÁLGGAHUS

Sámedikki váldomihttomearri mánáidgárdepolitihkas

Sámedikki mánáidgárdepolitihkas lea sámi mánná guovddázis. Sámedikkis lea váldomihttomearri sihkkarastit ahte sámi mánáin lea dakkár bajásšaddanfálaldat mii váldá vuolggasaji, ja gaskkusta, suodjala ja ovddida sámegielaid, sámi kultuvrra ja servodateallima. Mánáidgárdiid ektui ánggiruššan lea mielde ovddideamen sámi servodaga sámi álbmoga iežas višuvnnaide, árvvuide ja eavttuide dávistettiin. Sámediggi galgá nannet mánáidgárdi deatlaš rolla danne go mánáidgárdit leat deatlašat mánáid ahtanuššamii go jurddašit sámi giela ja kultuvrra.

Go galgá juksat Sámedikki mihttomeari, de lea deatalaš ahte Sámediggi iežas mánáidgárdepolitihka bokte háhká buriid bajásšaddaneavttuid sámi mánáidgárdefálaldaga bokte. Sámi mánáidgárddit leat innovatiivvalaš ásašusat mat leat kultuvrralaččat ceavzilat. Sámi mánáin galgá leat buorre mánáidgárdefálaldat mii vuodđuduvvá sámi gillii, kultuvrii, árvvuide ja árbedieđuide. Sámi mánáidgárdefálaldat lea rabas fálaldat buot mánáide ja vanhemiidda. Sámediggi áigu váikkuhit dan ahte sámi mánáidgárdefálaldagas lea alla kvalitehta ja ahte gávdnojit doarvái mánáidgárdesajit. Sámediggi áigu maiddáái váikkuhit ahte mánáidgárddiid bargiin lea dat máhttu ja gelbbolašvuohta mii gáibiduvvo dasa ahte sáhtttá addit buori ja kvalitatiivvalaš sámi mánáidgárdefálaldaga ja sámegiela pedagogalaš bargiid rekrutterema ferte hoahpuhit.

Ođđa ángiruššansuorggit mánáidgárdesuorggis

Mánaidgárdesuorgi lea árijalaš ja rievdamin. Mánáidgárddiide biddjojuvvot ođđa ja stuorát gáibádusat. Mánáidgárddiid rolla ja doaibma lea rievdan ollu. Dás lea maiddáái oktavuolta servodatrievdadusaide man geažil sámi mánáin leat eará bajásšaddaneavttut go ovdal. “Rámmaplána mánáidgárddi sisdoalu ja bargguid birra” (2017) gáibiduvvo dál ollu eanet buot mánáidgárddiin, earret eará go jurddašit sisdoalu, rámmaid, máhtu ja gelbbolašvuođa. Go guoská *sámi mánáidgárddiide ja eará mánáidgárddiide gos leat sámi mánát*, de bidjá rámmaplána maiddáái čielgaseappot gáibádusat.

Sámediggi lea váldán árijalaš rolla ja lea mielde bidjamin eavttuid suorgái. Sámediggi lea searvá eanaš proseassaide mat gevvat sihke norgga ja sámi mánáidgárdesuorggis. Sámediggi ovddida áššiid mat gusket sámi mánáide ja mánáidgárddiide main lea sámefálaldat ollu áigeguovdilis forain ja iešguđege dásiin oainnusmahttin dihtii deatalašvuođa politihkas mii galgá leat buoremusat ávkin sámi mánáide.

Eanemus oinnolaš ja olggos guvlui eavttut lea gieskat álggahuvvon mánáidgárdeprošeakta man namma lea «Sámi mánát ođđa searvelanjain» (SáMOS). Prošeakta galgá ulbmildiđolaš doaibmabijuid bokte buoridit sámi mánáidgárddiin kvalitehta. Dat dahkkojuvvo earret eará pedagogalaš lagadeami čielggasmahttima bokte, nu ahte mánáidgárddit váldet vuolggasaji sámi árvvuin, sámi gielas, eallinvuogis, jurddašuvuogis ja bargo- ja oahppanmetodaid áddemis.

Nationála strategiija «Kompetanse for fremtidens barnehage (2018-2022)» lea ođastuvvon, ja plánejuvvon leat ođđa gealbodoaibmabijut maiddáái sámi mánáidgárdesuorggi ektui. Dat dahkkojuvvo ovtta Sámi allaskuvllain, Máhttodepartemeanttain ja Oahppodirektoráhtain. Dasto lea «NOU 2016:18 Váibmogiella» evttohan láhkadahkosiid, doaibmabijuid ja ortnegiid sámegielaide. Go okta váldodoaimmain Sámedikkis lea sihkkarastit ja ovddidit sámegielaide boahpteáiggi, de deattuhuvvo čielggadusa rávvagiid čuovvuleapmi go guoská sámegielaide suodjaleapmái ja ealáskahttimii mánáidgárddiin.

Eiseválddit leat dál juksan mihttomeari ollislaš mánáidgárdefálaldagas ja leat sirdán fokusa kvantitehtas kvalitehtii. Ráđđehus ovddidii ođđa mánáidgárderámmaplána 2017:s mas sámi mánáidgárdefálaldaga sisdoallu lea nannejuvvon dán láhkaásahusa bokte. Vuolggahan dihtii rámmaplána áigumušaid, lea álggahuvvon

nationála áŋgiruššan implementerenproseassa hámis dán barggu várás. Bálddalagaid manná maiddá sierra implementerenproseassa sámi mánáidgárddiid várás mas Sámediggi, Oahppodirektoráhta ja vihtta fylkkamánni servet bargojovkui.

Máhttodepartemeanta lea bargagoahtán Stuorradiggedieđáhusain árra áŋgiruššama ja searvvaheaddji oktavuodá birra sihke mánáidgárddiid, skuvllaid ja skuvlaasttuáigeortnega várás. Dieđáhusa ulbmilin lea earret eará addit buot mánáide vejolašvuodá lihkestuvvat sorjjakeahtta sosiála, kultuvrralaš ja gielalaš duogážis, sohkaheali, kognitiiva ja fysalaš erohusain. Ođđa mánáidgárderámmaaplána addá čielgaseappo gáibádusaid dasa ahte mánáidgárddiid bargit galget eastadit, gieđahallat ja bissehit givssideami. Sámediggi searvá kampánjii “partnerskap mot mobbing” ja oaivvilda ahte buot mánáin lea vuoigatvuotta oažžut bajásšaddama ja oahppanbirrasa givssideami ja vealaheami haga. Dasto lea ráđđehus rievddadan mánáidgárdelága 2018:s mas válddahuvvo norpmá man ollu unnimusat galget leat bargit mánáidgárddiin. Lága bokte gáibiduvvo ahte mánáidgárddiin galget leat unnimusat okta rávisolmmoš golmma máná nammii vuolle golbma jagi ja okta rávisolmmoš guđa máná nammii badjel golbma jagi. Galgá lea okta pedagogalaš jođiheaddji 14 máná nammii go mánát leat badjel golbma jagi ja okta pedagogalaš jođiheaddji čieža máná nammii go mánát leat vuolle golbma jagi. Dasto lea mánáidgárdeláhka rievddaduvvon nu ahte dál geatnegahttojuvvojit guoskevaš bealit ovtta bargat máná sirdimis mánáidgárddis skuvlii ja skuvlaasttuáiggeortnegii.

Áŋgiruššansuorggit

Ovdalis čállojuvvon rievddadusaid vuodul mánáidgárdesuorggis, revidere Sámediggi iežas dieđáhusa sámi mánáidgárdefálaldaga birra. Dieđáhusas váldojuvvo ovdan makkár rolla ja politihkalaš váldi Sámedikkis lea mánáidgárdepolitihkalaš áššiin. Sámediggedieđáhusas sámi mánáidgárdefálaldaga birra biddjojuvvo fokus áŋgiruššansurggiide ja oainnusmahtta makkár hástalusat leat ovddabealde barggus mii guoská mánáidgárddiid dahkamis nu buorrin go lea vejolaš. Dieđáhusa ferte geahččat fárrolaga earret eará “Giellaloktemiin, Sámedikki strategijat sámegielaide várás” ja eará dieđáhusaiguin maid Sámediggi lea mearridan. Sámedikki dieđáhus sámi mánáidgárdefálaldaga ektui lea oaivvilduvvon sihke sámi ja norgalaš mánáidgárdesuorggi, mánáidgárdeeaiggádiid, vanhemiid ja buot mánáidgárddiid várás mat addet sámefálaldaga Norggas. Dieđáhusas guoskkahuvvojit mánáidgárdeáššit mat gusket sihke davvi-, julev- ja máttasámi diliide. Sámediggedieđáhus mánáidgárddiid birra čuovvuvvo sierra doaibmaplánain mas leat vuoruhuvvon doaibmabijut juohke áŋgiruššansuorggi várás. Doaibmaplána čadnojuvvo Sámedikki jahkásaš bušeahtaide.

Dán dieđáhusas lea biddjojuvvon stuorát fokus sámi mánnái ja su sadjai otnáš servodagas, ja sámi mánáidgárdái pedagogalaš ášahussan. Dasto lea fokus biddjojuvvon maiddá rievttálaš eavttuide mat gusket sámi mánáide. Árbediehtu lea ovddit dieđáhusas válddahuvvon mánáidgárddi sisdoalus, muhto dál dat leat sierra áŋgiruššansuorgi. Áŋgiruššansuorgi giela birra lea seamma ođđa dieđáhusas, ja girjávuohta sámegielaide geavaheames ja sierra gielladuogážiin mat mánás leat “niesteseahkas”, oainnusmahttojuvvojit eanet konkrehta. Dihtomielalažžan dahkat dan ahte ferte geavahišgoahtit nana giellamálliid, dárkilastujuvvo dán dieđáhusas. Dasto biddjojuvvo stuorát fokus máhttui ja gelbbolašvuhtii sierra áŋgiruššansuorgin. Sámediggi háliida áŋgiruššat sámi mánáidgárdesuorggi ovddidemiin ja rievddademiin

mas lea ávki buot guoskevaš beliide.

Go galgá juksat Sámedikki váldomihttomeari mánáidgárdepolitihkas, de biddjojuvvo fokus golmma áŋgiruššansuorgái. Juohke áŋgiruššansuorggis leat iežaset hástalusat, mihttomearit ja strategijat mat galget leat vuodđun mánáidgárdepolitihkalaš barggus. Áŋgiruššansuorggit leat čalmmustuvvon sierra, muhto dain lea dattetge oktasaš mihttomearri ahte suodjalit, nannet ja ovddidit sámegielaid ja sámi kultuvrra servodagas. Áŋgiruššansuorggit leat čihččet kapihttalit ja leat dát:

1. Sámegielat mánát otnáš servodagas
2. Árbediehtu ođđa áiggis
3. Máhttu ja gelbbolašvuohta vuodđuduvvá boahhteáiggi sámi mánáidgárddiide

SÁMEDIKKI MÁNÁIDGÁRDEPOLITIHKKA

Sámediggi mánáidgárdepolitihkalaš eanadagas

Sámediggi áŋgiruššá ja ovddida politihkas mánáidgárdesuorggis, muhto das ii leat makkárga láhkaaddi váldi. Nátionála dásis lea mis konsultašuvdnašiehtadus Sámedikki ja stáhta eiseválddiid gaskka. Dat addá konsultašuvdnavejolašvuođaid áššiin mat leat deatalaččat sámi mánáid mánáidgárdefálaldahkii. Sámedikkis lea maid dáid vejolašvuohta váldin ovdan iežas áššiid konsultašuvnnaid bokte.

Sámediggeráđi politihkalaš geađgejuolgi lea vuodđun Sámediggeráđi doibmii válgaáigodagas ja álo juohke ođđa sámediggeráđi bidjá oainnuidis politihkkii. Sámedikki bušeahhta láidesta váikkuhangaskaomiid geavaheami mánáidgárdesuorggis. Muhtun oassi Sámedikki barggus mánáidgárdesuorggis lea doarjagiid hálldašeapmi. Muđui čuovvu Sámediggi daid gustovaš lágaid ja mihttomeriid mánáidgárddiid várás maid Stuorradiggi mearrida.

Sámediggi oaivvilda ahte sámi mánáidgárdefálaldat ferte vuodđuduvvot dan vuodđoprinsihppii ahte mánáidgárde lea guovddáš ásaheamis sámi servodagas. Sámiid etnikkalaš identitehta mii čatnasa sosiála- ja kultuvrralaš mihtilmasvuhtii lea vuodđun deatalaš árvvuide. Šaddá deatalaš viidásetovddidit sámi kulturárbbi dan bokte ahte gaskkustit ja oainnusmahttit sámi kultuvrra, eallinvuogi ja árvvuid. Mánáidgárddit fertejit bargat dan duohtavuodá mielde mas mii sámit eallit. Rievdadusaiguin sámi servodagas fertejit dáláš mánát searvat ođđa posiitiiva elemeanttaid háhkamii ođđaáigásaš servodagas. Dasto lea deatalaš ahte máhttu, vásihusat ja jurddašanvuohki mat vuorasolbmui ja ollu rávisolbmui dál ain leat, ja mat ain ellet ja leat geavahas ollu sámiid gaskkas dál, ferte nannet ja viidásetfievrridit boahhte buvvii amas dat eai báze, muhto ellet viidáseappot.

Guovddáš mánáidgárdepolitihkalaš aktevvrat

Sihkkarastin dihtii buriid rámmaid sámi mánáidgárddiide, bargá Sámediggi ovtta soames aktevrraiguin sihke sámi ja norgga servodagas. Sámedikkis leat fásta

čoahkkimat ollugiiguin iežas ovttasbargooasálaččaiguin ja gulahallá buot dásiin. Sámi servodagas lea Sámi allaskuvla guovddáš ovttasbargooasálaš. Allaskuvla lea áidnalunddot dan dáfus go dat fállá sámi mánáidgárdeoahpaheaddji oahpu. Allaskuvla váldá ohppiid miehtá Sámi. Sámediggi bargá ovttas maiddái eará allaskuvllaiguin ja universitehtaiguin, ja lea mielde nu gohčoduvvon UHR-sámi, gos sámi áššiid birra mat gusket universitehta- ja allaskuvlasuorgái ságastallojuvvo. Okta eará ovttasbargooasálaš lea Lohkanguovddáš, mii lea resursaguovddážin erenoamážit oahpahuovuogádaga várás mánáidgárddi rájes alit ohppui. Dasto leat vel eará ovttasbargooasálaččat nugo Sámi erenoamášpedagogalaš doarjalus (SEAD), (Samisk spesialpedagogisk tjeneste) ja sámi giellaguovddážat. Mánáidgárddiid vánhenválddegottis lea okta sámi ovddasteaddji gean Sámediggi nammada, ja Sámediggi buktá rávvagiid áigeguovdilis áššiide dán válddegoddái.

Máhtodepartemeanttas lea bajimuš ovddasvástádus nationála mánáidgárdepolitiikka ja mánáidgárddiid almmolaš hálldašeames ovttas Oahppodirektoráhtain, gielddaguin ja fylkkamanniiguin. Dát aktevrrat leat guovddáš ovttasbargooasálaččat Sámedikkis.

Oahppodirektoráhtas lea ovddasvástádus čuovvovaš surggiin:

- mánáidgárddiid dili duođašteapmi ja analysa
- mánáidgárdesuorggi kvalitehta- ja gealboovddideapmi
- doarjagiid ja njuolggadusaid hálldašeapmi
- bearráigeahččandoaimmat
- suorggi bagadeapmi

Fylkkamanni vuolggaha mánáidgárdepolitiikka stáhtadoarjagiid, doaimmaid hálldašeami bokte mánáidgárdelága mielde ja bagada gielddaid. Fylkkamanni oktiordne ja vuolggaha ovddidanbarggu gielddain ja mánáidgárddiin (regjeringen.no).

Gielddain mánáidgárdeiseváldin lea ovddasvástádus mánáidgárddiid dohkkeheames ja bearráigeahččamis gielddain, sihke priváhta ja gieldda. Mánáidgárdi galgá dohkkehuvvot ovdal go doaibma álggahuvvo. Gielda galgá čuovvut ahte čađahuvvo go doaibma dohkkehuvvon rámmaid siskkobealde, ahte mánáidgárddi njuolggadusat eai leat lága vuostá ja ahte sisdoallu dávista lágaide ja rámmaplánii. Bearráigeahččan mielddisbuktá maiddái árjjalaš bagadanovddasvástádusa. Gielda galgá fuolahit ahte buot dohkkehuvvon mánáidgárddit gielddas mat ožžot almmolaš doarjaga meannuduvvojit ovttáárvosaš vuogi mielde. Gielda galgá máksit goluid mánáidgárddiid dábálaš doaimma ovddas maid eará almmolaš doarjagat ja vánhenváldu eai govčča (regjeringen.no).

Mánáidgárdeeaiggádiin lea ovddasvástádus ovttaskas mánáidgárddi fálddagas. Priváhta mánáidgárddiid eaiggádit váldoáššis vánhemat, ovttaskas olbmot, searvvit ja ideála organisašuvnnat. Mánáidgárdeeaiggát mearrida vánhenváldu. Mánáidgárddiid vánhenváldi mearrida jahkeplána mii sihkkarastá ahte vánhemat ja bargit sáhttet leat mielde váikkuheamen pedagogalaš sisdoalu hábmemis. Mánáidgárdeeaiggádis lea ovddasvástádus das ahte leat doarvái bargit ja gelbbolašvuotta. Jođiheaddjis ja pedagogalaš jođiheaddjis galgá leat mánáidgárdeoahpaheaddji oahppu (regjeringen.no).

Sámi mánáidgárddit leat Sámedikki deatalaš ovttasbargooasálaččat. Mánáidgárddiid bargiiguin ja muhtumin maiddái vanhemiiguin lea jeavddalaččat oktavuohta. Sámediggi lágida jahkásaččat mánáidgárdeseminára mánáidgárddiid bargiid várás mas fáddán leat kvalitehtaovddideapmi, gelbbolašvuođa buorideapmi ja vásihusaidd lonohallan. Sámediggi bagada maiddái mánáidgárddiid bargiid earret eará giellabarggus, sámi mánáidgárdefálaldaga sisdoalu birra, pedagogalaš ávdnasiin, Sámedikki doarjjaortnegiin ja guovvamánu 6. b. ávvudeames mánáidgárddiin. Deaivvadettiin mánáidgárdebargiiguin oažžu Sámediggi buori áddejumi mánáidgárddi árgabeaivvi birra sierra gielddain. Dát bidjá vuođu viidáset bargui ja ángiruššansurggiide mánáidgárdepolitihkas.

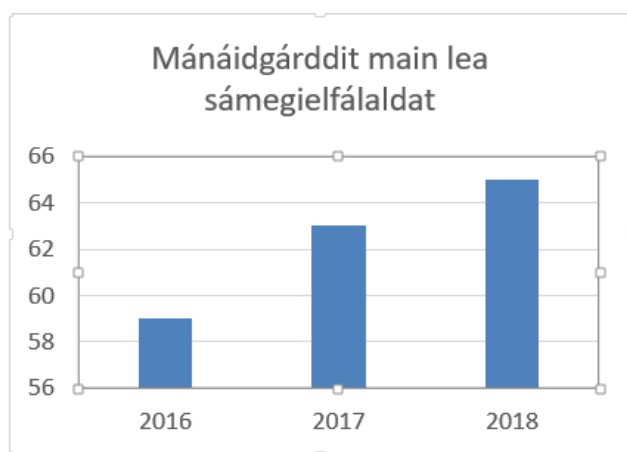
Oppasámi ja riikkaidgaskasaš ovttasbargu

Go sámit lea álgoálbmot Sámis, de vuoruhuvvo ovttasbargu riikarájaid rastá. Sámediggi áigu Sámi parlamentáralaš ráđi bokte, mii lea oktasaš ovttasbargoorgána Suoma, Ruoŋa ja Norgga beale Sámedikkiid gaskka, ja sámiid gaskka Ruošša bealde, ovddidit sámi kultuvrra ovttasbarggu bokte ja ollislaččat miehtá Sámi. Riikkaidgaskasaš ovttasbargu eará álgoálbmogiiguin lea deatalaš, man oktavuođas eana-, čáhce-, kultur-, giella- ja mánáid bajásšaddan vuoigatvuođaid ja iešstivrema meannuduvvojit. Dát dáhpáhuvvá earret eará sierra riikkaidgaskasaš álgoálbmotáššiid foráide searvama bokte, earret eará ON álgoálbmogiid bistevaš forum, árktalaš ráđđi, barents-ovttasbargu ja eará fierpmádagat gos álgoálbmogiid áššit meannuduvvojit.

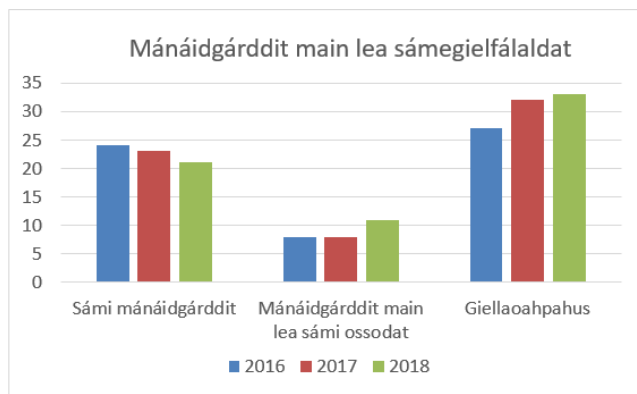
MÁHTTOVUOĐDU

Statistihkat

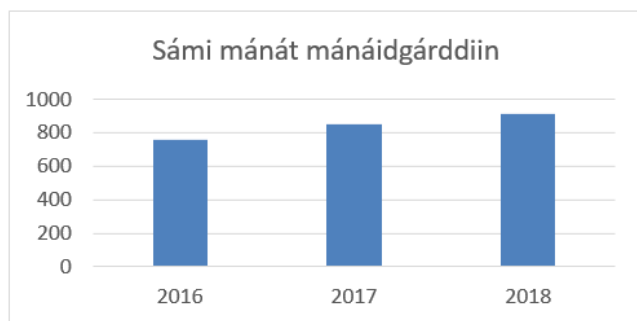
Sámedikki máhttovuođđun leat iežas statistihkat. Čuovvovaš máhttovuođus lea geahčastat man ollu mánáidgárddiin lea sáme-fálaldat, man ollu mánát ožžot iešguđege mánáidgárdefálaldagaid ja movt ásaheahkásit juohkásit fylkkaid dásis.

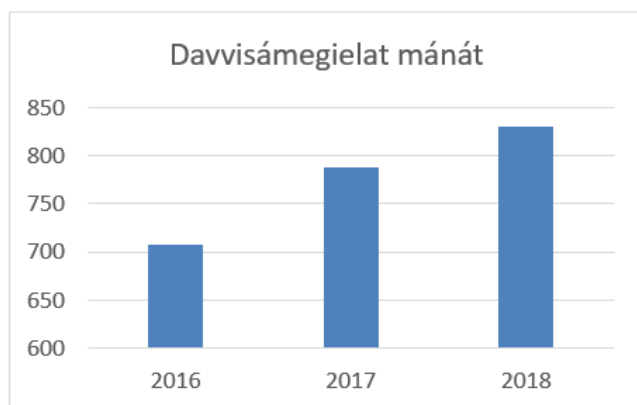
Govus čájeha ahte Norggas lea oktiibuot 65 mánáidgárddis sáme-fálaldat. Oaidnit ahte dát lohku lea lassánan guđain mánáidgárddiin, go 2016:s ledje 59 mánáidgárddi ja guokte mánáidgárddi bohte 2017:s dalle šadde 63 mánáidgárddi 2017:s.

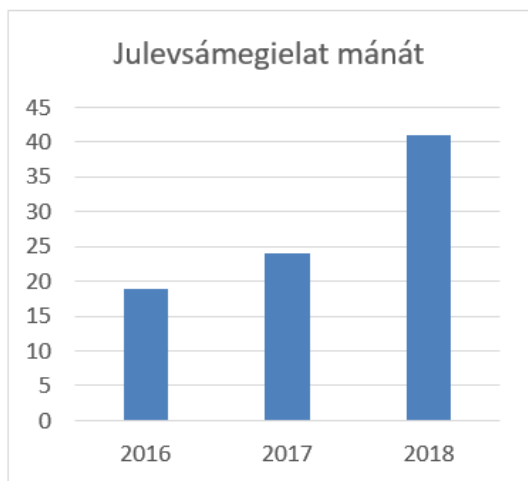
Govus čájeha ahte 2018:s ledje 21 mánáidgárddi, 11 sámeossodaga eará mánáidgárddiin ja 33 mánáidgárddis lei giellaoahpahusfálaldat. Mii oaidnit ahte sámí mánáidgárddit geahppánit, go fas sámeossodagat lassánit.

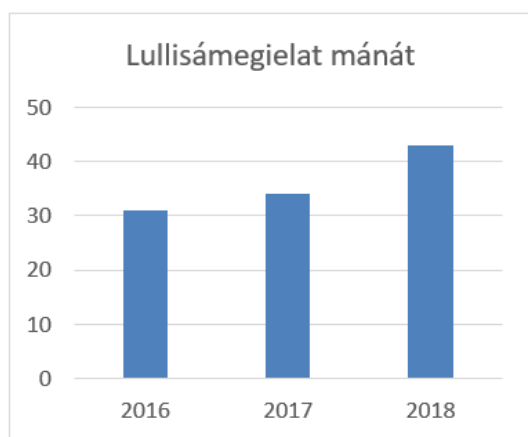
Govus čájeha ahte 2016:s ožžo oktiibuot 758 máná, 2017:s 846 máná ja 2018:s 914 máná sámefálaldaga. Dát čájeha ahte mánnálohku lea lassánan 156 mánáin 2016 rájes 2018 rádjai.

Govvosis oidno ahte 2016:s ožžo 708 máná, 2017:s 788 máná ja 2018:s 830 máná davvisámegiela mánáidgárdefálaldaga. Statistihkka čájeha ahte mánnálohku lea lassánan 122 mánáin guovtti jagis.

Govvosis oidno ahte 2016:s ožžo 19 máná, 2017:s 24 máná ja 2018:s 41 máná julevsámegiela mánáidgárdefálaldaga. Statistihkka čájeha ahte mánnálohku lea lassánan 22 mánáin guovtti jagis.

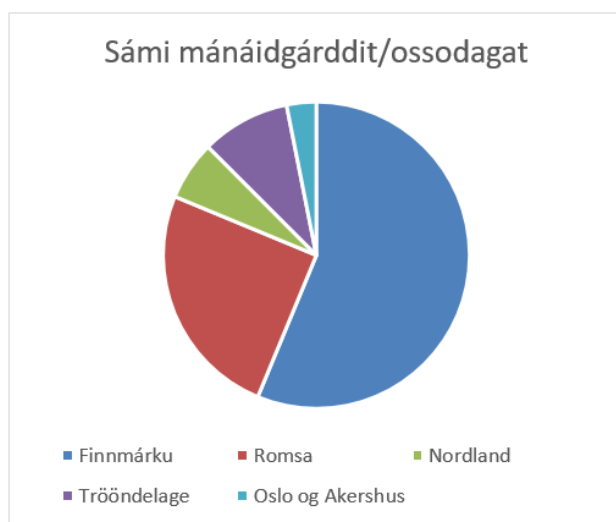

Govvosis oidno ahte 2016:s ožžo 31 máná, 2017:s 34 máná ja 2018:s 43 máná máttasámegiela mánáidgárdefálaldaga. Statistihkka čájeha ahte mánnálohku lea lassánan 12 mánáin guovtti jagis.

Fylkka dásis leat 483 máná Finnmárkkus 18 mánáidgárddis ja ossodagain. 481 máná davvisámegiela, 0 julevsámegiela ja guokte ossodaga fáallet máttasámegiela mánáidgárddis. Romssas leat 128 máná 8 sámi mánáidgárddis ja ossodagat main dušše lea davvisámegiela fáaldat. Norlánddas eai lea oppage davvi- ja máttasámegiela mánáidgárddi. 31 máná leat ovttá julevsámegiela mánáidgárddis ja okta ossodagas. Davvi-Trøndelágas lea okta máttasámegiela mánáidgárdeossodat gos leat golbma máná. Doppe eai leat oppage julev- ja davvisámegiela mánáidgárddi. Máttá-Trøndelágas lea 12 máná ovttá máttasámegiela mánáidgárddis, ja guokte máná davvisámegiela ossodagas. Doppe eai leat oppage julevsámegiela mánáidgárddi. Oslo lea davvisámegiela mánáidgárddi gos leat 28

máná. Okta máná oážžu davvi- ja máttasámeigielatfálaldaga dán mánáidgárddis.

Go guoská sámi giellaoahpahussii lea juohkása dat fylkkaid dásis ná: Finnmarkkus leat 29 mánás davvisámeigielat giellafálaldat golmma norgalaš mánáidgárddis. Romssas lea 134 mánás fálaldat davvisámeigielat giellaoahpahusas 10 mánáidgárddis. Norlánddas lea 14 mánás sámi giellaoahpahus 4 norgalaš mánáidgárddis. Golmma mánás lea davvisámeigielat giellaoahpahus, ovcci mánás lea julevsámeigielat giellaoahpahus ja guovtti mánás lea máttasámeigielat giellaoahpahus. Davvi-Trøndelágas lea viđa mánás máttasámeigielat giellaoahpahus njealji norgalaš mánáidgárddis. Máttá-Trøndelágas lea 15 mánás máttasámeigielat giellafálaldat njealji norgalaš mánáidgárddis. Opplánddas lea ovttá mánás davvisámeigielat giellaoahpahus ovttá mánáidgárddis ja Oslos/Akershus lea 27 mánás fálaldat 7 norgalaš mánáidgárddis. 25 mánás lea davvisámeigielat fálaldat, ovttá mánás julevsámeigielat fálaldat ja ovttá mánás máttasámeigielat fálaldat.

Diagrámmas oidno ahte viđa fylkkas Norggas lea sámi mánáidgárdefálaldat. 18 mánáidgárddi leat Finnmarkkus, gávcci Romssas, guokte Norlánddas, golbma Trøndelágas ja okta Oslos/Akershus. (Diagrámmas ii leat mielde sámi giellaoahpahusfálaldat).

Otnáš nammii leat 91,8 % buot 1-5 jahkásaš mánáin gaskkas Norggas mánáidgárddis (SSB 2019). Dáid mánáid gaskkas lea 914 mánás 2018:s sámi mánáidgárdefálaldat.

Dál lea eanet mánáin sámi mánáidgárdefálaldat go ovdal lea leamaš, ja ollu sámi mánáidgárddit ja ossodagat leat ásahuvvon gielddain maiddái olggobealde sámeigielaid hálddašanguovllu. Sámediggi oaidná ahte sámi vanhemat sihtet buori fálaldaga mánáidasaset. Mánnggat vanhemat gáibidit sierra sámi mánáidgárddi buoremus fálaldahkan, sámi ossodat norgalaš mánáidgárddis ii leat doarvái buorre. Dát lea dattetge dagahan ahte muhtun sajiin eai leat doarvái ohccit norgalaš mánáidgárddiide gos lea sámeigielat ossodat, man geažil leat heahttihan dán lágan fálaldaga. Go guoská sámeigielat giellaoahpahussii sámi mánáide norgalaš mánáidgárddiin, de oaidná Sámediggi ahte eanet vanhemat háliidit dákkár fálaldaga.

Sámediggi galgá buorebut láhččit sáji oaivadeapmái ja diehtjuohkimii doaibmabijuid birra mat dárbbášuvvojit go áigu ásaht sámi mánáidgárdefálaldaga. Dás lea sáhka oaivadeamis maid Sámediggi dál juo addá, muhto dat lea ovddasvástádus maid buorebut ferte čilget sierra bálvalussan.

SÁMI MÁNÁID VUOIGATVUOĐAT

Láгат ja konvenšuvnnat

Mánnggain lágain ja konvenšuvnnain válddahuvvojit vuoigatvuođat mat sámi mánáin leat dál. Sámediggi áigu loktet sámi mánáid vuoigatvuođaid mánáidgárdepolitihka bokte. Mánáidkonvenšuvdna lea vuođđun sámi mánáid vuoigatvuođaide ja lea ovttahttojuvvon norgga láhkaaddimii ovdasajiin nationála láhkaaddima ektui. Mánáidkonvenšuvnnas válddahuvvojit sierra suorggit mánáid vuoigatvuođaid ektui, ja 30. artihkkalis válddahuvvojit álgoálbmogiid mánáid vuoigatvuođat go guoská sin kultuvrii, gillii ja oskkoldahkii ahte ovtta eará iežas álbmoga lahtuiguin bisuhit.

Vuolábealde lea bajilgovva mii čujuha maiddái eará guovddáš konvenšuvnnaide ja lágaide mat leat sámi mánáid várás.

ON konvenšuvdna mánáid vuoigatvuođaid birra, 30. artihkal	«I stater hvor det finnes etniske, religiøse eller språklige minoriteter eller personer som tilhører en urbefolkning, skal et barn som tilhører en slik minoritet eller urbefolkningen, ikke nektes retten til sammen med andre medlemmer av sin gruppe å leve i pakt med sin kultur, bekjenne seg til og utøve sin religion, eller bruke sitt eget språk.»
Vuodđolága § 108	"Lea stáhta eiseválddiid geatnegasvuohta láhčit diliid nu ahte sámi álbmotjoavku sáhtá seailluhit ja ovddidit iežas giela, kultuvrra ja servodateallima."
ILO-konvenšuvdna álgoálbmogiid vuoigatvuođaid birra	ILO-konvenšuvnna nr 169 álgoálbmogiid ja čearddalaš álbmogiid hárrái iešmearrideaddji riikkain, váldoprinsihppan ahte álgoálbmogiin lea vuoigatvuohta bisuhit ja viidásetovddidit sin kultuvrra, ja eiseválddiid geatnegasvuohta lea bidjat doaibmabijuid doarjun dihtii dán barggu.
Láhka Sámedikki ja eará sámi riektediliid birra (1989) (Sámeláhka)	Lovens formål er å legge forholdene til rette for at den samiske folkegruppe i Norge kan sikre og utvikle sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv.
Mánáidgárdeláhka (2005)	§ 2 Barnehagens innhold: «Barnehagen skal ta hensyn til barnas alder, funksjonsnivå, kjønn, sosiale, etniske og kulturelle bakgrunn, herunder samiske barns språk og kultur.»
Mánáidgárdeláhka (2005)	§ 8 «Kommunen har ansvaret for at barnehage tilbudet til samiske barn i samiske distrikt bygger på samisk språk og kultur. I øvrige kommuner skal forholdene legges til rette

	for at samiske barn kan sikre og utvikle sitt språk og sin kultur.»
Rámmaplána mánáidgárddi sisdoalu ja doaimmaid birra (2017) (Mánáidgárdelága láhkaásahus)	«Samiske barnehager skal fremme barnas samiskspråklige kompetanse, styrke barnas samiske identitet og videreføre samiske verdier, samisk kultur og tradisjonskunnskap. I samiske barnehager er samisk hovedspråk.»

Riikkaidgaskasaš konvenšuvnnat ja norgga lágat mearridit nie movt lea daddjojuvvon bajábealde, ahte sámi mánáin ja nuorain leat vuoigatvuođat oahppat ovddidit sin giela ja kultuvrra.

Mánáidgárdeláhka (2005) regulere mánáidgárddiid Norggas. Láhka guoská sihke priváhta ja almmolaš mánáidgárddiide. Rámmaplána mánáidgárddi sisdoalu ja doaimmaid birra (2017) lea mánáidgárdelága deatalaš láhkaásahus. Das čiekŋuduvvojit lága mearrádusat mánáidgárddi ulbmila, sisdoalu ja mánáid mielváikkuheami ektui, ja das gáibiduvvo ahte mánáidgárddi galgá sihkkarastit buot mánáide kvalitehta dáfus buori mánáidgárdefálaldaga. Rámmaplána ovcci kapihttalis válddahuvvo mánáidgárddi árvovuodđu, ovddasvástádus ja rollat, mánáidgárddi ulbmil ja sisdoallu, mánáid mielváikkuheapmi, ovttasbargu ruovttu ja mánáidgárddi gaskka, sirdimat, mánáidgárddi pedagogalaš doaibma, mánáidgárddi bargovuogit ja mánáidgárddi fágasuorggit.

SÁMI MÁNÁIDGÁRDEFÁLALDAT

Sámi mánáidgárddi pedagogalaš áhahussan

Mánáidgárddi galgá leat pedagogalaš doaibma mii ferte plánejuvvot ja árvvoštallojuvvot. Mihttun mánáidgárddiin pedagogalaš doaibman lea ahte mánáide heivehuvvojit fálaldagat mánáidgárdelága ja rámmaplána mielde (Rámmaplána 2017: 37).

Sámedikki mánáidgárdepolitihkka vuođđuduvvá dasa ahte sámi mánáidgárddiid kvalitehta, sisdoallu ja árvvut leat guovddášis ollislaš sámi oahppopolitihkka viidásetovddideames. Deatalaš lea ahte nationála oahppopolitihkka sisdoallá mihttomeriid ja strategijaid maid bokte sihkkarastojuvvo ahte álgoálbmotrievttálaš unnimus standárddat dollojuvvojit. Mánáidgárdepolitihkka reflektere ahte dárbbášuvvo oktasaš pedagogalaš geađgejuolgi ja hástalusaid makkár sámi árvvuide mánáidgárddit galget vuođđuduvvot ja mainna lágiin dan buoremusat sáhtta dahkat.

Bajimuš dásis ferte sámiide álbmogin sihkkarastojuvvot vuoigatvuohta ovddidit iežas mánáidgárddiid man oktavuodas oahpahusmetodat ja pedagogalaš ávdnasat leat guovddášis. Sámediggi diehtá ahte buot sámi mánáidgárddiin ii leat dat sámi sisdoallu nugo sávašeimmet. Liikká vaikko mánáidgárddiin leat njuolggadusat ahte dat galget vuođđuduvvot sámi gillii ja kultuvrii, ja dain galget leat sámegielat bargit.

Mánáidgárddi sisdoalus ii leat sáhka dušše metodain ja pedagogalaš ávdnasiin, muhto man dásis ja movt sámi sisdoallu deattuhuvvo ja boahtá oidnosii geavahusas. Sámedikki proševttas «SáMOS» galgá definerejuvvot ja gávnnavuvvot mii sámi mánáidgárddi lea ja háhkat rámmaid vuodđun sámi mánáidgárdepedagogihkkii.

Okta hástalusain lea sihkkarastit buori kvalitehta sisdoalus mánáidgárddis, dasto diehtit ahte fágaoibmuid váilivuohta lea stuoris. Deatalaš lea ahte gávdnojit fágaoibmot geain lea fágagelbbolašvuohta suorggis. Fágaoibmot leat mielde sihkkarastimin buori kvalitehta ja dohkálaš sisdoalu buoremusat ávkin mánáide, sin fuolaheddjiide ja sámi servodahkii. Dieinna lágiin háhkkojuvvot ja oainnusmahttojuvvot pedagogalaš geađgejuolgi sámi mánáide sin eavttuid vuodul.

Mánáidgárddi fysalaš struktuvrra hábmen lea deatalaš danne go mánáide váikkuhit juste olgguldas rámmaeavttut. Dávvirat ja dajahusat leat symbolat ja muitalit siskkáldas kultuvrra ja dan árvvuid birra. Sámediggi oaivvilda ahte mánáidgárddiin galgá vuhttot sámevuohta oinnolaš objeavttaiguin ja dovdomearkkaiguin. Sáhtá leat ovdamearkka dihtii goahti, lávvu, duhkorasat mat speadjalastet sámi kultuvrra ja čijaheapmi sámi motiivvaiguin. Sámegiela visualiseren muitala maidái dan birra movt mánáidgárddi deattuha sámi sisdoalu sihke giela, kultuvrra ja árvvuid ektui. Lea deatalaš ahte sámevuohta lea oidnosis vai mánát ožžot gullevašvuođa dovddu ja dohkkejumi mii váikkuha sámi identitehta nannema.

Vánhemiin lea váldoovddasvástádus máná bajásgeassimis, mánáidgárdelága § 30 (1981) mielde. Vánhenovddasvástádus mearkkaša ahte vánhemiin lea fuolahusovddasvástádus mánás, ja ahte sis lea mearridanvuoigatvuohta máná ovddas. Dalle go mánná lea mánáidgárddis, váldá mánáidgárddi oasi fuolahus- ja bajásgeassindoaimmain. Mánáidgárddi dievasmahtá ruovttubirrasi, ja ferte čájehit áddejumi ja árvvus atnit bearašhámiid. Sámediggi oaidná man deatalaš lea ahte mánáidgárddi nu ollu go vejolaš viidásetfievrridit sámi bajásgeassima árbevieruid. Mánáidgárddi ferte deattuhit ja vuhtii váldit vánhemiid oainnu, ja movt sii bajásgeasset mánáid. Dát gáibida dihtomielalaš guottu ja gelbbolašvuođa bargiin, vánhemiin ja sámi servodagas oppalaččat.

Sámi mánná

Mánáidkonvenšuvnna 3. artihkkalis máná buoremusa birra nannejuvvo ahte buot doaimmaid mat gusket mánnái, galgá dat mii lea mánnái buoremus leat vuodđun. Sámi mánás lea vuoigatvuohta dakkár mánáidgárdeárgabeivái mii vuodđuduvvá sámi gillii, sámi árvvuide, sámi jurddašuvuohkái ja sámi árbedieđuide. Mánáidgárderámmaiplána mielde galgá mánáidgárddi ovdánahttit demokratiija ja leat searvvaheaddji oktasašvuođas nu ahte buohkain lea vejolašvuohta buktit iežas albmosii, guldaluvvot ja beassat searvat. Buot mánát galget beassat vásihit demokrátalaš searvama dan bokte ahte leat mielde váikkuheamen mánáidgárddi sisdollui, sorjjakeahtá gulahallandáidduin ja gielalaš gálggain. Sámi mánáidgárddiid mánát galget oazžut vejolašvuođa leat mielde váikkuheamen iežaset gillii.

Sámi mánát geat dál bajásšaddet ellet guvttiin kultuvrrain, man oktavuodas dáža kultuvrra álkidit álgá stivret. Sii sosialiserejuvvot sámi máilmmis ja ovddidit sámi identitehta. Sámediggi vásiha ahte lea leavvan áddejumi ahte sis guđet bajásšaddet Norggas, lea liikká ovttalágan mánnávuohka. Dát vihku váilevaš máhtu das movt sámi

álbmot eallá, ja sii unnán áddejit man deatlaš lea suodjalit ja nannet sámegiela ja kultuvrra. Vaikko vanhemat leat sámegiela ja hállat sámegiela mánnái, de oahppá mánná muhtun áiggis dárogiela. Olggobeale váikkuhusat leat ollu, mánáidgárddi, skuvlla, ustibiid, media bokte ja norgga majoritehta servodagas beales. Sámi mánás lea hui erenoamáš ovdamunni go gullá guovtti kultuvrii ja lea guovttegielat.

Sámi mánát fertejit oppa áiggi molssodit guovtti giela gaskka, ovdamearkka dihtii sámegiela, dárogiela, ruotagiela ja suomagiela gaskka. Sii ellet guovtti máilmmis, ja danne sáhtta hállat ahte mánát ellet guovtti vuogi mielde, kultuvrralaččat ja gielalaččat. Sámi mánná galgá oahppat hálldašit persovnnalaš identitehta ovttá vuogádaga siskkobealde mas leat guokte sosiála identitehta. Mánná ferte oahppat ahte su máilbmii lea guovtti kultuvrra gaskkas main lea sierra koda ja juohkehaččas iežas eallinfáddá, árvvoštallamat ja persončoahkkádusat (Høgmo 1986). Sámi máilbmái čuohcá maiddá oarjemáilmmi kultuvra, ja eará kultuvrrat šaddet leat oassin sámi máná máilmmis. Dán fertejit mánáidgárddiid bargit maiddá vuhtii váldit ja sis ferte leat gelbbolašvuohta dan birra.

Sámi mánás lea riekti buori mánáidgárdebirrasi mii searvvaha ja mas lea ovttáárvosaš oktasašvuohta. Máná lihkostuvvama dihtii ferte son beassat ovddidit iežas sámegiela, sámegiela ja sámegiela identitehta. Árra ángiruššan ja heivehuvvon oahpahus sámegiela máná várás lea deatlaš buori oahppanbirrasi dihtii gos ii leat givssideapmi iige vealaheapmi. Buorre ja oadjebas mánáidgárdeárgabeaivi addá sámegiela mánnái álššaid boahpteáigái. Danne lea sámegiela mánáidgárde deatlaš ásaš sámegiela mánnái, ja sin sámegiela identitehta ahtanuššamii. Sámi mánáidgárde lea eará servodaga deattu ja váikkuhusaid geažil vealtameahtun sámegiela ja kultuvrra viidásetfievrrideapmái boahpte buolvvaide. Dán ulbmilin lea veahkehit sámegiela vanhemiid geat háliidit ahte sin mánát galget bajásšaddat sámegiela árvvuiguin, gielain ja kultuvrrain. Sámi mánáin lea vuoigatvuohta oažžut buori mánávuodá, mánávuodá gos ožžot leat ieža almmá ahte fertejit ákkastit iežaset leahkima.

Sierra sámegiela mánáidgárdefálaldagat

Gávdnojit čuovvovaš sámegiela mánáidgárdefálaldagat:

- *Sámegiela mánáidgárde*: mánáidgárde mii lea mearrádusain nannejuvvon ahte doaibma vuodđuduvvá sámegiela gillii ja kultuvrii.
- *Sámegiela ossodat eará mánáidgárddiin*: sámegiela ossodat norgalaš mánáidgárddis mii lea mearrádusain nannejuvvon ahte doaibma vuodđuduvvá sámegiela gillii ja kultuvrii.
- *Sámegiela giellaoahpahus eará mánáidgárddiin*: mas lea sámegiela giellaoahpahus ovttaskas mánnái dahje mánájoivkui. Dán lágan giellaoahpahuša sáhtta organiseret mángga láhkai. Dákkár mánáidgárddiin dábalaččat eai máhte bargit sámegiela, muhto mánáidgárde viežžá sámegiela bargi gii sáhtta addit dán lágan fálaldaga. Mánáin geat galget oažžut sámegiela giellaoahpahušfálaldaga, lea áinnas sierralágan gielladuogáš. Muhtun mánát ožžot giellaoahpahušfálaldaga, ja earát fas, geat juo leat sámegiela, ožžot fálaldaga sin giela bisuheames ja viidásetovddideames. Sámi mánáidgárddis dahje sámegiela ossodagat gos leat ovttaskas mánát geain lea eará sámegiela go mánáidgárde doaibmagiela, sáhttet maiddá oažžut fálaldaga sámegiela giellaoahpahušas mánnái (ovdamearkka dihtii mánná gii hállá

julevsámegiela sáhtta oazžut giellaoahpahusa davvisámegielas).

Mánáidgárddit main lea sámefálaldat leat sihke gieldalaš ja priváhta. Fálaldagat leat organiserejuvvon iešguđetge láhkai ovdamearkka dihtii boazodoallo-, kultur- ja luonddumánáidgárdi. Gávdnjit mánáidgárddit main lea sámefálaldat sihke davvi-, julev- ja máttasámegillii, mat leat dábálemos sámegiela Norggas. Eanaš davvisámegiela mánáidgárddit leat davvisámi guovllus sámi distrivtta siskkobealde. Mánáidgárddit leat bures sajáiduvvan ásahusat, ja vuosttaš davvisámi mánáidgárdi ásahuvvui juo 1969 Guovdageainnus. Dál gávno dušše okta julevsámi mánáidgárdi Divttasvuonas ja okta julevsámi ossodat norgalaš mánáidgárddis Bådåddjos. Snoasas lea okta máttasámi mánáidgárdi, ja Plassjes ja Troanddimis goappásge okta máttasámi ossodat.

Gávdnjit maidái nuortalašgiela, bihtánsámegiela ja ubmisámegiela hállit. Erohussan nuortalašgielas, bihtánsámegielas ja ubmisámegielas eará sámegielaidda hárrái lea vuosttažettiin dat ahte dain leat hui unnán geavaheaddjit sin árbevirolaš guovlluin Norggas dál. Dáin gielain ii leat oahpahus guđege vuodđoskuvllas Norggas. Eai gávno mánáidgárddit gos dat gielat gaskkustuvvojit, muhto Sámediggi atná deatalažžan ahte gielat ealáskahttojuvvojit. Mánáidgárdefálaldat dáin gielain livččii buoremus ovttaskas doaibmabidju dáid gielaidda suodjaleames ja ovddideames.

Mánáidgárdedoarjaga hálddašeapmi

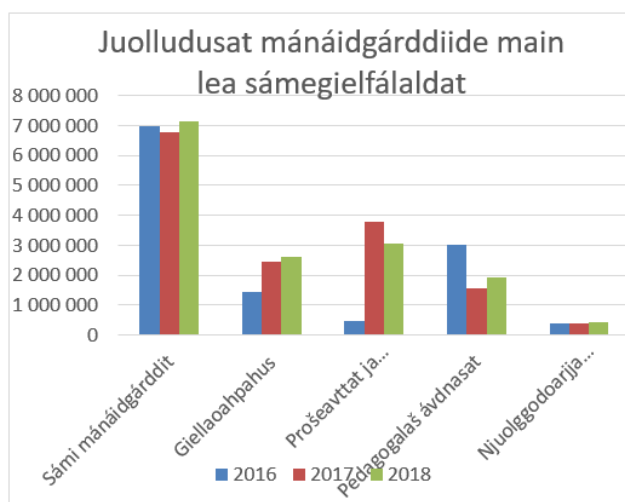
Váikkuhangaskaoapmi sámi giela ja kultuvrra nannemii lea doarjja mánáidgárddiide. Doarjja lea okta ollu doaibmabijuin ulbmila juksamis ahte sámi mánáidgárdefálaldagas lea sámi sisdoallu mii ovdánahtta oahppama ja hápmášuvvama. Doarjja lea deatalaš dasa ahte gielddat ja priváhta mánáidgárdeeaiggádat buorebut sáhttet láhčit sámi mánáidgárdefálaldaga. Doarjja galgá geavahuvvot liigegoluide bargui sámi gielain ja kultuvrrain.

Sámedikkis leat čuovvovaš doarjjaortnegat mánáidgárdesuorggi várás:

- Doarjja sámi mánáidgárddiide
- Doarjja sámi ossodagaide norgalaš mánáidgárddiin
- Doarjja sámi giellaoahpahussii
- Doarjja prošeavttaide ja ovddidanbargui
- Doarjja pedagogalaš ávdnasiidda
- Njuolggadoarjja Árran mánáidgárdái giellabargái (giellatjehppe)

Sámediggi oaidná ahte lea dárbu heivehit doarjjaortnegiid nu ahte mánáidgárddit sáhttet eanet struktuvrralaččat bargat sámegielain mánáidgárddiin. Sámediggi háliida ahte sámegiela galget suodjaluvvot ja ovddiduvvot, ja oaivvilda danne ahte lea ulbmillaš ahte leat eavttut dasa vai mánáidgárddit árrjalaččat váldet atnui heivehuvvot modeallaid giellaoahpahussii, suodjaleapmái ja ovddideapmái. Mihttomearrin ferte leat ahte mánáidgárdemánát, skuvlii álggedettiin, leat sámegiela, ja ahte doarjjaortnet lea mielde duohtan dahkamin dan.

Doarjja lea juolluduvvot čuovvovaččat áigodagas 2016-2018:

Doarjja mánáidgárddiid	Sámi mánáidgárddiid	Giellaohpahussi	Prošeavttaide ja ovdvidanbargu	Pedagogalaš ávdnasiidda	Njuolggadoarjja a - giellatjehppe	Submi
2016	6 964 700	1 430 500	462 500	3 029 700	400 000	12 287 400
2017	6 764 023	2 470 000	3 775 900	1 568 800	410 000	14 988 723
2018	7 149 772	2 600 000	3 044 125	1 942 050	420 000	15 155 947

Tabella bajábealde čájeha man ollu ruvnuid lea juogaduvvon doarjja mánáidgárddiide iešguđege doarjjaortnegiin. Mii oaidnit ahte 2018:s lea juolluduvvon oktiibuot 15.155.947 ru doarjja mánáidgárddiide main lea sámefálaldat.

MÁNÁIDGÁRDEPROŠEAKTA «SÁMI MÁNÁT OĐDA SEARVELANJAIN»

Prošeavtta mihttomearri ja sisdoallu

Mánáidgárdeprošeavtta mihttomearrin lea: Sámi filosofiija galgá leat vuodđun sámi mánáidgárddiid sisdoallui gos sámi árvvut, luonddufilosofiija, giella, kultuvra, jođiheapmi ja árbedieđut leat pedagogalaš barggu guoddi oasis.

Sámediggi oaidná ahte mánáidgárdesuorggi siskkobealde lea dárbu struktuvrralaš rievdadusaide sihke pedagogalaš ja organisatuvrralaš, ja geavahišgoahtit sámi máhtu ja ávkkástallat dainna. Danne lea Sámediggi álggahan prošeavtta mas fokuserejuvvojit sámi mánáidgárddiid sisdoallu, sámi árvovuodđu, sámegiella, árbedieđut ja dasto kultuvra ja servodateallin. Sámi árvovuodđui gullet ávnnaslaš, mentála ja sosiála dimenšuvnnat sámi kultuvrras ja rávvagat movt dat galgá

čuovvuvvot ovttaskas mánáidgárddiin.

Dárbu lea hábmet sierra dieđalaš teoriijaid sámi mánáidgárdepedagogihka ja didaktihka birra. Eanaš sámi mánáidgárddit leat ovddidan sisdoalu ja geavahusa mii váldá vuolggasaji sámi árvvuin, gielas, kultuvrras ja árbevieruin. Ollu dutkammat leat ovddidan teoriijaid hápmášuvvanproseassa birra sámi mánáid bajásgeassimis, maid sáhhtá geavahit vuolggasadjin ja vuodđun sámi mánáidgárdepedagogihka ja didaktihka ovddideapmái.

Áigodagas 01.10.17 – 31.03.18 lea čađahuvvon ovdaprošeakta. Das boahtá čielgasit ovdan ahte lea stuorra dárbu bargat viidáseappot sámi dieđalaš teoriijaid ovddidemiin geavahussii sámi mánáidgárddiid oktavuođas. Dát vuodđuduvvá vásihusaide ja máhttui sámi árvvuid, gaskkustanmetodaid ja sámi pedagogalaš jurddašeames sámi mánáidgárdesuorggis. Prošeaktajurdda lea ovdan buktojuvvon ja dan birra lea ságastuvvon sámi mánáidgárdeoahpaheddjiiguin, Sámedikki hálddahusain, sámi politihkkariiguin Sámis, fylkkamanniiguin, Oahppodirektoráhtain, Máhttodepartemeanttain ja Sámi allaskuvlla sámi studeanttaiguin ja muhtun fágaoahpaheddjiiguin.

Ovdaprošeaktaáigodagas leat ovddiduvvon mihttomearit ja bargoplánat prošeaktabargui viidáseappot. Prošeaktačilgehus mas leat čielga mihttomearit ja movt prošeavtta čađahit leat hábmejuvvon boahttevaš viđa jagi várás. Áigumušat prošeavttas galget implementerejuvvot mánáidgárddiid árgabeaivái dávistettiin mánáidgárddiid rámmaplánii. Virgáduvvon lea prošeaktajođiheaddji ja biddjojuvvon prošeaktajoavku. Das leat mielde guokte olbmo Sámedikki hálddahusas ja guokte olggobeale fágaolbmo. Prošeakta ruhtaduvvo Máhttodepartemeantta doarjjaruđaiguin.

Prošeavtta čađaheapmi

Prošeakta čađahuvvo čuovvovaš osiid mielde:

- Viežžat ja čohkket relevánta dutkama, dihtomielalaš ja vásihusvuđot vásihusaid, ja máhtu sámi árvvuid, gaskkustanmetodaid ja sámi pedagogalaš jurddašeami birra.
- Ovddidit ja duohtan dahkat sisdoalu ja árvovuođu sámi mánáidgárddiin mat vuodđuduvvet sámi árvvuide, gaskkustanmetodaide ja sámi pedagogalaš jurddašeapmái ja mat leat fievrriiduvvon ođđaset áigái.
- Oainnusmahttit ja čilget dárbbu gelbbolašvuođa ovddideami ektui sámi mánáidgárdefilosofijai dávistettiin.

- Oainnusmahttit ja čilget dárbbu pedagogalaš ávdnasiid ektui mii váldá vuolggasaji sámi mánáidgárdefilosofiijas.
- Oainnusmahttit ja čilget dárbbu bagadanávdnasiid ektui, movt lámčit oahppanbirrasa sámi árvvuid vuodul.
- Álggahit nana giellamodeallaid implementerenbarggu mánáidgárdiin.
- Oainnusmahttit ja čilget dárbbu bagadanávdnasiid ektui sámi vanhemiid várás, mas válddahuvvo sisdoallu oadjebas ja buori mánáidgárdebirrasis sámi mánáid várás.
- Oainnusmahttit ja čilget gelbbolašvuoda ovddideami ja bagadanávdnasiid dárbbu mánáidgárdeiseválddiide ja mánáidgárdiid eaiggádiidda, árbedieđuid, sámegiela ja sámi kultuvrra vuodul.

ÁNGIRUŠŠANSUORGGIT

Ángiruššansuorgi 1: Sámegielat mánát otnáš servodagas

Nana giellamodeallat sámi mánáidgárdefálaldagas

Okta hástalus go lea sáhka sámegielas lea ahte leat unnán giellageavaheaddjit ja ahte sámegielat leat áitojuvvon gielat. Dát mielddisbuktá ahte fertejit leat čielga strategiiat ja metodat gielaid gáhttemii ja nannemii. Mánáidgárdi lea dehálaš giellaarena juste fal diekkár giellabargguide. Sámediggi háliida mánáidgárdepolitihkainis lámčit dili nu, ahte mánáidgárdit geavahišgohtet nana giellamodeallaid metoden mat leat heivehuvvon ovttaskas mánáidgárdiid báikkálaš dárbbuide ja gielladássái.

Gielladutki Colin Baker (2011) lea ráhkadan guovddáš typologiija guovttegielat oahpahussii. Baker lea geahččan giellaoahppama riikkaidgaskasaččat ja juohká oahpahusa geahnohis ja gievrras giellamodeallaide mat vuodđuduvvet giellaoahpahusa mihtuide ja bohtosiidda. Su nana giellamodealla čájeha ohppiid bohtosiid ja das lea fievrridanárvu mánáidgárdiide. Nana giellamodealla sáhtta leat modealla mas unnitlogugiella maid mánát galget oahppat oahpahuvvo maiddá eará fágain go duššefal giellafágas. Sámediggi oaidná ahte lea hástalus doaimmahit sámi

giellabargguid mánáidgárddis ja ahte dat lea gáibideaddjin bargiide go lea váilevaš bargoveahka. Danin ferte mánáidgárddiid giellabargguid systematiseret buorebut ja implementeret pedagogalaš bargui. Mánáidgárddit fertejit válljet bargometodaid mánáid gielladuogážiid vuodul, nu ahte dat movttiidahtta giellaovdáneapmái mas leat bohtosat. Buot dain iešguđetgelágan sámi mánáidgárdefálaldagain galgá leat mihttun ahte mánát šaddat sámegielagin.

Go minoritehtagiella oahpahuvvo dušše moadde diimmu vahkus ja oahpahuš ja gulahallan muđui dáhpáhuvvá majoritehtagillii, lea Bakera kriterioid vuodul heajos giellamodeallaovdamearka. Diekkár lahkoneami oaidnit mii dárui mánáidgárddiin gos lea sámegieloahpahuš. Dát ii leat doarvái buorre ja dat čájeha ahte mánát eai oahpa sámegiela sávahahtti bures. Danin šaddá dehálažžan geavahišgoahtit nana giellamodeallaid maiddái diekkár mánáidgárdefálaldagain, Mánát geain ii leat sámegiella, muhto geat galget oahppat sámegiela ja mánát geat máhttet veaháš sámegiela, galget buohkat oažžut dakkár giellafálaldaga mánáidgárddis mii lea heivehuvvon sin gielladássái. Fertejit leat čielga rámmat mo dat iešguđetgelágan mánáidgárdefálaldagaid kategoriijat galget heivehuvvot. Ferte struktuvrralaččat bargat nana giellamodeallaid vuodul sihkarastin dihtii ahte mánát šaddet guovttegielagin. Mánáin galgá leat vejolašvuohta álgit sámi skuvlii guovttegielagin ja oažžut oahpahuša sámegielas ja sámegillii vuosttašgielagin.

SÁMOS-prošekta galgá doaibmat reaidun ja veahkkin mánáidgárddiid giellabargguin. Mánáidgárddit leat šaddan ieža hábmet sámi pedagogihka, muhto Sámediggi háliida prošeavttain veahkehit bargiid sin beaivválaš doaimmain. Dutkama bokte galgá prošekta čilget mii lea sámi pedagogihka ja mo sáhtta implementeret nana giellamodeallaid mánáidgárddis.

Oktagaslaš riekti sámegielat mánáidgárdefálaldahkii

Buot mánáin – maiddái sámi mánáin – lea mánáidgárdelága §12a vuodul riekti *mánáidgárdesadjái*. Hástalussan odne lea ahte sámi mánáin ii leat riekti *sámegielat* mánáidgárdesadjái. Sámediggi vásiha ahte leat leamaš guhkes vuordinlisttut sámi mánáidgárddiide dál guhkit áigge, ja ahte dat mánát guđet eai oaččo sáji sámi mánáidgárdái ožžot fálaldaga álgit dárogielat mánáidgárdái. Sámegielat mánáin váldojuvvo danin eret riekti oahppat sámegiela mánáidgárddis.

Odne leat iešguđetgelágan gáibádusat mánáidgárddiide sámegielaid hálddašanguovlluid siskobealde ja olggobealde. Dákkár earru ii leat váikkuhanfámolaš, eandalii daningo ollu sámi bearrašat válljejit iešguđetgelágan sivaid geažil orrut guovlluin mat leat giellahálddašanguovlluid olggobealde.

Otná ortnet ii leat doarvái aiddolaš. Váikkuhussan dás sáhtta leat ahte mánáidgárdeeaiggadat/suohkanat gávndet vejolašvuođaid nu ahte eai fála sámi mánáidgárdefálaldaga ja nu rihkkot riikkaidgaskasaš konvenšuvnnaid ja Norgga lágaid. Nu leage suohkaniid geatnegasvuohta mánáidgárdegažaldagain guovddážiis ja Sámediggi áigu presiseret ahte buot suohkaniin galgá leat geatnegasvuohta fállat sámegielat mánáidgárdefálaldaga mas lea nana giellamodealla buot sámi mánáide geaid váhnemat háliidit dan. Okta dain effektiivvamus doaimmain sámegiela ja sámi kultuvrra gáhttemis boahpteáiggis lea ahte sámi mánát fidnejit sámi mánáidgárdesaji. Suohkana geatnegasvuohta ferte lágalaččat nannejuvvot mánáidgárdelágas, numo

“NÁČ 2016: 18 Váibmogiella” cealká.

Sámediggi oaidná ahte sámegielaide buolvvaid gaskasaš fievrredeapmi lea dehálaš ja mearrideaddji go galgá bisuhit ja ovdánahttit gielaide. Okta Sámedikki giellapolitiikka mihtuin lea mielváikkuhit dasa ahte boahttevuođas šaddet eanet sámegielaideavaheaddjit. Sámediggi oaivvilda ahte sámi mánáidgárddit leat dehálaš giellaarenat boahte buolvii ja dat lokte mánáidgárddiid barggaid stáhtusa. Mánáidgárdekonvenšuvnna artihkkalis 28 čuožžu eamiálbmotmánáid rivttiin oahppat eatnigielaset dahje giela mii eanemusat geavahuvvo dan eamiálbmogis mas sii leat oassin. Dat mearkkaša ahte sámi mánáin Norggas sis lea riekti oahppat ovttá dahje eambbo dain sámegielain mat leat dábálaččamusat Norgga sápmelaččaid gaskkas odne.

Dáruiduhttima čuovvumuššan lei ahte stuorra oassi sámi álbmogis masse sámegiela. Sámediggi oaidná ahte eambbogat ahte eambbogat háliidit váldit gielaset ruovttoluotta ja fievrredit dan viidáseappo boahte buolvii. Dan oaidná earret eará das go 2018:s ledje 68 eambbo máná geat ožžo sámi mánáidgárdefálaldaga go 2017:s. Sámediggi lea oaidnán ahte leat eambbo ahte eambbo lullisámi mánát geaidda lea sámi giellaoahpahus heivehuvvon dárui mánáidgárddiin. Manimus jagiid leat ásuhuvvon ođđa sámi mánáidgárddit ja ossodagat. Dát lea čuovvumuššan das go váhnemat leat dihtomielalaččat válljen giela ja háliidit ollislaš sámegielat mánáidgárdefálaldaga mánáidasaset.

Sámi bearrašat ellet iešguđetgelágan servodagain ja dat váikkuha gielladillái. Guovlluin gos sámegiella lea eanetlogugiellan leat eanaš ruovttut sámegielagat, muhto doppe leat maidái ruovttut main váhnemiin lea goabbatge eatnigiella ja mánát ohppet goappašat gielaide oktanaga ja šaddet guovttegielagin. Sámegiella lea ealli árgabeaigiella, muhto liikká dan váikkuhit eará gielat, nugo ovdamearkka dihtii dárogiella, ruođagiella ja eanjalasgiella. Dakkár guovlluin gos sámegiella lea unnitlogugiellan vásihit sámi bearrašat ahte lea dárogiella ja dárui árvvut mat váldet vuitet ja dárogielas ja dárui árvvuin lea nannoseabbo sajádat go sámegielas ja sámi árvvuin. Dakkár guovlluin gáibiduvvo ahte váhnemat leat dihtomielalaččat giellaválljemiin. Mángii gártá danin, ahte mánáidgárddit ja skuvllat leat áidna sámegielat arenat ruovttuid lassin.

Pedagogalaš ávdnasat sámi mánáidgárddiide

Pedagogalaš ávdnasiiguin dán oktavuodas oaivvildit deaddiluvvon ávdnasiid, dukkorasaid ja digitála reaidduid mat leat ráhkaduvvon erenoamážit mánáidgárddiid atnui. Dát sáhttet leat ovdamearkka dihtii girjjit, spealut, bihtáspealut, musihkka, applikašuvnnat ja eará reaiddut mat gávdnojit mánáidgárddi birra, sihke siskkobealde ja olggobealde mánáidgárddi.

Pedagogalaš ávdnasat mánáidgárddiide main lea sámegielafálaldat galget doaibmat reaiddun bargiide go galget fievrredit sámi kulturárbbi viidáseappot. Pedagogalaš ávdnasiiguin galget dát barggut konkretiserejuvvot ja nu doaibmat veahkkin sámegiela ja sámi kultuvrra nannemis, ja nu hábmet sáhkkiivuođa ja rámisvuođa iežaset kulturduogážii. Mánáidgárddi rámmafálaldat čállo ahte “Mánáidgárdi galgá geavahit iešguđet materiáldaid ja rusttegiid, teknologijja ja digitála reaidduid, spealuid, girjjiid ja musihka fágasuorgebarggus” (2017: 47). Seammás presiserejuvvot

rámmaplánaš ahte go fágasuorgebargguin sámi mánáidgárddiin galgá vuolggasadjin leat sámegiella, sámi kultuvra ja árbevirolaš máhttu.

Sámedikki oahpponeavvovuoddáži leat mánnga koaffara main leat sámi artefávttat ja maid dat luoiká. Koaffaris leat gáktegárvvut dohkáide ja mánáide ja evttohusat sámi fáddádoaimmaide maid mánáidgárddit sáhttet váldit atnui. Sámediggi lea álgán hábmet eambbo koaffariid, daningo oaidnit ahte lea stuorra beroštupmi daidda. Hástalussan lea váilevaš pedagogalaš ávdnasat sámi mánáidgárdefálaldahkii. Sámediggi oaidná ahte lea dárbu hábmet ávdnasiid buot sámegielaide. Sámedikki áigumuššan lea maiddá nu guhkás go vejolaččat bargat nu, ahte juolluduvvojit ruđat davvi-, julev- ja lullisámegielat ávdnasiidda mat leat heivehuvvon buot agát ovdaskuvlamánáide.

Mihttu:

- Sámi mánáid sámegiella nannejuvvo ja ovdánahttojuvvo. Eambbo sámegielat mánát. Mánáidgárddit hábmejit nana giellamodeallaid sámegielaid revitaliseremii, doalaheapmái, nannemii ja ovdánahttimii.

Strategiijat:

- Sihkkarastit ja doalahit árra giellastimulerema sámi mánáidgárdefálaldagain.
- Veahkkin sihkkarastit ahte sámi mánáidgárddit sáhttet atnigoahit nana giellamodeallaid.
- Veahkkin ovdánahttit pedagogalaš ávdnasiid sámi mánáidgárdefálaldagaide.

Ángiruššansuorgi 2: Árbevirolaš máhttu ođđa áiggis

Sámi mánáidgárdi, mii lea dehálaš institušuvdna sámi mánáid bajásšaddanbirrasis, ferte leat gearggus dustet sámi servvodaga dárbbuid goas beare. Sámediggi háliida mánáidgárdepolitihkastis nannet sámi mánáidgárddi sajádaga guovddáš sámi kulturguoddin. Dát dahkkojuvvo go mánáidgárddit váldet vuolggasaji árbevirolaš máhtus (árbedieđus). Buorre máhttovuođu sámi árbevirolaš máhtus lea mearrideadjin sihkkarastin dihtii buriid mearrádusproseassaid sámi mánáidgárdefálaldagaid birrasaš aktevrain.

Odne lea sámi árbevirolaš máhtus mearkkašahhti sadji sámi mánáidgárddiin. Sámi mánáidgárddit heivehit bargguideaset sámi kaleandara mielde. Dat mearkkaša ahte mánáidgárdi čatná pedagogalaš bargguid jagi mielde ja luonddu jahkodatvuogádaga rievdadusaide. Sámediggi háliida nannet dán máhttovuođu oassin sisdoalus sihkkarastin dihtii máhttosirdima boahhtevaš buolvvaide. Sámi árbevirolaš máhttu ii sisttisdoala dušše praktihkalaš máhtu ja gelbbolašvuoda, muhto maiddá diehtolonohallama, ovttasdoaimmama, oasálastima ja digaštallamiid praktihkalaš bargguid birra ovttaskas indiviidain ja maiddá stuorabearrašiin gos mánnga buolvva oasálastet.

Sámi dajaldat “gal dat oahppá go stuorrula” sáhtta geavahuvvot ádden dihtii sámi mánáidgárddiid sisdoalu. Dán dajaldaga sisdoalus lea sámi filosofii ja mánáid ja

oahppama birra. Buot mánát ohppet, muhto mánát ohppet ja háhket dieđu iešguđetge láhkai daningo buohkain leat iešguđetgelágan eavttut oahppamis. Sisdoallu dajaldagas oktiivástida mánáidgárddi rámmaoplánain (2017: 50) mas daddjo ahte mánáidgárdi galgá heivehit dábálašpedagogalaš fáldadaga mánáid dárbbuid ja eavttuid mielde, maiddá go mánás lea dárbu liigedoarjagii oanehut dahje guhkit áigge.

Árbevirolaš máhttu mánáidgárddis

Sámi árbevirolaš máhttu lea kollektiivvalaš máhttu, mas leat praktihkalaš dáiddut maid sámi álbmot lea ovdánahtán ja hábmen jahkečuđiid áigge. Dát máhttu lea fievrreduvvon buolvaid gaska máidnasiiguin ja daguiguin. Árbevierut bissot, doalahuvvojit ja ávkkástallojuvvojit lunddolaččat ođđa áiggis ja báikkis. Kultuvrras ja árbevierus lea sáhka árbbis, muhto maiddá áimmahuššamis, duddjomis ja ođasteames.

Biologalaš girjáivuođa konvenšuvdna (1992) lea guovddáš dokumeanta riikkaidgaskasaš birasrievttis. Konvenšuvnna artihkkalis 8j daddjo ahte stáhtat galget respekteret, sealluhit ja bisuhit eamiálbmogiid ja báikkálaš servodagaid máhtu, innovašuvnnaid ja geavahusa biologalaš girjáivuođa geavaheames ja sealluheames. Sámediggi oaivvilda dán konvenšuvnna ferte geavahit aktiivvalaččabut go deaivvada mánáidgárdeeiseválddiiguin, čájehan dihtii ahte dat guoskkaha maiddá doaimmahusaid nugo sámi mánáidgárddiid, gos sámi árbevirolaš máhttu eallá ja geavahuvvo odne. Mánáidgárddi rámmaoplána (2017: 25) nanne dan mii daddjo konvenšuvnna artihkkalis 8j biologalaš girjáivuođas: “Mánáidgárdi galgá vuodđuduvvot sámi luondduáddejupmái ja váikkuhit dasa ahte mánát sáhttet eallit harmonalaččat luonddus, ávkkástallat luonddu ja ovdánahttit árvvusatnima luonddufenomenaide.” Danin lea dehálaš ahte sámi árbevirolaš bargguid vuolggasadjin leat sámi mánáidgárddiid pedagogalaš barggut.

Tråante deklarašuvnnas, artihkkalis 30 (2017: 05) namuhuvvo árbevirolaš máhttu ja das daddjo ahte dan máhtus lea nana čanastat sámiid árbevirolaš eana- ja ássanguovlluide.

«Utgångspunkten för staternas politik och policys i förhållande till samisk språk, samisk traditionell kunskap och samiska traditionella uttryck, ska vara att dessa är starkt tillknutna våra traditionella land- och bosättningsområden.» Árbevirolaš sámi kultuvra lea vel odnege ealli kultuvra mángga oktavuođas. Boares árbevierut seilot, vaikke eai buohkat geavat gávtti, eaige bargga sámi ealáhusaiguin. Numo earáge kultuvrrat, de maiddá sámi kultuvra ovdána ja rievddada. Sámi mánát jođášit odne sámi ja dárbe kultuvrra gaska. Otná kultuvrralaš identitehtas lea sáhka ovttaskas válljejumiin. Leat mánga vuogi leat sápmelažžan. Leat maiddá mánga sámi kultuvrra, earret eará lullisámi, julevsámi ja davvisámi. Báikkálaš kultuvra galgá leat lunddolaš vuolggasadjin dasa mii dáhpuhuvvá sámi mánáidgárddis. Lea danin dehálaš ahte ovttasbargu gaskal ruovttu ja mánáidgárddi doaibmá bures, nu ahte dat iešguđetgelágan sámegiela, sámi árvvut ja árbevierut fievrreduvvojit ja speadjalastet mánáidgárddiid beaivválaš bargguid. Lea maiddá dehálaš ahte sis geat mánáidgárddiin barget lea kulturmáhttu ja kulturáddejupmi. Dalle báikkálaš árbevirolaš máhttu sáhtta transformerejuvvot ođđa áigái nu, ahte sámi mánát čatnet gullevašvuođa iežaset lagasbirrasii ja dainna lágiin nannejit gielaset ja sámi identitehtaset.

Mánáidgárddi rámmaplána (2017: 24) lea čielggas das, ahte sámi kultuvra ja árbevirolaš máhttu galgá fievrriduvvot sámi mánáidgárddiide. Das čuožžu ahte sámi mánáidgárddit galget veahkehit sealluhit ja ovdánahttit sámi kulturárbbi ja oainnusmahttit sámegiela, sámi kultuvrra, eallinvuogi ja árvvuid min áiggis. Mánáidgárddi galgá maiddá veahkehit mánáid oahpásmuvvat iežas ja earáid kultuvrraid girjáivuhtii ja ahte mánát sáhttet hábmet gudnejahttima ja searvevuodadovddu olles sámi girjáivuhtii.

Sámi mánáidgárddit olggobeale sámi giellahálddašanguovlluid barget maiddá sámi árbevirolaš máhtuin. Dainna sáhttet leat hástalusat jus bargiin ii leat máhttu dan oasis. Mánáidgárddi rámmaplánas daddjo ahte: “Sámi mánáidgárddit galget geavahit árbevirolaš oahpahallan- ja bargovugiid, mánáid eavttuid vuođu dálááiggis. Mánáidgárddi galgá addit mánáide vejolašvuođa aktiivvalaččat searvat árbevirolaš doaimmaide mas bargit bagadallet ja nu veahkehit mánáid šaddat iešheanalažžan.” Vai sámi mánáidgárddiid bargit galget sáhttit oahppat mo bargat sámi árbevirolaš máhtuin otná áiggis, numo rámmaplána gáibida, de oaivvilda Sámediggi ahte lea erenoamáš dehálaš vuoruhit ekonomalaš ruđaid nugo stipeandda sámi árbevirolaš máhtu gelbbolašvuođahuksema, sihkkarastin- ja fievrridan dihtii máhtu sámi mánáidgárddiid bargiin, maiddá olggobeale sámegiela guovlluid ođđaáiggis.

Mihttu:

- Sámi mánáidgárddi vuođđuduvvá árbevirolaš máhttui.

Strategiijat:

- Bargat nu, ahte sámi mánáidgárddiin leat buorit rámmaeavttut kulturguoddi institušuvdnan.
- Oažžut váikkuhangaskaoapmeortnegiid mat dorjot árbevirolaš máhtu ja kultuvrralaš ceavzilvuođa.

Ángiruššansuorgi 3: Máhttu ja gelbbolašvuohta huksejit boahttevaš mánáidgárddiid

Máhttu ja gelbbolašvuohta mánáidgárdesuorggis

Máhttu ja gelbbolašvuohta leat mearrideaddjit sámi mánáidgárdesuorggi ovdánahttima sihkkarastimis. Mánnga dásis leat proseassat jođus mas sihke eiseválddit, suohkanat, mánáidgárdeeaiggádat, mánáidgárdebargit, váhnemat ja earát leat mielde. Jus sámi mánáidgárddiid hálddašeapmái galgá sáhttit váikkuhit ja fáttmastuvvot, de ferte máhttovuođu dássi loktejuvvot buot oasseváldiin.

Sámediggi áigu bargat nu, ahte buot min ovttasbargoguimmiin ja aktevrain mánáidgárdesuorggis galgá leat máhttu das mii sámi mánáidgárddi lea ja makkár sajádat institušuvnnas lea servodagas dehálaš kulturguoddin sámi álbmogii. Easkka dalle go máhtolašvuođadássi loktejuvvo olbmui sáhtá servodat áddet sámi mánáid hástalusaid leat guovttekultuvrralaš ja guovttegielat mánnán. Easkka dalle sáhtá servodat háhkat positiivvalaš guottuid sámevuhtii, ahte lea eará giella go eanetlogus,

ahte lea eará kultuvra go eanetlogus ja dasa ahte gullá eamiálbmogii. Odne leat mii viimmat buvttahan nu guhkás ahte buot mánáidgárdemánát ja maiddá mánáidgárdeoahpaheaddjeoahpu studeanttat galget oahppat ahte sápmelaččat leat eamiálbmot, ja gáibádussan lea ahte galgá leat sámi sisdoallu skuvillas buot ohppiide. Muhto maiddá eiseválddit ja sii geat mearridit lágaid ja njuolggadusaid dárbbasit eanet máhtu fáttás.

Mánáidgárdesuorggi stuorra rievdadusat manjimuš jagiid leat daguhan viidát gelbbolašvuođadárbbuid mánáidgárdebargiide. Bargit ja sin máhttu lea mánáidgárddi deháleamos resursa ja lea eaktun dasa ahte mánáidgárddi sáhtta leat buorre arena ovddasmorrašii, stoahkamii, ávdnemii ja oahppamii. Mánáidgárddi rámmaplána lea čielggas go lea sáhka mánáidgárddi geatnegasvuođain systemáhtalaš pedagogalaš bargguin. Rámmaplána láidesta eaiggáda, jođiheaddji, mánáidgárdeoahpaheddjiid ja eará bargiid das mo galget bargat ahte buot mánáide fálljuvvo mánáidgárdefálaldat alla kvalitehtas. Kvalitehtaovdánahttin mánáidgárddis sisttisdoallá danin bargiid máhtolašvuođa dađistaga ovdáneami sihkkarastin dihtii rámmaplána áigumušaid duohtandahkama. Lea mánáidgárdeeaiggáda ovddasvástádus sihkkarastit ahte bargiin lea rievttis ja dárbbaslaš gelbbolašvuohta. Eanet sámi mánáidgárdeoahpaheaddjit geain lea masterdási gelbbolašvuohta ja geat barget mánáidgárddiin sáhttet oasálastit máhttovuđot bargguid ovdánahttimis.

Lassi máhttu ja gelbbolašvuohta

Sámi mánáidgárddiid kvalitehta ovdánahttimis lea čatnagasas das ahte bargiide fálljuvvo vejolašvuohta loktet máhtuset sihke oktagaslaččat ja fágalaš searvevuodas. Hástalussan lea loktet gelbbolašvuođa mánáidgárdesuorggis mii lea heivehuvvon suorggi dárbbuide. Sámediggi háliida veahkehit mánáidgárdeeaiggádiid ja jođiheddjiid álggahit kollektiivvalaš ovdánahttin- ja rievddanproseassaid. Dát namuhuvvo nátionála strategiijas “Kompetanse for fremtidens barnehage” (2018-2022). Strategiijas daddjo ahte ángiruššansurggiid bargguid ferte geahččat nátionála viggamušaid oktavuođas. Strategiijas namuhuvvo maiddá ahte jus galgá sáhttit vuhtiiváldit sámi mánáidgárddiid ja sámi ossodagaid sámi sisdoalu, de ferte mánáidgárddis leat doarvái gelbbolašvuohta sámegielas ja sámi kultuvrras. Sámediggi ovtas mánáidgárdeiseválddiiguin čuovvula nátionála gelbbolašvuođastrategiija implementerenproseassas sámi mánáidgárddiide.

Gelbbolašvuohta namuhuvvo maiddá mánáidgárddi rámmaplánas (2017) ja leat čielga gáibádusat mii vurdojuvvo sámi mánáidgárddiin, sámi ossodagain ja eará mánáidgárddiin gos leat sámi mánát. Rámmaplána namuha namalassii sámegiela ja sámi kultuvrra ja lea jearggalaš rámmaplánas. Dat mearkkaša ahte buot oasálaččain ja aktevrain sámi mánáidgárdesuorggis fertejit leat čielggaduvvon ovddasvástádusdilit ja dasa lassin ferte oažžut ovtasbarggu jus gelbbolašvuođaovdánahttin galgá sáhttit dáhphuvvat, sihke nátionálaččat, regionálaččat ja báikkálaččat.

Dán diedáhusa guokte ángiruššansuorggi giela ja árbevirolaš máhtu birra hábmejitt vuodu guđiid máhtolašvuođasurggiid ja gelbbolašvuođasurggiid Sámediggi oaivvilda šaddat dehálažžan boahttevuoda ángiruššamis. Sámediggi atná diehttelassan ahte sámi mánáidgárdebargiin sámi mánáidgárddiin gáibiduvvo sámegiella ja máhttu ja gelbbolašvuohta sámi árbevirolaš máhtus. Dovdat lágaid, konvenšuvnnaid ja rivttiid mat geažos áigge stivrejit sámi mánáidgárddi šaddá maiddá dehálažžan

oasálaččaide. Mánáidgárdeeaiggát ferte láhčit dili bargiide nu, ahte sis lea vejolašvuohta háhkat máhtu ja gelbbolašvuođa sámegiela, ja lea dehálaš máhttit daid iešguđetgelágan árbevirolaš doaimmaid, deattuha NÁČ 2016: 18 “Váibmogiella”.

Rekrutteren mánáidgárdesuorggis

Sámi servvodagas leat stuorra hástalusat go lea sáhka rekrutteremis sámegiela bargiid geat máhttet davvi-, julev- ja lullisámegiela. Stuuramus hástalus nannet ja ovdánahttit giela ja identitehta mánáidgárddis lea go leat váilevaš oahppan mánáidgárdeoahpaheaddjit ja eará bargit. Dál skuvlejuvvojit beare unnán sámegiela oahpaheaddji mánáidgárdái ja lea stuorra ohcaleapmi dakkáriidda geain lea diekkár oahppu. Lea dehálaš nannet rekrutterema sihkarastin dihtii ahte mánáidgárdemánáid rievttit fuolahuvvojit. Dat lea maiddá dehálaš fáktor mánáidgárdelága oahppogáibádusaid ollašuttimis.

Otná mánáidgárddiid bargoveagas leat sihke mánáidgárdeoahpaheaddjit/pedagogat ja assistenttat/fágabargit. Pedagogalaš bargit ja eará sámegiela bargit leat boahttevuođa mánáidgárddiid geađgejuolggit. Danin lea dehálaš rekrutteret sámegiela mánáidgárdeoahpaheddjiid ja eará bargiid. Studeanttat geat studerejit mánáidgárdeoahpaheaddjin bohtet leat geađgejuolgin boahttevuođas. Jus eai šatta eanet sámegiela mánáidgárdeoahpaheaddjit, de ii leat vejolaš oažžut dan sávahahti ovdánahttima mánáidgárddiin sámi servodagas.

Sámediggi lea ožžon mánáidgárdeeaiggádiin ahte lea váttis rekrutteret sámegiela bargiid, sihke pedagogaid, assistenttaid/fágabargiid ja maiddáid sadjásaččaid. Dát lea hástalus, ii dušše dain guovlluin mat leat sámegiela hálddašanguovlluid olggobealde, muhto maiddáid hálddašanguovlluid siskkobealde. Sámediggi háliida politihkainis veahkkinn lasihit sámegiela bargiid ja bargat nu, ahte lea álkit rekrutteret ja doalahit sámegiela bargiid. Numo ovdalis namuhuvvon, de ráđđehusa bargoveahkanorbma ja pedagoganorbma ii álkit sámegiela bargiid rekrutterema. Biddjojit gáibádusat galle ollesolbmot ja pedagoga galget leat nu ja nu ollu mánáid nammii, muhto mii diehtit ahte lea doarrumuš resurssain go lea sáhka sámegiela ollesolbmui. Jus sámegiella galgá seailut, de ferte lágas nannet ahte sámegiela mánáidgárdefálaldagas galget leat eambbo sámegiela bargit.

Sámediggi sávvá eanet fokusa sámi árbevirolaš máhttui sámi mánáidgárddiin. Danin oaidnit hástalusat rekrutteret sámegiela bargiid geain lea mánáidgárdebealat gelbbolašvuohta. Lea dárbu bargiide geain lea kulturáddejupmi, kulturgelbbolašvuohta ja geat máhttet árbevirolaš sámi bargguid. Sámediggi oaidná ahte mánáidgárdesuorggis lea dál sohka buolvamolsašupmi. Nuorain geat dál ohcet barggu mánáidgárddiin ii leat dat seamma kultuvrralaš gelbbolašvuohta mii ovddit sohka buolvvain lei ja earret eará ii leat sis seamma nana máhttu duojs, biebmorbevieruin ja máinnastanárbevieruin go ovdalaš áigge.

Sámediggi áigu ángiruššat sámi oahpaheddjiide ja fokuseret rekrutteremii oahpaheaddjioahpuide. Sámi allaskuvllas ja eará allaskuvllain ja universitehtain lea goittotge guovddáš rolla rekrutteret alitoahpahussii. Sámedikki rolla lea earret eará oasálastit rekrutteremii stipeandaortnegiid bokte. Šaddá maiddá dehálaš ángiruššat ovtasbargui universitehta- ja allaskuvlasurggiin nu ahte Sámedikki stipeandaortnegat

harmonerejit sin oahppofálaldagaiguin. Dán barggus lea Sámi allaskuvllas guovddáš rolla. Nord universitehta ásahedje čakčat 2018 julev- ja lullisámi vuodđoskuvlaoahpaheaddjeoahpuid. UiT Norgga ártalaš universitehtas, campus Álttás, lea vejolaš válljet davvisámegiela fágan vuodđoskuvlaoahpaheaddjeoahpus. Sámi giellaoahput leat fálaldahkan goappašat universitehtain ja leat fágat masa buohkat sáhttet ohcat.

Sámedikki «Gielesluttjeme – Giellalápmat – Giellalokten» strategijjas sámegillii evttohuvvojit mánaga doaibmabiju sámi alit ohppui rekruteremis, maiddá ođđa sámi pedagogaid ja ovdaskuvlaoahpaheddjiid rekruterem. Evttohuvvo earret eará lágideit oahpahuskonferánssa sámi ohppiide joatkkaskuvllas, ja ráhkadit ja distribueret dieđuid sámi oahppovejolašvuodaid, kvoterenortnegiid ja stipeandaortnegiid birra. Dá leat doaibmabijut mat galget Sámedikki 2020 bušeahtas čuovvuvvot, ja mat sáhttet čađahuvvot ovtta universitehtaiguin, allaskuvllaiguin ja Máhtodepartemeanttain.

Mánáidgárdeoahpaheaddjeoahpu nátionála čuovusjoavku árvala loahpparaporttastis nr. 5 2017 ahte Sámi allaskuvla ása oahpaheaddjeoahpuid gelbbolašvuodaguovddáša. Dát boahť leat buorin maiddá dár oahpaheaddjeoahpuide daningo dain galget studeanttat oahppat sámegiela, sámi kultuvrra ja árbevieruid birra earret eará bagadus- ja ovdánahttinávdnasiid hámis. Máhttu lokte stáhtusa ja báikká lokten ja buorit eavttut boahťevaš mánáidgárdeoahpaheddjiide lea ávkin rekrutteremis eambbosiid.

Mihttu:

- Lassi máhttu ja gelbbolašvuohťa mánáidgárdesuorggis.

Strategijat:

- Sihkkarastit sámegielať mánáidgárdeoahpaheddjiid/pedagogaid ja eará bargiid rekrutterema.
- Sihkkarastit buori bargodili sámegielať bargiide nu ahte sii bissot mánáidgárddis.
- Loktet máhttovuođu sámi diliid birra buot oasálaččain.
- Veahkehit ahte gelbbolašvuohťa loktejeaddji doaimmat fállujuvvojit.

EKONOMALAŠ JA HÁLDDAHUSLAŠ ČUOVVUMUŠAT

“Sámediggedieđáhusa sámi mánáidgárdefálaldaga birra” čuovvuvuvvo jahkásaš bušeahtain gos doaimmat ovttaskas mihtuid vuolde vuoruhuvvojit. Sámediggeráđđi mearrida iežas doaibmaplána dieđáhusa čuovvuleapmái. Dieđáhusas lea guhkesáiggeperspektiiva ja lea lunddolaš geahččat dieđáhusa golmma dahje njealji jagi geahčen árvoštallan dihtii leago Sámediggi olahat mihtuid mat leat čilgejuvvon dieđáhusas.

Dieđáhusa čuovvuleamis leat ekonomalaš ja hálddahuslaš čuovvumušat. Dieđáhusa

mihtut ja strategijat eaktudit buori gulahallama mánáidgárdesurggiin buot dásiin.
Dasa lassin lea konsultašuvdnašiehtadusa aktiivvalaš geavaheapmi gáibádussan.
Dat hástala Sámedikki hálldahuslaš kapasitehta go lea sáhka
mánáidgárdegažaldagaid bargguin.

Ášši meannudeapmi loahpahuvvui 06.06.19 dii. 16.40

Ášši 027/19	Sámedikki dievasčoahkkin	04.06.2019-07.06.2019
Ášši 003/19	Ealáhus- ja kulturlávdegoddi	21.05.2019-23.05.2019

Davviriikkalaš giellaovttasbargu

	Áššennr. 18/2088
--	---------------------

Mildosat

Áššeovddidus

Sámedikkiid mihttun lea ásaht Sámi Giellagáldu bistevaš oktasaš orgánan jagi 2020 rájes. Duogáš dása lea dárbu ođđasit organiseret ja beavttálmahttit rájiidrasttildeaddji davviriikkalaš giellaovttasbarggu man Sámi Parlamentáralaš ráđđi bijai johtui juo 2007:s. Sámi Parlamentáralaš ráđi stivra ásaht 2007:s bargujoavkku, man bargun lei evttohit ođđa organiserema sámi rájiidrasttildeaddji giellaovttasbarggu várás. Raporta “Evttohus mo ođđasisorganiseret sámi giellabarggu sámedikkiid ovddasvástádussuorggis” válbmanii 2008:s. Dán raporttas bođii ovdan, ahte davviriikkalaš giellaovttasbarggu ferte nannet sihke giellapolitihkalaš ja giellafágalaš dásis. SPR bargujoavku evttohii, ahte giellafágalaš dásis lea dárbu vuodđudit oktasaš sámegiela giellafágalaš orgána. SPR lea čuovvulan dáid árvalusaid.

Váilevaš ruhtadeami geažil ja oažžun dihte davviriikkalaš giellaovttasbarggu johtui, čađahedje Suoma, Norgga ja Ruota sámedikkiid ja Sámi Parlamentáralaš ráđđi 2011:s ovdaprošeavtta (1. Interregprošeakta), “SáFá –ovdačielggadeami davviriikkalaš giellafágaguovddáža ásaheami birra” man ulbmilin lei:

1. ráhkadit čilgehusa davviriikkalaš sámegiela fága- ja resursaguovddáža vuodđudeami várás
2. ráhkadit ruhtaohcamuša guovddáža viidásetruhtadeapmái guovddáža geahččalanprošeaktii.

Raporta “Davviriikkalaš sámegiela dutkan- ja fága/resursaguovddáža vuodđudeapmi” gárvánii čakčamánu 2011:s. SPR dievasčoahkkin dohkkehii joatkkaprošeavtta dievasčoahkkimis skábmamánu 2011:s.

Sámedikkiid ja Sámi Parlamentáralaš Ráđđi (SPR) čađahedje “Davviriikkalaš sámegiela fága- ja resursaguovddáža ásanaprošeavtta” 1.1.2013 – 30.6.2014 (2. Interreg-prošeakta). Dán prošeavtta

áigge ásahuvvui Sámi Giellagáldu (Davviriikkalaš sámegiela fága- ja resursaguovddáš).

Sámi Giellagáldu ásahuvvui dan várás ahte sáhtta veahkehit nannet ja ovddidit giellaovttasbarggu riikarájiid rastá, nannet ja ovddidit sámegielaide nu ahte váldá vuhtii iešguđet sámegielaide dárbbuid, hástalusaid ja resurssaid ja riggudahttin dihte sámegielaide ja sihkkarastit daid boahteáiggi.

Sámi Giellagáldu bargun lea ovddidit sámegielaide fágalaččat: *Normeret ođđa terminologijja ja čállingiela norpmat, ja gielladikšundoaimmat*. Sámi Giellagáldu lea oktasaš davviriikkalaš sámi giellaovttasbargoorgána. Sámi Giellagáldu lea bajimus mearridanorgána áššiide mat gusket giellafágalaš gažaldagaide sámegielain.

Váilevaš ruhtadeami geažil ii leat leamaš vejolaš ásahit Sámi Giellagáldu bistevas ásahussan. Sámedikkiin lea leamaš bággu jođihit doaimma Interreg-prošeavttaid bokte. Dát lea dahkkon dainna áigumušain ahte oažžut sadjái bistevas davviriikkalaš sámi giellaovttasbargoorgána. Sámedikkii ja SPR čađahedje 01.08.2015 - 31.05.2018 3. Interreg-prošeavtta “Sámi Giellagáldu viidáset fievrriedapmi”. Sámi Giellagáldu doaimmat ruhtaduvvojedje eanaš Interreg-prošeaktaruđai guin gitta 2018 miessemánu lohppii. Sámediggi lea bidjan jahkásaččat 3 miljon ruvnnu Sámi Giellagáldui.

Sámi Giellagáldu doaimmat leat čađahuvvon geassemánu 2018 rájes unnit resurssaiguin ja dušše gaskaboddosaš čoavddusin. Sámi Giellagáldu doaibma joatkašuvvá Sámedikkiid gaskasaš ovttasbargun jagi 2019 lohppii. Suoma Sámediggi jođiha oktasaš rájiidrasttildeaddji giellaovttasbarggu seamma láhkai go Interreg-prošeavttaid áigge. Sámedikkiin lea ovttas ovddasvástádus čađahit ja ruhtadit Sámi Giellagáldu. Sámedikkii leat hálldahuslaš dásis vuolláičállán ovttasbargošiehtadusa mii lea fámus jagi 2019 lohppii. Dán ovttasbargošiehtadusas šiehttojuvvo mo Sámi Giellagáldu doaimmat praktihkalaččat organiserejuvvojit ja ruhtaduvvojit. Sámi Giellagáldu dálá organiseren čuovvu prošeaktaorganiserema vaikko Sámi Giellagáldu doaimmat eai šat gohčoduvvoge prošeaktan. Sámedikkii johtet Sámi Giellagáldu doaimmaid “prošeaktadásis” unnit bargonávccaiguin ja ekonomalaš resurssaiguin jagi 2019 lohppii. Mihttun lea ásahit Sámi Giellagáldu bistevas oktasaš orgánan jagi 2020 rájes.

Árvvoštallan

Sámegiela eai čuovo riikarájiid muhto baicce rasttildit riikarájiid. Sámegiela leat iešguđetláganat sturrodaga ektui, nuppiin sániin man ollugat giela hupmet. Sámegielain leat iešguđetlágan ortográfalaš prinsihpat, ja geográfalaš gullevašvuohta. Sámegiela leat smávvat ja rašit. Riikkaid váldogiela leat olu čuohtan terminologijja ovddideapmái. Dán geažil lea dárba ovttasbargat giellanormeremiin riikarájiid rastá. Rájiidrasttildeaddji giellaovttasbargu lea dehálaš sámegielaide oktasaš vuođu seailuheami dáfus. Dát ovttasbargu dahká vejolažžan geavahit sámegiela riikarájiid rastá ja geahpeda gulahallanválttisvuođaid maid riikarájit dagahit sámegielajiid gaskka.

Ođđa tearpmat leat sámegielaide beaivválaš geavaheami eaktun čálalaš gielas, mediain, sosiála mediain, ja buot eará giellaarenain. Gielaide normeren lea vuođđun buot giellaovddideapmái guoski

bargguide. Jus eai gávdno tearpmat ja doahpagat, de lea veadjemeahttun čađahit eará giellaovddidandoaibmajuid, dego ráhkadit oahpponeavvuid sámegielas ja sámegillii, ovddidit korrektuvra- ja eará giellaovddidanreaiduid iešguđet sámegielas ja sámegillii.

Almmolaš orgánat, erenomážit sámi hálddašanguovllut Suomas, Ruotas ja Norggas dárbbasit ođđa tearpmaid ja normerema dihto surggiin. Giellanormeren dáhphuvvá mángga dásis: ođđa terminologijja, riehtačállin, merkenvuogit, cealkkaráhkadeapmi (syntákssa), ja riikkaidgaskasaš tearbmadiehtovuodu ráhkadeapmi.

Sámi Giellagáldu bargá ovttas Divvuniin mángga suorggis, dego ovdamearkan digitála giellabánjku www.satni.org ovddidemiin, mas tearpmat maid Sámi Giellagáldu lea ovddidan, leat álkít giellageavaheaddjiid olámuttus. Divvun ráhkada reaiduid Sámi Giellagáldu normerenmearrádusaid vuodul. Ovttasbargu lea dehálaš maiddái danin go ođđa tearpmat ja normeremat cigget gillii Divvuna ráhkadan giellareaidduid, dego stávendárkkástusa ja grammatihkkadárkkástusa bokte. Dáid vehkiin šaddá álkít čállit sámegillii, ja dán láhkai lassána maiddái sámegielaid geavaheapmi. Almmá Sámi Giellagáldu haga ii sáhte Divvun ráhkadit daid digitála giellaovddidanreaiduid maid sámi servodat dárbbasa.

Dál gávdno muhtun sámegielain diehtovuoddu normerejuvvon riehtačállimii ja tearpmaide, muhto syntávssalaš normerenbargu ii leat oppa álggahuvvonges ja mángga jagi normerenbargu dán suorggis lea ain ovddabealde. Muhtun sámegielaid várás dárbbasuvvojit olu resurssat sihke riehtačállima ja syntávssa normeremii.

Sámegielat leat álgoálbmotgielat ja unnitlogugielat. Sápmelaččat leat áidna álgoálbmot Eurohpá Uniovnnas. UNESCO mielde leat buot sámegielat áitojuvvon dahje duođalaččat áitojuvvon gielat. Danin dárbbasit sámegielat bistevaš doaibmajuid daid gáhttemii ja ovddideapmái. Buot álgoálbmotgielat máilmmis leat áitojuvvon gielat. Danin leat Ovttastuvvan našuvnnat (ON) julggaštan jagi 2019 riikkaidgaskasaš álgoálbmotgiellajahkin (IYIL2019). Sámediggeráđđi lea álggahanjulggaštusastis “Muohtačalmmit” lohpidan bargat nu ahte Sámi Giellagáldu šaddá bistevaš oktasaš davviriikkalaš sámi giellaorganánan.

Sámi Giellagáldu dálá organiseren čuovvu prošeaktaorganiserema. Orgána ii sáhte ásahuvvot bistevažžan dáinna organisašuvdnamálliin go das leat stuorra hástalusat earret eará ruhtadeami bargoadiovdasvástádusa ja jođiheami ektui. Sámi Giellagáldu buot bargit barget formálalaččat iežaset riikka sámedikkis. Sámi Giellagáldus lea liikká mearridanváldi bargguid sisdollui ja čađaheapmái. Dat ahte bargoadiovdasvástádus lea golmma sámedikkis, mielddisbuktá hástalusaid oktasaš jođiheapmái Sámi Giellagáldu bargiid ektui. Dát dagaha čuolmmaid. Dasa lassin Sámi Giellagáldu doaimmain váilu fásta ruhtadeapmi. Dát mielddisbuktá dan ahte normerenbargu ii čađahuvvo guhkitáigge ulbmiliid ektui go doaibma ii leat bistevaš.

Sámedikkit golmma riikkas leat guhkit áigge bargan ja čielggadan ásahit oktasaš organisašuvdnamálle, muhto leat oaidnán ahte dát bargu mielddisbuktá hástalusaid main nátionála eiseválddit fertejit leat mielde čoavdimen. Sámedikkit leat danin mángga oktavuođas ovdanbuktán ahte lea dárbu hábmet Sámi Giellagáldui dakkár organisašuvdnamálle mas lea oktasaš jođiheapmi, vaikko doaibma lea golmma riikkas. Sámedikkit leat maid čujuhan dasa ahte lea dárbu oažžut Sámi

Giellagáldu ruhtadillái eanet fásta rámmaid. Dát lea leamaš fáddán juo 2014 rájes sihke davviriikkaid ministariid geain lea ovddasvástádus sámi áššiide, ja sámedikkiid presideanttaid gaskasaš čoahkkimiin, ja Davviriikkalaš sámi áššiid virgeolmmošorgána (NÄS) čoahkkimiin.

Sihkkarastin dihte guhkitáigge ruhtadeami Sámi Giellagáldui, de lea Sámedikkiid mihttun ahte Sámi Giellagáldu ásaheavvuo bistevaš orgánan. Davviriikkaid sámeministariid ja sámedikkiid presideanttaid čoahkkimis mearriduvvui 2014:s ahte ministarat ja sámedikkiid presideanttat dorjot davviriikkalaš giellaovttasbarggu. Dán čoahkkimis mearriduvvui ahte Davviriikkalaš sámi áššiid virgeolmmošorgána (NÄS) čielggada davviriikkalaš giellaovttasbarggu.

NÄS čoahkkimis 2016:s dieđihii Suoma Sámediggi Sámi Giellagáldu doaimmaid birra mat dalle doaimmahuvvojedje Interreg-prošeaktan. Buot Sámedikkid deattuhedje dehálašvuoda ahte bargu joatkašuvvá almmá bisáneami haga. Norgga delegašuvdna doarjui sámedikki cealkámuša das ahte lea dehálaš oažžut sadjái fásta ruhtadeami Sámi Giellagáldui, vai bargu ii bisánivčče. NÄS evttohii ahte Giellagáldu loktejuvvo áššin sámeministariid ja sámedikkiid presideanttaid čuoovvovaš čoahkkimii.

Davviriikkaid ministariid geain lea ovddasvástádus sámi áššiide ja sámedikkiid presideanttaid čoahkkimis skábmamánu 2016:s, mearridedje ministarat ja sámediggepresideanttat ovddidit ovttasbarggu riikarájiid rastá mii galgá mearridit sámi giellanormerema ja sámi terminologijja, ja ávžžuhedje danin NÄS hábmet evttohusa jagi 2018 vuosttas jahkebeale rádjai, mo čoavdit daid hástalusaid mat gusket sámegielaid normeremii.

Norgga Sámediggi muittuhii Davviriikkalaš sámi áššiid virgeolmmošorgána čoahkkimis borgemánu 2018:s barggus ja mandáhtas maid NÄS oaččui skábmamánu 2016 čoahkkimis gaskal ministariid geain lea ovddasvástádus sámi áššiide ja Suoma, Norgga ja Ruota sámediggepresideanttaid. Ministarat ja sámediggepresideanttat háliidit ovddidit sámegielaid norpmaid ja terminologijja mearrideapmái guoski ovttasbarggu riikarájiid rastá. Danin sii adde NÄS:i bargun hábmet jahkebealemolsuma 2018 rádjai evttohusa mo sámegielaid normeren- ja terminologijjibargguide guoski hástalusat galget čovdojuvvot. Dán áššis čuožžilit gažaldagat sihke Sámi Giellagáldu ruhtadeami ja organiserema ektui.

NÄS vuodđudii danin jahkásaš čoahkkimis borgemánu 2018:s bargojoavkku, mas leat áirasat buot sámedikkiin ja departemeanttain Suomas, Ruotas ja Norggas. Dát bargojoavku galgá čielggadit Sámi Giellagáldu boahtteáigge organisašuvdnamáile. Bargojoavku galgá hábmet Sámi Giellagáldu organisašuvdnamáileevttohusa mii sisdoallá eaiggátvuoda ja masa dat galggašii čadnojuvvot. Bargojoavku galgá buktit iežas loahpalaš evttohusa NÄS:i ovdal miessemánu 1. beaivve 2019.

Čoahkkimis mii dollojuvvui gaskal ministariid geain lea ovddasvástádus sámi áššiide ja Suoma, Norgga ja Ruota sámedikkiid presideanttaid Oslos skábmamánu 26.b. 2018 dorjo ja árvvusatne ministarat ja sámediggepresideanttat sámegielaid mearkkašumi sámi identitehtii ja kultuvrralaš girjáiivuhitii, ja geardduhedje ahte sii dorjot oktasaš davviriikkalaš sámi giellaovttasbarggu. Ministarat ja presideanttat leat bivdán Davviriikkalaš sámi áššiid virgeolmmošorgána (NÄS) buktit iežas ávžžuhusa boahtteáiggi organiserenmállii man vuodđun lea bargojoavkku čielggadeapmi. Plána mielde NÄS-čoahkkinn árvvoštallá raportta vuossárgga geassemánu 3.b. Stockholmmas ovdal ministariid ja

sámediggepresideanttaid čuovvovaš čoahkkima.

Sámi Giellagáldu ruhtadeapmái guoski gažaldagat eai čovdojuvvo NÄS-bargojoavkku čielggadeamis. Norgga ráđđehus lea jagi 2014 rájes juolludan Sámediggái guokte miljon ruvnnu Sámi Giellagáldu prošeaktii. Dasa lassin lea Sámediggi vuoruhan prošeaktii miljon ruvnnu Sámedikki bušehtas. Ođđa orgánas leat vuordimis stuorát bušehtadárbbut go dálá prošeaktamállesaš organiseremis.

Organisašuvdnamálle válljen lea vuosttas lávki orgána bistevažžan oččodeamis. Sámedikkit fertejit seammás geahččalit váikkuhit stáhtaid boahte jagi bušehtaproseassaide ja dán láhkai oažžut bistevaš ruhtadeami sadjái Sámi Giellagáldui. Dát bargu lea oktanaga dáinna bargguin jođus.

Sámedikkiin lea mihttun ahte Sámi Giellagáldu bistevaš organisašuvdnamálle ii galgga gáibidit viiddis láhkarievdademiid dán riikkain. Lea sávahahtti ahte ođđa organisašuvdnamálle sáhtta doaibmagoahtit ođđajagimánu 1. beaivve 2020 rájes. Sámi Giellagáldu lea dál Sámi Parlamentáralaš ráđi (SPR) vuollásaš. SPR:s lea loahpalaš mearridanváldi áššiide mat gusket Sámi Giellagáldu doaimmaide, dego omd. njuolggadusaide ja bargoortnegii. Danin lea lunddolaš ahte SPR oažžu mandáhta Sámedikkiin ođđasisorganiseret Sámi Giellagáldu doaimmaid, ja válljet Sámi Giellagáldu boahteáiggi bistevaš organisašuvdnamálle. Dát ášši gáibida dievasčoahkkinmearrádusa buot golmma riikka Sámedikkiin. Ruota Sámedikkis lea dievasčoahkkin miessemánu loahpas, ja Suoma Sámedikkis lea geassemánu gaskkamuttus. Suomas čađahuvvojit boahte čavčča sámediggeválggat, ja dan geažil lea eahpečielggas šaddetgo Suoma bealde eanet dievasčoahkkimat dán jagi. Suoma ođđa sámediggi konstituerejuvvo plána mielde guovvamánus 2020:s.

Mearrádusárvalus

Sámediggi atná dehálažžan Sámi Giellagáldu ásaheami bistevaš davviriikkalaš sámegielaid normerenorgánan, mii doaibmá giellaovttasbargoorgánan rastá riikkarájiid.

Sámediggi fápmuda Sámi Parlamentáralaš Ráđi čuovvovaš dievasčoahkkima válljet Sámi Giellagáldu organisašuvdnamálle čuovvovaš eavttuiguin:

- Sámi Giellagáldu ásahuvvo bistevaš ásahussan dainna eavttuin ahte buot Sámedikkit servet ovttasbargui.
- Sámi iešmearrideapmi sihkkarastojuvvo dainna ahte Sámi Giellagáldui ásahuvvo stivra, mas guhtege Sámedikkis leat guokte lahtu ja guokte várrelahtu.
- Iešguhtege Sámediggi nammada iežas stivrralahtuid ja várrelahtuid gustovaš Sámediggevuogádaga mielde.
- Ásahusas galget leat giellabargit nu ahte váldogielaid váikkuhusat ja iešguhtege sámegielaid dárbbut ja sierranas hástalusat váldojuvvojit vuhtii normeremis buot golmma riikkas.

Dát ášši ovddiduvvo Sámi Parlamentáralaš Ráđi čuovvovaš dievasčoahkkimii.

Evttohusat ja mearkkašumit

Sámediggeráđi mearrádusárvalus:

Sámediggi atná dehálažžan Sámi Giellagáldu ásaheami bistevas davviriikkalaš sámegielaid normerenorgánan, mii doaibmá giellaovttasbargoorgánan rastá riikkarájiid.

Sámediggi fápmuda Sámi Parlamentáralaš Ráđi čuoovvovaš dievasčoahkkima válljet Sámi Giellagáldu organisašuvdnamálle čuoovvovaš eavttuiguin:

- Sámi Giellagáldu ásahuvvo bistevas ásahussan dainna eavttuin ahte buot Sámedikkiit servet ovttasbargui.
- Sámi iešmearrideapmi sihkkarastojuvvo dainna ahte Sámi Giellagáldui ásahuvvo stivra, mas guhtege Sámedikkis leat guokte lahtu ja guokte várrelahtu.
- Iešguhtege Sámediggi nammada iežas stivrralahtuid ja várrelahtuid gustovaš Sámediggevuogádaga mielde.
- Ásahusas galget leat giellabargit nu ahte váldogielaid váikkuhusat ja iešguhtege sámegielaid dárbbut ja sierranas hástalusat váldojuvvojit vuhtii normeremis buot golmma riikkas.

Dát ášši ovddiduvvo Sámi Parlamentáralaš Ráđi čuoovvovaš dievasčoahkkimii.

Ealáhus- ja kulturlávdegoddi - 003/19

EKL - Mearrádus:

Álggahus

Sámedikke ealáhus- ja kulturlávdegoddi lea meannudan ášši 003/19 Davviriikkalaš giellaovttasbargu.

Lávdegotti ráva

Lávdegottis eai leat mearkkašumit dahje evttohusat ja rávve Sámedikki mearridit čuoovvovaččat: Sámediggi doarju Sámediggeráđi árvalusa.

Sámedikki dievasčoahkkin - 027/19

Ášši meannudeapmi álggahuvvui 06.06.19 dii. 17.10

Jienasteapmi

39 áirasis ledje 31 čoahkis. Jienasteapmi čađahuvvui čuoovvovaš vuogi mielde:

- Ealáhus- ja kulturlávdegotti ráva mearriduvvui ovttaijenalaččat

Beavdegirjelasáhusat

Dán áššis ii ovddiduvvon beavdegirjelasáhus.

Sáhkavuorrolistu ja replihkat

	Sáhkavuorru	Replihkka
1	Ann Karin Kvernmo, áššejođiheadji	
2	Bjørn Inge Mo	
3	Aili Keskitalo	
4	Runar Myrnes Balto	
5	Per Mathis Oskal	
6	Mathis Nilsen Eira	
7	Nora Marie Bransfjell	
8	Ann Karin Kvernmo, áššejođiheadji	

DC - Mearrádus:

Sámediggi atná dehálažžan Sámi Giellagáldu ásaheami bistevas davviriikkalaš sámegielaid normerenorgánan, mii doaibmá giellaovttasbargoorgánan rastá riikkarájiid.

Sámediggi fápmuda Sámi Parlamentáralaš Ráđi čuovvovaš dievasčoahkkima válljet Sámi Giellagáldu organisašuvdnamálle čuovvovaš eavttuiguin:

- Sámi Giellagáldu ásahuvvo bistevas áhahussan dainna eavttuin ahte buot Sámedikkis servet ovttasbargui.
- Sámi iešmearrideapmi sihkkarastojuvvo dainna ahte Sámi Giellagáldui ásahuvvo stivra, mas guhtege Sámedikkis leat guokte lahtu ja guokte várrelahtu.
- Iešguhtege Sámediggi nammada iežas stivrrelahtuid ja várrelahtuid gustovaš Sámediggevuogádaga mielde.
- Ásahusas galget leat giellabargit nu ahte váldogielaid váikkuhusat ja iešguhtege sámegielaid dárbbut ja sierranas hástalusat váldojuvvojit vuhtii normeremis buot golmma riikkas.

Dát ášši ovddiduvvo Sámi Parlamentáralaš Ráđi čuovvovaš dievasčoahkkimii.

Ášši meannudeapmi loahpahuvvui 06.06.19 dii. 17.40

Ášši 028/19	Sámedikki dievasčoahkkinn	04.06.2019-07.06.2019
-------------	---------------------------	-----------------------

Cealkámuš Selbu-čoahkkimii

	Áššennr. 19/2843
--	---------------------

Mildosat

Evttohusat ja mearkkašumit

Sámediggeráđi mearrádusárvalus:

Sámediggi garrasit vuostálastá čearddalašvuoda iskamiid ja propagánddaid anti-sámi čoahkkimis

Sámediggi čujuha čoahkkimii maid Selbu utmarksråd ja Roltdalen allmennsstyre lágideigga Selbus 06.06.19.

Sámediggi vuostálastá garrasit dán anti-sámi lágideami, man ulbmilin orru leamen gilvit konspirašuvdnateorijaid ja boasttudieđuid sápmelaččaid, sámi rivttiid ja Sámedikki birra.

Lágideaddjit eai lean fuolahán ahte lágideamis livčče leamaš dássedettolaš logaldallamat ja kritihkalaš perspektiivvas, muhto válljeje duššefal muhtun ekstrema logaldalliid logaldallat. Sii leat čatnagasas organisašuvnnain mii gohčoduvvo Etnisk og demokratisk likeverd (jorg. *etnalaš ja demokrátalaš dásseárvu*), muhto eamiálbmogiid eksistensii, rivttiide ja boahteáigái ii leat sadii dan demokratiijas ja dásseárvvus maid sii bealuštit.

Sámediggi reagere maidái garrasit das, go geahččaledje biehttalit sámi eanaeaiggáda searvat čoahkkimii. Son beasai searvat dainna eavttuin ahte ii daja maidege ja dainna provosere eará čoahkkinoasseváldiid. Diekkár čearddalašvuoda iskan ii gula ođđaáigásaš servodahkii.

Diekkár lágideapmi vearáskahtá debáhttavuoigŋa lullisámi áššiin lullisámi guovllus. Sámi jienaid gieldin ja jávohuhttin, dihtomielalaš botnjan ja boasttudieđut ovddidit dušše ovdagáttuid ja rasismma.

Sámediggi lea hui kritihkalaš dasa ahte dákkár rasisma sápmelaččaid vuostá velge gávdno ja dohkkehuvvo almmolašvuodas 2019:s. Sámediggi rámiida Samisk råd Trøndelag jodiheaddji May Britt Lagesen (Bb), go ii searvan lágideapmái.

Sámediggi bivdá stádaminstara Erna Solberga ja guovllu ovddasvástideaddji politihkkáriid, ee. Selbu

sátnejođiheaddji Ole Morten Balstada (Bb), Tydala sátnejođiheaddji Ole Bjarne Østbya (Gb), Holtålena sátnejođiheaddji Jan Håvard Refsethåsa (Gb), Midtre Gauldala sátnejođiheaddji Sivert Moena (Gb), Stjærdala sátnejođiheaddji Ivar Vigdenesa (Gb), Rørosa sátnejođiheaddji Hans Wintervolda ja Osa sátnejođiheaddji Runa Finboruda čuoldit eret ja ii dohkkehit dákkár vaši ovddideaddji láhttema.

Sámedikki dievasčoahkkin - 028/19

Ášši meannudeapmi álggahuvvui 07.06.19 dii. 11.30

Jienasteapmi

39 áirasis ledje 32 čoahkis. Jienasteapmi čađahuvvui čuovvovaš vuogi mielde:

- Sámediggeráđi evttohus mearriduvvui ovttajienalaččat

Beavdegirjelasáhusat

Dán áššis ii ovddiduvvon beavdegirjelasáhus.

Sáhkavuorrolistu ja replihkat

	Sáhkavuorru	Replihkka
	Ronny Wilhelmsen, čoahkkinortnegii	
	Runar Myrnes Balto, čoahkkinortnegii	
1	Aili Keskitalo	
2	Runar Myrnes Balto	
3	Ronny Wilhelmsen	Thomas Åhrén
	Ronny Wilhelmsen	
4	Elisabeth Erke	
5	Nora Marie Bransfjell	John Kappfjell
6	Bjørn Inge Mo	Thomas Åhrén
7	Anders Somby jr.	
8	Tor H. Mikkola	
9	Kjetil Romsdal	
10	Nancy Charlotte Porsanger Anti	
11	Ann-Elise Finbog	
12	Silje Karine Muotka	
13	Per Mathis Oskal	
14	Aili Keskitalo, presideanta	

DC - Mearráduš:

Sámediggi garrasit vuostálastá čearddalašvuođa iskamiid ja propagándaid anti-sámi čoahkkimis.

Sámediggi čujuha čoahkkimii maid Selbu utmarksråd ja Roltdalen allmennunnsstyre lágideigga Selbus 06.06.19.

Sámediggi vuostálastá garrasit dán anti-sámi lágideami, man ulbmilin orru leamen gilvit konspirašuvdnateorijaid ja boasttudieduid sápmelaččaid, sámi rivttiid ja Sámedikki birra.

Lágideaddjit eai lean fuolahan ahte lágideamis livčče leamaš dássedettolaš logaldallamat ja kritihkalaš

perspektiivvas, muhto válljeje duššefal muhtun ekstrema logaldalliid logaldallat. Sii leat čatnagasas organisašuvnnain mii gohčoduvvo Etnisk og demokratisk likeverd (jorg. *etnalaš ja demokrátalaš dásseárvu*), muhto eamiálbmogiid eksistensii, rivttiide ja boahhteáigái ii leat sadi dan demokratiijas ja dásseárvvus maid sii bealuštit.

Sámediggi reagere maiddái garrasit das, go geahččaledje biehttalit sámi eanaeaiggáda searvat čoahkkimii. Son beasai searvat dainna eavttuin ahte ii daja maidege ja dainna provosere eará čoahkkinoasseváldiid. Diekkár čearddalašvuođa iskan ii gula ođđaáigásaš servodahkii. Diekkár lágideapmi vearáskahtá debáhttavuoigŋa lullisámi áššiin lullisámi guovllus. Sámi jienaid gieldin ja jávohuhttin, dihtomielalaš botnjan ja boasttudieđut ovddidit dušše ovdagáttuid ja rasismma.

Sámediggi lea hui kritihkalaš dasa ahte dákkár rasisma sápmelaččaid vuostá velge gávdno ja dohkkehuvvo almmolašvuođas 2019:s. Sámediggi rámiida Samisk råd Trøndelag jođiheaddji May Britt Lagesen (Bb), go ii searvan lágideapmái.

Sámediggi bivdá stádaministara Erna Solberga (O) ja guovllu ovddasvástideaddji politihkkáriid, ee. Selbu sátnajođiheaddji Ole Morten Balstada (Bb), Tydala sátnajođiheaddji Ole Bjarne Østbya (Gb), Holtålena sátnajođiheaddji Jan Håvard Refsethåsa (Gb), Midtre Gauldala sátnajođiheaddji Sivert Moena (Gb), Stjærdala sátnajođiheaddji Ivar Vigdenesa (Gb), Rørosa sátnajođiheaddji Hans Wintervolda ja Osa sátnajođiheaddji Runa Finboruda čuoldit eret ja ii dohkkehit dákkár vaši ovddideaddji láhttema.

Ášši meannudeapmi loahpahuvvui 07.06.19 dii. 12.20

Vuollaičállit lea lohkan čoahkkingirji, ja gávnahan ahte čoahkkingirjái fievrriduvvon mearrádusat leat nu movt Sámediggi mearridii.

Karášjohka, 04.06.2019 - 07.06.2019

Dievasčoahkkinjođihangoddi

Tom Christer Sottinen
jođiheaddji

Tor Gunnar Nystad
nubbinjođiheaddji

Ellinor Marita Jåma

Thomas Åhren

Kåre Ivar Olli